
UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00377166 4

REIZE

DOOR

SYRIE EN EGYPTE.

TWEEDE DEEL.

REIZE

DOOR

SYRIE EN EGYPTE,

IN DE JAAREN 1783, 1784 EN 1785

GEDAAN DOOR DEN HEER

C. F. VOLNEY,

UIT HET FRANSCH VERTAALD

DOOR

J. D. PASTEUR.

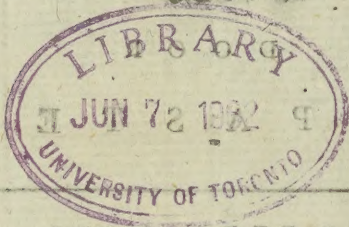
TWEEDE DEEL.

MET KAARTEN EN PLAATEN.

TE LEYDEN,

BIJ A. EN J. HONKOOP,

MDCCXCI.

LIBRARY
JUN 7 1962
UNIVERSITY OF TORONTO

I N H O U D

VAN HET

TWEEDE DEEL.

VERVOLG VAN HET VIERDE BOEK.

STAATKUNDIGE BESCHRIJVING VAN SYRIE.

III. HOOFDSTUK.

IV. HOOFDSTUK.

V. HOOFDSTUK.

VI. HOOFDSTUK.

VII. HOOFDSTUK.

VIII. HOOFDSTUK.

REIZE

DOOR

SYRIE EN EGYPTE.

VERVOLG VAN HET VIERDE BOEK.

STAATKUNDIGE BESCHRIJVING VAN SYRIE.

DERDE HOOFDSTUK.

§. I.

Van de Anſarié.

Het eerſte landbouwend volk, dat men in *Syrie* van de andere inwooneren onderſcheiden moet, is dat, hetwelk men daar te land met den meervoudigen naam van *Anſarié* benoemt, en dat op de kaarten van DELISLE met dien van *Enſyriens* en op die van DANVILLE met dien van *Nasſaris* bekend ſtaat. De grond, welken die *Anſarié* bewoonen, beſtaat in de keten bergen, die zig van *Antakié* tot

aan de beek *Nahr-el-Kébir* of de *groote rivier* genoemd, uitſtrekt. Hunne oorſprong is in de geſchiedenis weinig bekend en egter vrij leerzaam. Ik zal dien hier opgeeven, gelijk hij is voorgeſteld door eenen Schrijver, die uit de eerſte bronnen geput heeft (*a*).

„ In het Jaar der Grieken 1202 (dat is in het „ Jaar 891 na J. C.) was 'er in de nabuurſchap „ van *Koufa*, in het dorp *Naſar*, een grijzaard, „ die om zijn vasten, zijn aanhoudend bidden en „ armoede voor een Heilig gehouden wierdt: vee- „ len van het volk zig voor zijne aanhangeren ver- „ klaard hebbende, koos hij twaalf perſoonen uit „ dezelve om zijne leer te verbreiden. Maar de „ bevelvoerer der plaats, door deeze beweegin- „ gen ontrust, deedt den grijzaard vatten en in heg- „ tenis zetten. In dit zijn ongeluk wierdt een meis- „ jen, eene ſlavin van den cipier, door zijnen droevi- „ gen ſtaat bewoogen en zij beſloot hem te verlosſen. „ Hiertoe boodt zig welhaast eene gelegenheid aan, „ welke zij niet liet voorbij ſlippen. Op eenen „ zekeren dag, dat de cipier dronken naar bed ge- „ gaan was en in eenen diepen ſlaap lag, nam zij „ zagtjes de ſleutelen, welke hij onder zijn oor- „ kusſen bewaarde, weg en, den grijzaard uitge- „ laa-

(*a*) Assemani *Ooſterſche Bibliotheek.*

„ laaten hebbende , leide zij dezelve weder op
„ hunne plaats , zonder dat haar meester zulks
„ merkte : des anderendaags , toen de cipier naar
„ zijnen gevangenen kwam zien, was hij des te meer
„ verbaasd het vertrek ledig te vinden, omdat hij
„ geene ſpooren van uitbreeking beſpeurde. Dit
„ deedt hem denken dat de grijzaard door eenen
„ engel verlost was en hij haastte zig om dit ge-
„ rugt te verſpreiden, om de ſtraf, die hij verdiend
„ hadt, te ontgaan. De grijzaard verhaalde ook
„ hetzelfde aan zijne discipelen en hij ijverde meer
„ dan ooit om zijne denkbeelden het volk voorte-
„ prediken. Hij ſchreef zelfs een boek , in het-
„ welk men onder andere leest : *Ik zoo een* , *uit*
„ *het dorp* Naſar , *heb* Christus *gezien* , *die het*
„ *woord van God is*, *die* Ahmad, *zoon van* Mo-
„ hammad, *zoon van* Hanafa , *van het geſlagt* Ali
„ *is; die ook* Gabriel *is*, *en hij heeft tot mij ge-*
„ *zegd: gij zijt de geen*, *die leest* (*met verſtand*)
„ *gij zijt de man*, *die waarheid ſpreekt; gij zijt*
„ *de kemel*, *die de geloovige voor den toorn be-*
„ *waart ; gij zijt het lastdier dat hunnen last*
„ *draagt; gij zijt de* (*heilige*) *geest en* Johannes
„ *zoon van* Zacharias. *Gaa henen en predikt den*
„ *menſchen dat zij vier kniebuigingen doen en bid-*
„ *den; te weeten twee voor zonne-opgang* , *en*
„ *twee voor zonne-ondergang* , *met het aangezigt*
„ *naar* Jeruſalem *gewend en dat zij drie maalen*

 „ *zeg-*

„ *zeggen: Almagtige God, allerhoogſte God, al-*
„ *lergrootſte God: dat zij niet meer dan het tweede*
„ *en derde feest moeten vieren, dat zij ſlegts twee*
„ *dagen in het jaar moeten vasten: dat zij zig de*
„ *voorhuid niet wasſchen moeten en dat zij geen*
„ *bier moeten drinken, maar wijn, zoo veel hun*
„ *gelust; eindelijk, dat zij zig van het vleesch der*
„ *verſlindende dieren onthouden.* Deeze grijzaard,
„ naar *Syrie* gegaan zijnde, verſpreidde deeze ge-
„ voelens onder het gemeen volk en de landlieden,
„ die met menigten aan hem geloofden. Enige
„ jaaren daarna ontvlugtte hij zonder dat men weet
„ waar hij gebleven zij. "

Zoodanig was de oorſprong van die *Anſarieenen*, die voor het meerder deel bewooners dier bergen waren, van welke wij geſprooken hebben. Iets meer dan eene eeuw na dien tijd ontmoetten de kruisvaarders, toen zij in die ſtreeken oorlog gingen voeren en van *Marrah* door den *Orontes* naar den *Libanon* trokken, van die *Naſireërs*, van welke zij een groot getal ombragten. GUILIELMUS van *Tyr* (*a*), die dit feit verhaalt, verwart dezelve met de *Asſasſins* en misſchien hebben zij enige gelijkenis met elkanderen gehad. Wat belangt hetgeen hij 'er bijvoegt dat het

(*a*) Lib. XX. cap. 30.

het woord *Asſasſins* bij de Franken zoo wel als bij de Arabieren in gebruik was, zonder dat hij deszelfs oorſprong kan opgeeven, het is gemaklijk dit vraagſtuk optelosſen. In het gemeen gebruik der Arabiſche taal betekent *hasſaſin* (*a*) *nagt-dieven*, lieden die *uit moorden gaan*; men gebruikt dat woord nog heden in dien zin te *Kairo* en in *Syrie*, en om die reden pastte het wel op de *Bateniers*, die bij verrasſching doodden. De kruisvaarders, die het in *Syrie* vonden ten tijd dat die Secte het meest gerugt maakte, moesten het toen ook aanneemen. Hetgeen zij verhaald hebben van den *ouden van den berg* (*le vieux de la montagne*) is eene verkeerde overbrenging van de woorden *Chekel-Djebal*, die men vertaalen moet *Heer der bergen* en daar mede duidden de Arabiers het opperhoofd der *Bateniers* aan, welks voornaamſte zetel ten Oosten van *Kourd-eſtan* in het *gebergte* van oud *Medie* was.

De *Anſarié* zijn, gelijk ik gezegd heb, in verſcheiden volksbenden of Secten verdeeld; men onderſcheidt dezelve in *Chamſiés* of aanbidders van het vuur, in *Kelbié*, of aanbidders van den *hond* en *Kad-*

(*a*) Het wortelwoord *hasſ*, met een groote *h*, betekent *dooden*, *vermoorden*, *luiſteren om iemand onverhoeds te overvallen*, maar het zaamgeſteld woord *hasſâs* ontbreekt bij Golius.

Kadmousié, welke men verzeekert dat eenen bijzonderen eerdienst bewijzen aan het lid, dat bij de vrouwen met *Priapus* overeenkomt. De Heer NIEBUHR, wien men dit ook verhaald heeft, zoo wel als mij, heeft het niet kunnen gelooven, *omdat het*, zegt hij, *niet waarschijnlijk is dat menschen zig zoo zeer verlaagen zouden*; maar die wijze van redeneeren wordt weêrsprooken en door de geschiedenissen van alle volkeren, die bewijzen dat 's menschen geest voor de grootste buitenspoorigheden vatbaar is (*a*) en zelfs door den tegenwoordigen staat der meeste landen, vooral der Oostersche, waarin zoo groot eene maat van onkunde en ligtgeloovigheid plaats heeft, dat 'er niets zoo ongerijmd is, of het kan daar aanhangers vinden. De wonderlijke eerdiensten, welke ik zoo even opgenoemd heb, zijn des te geloofbaarer bij de *Ansarié*, omdat zij daar schijnen in stand gebleven te zijn door eene opvolgende overlevering zedert de oude eeuwen, waarin zij in zwang waren. De Geschiedschrijvers (*b*) merken aan dat het Christendom, ondanks de nabijheid van *Antiochie*, niet dan aller-

(*a*) Men verzeekert ook dat zij des nagts bijeenkomsten hebben, waarin zij, na enige voorleezingen, het licht uitdooven en zig vermengen, gelijk de oude *Gnostieken*.

(*b*) *Oriens Christ.* T. II. p. 680.

lerbezwaarlijkst in die ſtreeken doordrong; het maakte daar ook weinig bekeerlingen, zelfs na de regeering van JULIANUS: van dien tijd tot den inval der Arabieren hadt het weinig tijds om zig daar te vestigen; want het gaat met de omkeering van de denkwijzen niet altijd op het land gelijk in de ſteden. In deeze verbreidt de gemaklijke en geduurige omgang van de menſchen met elkanderen de denkbeelden veel ſchielijker en beſlist hun lot in weinig tijds door derzelver val of duidlijken opgang. De vorderingen, welke die godsdienst maaken kon bij die ruuwe berglieden, dienden ſlegts om den weg te baanen voor het Mahometaandom, dat meer met hunne neigingen ſtrookt; en uit die oude en nieuwe leerſtukken ſproot een ongeſchikt mengzel, aan hetwelk de grijzaard van *Naſar* zijnen opgang verſchuldigd was. Toen, honderd vijftig jaaren na hem, MOHAMMAD-EL-DOURZI, op zijne beurt eene Secte geſtigt hadt, wilden de *Anſarié* het voornaamst artijkel niet aanneemen, de godlijkheid namelijk van den *Kalif* HAKEM: om die reden zijn zij onderſcheiden gebleven van de *Druzen*, ſchoon zij voor het overige in verſcheiden opzigten gelijkenis met hun hebben. Verſcheiden der *Anſarié* gelooven de zielsverhuizing; andere verwerpen de onſterflijkheid der ziel en in het algemeen vormen die boeren, in de burgerlijke en kerklijke regeeringloosheid, in de on-

weetendheid en onbefchaafdheid, die onder hen regeeren, zig zoodanige denkbeelden als zij goedvinden, volgen de Secte die hun behaagt, of ftooren zig aan geene.

Hun land is in drie voornaame landftreeken verdeeld, welke door opperhoofden, *Mokaddamim* genaamd, in pagt gehouden worden. Zij brengen hunne fchatting aan den *Pacha* van *Tripoli* op, van welken zij elk jaar hunne aanftelling ontvangen. Hunne bergen zijn over het gemeen minder fteil dan die van den *Libanon* en gevolglijk gefchikter voor den landbouw; maar leggen ook meer open voor den Turken; en deeze is ook ongetwijfeld de reden waarom zij met eene grootere vrugtbaarheid in graan, in tabak, in wijngaarden en olijven egter minder bevolkt zijn dan die van hunne nabuuren de *Maroniten* en *Druzen*, van welke ik nu moet handelen.

§. II.

Van de Maroniten.

Tusfchen de *Anfarieenen* ten Noorden en de *Druzen* ten Zuiden woont een klein volk, van over lang bekend onder den naam van *Maouârné* of *Maroniten.* De Kerklijke Hiftoriefchrijvers hebben breedvoerig geredeneerd over hunnen eerften oorfprong en het onderfcheid, waardoor zij van de La-

tijnen,

tijnen, welker kerkgemeenſchap zij volgen, verſchillen: het duidelijkſte en belangrijkſte van deeze vraagſtukken koomt hier op uit.

Omtrent het eind van de zesde eeuw der kerk, toen de geest van kluizenaarſchap nog in zijne eerſte drift was, woonde 'er aan den oever des *Orontes* een zekere MÂROUN, die door zijn vasten, zijn eenzaam en geſtreng leven, den eerbied van het volk uit den omtrek tot zig trok. Het ſchijnt dat hij, in de geſchillen, die reeds tusſchen *Rome* en *Conſtantinopolen* heerschten, zijn aanzien ten voordeele der Westerſchen aanwendde. Zijn dood, verre van zijne aanhangeren te doen verflaauwen, gaf hunnen ijver, nieuwe kragt: daar verſpreidde zig een gerugt dat 'er mirakelen bij zijn lighaam geſchiedden en op dat gerugt verzamelden zig van *Kinesrin*, *Aouâſem* en andere plaatſen, lieden, die hem in *Hama* eene kapel en een graf ſtigteden. Welhaast bouwde men zelfs daar een klooster, hetwelk in dat geheel gedeelte van *Syrie* eene groote vermaardheid verkreeg. De geſchillen van de twee hoofdſteden wierden ondertusſchen langs hoe heviger en het geheele Rijk nam deel in de onlusten tusſchen de Prieſteren en Vorſten. De zaaken waren in dien ſtaat, toen, op het eind der zevende eeuw, een monnik van het klooster van *Hama*, JOHANNES *de Maroniet* genaamd, door zijn talent in het prediken, zig deedt doorgaan voor een der ſterkſte ſteunpijlaaren van de

zaak der Latijnen of aanhangeren van den Paus. Hunne tegenpartijders, aanhangelingen van den Keizer, om die reden *Melkiten*, dat is *Koningsgezinden* genaamd, maakten toen groote vorderingen in den *Libanon.* Om zig met een goeden uitslag tegens dezelve te verzetten besloten de Latijnen JOHANNES *den Maroniet* daar henen te zenden. In gevolge van dit besluit bragten zij hem voor den zaakbezorger van den Paus, te *Antiochie*, die, na hem tot Bisschop van *Djebail* gewijd te hebben, hem uitzondt om in die landstreeken te gaan prediken. JOHANNES draalde niet om zijne aanhangelingen te verzamelen en hun getal te vermeerderen; maar, door de kuiperijen en zelfs door de openbaare aanvallen der *Melkiten* gedwarsboomd, oordeelde hij noodig geweld met geweld te keer te gaan; hij verzamelde alle de Latijnen en zettede zig met hun neder in den *Libanon*, daar zij eene maatschappij vormden, die, zoo wel in het burgerlijke als kerklijke, onafhanglijk was. Dit geeft CEDRENUS, een Historieschrijver van het Neder-rijk, te kennen met deeze woorden: „ In het Jaar 8 van CONSTANTINUS „ POGONATUS (het Jaar 676 na J. C.) maakten „ de *Mardaïten*, die zig bijeenverzameld hadden, „ zig meester van den *Libanon*, die de toevlugt „ wierdt van landloopers, slaaven en zulke soort „ van volk. Zij versterkten zig daar zoodanig, „ dat zij de Arabieren in hunnen voortgang stuite-

„ den

„ den en den *Kalif* Moâouia dwongen om den
„ Grieken eenen wapenſtilſtand van dertig jaaren te
„ verzoeken onder verband van eene ſchatting van
„ vijftig paarden van echt ras, honderd ſlaaven en
„ tien duizend gouden ſtukken."

De naam van *Mardaïten*, van welken die Schrijver hier gebruik maakt, is een Syriesch woord, dat *rebel* betekent en door hetzelve tegens dien van *Melkiten* of *Koningsgezinden* overtezetten bewijst hij en dat het Syriesch op dien tijd nog in gebruik was en dat de ſcheuring, die het Rijk verdeelde, zoo veel burgerlijk als kerklijk was. Het blijkt daarenboven dat de oorſprong van die twee partijſchappen en de opſtand in die ſtreeken het bovengenoemd tijdperk moeten voorgegaan hebben, want van de eerſte tijden van het Mahometaandom af (het Jaar 622 na J. C.) maakt men reeds melding van bijzondere kleine Vorſten, van welke de een, Youseph genaamd, te *Djebail* het bevel voerde en de ander, Kesrou genoemd, de binnenſte ſtreeken van het land regeerde, die naar hem den naam van *Kesraouan* verkreegen. Men ſpreekt nog van eenen anderen na hen, die eenen uittogt tegens *Jeruſalem* deedt en in hoogen ouderdom te *Beskonta*, een dorp in *Kesraouan*, daar hij zijn verblijf hieldt, overleedt. Dus was reeds voor Constantinus Pogonatus dat gebergte de toevlugt geworden van ontevredene of rebellen, die

die de onverdraagzaamheid der Keizeren of hunner dienaaren ontvlieden wilden. Het was ongetwijfeld om die reden, en om eene overeenkomst in hunne gevoelens, dat JOHANNES en zijne volgers zig daar henen begaven, en het was door het aanzien en gezag, dat zij daar verworven, of dat zij daar reeds hadden, dat de geheele natie zig den naam gaf van *Maroniten*, die niet ſchandelijk was, gelijk die van *Mardaïten.* Wat daar van zij, JOHANNES, onder die berglieden eene regelmaatige krijgstugt ingevoerd, en hun opperhoofden en wapenen gegeeven hebbende, gebruikten zij hunne vrijheid om de gemeene vijanden van het Rijk en van hunnen kleinen ſtaat te beſtrijden; weldra maakten zij zig meester van bijna het geheel gebergte tot *Jeruſalem.* De ſcheuring, die op dien tijd bij de Muſulmannen voorviel, maakte het hun gemaklijk te ſlaagen. MOAOUIA, te *Damaskus* tegens ALI, *Kalif* te *Koufa*, opgeſtaan, vondt zig genoodzaakt, om niet twee oorlogen te gelijk te voeren te hebben, in het Jaar 678 met de Grieken een nadeelig verbond te ſluiten. Zeven jaaren laater vernieuwde ABD-EL-MALEK hetzelve met JUSTINIANUS II, maar eischte dat de Keizer hem van de *Maroniten* verloſſen zoude. JUSTINIANUS hadt de onvoorzigtigheid van daarin te ſtemmen en voegde 'er de laagheid bij van hun opperhoofd, door eenen zendeling, dien die al te edel-

edelmoedige man onder schijn van vrede in zijn huis ontvangen hadt, te laaten van kant helpen. Na dien moord wist die zendeling zoo wel te kuipen en te verleiden dat hij twaalf duizend mannen uit het land medenam, dat den Musulmannen den weg open liet om vorderingen te maaken. Kort daarna wierden de *Maroniten* door eene andere vervolging met hunnen geheelen ondergang gedreigd; want dezelfde JUSTINIANUS zondt troepen tegens hen uit onder het geleide van MARCIANUS en MAURITIUS, die het klooster van *Hama* vernielden en vijf honderd monnikken in hetzelve om hals bragten. Van daar kwamen zij den oorlog tot in *Kesraouan* voeren; maar gelukkig wierdt in dien tusschentijd JUSTINIANUS afgezet, terwijl hij op het punt was van in *Constantinopolen* eene algemeene slagting te laaten aanrigten en de *Maroniten*, door zijnen opvolger daartoe gemagtigd, MAURITIUS aangetast hebbende, hieuwen zijn leger in stukken in een gevegt, waarin hij zelf sneuvelde. Zedert dien tijd verliest men hen uit het oog tot den inval der kruisvaarderen, met welke zij dan in verbond stonden, dan geschillen hadden. In dien tusschentijd, die langer dan van drie eeuwen was, wierdt hun een gedeelte van hunne bezittingen ontrukt en zij wierden naar den kant van den *Libanon* tot hunne tegenswoordige grenzen bepaald; zij betaalden ook zelfs ongetwijfeld schattingen, als 'er

Ara-

Arabiſche of Turkmanſche Landvoogden waren, ſterk genoeg om die te eisſchen. Zij waren in dat geval jegens den *Kalif* van *Egypte*, HAKEM-B'AMR-ELLAH, toen hij, omtrent het Jaar 1014, hunne kust aan eenen Turkmanſchen Prins van *Aleppo* overgaf. Twee honderd jaaren daarna, toen SELAH-EL-DÎN de Europeaanen uit die ſtreeken verjaagd hadt, moesten zij onder zijn geweld bukken en door ſchattingen den vrede koopen. Toen, dat is te zeggen, omtrent het Jaar 1215, hereenigden de *Maroniten* zig wederom met *Rome*, waarvan zij nooit afkeerig geweest waren, en met welke zij nog verbonden zijn. GUILIELMUS van *Tyr*, die het verhaalt, merkt aan dat zij veertig duizend mannen hadden, in ſtaat om de wapenen te draagen. Hun ſtaat, die onder de *Mammelukken* vrij vreedzaam bleef, wierdt door SELIM II. verontrust; maar die Vorst, die door grooter belangen wierdt bezig gehouden, gaf zig de moeite niet om hen te onder te brengen. Deeze nalaatigheid maakte hen te ſtouter en met de *Druzen* en hunnen *Emir*, den beroemden FAKR-EL-DIN, zaamenſpannende, maakten zij van dag tot dag inbreuken op de *Ottomannen*; doch deeze beweegingen hadden een ongelukkig eind; want AMURAT III, IBRAHIM, *Pacha* van *Kairo*, tegens hen uitgezonden hebbende, bragt die Generaal hen, in het Jaar 1588, tot gehoorzaamheid

en

en noodzaakte hen tot eene jaarlijkse schatting, die zij nog betaalen.

Zedert dien tijd hebben de *Pachas*, naieverig om hun gezag en hunne roverijen uittebreiden, dikwijls gepoogd hunne bezettingen en *Agas* in het gebergte der *Maroniten* intevoeren, maar altoos afgeslaagen zijnde, zijn zij genoodzaakt geweest zig aan het eerste verdrag te houden. De onderwerping der *Maroniten* bepaalt zig dan tot het betaalen van eene schatting aan den *Pacha* van *Tripoli*, onder welken hun land staat; elk jaar verpagt hij het aan eenen of meer *Cheks* (*a*) dat is te zeggen aan *aanzienlijken*, die deeze pagt weder bij streeken en dorpen verdeelen. Deeze belasting ligt bijna geheel op de moerbezieënboomen en wijngaarden, die de voornaamste en bijna eenigste voorwerpen van den landbouw zijn. Zij is meerder of minder volgens de jaaren en naar den wederstand, dien men den *Pacha* bieden kan. Daar zijn ook tolhuizen aan de kusten, daar men uit zee kan aankoomen, gelijk te *Djebail* en *Batroun*, maar deeze brengen niets aanmerklijks op.

De regeeringsvorm steunt niet op uitdruklijke overeenkomsten, maar alleen op gewoonten en gebrui-

(*a*) In het gebergte betekent het woord *Chaik* of *Chek* eigenlijk een *aanzienlijken*, een *land-edelman*.

bruiken. Dit zoude ongetwijfeld reeds over lang slegte gevolgen gehad hebben, zoo zij niet door verscheiden gelukkige omstandigheden voorgekoomen waren. De eerste is de godsdienst, die tusschen de *Maroniten* en *Musulmannen* eene onoverkoomlijke scheidspaal opwerpende, de eerzugtige belet heeft met vreemdelingen zaamentespannen om hunne natie te onder te brengen. De tweede is de gelegenheid van het land, dat, overal sterke bolwerken verleenende, elk dorp en bijna elk gezin de middelen aan de hand gegeeven heeft om door zijne eigen kragten te wederstaan, en dus de uitbreiding van eene oppermagt te stuiten; men moet, eindelijk, als eene derde reden tellen de zwakheid zelve van die maatschappij, die, zedert haaren oorsprong van magtige vijanden omringd, hun niet heeft kunnen weêrstaan dan door de eenigheid onder haare leden te bewaaren en deeze eenigheid kan, gelijk men weet, geene plaats hebben dan zoo lang zij elkanderen niet onderdrukken en wederzijds veiligheid voor hunne persoonen en goederen genieten. Dus heeft de regeeringsvorm zig van zelve in een natuurlijk evenwigt gehouden en daar de zeden hun voor wetten dienden, zijn de *Maroniten* tot op den huidigen dag van de onderdrukking van een willekeurig gezag en van de wanorden eener regeeringloosheid bevrijd gebleven.

Men kan die natie als in twee klasſen verdeeld be-

beſchouwen, het volk, namelijk, en de *Cheks.* Door dit woord verſtaat men de aanzienlijkſte onder hen, welke de oudheid van hun geſlagt en hunne meerdere middelen in een ſtand ſtellen, die zig boven het gemeen onderſcheidt. Alle woonen zij in het gebergte in hier en daar verſpreide dorpen, gehugten, ja zelfs in afgezonderd ſtaande huizen, hetgeen in de vlakte zoo niet is. De geheele natie oefent den landbouw. Ieder doet met eigen handen zijn klein ſtuk land, dat hij bezit of in pagt heeft, gelden. De *Cheks* zelve leeven op deeze wijze en zij onderſcheiden zig niet van het volk dan door eene ſlegte pels, een paard en enig beter voedzel en huisvesting; alle leeven zij ſober, zonder zig veele aangenaamheden te verſchaffen, maar ook zonder bijna aan iets gebrek te hebben, vermits zij weinig kennis hebben aan dingen van weelde. De natie is, over het algemeen, arm, maar niemand heeft gebrek aan het nodige, en, ziet men 'er al bedelaars, zoo hooren zij meer in de ſteden langs de kust dan in het land zelf t'huis. De eigendom is 'er zoo heilig als in Europa en men ziet 'er die rooverijen en knevelarijen niet, die zoo menigvuldig zijn bij de Turken. Men reist 'er zoo wel bij nagt als bij dag met eene veiligheid, die in het overig gedeelte van het rijk onbekend is. De vreemdeling vindt 'er gastvrijheid, gelijk bij de Arabieren; men merkt egter aan dat de *Maroniten* minder edel-

moedig, en een wenig met het gebrek van gierigheid behebt zijn. Zij hebben, volgens de wet van den Christelijken godsdienst, ſlegts eene vrouw, welke zij dikwerf huuwen zonder haar gezien, en altoos zonder met haar omgegaan te hebben. Zij hebben daarentegens, ſtrijdig met de leer van dien zelfden godsdienst, het gebruik der Arabieren van de wet der *talio*, of gelijke wedervergelding aangenoomen of behouden, en de naaste bloedverwant van elk eenen, die vermoord wordt, moet hem wreeken. Volgens eene gewoonte, op het mistrouwen en den ſtaatkundigen toeſtand des lands gegrond, gaan alle mansperſoonen, zoo *Cheks* als boeren, altijd met een roer en ponjaard gewapend: dit is misſchien niet goed, maar daaruit ſpruit wederom dit voordeel, dat zij, als de nood het vereischt, gelijk wanneer zij hun land tegens de Turken verdedigen moeten, wel met de wapenen kunnen omgaan. Naardien het land geene regelmaatige krijgsbenden onderhoudt, is ieder een verpligt op te trekken, als 'er oorlog koomt, en als die landtroepen wel geleid wierden, zouden zij beter zijn dan menige benden van Europa. De optellingen, welke men in de laatſte jaaren gelegenheid gehad heeft te doen, brengen het getal van manſchappen, in ſtaat om den ſnaphaan te draagen, op vijf-endertig duizend koppen. In de gewoone betrekkingen zou dat getal de geheele bevolking op omtrent

hon-

honderd en vijf-duizend zielen doen ſtellen. Als men daar nog bijvoegt een getal van priesters, monnikken en geestelijke zusters, in meer dan twee honderd kloosters verſpreid, en dan nog het volk uit de zee-ſteden, gelijk *Djebail*, *Batroun* enz. kan men het geheel op honderd en vijftien duizend zielen rekenen.

Wanneer men dit getal over de oppervlakte van het land verdeelt, die omtrent honderd en vijftig vierkante mijlen groot is, geeft zulks zeven honderd-en-zestig inwooneren voor elke vierkante mijl, hetgeen aanmerklijk veel is, aangezien een groot gedeelte van den *Libanon* uit onbewoonbaare rotſen beſtaat en de grond zelfs op de bebouwde plaatſen ruuw en niet vrugtbaar is.

Omtrent den godsdienst hangen de *Maroniten* van *Rome* af. Terwijl zij het oppergezag van den Paus erkennen, heeft hunne geestlijkheid, even als in de voorleden tijden, een hoofd blijven verkiezen, die den tijtel van *Batrak* of *Patriarch* van *Antiochie* voert. Hunne priesters trouwen, gelijk in de eerſte tijden van de Kerk, maar de vrouw, die zij huuwen, moet eene maagd en geene weduwe zijn en zij kunnen geen tweede huwelijk aangaan. Zij vieren de mis in de Syrieſche taal, van welke de meeste geen woord verſtaan. Het euangelie alleen wordt overluid in het Arabisch voorgeleezen, opdat het volk het verſtaan moge.

Het avondmaal wordt onder de twee gedaanten toegediend. De hostie is een klein rond broodjen, ongerezen, een vinger dik en wat grooter dan een rijksdaaler; op de eene zijde is een zegel ingedrukt, en dat gedeelte nuttigt de priester, het overige wordt in kleine ſtukjens geſneden, welke de priester met den wijn in de kelk doet en ieder een aanbiedt, door middel van een lepel, die voor allen dient. Die priesters hebben niet, gelijk bij ons, beneficiën of vaste inkomſten, maar leeven gedeeltelijk van hetgeen hunne misſen hun opbrengen, van de giften van hunne toehooreren en van den arbeid hunner handen. Sommige oefenen handwerken, andere betcelen een klein ſtuk lands; alle houden zij zig bezig tot onderhoud hunner huisgezinnen en tot ſtigting hunner kudden. De bekrompenheid van hunnen ſtaat wordt hun een weinig vergoed door de achting, waarin zij ſtaan, en van welke zij elk oogenblik blijken, zeer vleijende voor hunnen hoogmoed, ondervinden; al wie hen aanſpreekt, rijk of arm, groot of klein, kust hun de hand; zij vergeeten niet die toetereiken en zij zien niet gaarne dat de Europeaanen deeze eerbied-betooning nalaaten, die tegens onze zeden ſtrijdt, maar die den natuurlijken inwooneren niets kost, wijl zij van kindsbeen af aan gewend zijn dezelve te bewijzen. Voor het overige worden de godsdienst-plegtigheden in Europa niet openlijker en

vrijer

vrijer gevierd dan in *Kesraouan.* Elk dorp heeft zijne kapel, zijnen priester en elke kapel haare klok, eene zaak, die ongehoord is in het overig gedeelte van Turkye. De *Maroniten* zijn 'er hoogmoedig op en, om zig van de voortduuring deezer voorregten te verzeekeren, laaten zij geenen Muſulman toe onder hen te woonen. Zij maatigen zig ook het regt aan van den groenen tulband te draagen, die, buiten hunne grenzen, een Christen het leven zou kosten.

Italie heeft geen grooter getal Biſschoppen dan deeze kleine landſtreek van *Syrie;* zij hebben daar de nederigheid van hunnen oorſpronglijken ſtaat behouden; men ontmoet ſomtijds van dezelve op muilezels gezeten en gevolgd van eenen enkelen kerkbewaarer. De meeste woonen in de kloosters, daar zij eeten en gekleed gaan als eenvoudige monnikken. Hunne gewoonlijkſte inkomſten gaan niet boven vijftien honderd *Livres* en in dat land, daar alles goedkoop is, is die ſom toereikende om hen zelfs ruim te doen leeven. Zij worden, even als de priesters, uit de klasſe der monnikken verkozen, en gemeenlijk om hunne meerdere geleerdheid, die egter niet moeijelijk te verkrijgen is, naardien het gros der geestlijken en priesteren niet dan den catechismus en den bijbel kent. Het is ondertusſchen opmerkenswaardig dat die twee onderhoorige klasſen ſtigtlijker van zeden en gedrag zijn, dat daaren-

 tegen

tegen de Bisſchoppen en de Patriarch, altoos in kuiperijen en geſchillen over den voorrang en den godsdienst gewikkeld, onophoudlijk ergernis en onrust in het land verwekken, onder voorwendzel van, volgens het oud gebruik, de kerklijke tugtiging te oefenen; zij doen elkanderen en hunne aanhangelingen onderling in den ban; zij ſchorten de priesters in hunnen dienst op, verbieden de monnikken dienst te doen, leggen den leeken openbaare boetdoeningen op; in een woord, zij hebben den geest van tweeſpalt en krakeel, die de geesſel van het daalend Roomſche rijk geweest is, nog niet afgelegd. Het hof van *Rome*, dat zij dikwijls met hunne geſchillen lastig vallen, tragt hen te bevredigen om in die landen de eenigſte ſchuilplaats, die zijne magt daar nog heeft, niet te verliezen. Over enigen tijd was het genoodzaakt in eene zonderlinge zaak tusſchen te koomen, waarvan het verhaal een denkbeeld kan geeven van den geest der *Maroniten.*

Omtrent het Jaar 1755 was 'er in de nabuurſchap van de zending der Jeſuiten een Maronitisch meisjen, HENDIÉ genaamd, welks zonderlinge levenswijs den aandacht van het volk naar zig begon te trekken. Zij vastte, droeg het haaire kleed en hadt de gaaf van ſchreijen, in een woord, zij bezat al het uiterlijke der oude kluizenaaren en verkreeg weldra dien naam. Alle beſchouwden haar als een voorbeeld

beeld van godsvrugt, en verſcheiden hielden haar voor eene heilige: van heiligheid tot mirakelen is ſlegts een ſtap; ook liep weldra het gerugt dat zij mirakelen deedt. Om den indruk van dat gerugt wel te begrijpen, moet men niet vergeeten dat de geesten in den *Libanon* bijna in denzelfden ſtaat zijn als in de eerſte eeuwen. Daar waren dan noch ongeloovige, noch ſpotters, noch zelfs twijfelaars. HENDIÉ nam deeze geestdrijverij waar om haare ontwerpen ten uitvoer te brengen, en in ſchijn de voetſtappen drukkende van die haar in dezelfde loopbaan voorgegaan waren, wilde zij de ſtigtſter van eene nieuwe orde worden. 's Menſchen hart mag zig ſchoon vermommen; onder welke gedaante het zijne hartstogten verberge, zij zijn altoos dezelfde; bij den overweldiger zoo wel als bij den kloosterling is het altoos even zeer heerschzugt en de hoogmoed van de eerſte te zijn vertoont zig zelfs in de uiterſte nederigheid. Om het klooster te bouwen wierdt geld vereischt; de ſtigſter ſprak de godvrugtigheid van haare aanhangeren aan en daar kwam overvloed van aelmoezen; zij waren zoo groot, dat men binnen weinige jaaren twee groote huizen van gehouwen ſteenen kon ſtigten, welker opbouw veertig duizend kroonen heeft moeten kosten. De plaats, daar zij ſtaan, de *Kourket* genoemd, is de rug eens heuvels, ten Noord-Westen van *Antoura*, ten Westen uitziende op de zee,

die 'er zeer digt bij is, en van welken men ten Zuiden tot de reede van *Bairout* ontdekt, die 'er vier mijlen van daan is. De *Kourket* wierdt weldra met monnikken en nonnen bevolkt. De tegenswoordige Patriarch was deszelfs algemeene bestierer; de andere bedieningen, zoo groote als kleine, wierden aan verschillende priesteren of candidaaten begeeven, welke men in een der huizen huisvestte. Alles gelukte naar wensch; het is waar dat 'er veele geestlijke zusters stierven, maar men gaf de schuld aan de lugt, en het was bezwaarlijk de waare oorzaak te gissen. Het was nu zedert twintig jaaren dat HENDIÉ in dat klein koningrijk regeerde, wanneer een toeval, dat onmogelijk te voorzien was, alles in duigen kwam werpen. Op eenen zomerschen dag wierdt een commissionaris, die van *Damaskus* naar *Bairout* reisde, bij dat klooster door den nagt overvallen: de deuren waren gesloten; het was een ongelegen uur; hij wilde niemand stooren, en zig te vreden houdende met van een bos stroo zijn leger te maaken, leide hij zig op de buitenste voorplaats van het klooster neder om den dag aftewagten. Hier hadt hij enige uuren geslaapen, wanneer een zagt gerugt van het openen van deur en grendelen hem deedt ontwaaken. Uit deeze deur kwamen drie vrouwen met schoppen en spaden in de hand, gevolgd van twee mannen, draagende een lang wit pak, dat zeer zwaar scheen.

De

De troep tradt naar eenen nabuurigen grond vol ſteenen en puin. Daar leiden de mannen het pak neder, groeven eenen kuil, waarin zij het plaatsten, vulden den kuil met aarde, die zij toetrapten en begaven zig, na dat verrigt te hebben, weder naar binnen met de vrouwen, die hen volgden. Mannen met geestlijke zusters, 's nagts en in het geheim naar buiten gaande, een pak in eenen verborgen kuil begraaven, dit alles gaf den reiziger ſtof tot denken. De verwondering hadt hem eerst zig ſtil doen houden; weldra deeden zijne overweegingen ongerustheid en vrees ontſtaan, weshalven hij, zoo dra de dag aanlichtte, wegſloop en zig naar *Bairout* begaf. In die ſtad hadt hij kennis aan eenen koopman, die enige maanden geleden, zijne twee dogteren te *Kourket* geplaatst hadt met eene huwelijksgift van tien duizend *livres*. Hij ging hem bezoeken, nog aarſelende en egter brandende van verlangen om zijn geval te verhaalen. Men gaat met de beenen kruislings zitten, men ſteekt de lange pijp aan en drinkt koffij. De koopman ondervraagt den commisſionaris over de reis; de man antwoordt dat hij den nagt bij *Kourket* heeft doorgebragt. Men vraagt naar bijzonderheden; hij geeft die op; eindelijk openbaart hij de zaak en vertelt zijnen gastheer aan het oor wat hij gezien heeft. De eerſte woorden doen deezen verwonderd opkijken; het begraaven pak maakt hem ongerust;

weldra beginnen zijne overdenkingen hem bekommeringen inteboezemen. Hij weet dat eene zijner dogteren ziek is; hij merkt aan dat 'er veele geestlijke zusters ſterven. Deeze gedagten kwellen hem; hij durft zig aan geenen al te zwaaren agterdogt overgeeven, en egter kan hij dien niet van zig werpen; hij zet zig met eenen vriend te paard; zij rijden te zaamen naar het klooster; zij vraagen naar de twee nieuwlingen; men zegt hun dat zij ziek zijn. De Koopman houdt aan, wil dat men haar brenge; men weigert het met barsheid; hij dringt nog ſterker; men blijft bij zijn ſtuk; toen verkeert zijn agterdogt in zeekerheid; hij vertrekt, het hart vol wanhoop, en gaat naar *Dair-el-Kamar*, SAAD', *Kiâya* (*a*) van Vorst YOUSEF, bevelhebber van den berg, vinden. Hij legt de zaak met alle haare omſtandigheden voor hem bloot. De *Kiâya* ſtaat 'er over verbaasd en geeft hem ruiters mede met last om gewillig of met geweld in het klooster te dringen: de *Kadi* voegt zig bij den koopman en de zaak wordt geregtlijk behandeld; eerst graaft men den grond op en bevindt dat het begraaven pak een lijk is, dat de ongelukkige vader voor dat van zijne jongſte dogter herkent: men dringt in het klooster en vindt de

(*a*) Naam van de Staatsdienaaren der kleine Vorſten.

de andere in gevangenis en op den oever des doods. Zij ontdekte gruuwelen, die deeden ijzen, en waarvan zij, gelijk haare zuster, het ſlagtoffer zou zijn geworden. Men vatte de heilige, die haare rol met ſtandvastigheid bleef ſpeelen; men betrok de priesters en den Patriarch in regten. Zijne vijanden vereenigden zig om hem te verderven en zig met zijne bezittingen te verrijken; hij wierdt in zijnen dienst opgeſchort, afgezet. De zaak is in het jaar 1776 naar *Rome* overgebragt; de *propaganda* heeft onderzoek gedaan en men heeft de eerloosſte losbandigheid en gruuwelen van wreedheid ontdekt. Het is bewezen dat HENDIÉ haare geestlijke dogters om het leven bragt, dan om zig haare goederen toeteeigenen, dan omdat zij haar weêrſpannig tegens haaren wil vondt, dat deeze vrouw niet alleen het avondmaal uitdeelde, maar zelfs wijdde en de mis bediende, dat zij onder haar bed gaten hadt, door welke men reukwerken liet opgaan, wanneer zij voorgaf in verrukking te zijn en door den Heiligen Geest bezogt te worden, dat zij eenen aanhang hadt, die haar roemde en uitſtrooide dat zij de moeder Gods was, die op aarde was wedergekoomen, en duizend andere buitenſpoorigheden meer. Desniettegenſtaande heeft zij eenen aanhang gehouden, magtig genoeg om zig te kanten tegens de zwaare ſtraf, die zij verdiende: men heeft haar in verſchillende kloosters opgeſloten, uit

welke

welke zij dikwijls ontſnapt is. In het jaar 1783 was zij in de *viſitatie* van *Antoura* en de broeder van den *Emir* der *Druzen* wilde haar verlosſen. Een groot getal lieden gelooven nog aan haare heiligheid en zonder het geval van den reiziger zouden haare tegenswoordige vijanden 'er ook aan gelooven. Wat moet men denken van een grooten naam, als 'er zijn, die van zulke kleine omſtandigheden afhangen?

Men telt in de kleine ſtreek, die het land der *Maroniten* uitmaakt, meer dan twee honderd zoo mannen - als vrouwen - kloosters. Zij volgen de regel van *St. Antonius*, en houden die met eene naauwkeurigheid, waarvan men niet dan in de eerſte tijden voorbeelden vindt. De kleeding der monnikken beſtaat in eene ſtof van grove bruine wol, die vrij wel naar het kleed der Kapucijners gelijkt. Hun voedzel is hetzelfde als dat der boeren, met die uitzondering dat zij nooit vleesch eeten. Zij hebben menigvuldige vasten, en lange gebeden des nagts en des daags; het overige van hunnen tijd wordt beſteed aan het bebouwen van den grond, aan het afhakken der rotſen, om de muuren der vlakken te maaken, waarop de wijngaarden en moerbezieën - boomen ſtaan. In elk klooster is een broeder ſchoenmaaker, een broeder kledermaaker, een broeder weever, een broeder bakker, in een woord, een ambagtsman van elk noodzaaklijk ambagt:

bagt: men vindt bijna altijd een vrouwen-klooster naast een mannen-klooster, en egter hoort men zelden van ergerlijke dingen. Die vrouwen zelve leiden een zeer arbeidzaam leven en het is ongetwijfeld die werkzaamheid, die haar voor die verveeling en zedenloosheid beſchut, tot welke de ledigheid aanleiding geeſt; ook kan men zeggen dat deeze kloosters, wel verre van de bevolking te ſchaaden, dezelve helpen bevorderen, met de eetwaaren, door hunnen landbouw te vermenigvuldigen in grooter hoeveelheid dan zij verteerd worden. Het aanmerklijkſte huis van Maronitiſche monnikken is *Koz-haîé*, zes uuren ten Oosten van *Tripoli.* Daar bezweert men, gelijk in de eerſte jaaren van de kerk, de van den duivel bezetenen, van welke 'er nog in die ſtreeken gevonden worden: het is nog zeer weinige jaaren geleden dat onze kooplieden van *Tripoli* eenen gezien hebben, die het geduld en de konst der geestlijken op den toets ſtelde. Die man, die op het uiterlijke gezond ſcheen, kreeg ſchielijke ſtuiptrekkingen, die hem woedend maakten, zijne woede was dan ſtil, dan uitbarſtende. Hij ſcheurde, hij beet, hij ſchuimbekte, hij riep geſtadig: *de zon is mijne moeder; laat mij haar aanbidden!* Men overſtroomde hem met wijwater, men kwelde hem met vasten en bidden en men verjaagde, eindelijk, zegt men, den duivel; maar volgens hetgeen kundige aanſchouwers 'er van getui-

tuigen blijkt het dat deeze bezetene niet anders zijn dan lieden met verſtandeloosheid, krankzinnige razernij of vallende-ziekte bezogt; en het is zeer opmerklijk dat hetzelfde Arabiesch woord en *vallende-ziekte* en *bezetenheid* aanduidt (*a*).

Het hof van *Rome* heeft, terwijl het de *Maroniten* voor zijne kinderen erkent, hun een huis te *Rome* gegeeven, waarin zij verſcheiden jonge lieden zenden kunnen, welke men daar om niet opvoedt. Het zou ſchijnen dat dit middel Europiſche konſten en denkbeelden onder hen moeste ingevoerd hebben; maar de jonge lieden, die in die ſchool geleerd worden, worden tot eene zuivere monnikken opvoeding bepaald en brengen dus in hun land niets mede dan het Italiaansch, dat hun onnut wordt, en eene godgeleerde kennis, die hun nergens toe dient; ook vervallen zij welhaast weder tot de onkunde van het gemeen. Drie of vier zendelingen, welke de Kapucijners van Frankryk te *Gâzir*, te *Tripoli* en te *Bairout* onderhouden, hebben geene grootere ommekeer in de verſtanden te weeggebragt. Hun werk beſtaat in te prediken in hunne kerk, in den kinderen den *Cathechismus*, de *Navolging Christi* en de *Pſalmen* te leeren, gelijk ook leezen en

(*a*) *Kabal* en *Kabat*. De *k* is hier de Spaanſche *jota*.

en ſchrijven. Voorheen hadden de Jeſuiten twee van dezelve in hun huis te *Antoura* ; de *Lazaristen* hebben hen vervangen en hunne zending vervolgd. Het grootst voordeel, dat uit deeze Apostoliſchen arbeid geſproten is, is dat de ſchrijfkonst onder de *Maroniten* gemeener geworden is, en dat zij met dat voorregt in die ſtreeken geworden zijn hetgeen de *Kopten* in *Egypte* zijn, dat is te zeggen, dat zij zig meester gemaakt hebben van alle Schrijvers-, opzigters- en *Kiâyas*-plaatſen bij de Turken, en vooral bij de *Druzen*, hunne bondgenooten en nabuuren.

§. III.

Van de Druzen.

De *Druzen* of *Derouz*, welker naam op het einde der zestiende eeuw enig gerugt in Europa gemaakt heeft, zijn een klein volk, dat in zijne levenswijs, regeeringsvorm, taal en gebruiken zeer veel naar de *Maroniten* gelijkt. Zij verſchillen het meest van elkanderen in godsdienst. Die der *Druzen* is langen tijd een geheim geweest, maar men heeft het eindelijk ontdekt en kan thans een vrij juist verſlag van denzelven geeven, zoo wel als van hunnen oorſprong, met welken die verknogt is. Om derzelver geſchiedenis wel te begrijpen moet men de zaaken uit haare eerſte bronnen ophaalen.

Drie-

Drie-en-twingtig jaaren na den dood van MAHOMET hadt het gefchil van zijnen fchoonzoon ALI met MOAOUIA, Landvoogd van *Syrie*, in het Arabisch gebied eene eerfte fcheuring veroorzaakt, die nog beftaat; maar, als men het wel begrijpt, raakt de fcheuring enkel de magt, en de Mufulmannen, verdeeld in gevoelens omtrent de plaatsbekleeders van den Propheet, waren het egter eens omtrent de leerftukken (*a*). Het was eerst in de volgende eeuw dat het leezen der Griekfche boeken onder de Arabieren een geest van redeneering en gefchil deedt ontftaan, waartoe zij tot nu toe te onweetend geweest waren. De uitwerkingen waren zoo-

(*a*) De grond-oorzaak van dit geheel groot gefchil was de afkeer, dien AÏCHA, gemalin van MAHOMET, tegens ALI hadt opgevat, ter oorzaake, zegt men, van eene ontrouw, welke hij den Propheet hadt bekend gemaakt; deeze onbefcheidenheid kon zij hem niet vergeeven, en hem driemaalen door haare kuiperijen van het Kaliffchap verflooken hebbende, en ziende dat hij de vierde reis de overhand zoude behouden, befloot zij hem met openlijk geweld te bederven. Met dit oogmerk zettede zij verfcheiden Hoofden der Arabieren tegens hem op, onder andere AMROU, Landvoogd van *Egypte*, en MOAOUIA, Landvoogd van *Syrie*. Deeze laatfte liet zig in de ftad DAMASKUS tot *Kalif* of *Opvolger* uitroepen. ALI wilde hem uit het bewind ftooten, en verklaarde hem den oorlog; maar zijn achtloos gedrag bedierf zijne zaaken. Na enige vijandlijk-

zoodanig als men verwagten moest, namelijk, daar zij over onderwerpen redeneerden, die voor geen betoog vatbaar waren, en zig beſtierden door de afgetrokken beginzelen van eene onverſtaanbaare redeneerkunde, verdeelden zij zig in eene menigte gevoelens en ſecten. Te zelfden tijd verviel de burgerlijke magt tot regeeringloosheid en de godsdienst, die uit dezelve het middel ontleent om één te blijven, hadt hetzelfde lot: toen gebeurde den Muſulmannen hetgeen de Christenen reeds ondervonden hadden. De volkeren, die het ſtelzel van Mahomet aangenoomen hadden, voegden 'er hunne vooroordeelen in, en de oude, door Aſia ver-

lijkheden, waarin geen van beiden de overhand hadt, ſneuvelde hij te *Koufa* door de hand van een *asſasſin* of *baterier*. Zijne aanhangers verkooren zijnen zoon Hosain in zijne plaats; maar die jongman, weinig geſchikt tot het beſtieren van zulke netelige omſtandigheden, als die, waarin hij zig bevondt, wierdt door de aanhangeren van Maouïa in eene ſchermutſeling gedood. Zijn dood maakte de twee partijen geheel onverzoenlijk. Haare haat deedt haar omtrent de uitleggingen van den *Koran* verſchillen. De leeraars van beiden partijen ſchepten vermaak in elkanderen tegen te ſpreeken, en van toen af aan verdeelden zig de Muſulmannen in twee ſecten, die elkanderen voor ketters ſchelden. De Turken volgen die van Omar en Maouïa, als wettige opvolgeren van den Propheet. De Perſiaanen integendeel volgen de partij van Ali.

verſpreide denkbeelden, kwamen weder onder nieuwe gedaanten te voorſchijn: men zag bij de Muſulmannen de zielsverhuizing en de twee beginzelen van goed en kwaad, en de opſtanding na zes duizend jaaren, zoo als ZOROASTER die geleerd hadt, weder opkoomen: In de ſtaatkundige en godsdienſtige wanorde van den ſtaat gaf zig elk, die ingeevingen waande te hebben, voor een apostel uit, en elke apostel maakte zig tot hoofd van eene ſecte. Men telde 'er meer dan zestig, die aanmerklijk zijn door het getal hunner aanhangeren, alle in enige leerſtukken verſchillende, en alle zig onderling van ketterij en dwaaling beſchuldigende. De zaaken waren in dien ſtaat, toen *Egypte*, in het begin der elfde eeuw, het toneel van eene der wonderlijkſte vertooningen wierdt, welke de geſchiedenis van dien aart kan opleveren. Laaten wij zien wat de oorſpronglijke ſchrijvers 'er van zeggen: „ In het „ Jaar der *hedjira* 386 (996 na J. C.) (zegt EL-„ MAKÎN) kwam op den troon van *Egypte*, in „ den ouderdom van elf jaaren, de derde *Kalif* van „ het geſlagt der *Fatmiten*, HAKEM-B'AMR-„ ELLAH genaamd. Die Vorst was een der bui-„ tenſpoorigſte, van welke de geſchiedenis van het „ menschdom het geheugen bewaard heeft. Eerst liet „ hij de eerſte *Kalifs*, medgezellen van MAHOMET, „ in de moskeën vervloeken, daarna herriep hij dien „ vloek weder: hij dwong de Jooden en Christe-

„ nen

„ nen hunnen godsdienst aftezweeren ; vervolgens
„ ſtondt hij hun wederom toe dien aanteneemen.
„ Hij verboodt dat men de vrouwen ſchoenen zou-
„ de maaken , opdat zij niet uit zouden kunnen
„ gaan. Hij liet tot tijdverdrijf half *Kairo* verbran-
„ den , en ondertusſchen de andere helft dier ſtad
„ door zijne ſoldaaten plunderen. Nog niet te vre-
„ den met dat woedend bedrijf , verboodt hij de
„ bedevaart naar *Mekka* , het vasten , de vijf ge-
„ beden ; eindelijk dreef hij zijne dwaasheid zoo
„ verre dat hij zig voor God wilde gehouden heb-
„ ben. Hij liet een register opmaaken van de gee-
„ ne , die hem daarvoor erkenden , en men vondt
„ 'er tot zestien duizend toe: dit denkbeeld wierdt
„ bevestigd door eenen valſchen Propheet , die
„ toen uit *Perſie* in *Egypte* gekoomen was. Die
„ bedrieger, MOHAMMAD - BEN - ISMAEL ge-
„ noemd , leerde dat het onnoodig was vasten te
„ houden , te bidden , de beſnijdenis , de bedevaart
„ en de feestdagen te onderhouden; dat het verbod
„ van wijn te drinken en varkens - vleesch te eeten
„ ongerijmd was ; dat het huwelijk van broederen
„ met zusteren , van ouderen met kinderen geoorloofd
„ was. Om bij HAKEM welkoom te zijn beweer-
„ de hij dat die *Kalif* God zelf in het vleesch
„ was; en , in plaats van hem bij zijnen naam ,
„ *Hakem - b'amr - ellah* , die *regeerende op last van*
„ *God* betekent , te noemen , noemde hij hem *Ha-*

„ *kem-b'amr-eh*, dat is, *regeerende op eigen last.*
„ Tot ongeluk van den Propheet, hadt zijn nieuwe „ God geene magt genoeg om hem voor de woede „ van zijne vijanden te beschutten; zij doodden „ hem in een oploop aan de voeten van den *Kalif* „ zelven, die kort daarna ook vermoord wierdt „ op den berg *Mokattam*, daar hij, zeide hij, „ gemeenschap hieldt met de Engelen."

De dood deezer twee Hoofden stuitede de verbreiding van hunne gevoelens niet: een discipel van MOHAMMAD-BEN-ISMAEL, HAMZA-BEN-AHMAD genaamd, verspreidde dezelve met onvermoeiden ijver door *Egypte*, *Palestina*, en op de kust van *Syrie*, tot *Sidon* en *Beryth*. Het schijnt dat zijne bekeerlingen hetzelfde lot ondergingen als de *Maroniten*, namelijk, dat zij, door de heerschende kerkgemeenschap vervolgd, naar het gebergte van den *Libanon* vlugteden, daar zij zig beter verdedigen konden; het is ten minsten zeeker dat men hen kort na dien tijd daar gezeten vindt, en eene onafhanglijke maatschappij, gelijk hunne nabuuren, uitmaakende. Men zoude zeggen dat het verschil van godsdienst hen tot vijanden moeste gemaakt hebben; maar het dringend belang van hunne gemeene veiligheid dwong hen elkanderen te verdraagen, en zedert vindt men hen bijna altijd vereenigd, dan tegens de kruisvaarders of tegens de Sultans van *Aleppo*, dan tegens de *Mammelukken*

en

en *Ottomannen.* De verovering van *Syrie* door de laatste veranderde hunnen toeſtand niet terſtond. SELIM I, die bij zijne wederkomst uit *Egypte* niets minder bedoelde dan Europa onder zijnen ſcepter te brengen, verwaardigde zig niet om zig voor de rotſen van den *Libanon* optehouden. SOLIMAN II, zijn opvolger, die onophoudlijk in gewigtige oorlogen gewikkeld was, dan tegens de Ridders van *Rhodes*, de Perſiaanen, of *Yemen*, dan tegens de Hongaaren, de Duitſchen en KAREL V, hadt zoo min als hij tijd om aan de *Druzen* te denken. Deeze afwendingen maakten hen ſtout; en niet te vreden met onafhanglijk te zijn, daalden zij dikwerf van hun gebergte neder om de Turkſche onderdaanen te plunderen. Te vergeefsch wilden de Pachas hen in hunne ſtroperijen beteugelen; hunne troepen wierden altoos geſlaagen of terug gedreven. Het was eerst in het jaar 1588 dat AMURAT III, de klagten, die men hem geſtadig deedt, moede wierdt, beſloot die weêrſpannelingen, het kostte wat het wilde, te onder te brengen, en het geluk hadt van daar in te ſlaagen. Zijn bevelhebber YBRAHIM *Pacha* vertrok van *Kairo*, tastte de *Druzen* en de *Maroniten* met zoo veel beleid of dapperheid aan dat hij hen in hun gebergte overweldigde. Daar rees tweedragt tusſchen de Hoofden, waarmede hij zijn voordeel deedt om eene belasting te ligten van meer dan een millioen

 pias-

piasters en om eene ſchatting opteleggen, die tot heden geduurd heeft.

Het ſchijnt dat deeze togt de tijd ware van eene verandering in de regeeringsvorm der *Druzen* zelve. Tot dien tijd hadden zij in eene ſoort van regeeringloosheid geleefd onder het bevel van verſcheiden *Cheks* of *Heeren.* De natie was in twee partijſchappen verdeeld, welke men bij alle de Arabiſche volkeren wedervindt, en die men de partij *Kaïſi* en de partij *Yamâni* (*a*) noemt. Om de inzameling der imposten te eenvoudiger te maaken, wilde YBRAHIM dat 'er ſlegts een Hoofd ware, dat verantwoordlijk zoude zijn voor de ſchatting en met de burgerlijke regeering belast. Dat Hoofd verkreeg weldra, door den aart zijner bediening, een groot overwigt en wierdt, onder den naam van Gouverneur, bijna de Koning van het gemeenebest; maar naardien die Gouverneur uit de natie verkoren wierdt, ſproot daaruit eene omſtandigheid, welke de *Turken* niet voorzien hadden en die hun bijna noodlottig zoude geweest zijn. Het gevolg, namelijk, daarvan was dat de Gouverneur, alle de magt der natie in zijne handen hebbende, haare krag-

---

(*a*) Deeze partijen onderſcheiden zig door de kleuren van hunne vendelen; de *Kaiſis* hebben roode en de *Yamanis* witte.

kragten eene eenpaarige rigting konde geeven, die dezelve vrij ſterker werking deedt doen. Zij wierden natuurlijk tegens de *Turken* gerigt, omdat de *Druzen*, hunne onderdaanen wordende, daarom niet ophielden hunne vijanden te zijn. Zij waren ſlegts genoodzaakt in hunne aanvallen omwegen te gebruiken, die den ſchijn daarvan wegnamen, en zij deeden hun eenen bedekten oorlog aan, die misſchien gevaarlijker was dan een openbaaren.

Het was in dien tijd, namelijk in de eerſte jaaren van de zeventiende eeuw, dat de magt der *Druzen* zig het meest ontwikkelde; zij waren zulks verpligt aan de talenten en aan de eerzugt van den beroemden *Emir* FAKR-EL-DIN, in het gemeen genoemd *Fakardîn.* Naauwlijks zag zig die Prins tot Opperhoofd en Gouverneur der natie verheven, of hij beſteedde alle zijne zorgen om den invloed der *Ottomannen* te beſnoeijen en zelfs zig ten hunne kosten te verheffen, en dat met zoo veel konst als weinig bij bevelhebbers in *Turkye* gezien is. Eerst won hij het vertrouwen van de Porte door alle betuigingen van onderdaanigheid en getrouwheid. De Arabiers ontrusteden de vlakte van *Balbek* en de landen van *Sour* en *Acre;* hij deedt hun den oorlog aan, verloste de inwooneren van hun en bereidde dus de menſchen om naar zijne regeering te verlangen. De ſtad *Bairout* was hem wel gelegen, naardien zij hem gemeenſchap met de vreemdelin-

gen konde doen hebben en onder anderen met de Venetiaanen, natuurlijke vijanden der Turken. FAKR-EL-DIN nam de knevelarijën van den *Aga* te baat en verdreef hem; hij deedt nog meer; hij wist zig van deeze vijandelijkheid bij den Divan eene verdienste te maaken door eene grootere schatting optebrengen. Hij ging op dezelfde wijze te werk met *Saide*, *Balbek* en *Sour*; in kort, reeds in het jaar 1613 vond hij zig meester van het land tot *Adjaloun* en *Sarfad*. De *Pachas* van *Damaskus* en *Tripoli* zagen deeze inbreuken niet met goede oogen aan; dan verzetteden zij 'er zig met openlijk geweld tegens, zonder FAKR-EL-DÎN te kunnen stuiten; dan tragteden zij hem bij de Porte zwart te maaken door heimelijke inblaazingen; maar de *Emir*, die daar ook verspieders en beschermers onderhieldt, stelde hen altoos in hunne oogmerken te leur. De Divan begon eindelijk bekommerd te worden over de vorderingen van de *Druzen*, en maakte toebereidzelen tot eenen togt, in staat om hen te verpletteren. Hetzij uit staatkunde, hetzij uit vrees, althans FAKR-EL-DÎN vondt niet raadzaam deezen storm aftewagten. Hij hieldt verstandhouding in *Italie*, van welke hij zig veel beloofde; hij besloot zelf daarhenen te gaan om de hulp te verzoeken, welke men hem beloofde, zig verzekerd houdende dat zijne tegenswoordigheid den ijver zijner vrienden zoude aanvonken, terwijl zijne

zijne afwezigheid de grimmigheid zijner vijanden zoude doen verkoelen: hij ſcheepte zig dan te *Bairout* in, en, zijnen zoon ALI het bewind over zijne zaaken in handen gelaaten hebbende, begaf hij zig aan het Hof van de Medicis te *Florence*. De aankomst van eenen Oosterſchen Prins in *Italie* moest noodwendig den aandacht van het algemeen opwekken; men vernam van welke natie hij ware en men ſpeurde den oorſprong der *Druzen* na. Men vondt hunne geſchiedenis en godsdienst zoo twijfelachtig, dat men niet wist of men Muzulmannen dan Christenen van hun moeste maaken. Men herinnerde zig de kruistogten en men onderſtelde dat een volk, dat zig in het gebergte eene ſchuilplaats gezogt hadt en den natuurlijken inwooneren vijandig was, een geſlagt, van kruisvaarders afkomſtig, moest wezen. Dit vooroordeel was FAKR-EL-DÎN al te gunſtig om het te ontzenuwen; integendeel gebruikte hij het beleid van zig op oude verbonden met het huis van Lotharingen, die hij voorwendde, te beroepen; hij wierdt hierin geholpen door de zendelingen en kooplieden, die zig een nieuw tooneel voor hunne bekeeringen en koophandel beloofden. Als een denkbeeld eens in zwang is, wil ieder ſterker bewijzen vinden. Geleerden, die zig toeleiden om oorſprongen opteſpeuren, getroffen door de gelijkenis der naamen, beweerden dat *Dru-*

zen en *Dreux* een en hetzelfde woord waren en op dien grondslag bouwde men de onderstelling van eene gewaande volkplanting van Fransche kruisvaarders, die zig, onder het geleide van eenen Graaf DE DREUX, op den *Libanon* zoude nedergezet hebben. De aanmerking, welke men naderhand gemaakt heeft, dat BENJAMIN DE TUDELE den naam van *Druzen* aangehaald heeft voor het tijdperk der kruisvaarten, heeft deeze onderstelling omverregeworpen. Doch de taal der *Druzen* hadt dezelve reeds van haar begin moeten doen vallen. Waren zij van de Franken voortgesprooten, dan zouden zij ten minsten enige voetstappen van onze taalen behouden hebben; want eene maatschappij, in eene afzonderlijke streek zig nederzettende, daar zij op zigzelve leeft, verliest haare taal niet. Die der *Druzen* is ondertusschen zeer zuiver Arabiesch, waarin geen woord van Europischen oorsprong is. De waare afkomst van den naam van dit volk hadden wij zedert lang in handen, zonder dat men zulks konde vermoeden. Hij koomt van den stigter zelven van de secte van MOHAMMAD-BEN-ISMAEL, wiens bijnaam was EL-DORZI en niet EL-DARARI, gelijk in onze gedrukte werken staat. De verwarring van deeze twee woorden, in onze taal zoo verschillende, koomt door de gedaante der twee Arabische letteren *r* en *z*, die alleen

alleen daardoor verſchillen dat de *z* een ſtip heeft, welk men zeer dikwijls in de handſchriften overgeſlaagen of uitgewiſcht heeft (*a*).

Na negen jaaren verblijfs in *Italie*, kwam FAKR-EL-DÎN het bewind van zijn land weder aanvaarden. Geduurende zijne afwezigheid hadt ALI, zijn zoon, de Turken afgeſlaagen, de geesten tot bedaaren gebragt en de zaaken in vrij goede orde gehouden. Daar bleef nu voor den *Emir* niets overig dan de kundigheden, welke hij hadt moeten opdoen, te werk te ſtellen, het inwendig beſtier van zijn land te verbeteren en het welwezen zijner natie te bevorderen; maar in plaats van zig op de ernſtige en nuttige konſt van regeeren toeteleggen, gaf hij zig geheel aan de beuzelachtige en kostbaare konſten over, in welke hij in *Italie* grooten ſmaak gekregen hadt. Hij ſtigtede aan alle kanten lusthuizen; hij bouwde badſtooven; hij leide tuinen

(*a*) Deeze ontdekking koomt een zekeren heer MICHEL, bevoorregten Tolk van *Frankryk* te *Saide*, zijne vaderſtad, toe; hij heeft eene *Verhandeling over de* Druzen geſchreven, van welke hij de twee eenigſte afſchriften, die hij bezat, geſchonken heeft, het een aan den Heer Ridder DE TAULES, Conſul te *Saide*, het ander aan den Baron DE TOTT, toen hij in het jaar 1777 overkwam om de zaaken in deeze koopſtad naartezien.

nen aan; hij durfde die zelfs, in verachting van de vooroordeelen, in zijn land heerfchende, met fchilderijen en beelden, die de *Korân* verboden heeft, opfieren. De uitwerkingen van zoodanig een gedrag begonnen zig weldra te openbaaren. De *Druzen*, die lasten moesten blijven opbrengen als in vollen oorlog, wierden misnoegd; de partij *Yamâni* wierdt weder levendig; men morde tegens de uitgaven van den Vorst; de pragt, welke hij ten toon fpreidde, maakte de jaloezij der *Pachas* op nieuw gaande; zij wilden de fchatting vergrooten; zij begonnen op nieuw vijandlijkheden; FAKR-EL-DÎN floeg hen af; zijn wederftand verfchafte hun een voorwendzel om hem bij den Sultan zelven haatlijk en verdagt te maaken. De oploopende AMURAT IV belgde zig dat een zijner onderdaanen met hem in vergelijking dorst treeden en befloot zijn verderf. In gevolge kreeg de *Pacha* van *Damaskus* bevel om met alle zijne krijgsbenden tegens *Bairout*, de gewoone verblijfplaats van FAKR-EL-DÎN, optetrekken. Aan den anderen kant moesten veertig galijen die ftad ter zee bezetten om haar alle hulp aftefnijden. De *Emir*, die op zijn goed geluk en op hulp uit *Italie* vertrouwde, befloot aanftonds dien ftorm te weêrftaan. Zijn zoon ALI, die te *Safad* het bevel voerde, kreeg last om het Turksch leger het hoofd te bieden en was indedaad ftout genoeg om met hetzelve te durven kampen,

pen, ondanks eene groote minderheid van magt; maar na twee gevegten, in welke hij de overhand hadt, wierdt hij in eenen derden aanval gedood en toen veranderden de zaaken eensklaps van gedaante, en geraakten in verval. FAKR-EL-DÎN, verſchrikt over het verlies van zijne benden, bedroefd over den dood van zijnen zoon, door ouderdom en door een wellustig leven zelfs kleinmoedig geworden, was buiten raad en liet den moed vallen. Hij zag geene uitkomst dan in den vrede; hij zondt dan zijnen tweeden zoon om denzelven te verzoeken naar boord van den Turkſchen Admiraal, en zogt hem door geſchenken te verleiden; doch de Admiraal hieldt de geſchenken en den gezant, en verklaarde dat hij den perzoon van den Prins zelven begeerde. FAKR-EL-DÎN nam verſchrikt de vlugt; de Turken, die meester op het land waren, vervolgden hem; hij vloodt op de ſteile plaats van *Niha*, daar zij hem belegerden; maar na een jaar tijds, hunne poogingen vrugtloos bevindende, lieten zij hem vrij; doch kort daarna wierdt hij door de medgezellen van zijn ongeluk, hunnen tegenſpoed moede zijnde, verraaden en den Turken overgeleverd. FAKR-EL-DÎN, nu in de handen zijner vijanden zijnde, kreeg hoop op genade en liet zig naar *Conſtantinopolen* voeren. AMURAT, zig kittelende met eenen zoo beroemden Vorst aan zijne voeten te zien, hadt in het eerst die goedgunſtigheid

heid jegens hem, welke de trotschheid op meerderheid inboezemt; dan welhaast weder zijne ingewortelde wangunst tegens hem opvattende, liet hij zig door het aanſtooken zijner hovelingen overhaalen en hem, in eene zijner oploopende buijen omtrent het jaar 1631, verworgen.

Na den dood van FAKR-EL-DÎN bleef de nakoomlingſchap van dien Prins niet te min het bevel voeren, onder het welbehaagen en als een leen van de Turken: Toen dat geſlagt in het begin van deeze eeuw een manlijk oir ontbrak, wierdt het gezag, op verkiezing van de *Cheks*, opgedraagen aan het huis van CHEBAB, dat thans nog regeert. De eenigſte *Emir* van dat huis, die verdient der vergetelheid onttrokken te worden, is de *Emir* MELHEM, die van het jaar 1740 tot het jaar 1759 geregeerd heeft. In dien tusſchentijd is het hem gelukt om hetgeen de *Druzen* van binnen verloren hadden weder te krijgen en om hun van buiten dat aanzien wedertegeeven, waarvan zij zedert den val van FAKR-EL-DÎN vervallen waren. Op het laatst van zijn leven, namelijk omtrent het jaar 1754 kreeg MELHEM tegenzin in de zorgen der regeering en ſtondt dezelve af om afzonderlijk als een geestlijke, op de wijze der *Okkâls*, te leeven. Doch de onlusten, die ontſtonden, deeden hem wederom tot het beſtier roepen tot in het jaar 1759, toen hij tot algemeene droefheid ſtierf. Hij liet drie

on-

onmondige zoonen na: de oudſte, YOUSEF genaamd, moest hem, volgens de gewoonte, opvolgen; doch, naardien hij ſlegts elf jaaren oud was, wierdt het bevel aan zijnen oom MANZOUR opgedraagen, volgens eene vrij algemeene regel van het openbaar regt van *Aſia*, welke medebrengt dat het volk geregeerd moet worden door eenen man, die tot rijpe jaaren gekoomen is. De jonge Vorst was weinig geſchikt om zijne aanſpraak te doen gelden; maar een *Maroniet*, SAD-EL-KOURI genaamd, wien MELHEM zijne opvoeding hadt aanbetrouwd, nam die zorg op zig. Verlangende om zijnen kweekeling eenen magtigen Vorst te zien, ten einde een magtig Vizir te wezen, werkte hij met alle magt om hem te verheffen. Eerst begaf hij zig met hem naar *Djebail*, in *Kesraouân*, daar de *Emir* YOUSEF groote domeinen bezat, en daar leide hij zig toe om de genegenheid der *Maroniten* te winnen door alle gelegenheden waarteneemen om de bijzondere perſoonen en de natie dienst te doen. De groote inkomſten van zijnen kweekeling en de maatigheid van zijne verteeringen gaven hem kragtige middelen daartoe aan de hand. De pagt van *Kesraouân* was onder verſcheiden *Cheks* verdeeld, over welke men ſlegts weinig te vreden was. SAD handelde 'er over met den *Pacha* van *Tripoli* en deedt zig die alleen toewijzen. De *Motouâlis* van de valei van *Balbek* hadden zedert

enige

enige jaaren enig land van den *Libanon* ingenoomen en de *Maroniten* ontrustedcn zig over die nabuurſchap van deeze onverdraagzaame Muzulmannen. SAD kogt van den *Pacha* van *Damaskus* verlof om hun oorlog aantedoen en verdreef hen in het jaar 1763. De *Druzen* waren nog altijd in twee partijſchappen verdeeld (*a*). SAD verbondt zijne belangen met die, welke MANSOUR tegenwerkte en bereidde onder de hand eene zaamenzweering, om den Oom te verderven en den Neef te verheffen.

Dit was in dien tijd dat de Arabier DAHER, van *Galilea* meester zijnde, en te *Acre* zijn verblijf houdende, de Porte door zijne vorderingen en eisſchen ontrustede: om hem kragtig te ſtuiten hadt dezelve de Landvoogdijſchappen van *Damaskus*, *Saide* en *Tripoli* in de handen van OSMAN en zijne kinderen vereenigd en men zag duidlijk dat zij voorneemens was binnen kort tot eenen openbaaren oorlog te koomen. MANSOUR, die de Turken vreesde en hen niet durfde trotſeeren, gebruikte de, in zulke gevallen gewoone, ſtaatkundige listigheid; hij veinsde hun dienst te doen en begunſtigde onder-

(*a*) De partij *Kaïſi* en de partij *Yamani*, die thans de naamen der twee Geſlagten draagen, welke aan het hoofd der *Djambeldt* en *Lesbeks* zijn.

dertusſchen hunnen vijand. Dit was voor SAD eene reden om den tegensovergeſtelden weg inteſlaan: hij liet zig door de Turken onderſteunen tegens de partij van MANSOUR en hij hadt beleids of geluks genoeg om dien *Emir* in het jaar 1770 te doen afzetten en YOUSEF in zijne plaats te doen aanſtellen. In het volgend jaar brak de oorlog van ALI-*Bek* tegens *Damaskus* uit. YOUSEF, door de Turken te hulp geroepen, mengde zig in hun geſchil; hij kon egter niet uitwerken dat de *Druzen* uit hun gebergte trokken om het Ottomanſche leger te gaan volgen. Behalven de afkeerigheid, welke zij altoos hebben van buiten hun land oorlog te gaan voeren, waren zij bij deeze gelegenheid in hun land te zeer verdeeld om hunne haardſteden te verlaaten en zij hadden reden om zig dit hun gedrag niet te beklaagen. De ſlag van *Damaskus* viel voor en de Turken wierden, gelijk wij reeds gezien hebben, volkoomen geſlaagen. De *Pacha* van *Saide*, de nederlaag ontſnapt, oordeelde zig in zijne ſtad niet veilig en kwam in het huis van den *Emir* zelf eene ſchuilplaats zoeken. De tijd was niet zeer gunſtig; maar de vlugt van MOHAMMED-*Bek* deedt de zaaken van gedaante veranderen. De *Emir*, waanende dat ALI-*Bek* dood ware en denkende dat DAHER niet ſterk genoeg zoude zijn om zijn geſchil alleen ſtaande te houden, verklaarde zig openlijk tegens hem. *Saide* wierdt met eene belegering gedreigd;

hij zondt vijftien honderd mannen van zijne partij naar die ſtad om zulks voortekoomen. Hij haalde de *Druzen* en *Maroniten* over om hem te volgen en kwam met vijf-en-twintig duizend boeren in de valei van *Bekâa* af en verwoestede, geduurende de afwezigheid der *Motoualis*, die bij DAHER in dienst waren, alles, van *Balbek* tot *Sour* (*Tyr*), te vuur en te zwaard. Terwijl de *Druzen*, fier over deeze daad, in wanorde naar die laatſte ſtad trokken, kwamen 'er vijf honderd *Motoualis*, onderrigt zijnde wat 'er geſchiedde, in woede en wanhoop van *Acre* aan trekken en vielen zoo onverhoeds op dat leger, dat zij het in de volkoomenſte wanorde overhoop wierpen; de verbaasdheid en verwarring der *Druzen* waren zoo groot, dat zij, waanende door DAHER zelven aangetast te worden, en de een door den anderen verraaden te zijn, elkaêr onderling in hunne vlugt doodden. De ſteile ſchuinten van *Djezîn* en de dennen-bosſchen op den weg, welken de vlugtende namen, waren met lijken bezaaid, van welke weinige door de handen der *Motoualis* geſneuveld waren. De *Emir* YOUSEF, beſchaamd over deeze nederlaag, vlugtte naar *Dair-el-Kamar*. Kort daarna wilde hij zig wreeken; doch wederom geſlaagen wordende in de vlakte tusſchen *Saide* en *Sour*, was hij genoodzaakt zijnen oom MANSOUR den ring, die bij de *Druzen* het teken van het bevelhebberſchap is, overtegee-

geeven. In het jaar 1773 wierdt hij weder door eene nieuwe omwenteling herſteld; maar het was niet dan ten kosten van eenen burger-oorlog, dat hij zijne magt kon ſtaande houden. Toen was het dat hij, om zig van *Bairout* tegens zijne tegenpartij te verzeekeren, de Turken te hulp riep, en den *Pacha* van *Damaskus* om een ſchrander man vroeg, die in ſtaat ware die ſtad te verdedigen. De keuze viel op eenen gelukzoeker, die, door zijn volgend geluk en de rol, welke hij thans ſpeelt, verdient dat men hem doe kennen. Deeze man, AHMAD genaamd, is in *Bosnie* geboren en zijne moedertaal is de Sclavoniſche, gelijk de kapiteins van *Raguſa*, met welke hij voornamelijk verkeert, verzeekeren. Men wil dat hij, zestien jaaren oud zijnde, zijn land verlaaten heeft om de gevolgen te ontgaan van de misdaad van vrouwe-ſchending, welke hij omtrent zijne ſchoon-zuster wilde begaan: hij reisde naar *Conſtantinopolen*, en daar zijnde en niet weetende waarvan te leeven, verkogt hij zigzelven aan de ſlaaven-handelaaren om naar *Egypte* vervoerd te worden. Toen hij te *Kairo* kwam, kogt ALI-*Bek* hem en plaatſte hem onder zijne *Mammelukken*. AHMAD onderſcheidde zig weldra door zijnen moed en zijn beleid. Zijn heer gebruikte hem in verſcheiden gelegenheden tot gevaarlijke aanſlagen, gelijk tot het ombrengen van de *Beks* en *Kachefs*, op welke hij agterdogt hadt. AHMAD kweet zig

zoo wel van dien last, dat hij den naam van DJEZZÂR, die *moorder* betekent, verkreeg. Hierdoor genoot hij ALIS gunst, wanneer een voorval hem dezelve deedt verliezen. Die agterdogtige *Bek*, goed gevonden hebbende eenen zijner weldoeneren, SALEH-*Bek* genaamd, te dooden, gaf DJEZZÂR last om hem het hoofd afteſlaan. Hetzij hij wroeging kreeg of zijn geheim belang 'er in vondt, althans DJEZZÂR verzettede zig 'er tegens; hij ſprak zelfs tot zijn voordeel. Doch des anderen daags verneemende dat MOHAMMAD-*Bek* den last volvoerd hadt en dat ALI in ſterke woorden van hem ſprak, oordeelde hij zig een verlooren man en ontvlugtte, om niet zelf het lot van SALEH-*Bek* te ondergaan heimelijk en kwam gelukkig te *Conſtantinopolen*. Daar vroeg hij om ampten, evenredig aan den rang, welken hij bekleed hadt; doch dien toevloed van mededingeren vindende, die alle hoofdſteden bezetten, vatte hij een ander ontwerp op en kwam als gemeen ſoldaat in *Syrie* dienst neemen. Het geval wilde dat hij onder de *Druzen* kwam en hij wierdt gastvrij ontvangen in het huis zelf des *Kiaya* van *Emir* YOUSEF. Van daar ging hij naar *Damaskus*, daar hij welhaast den tijtel van *Aga* ontving met het bevel over vijf vaandelen, dat is, vijftig mannen: In deeze post kwam het geluk hem zoeken om hem tot bevelvoerer van *Bairout* te maaken. DJEZZÂR bevondt zig niet zoo dra in

die plaats of maakte 'er zig meester van voor de Turken. YOUSEF was verſlaagen over deezen onverwagten ſlag; hij ging te *Damaskus* regt vraagen; maar ziende dat men zelfs met zijne klagten ſpottede, tradt hij uit ſpijt met DAHER in onderhandeling en ſloot met hem een verbond van aanval en verdediging te *Ras-el aên* bij *Sour*. Terſtond kwam DAHER, met de *Druzen* vereenigd, *Bairout* te land belegeren, terwijl twee Rusſiſche fregatten, welker dienst men voor zes honderd beurzen kogt, die plaats ter zee beſchooten. Men moest voor de overmagt zwigten. Na eene vrij kloeke verdediging gaf DJEZZÂR zijn perſoon en zijne ſtad over. De *Chek*, bekoord door zijne kloekmoedigheid, en gevleid door den voorrang, welken hij hem boven den *Emir* gegeeven hadt, bragt hem naar *Acre* en behandelde hem met alle beleefdheid. Hij meende hem zelfs eene kleinen togt in *Palestina* te kunnen toevertrouwen; doch DJEZZÂR liep, toen hij bij *Jeruſalem* gekoomen was, tot de Turken over en begaf zig weder naar *Damaskus*. De oorlog van MOHAMMED-*Bek* ontſtondt: DJEZZÂR boodt zig den *Capitan Pacha* aan en won zijn vertrouwen. Hij verzelde hem in de belegering van *Acre*, en toen die Admiraal DAHER verſlagen hadt, vindende dat niemand geſchikter was dan DJEZZÂR om de oogmerken van de Porte in die landen te vervullen, ſtelde hij hem tot *Pacha*

van *Saide* aan; door deeze omwenteling leenheer van *Emir* YOUSEF geworden zijnde heeft DJEZZÂR des te minder de ontvangen belediging vergeeten, omdat hij zigzelven met regt van ondankbaarheid kon beſchuldigen. Hij heeft een waar Turksch gedrag met hem gehouden; dan dankbaarheid, dan gevoeligheid veinzende, heeft hij hem dan vijandſchap bewezen, dan zig weder met hem verzoend, altijd geld eisſchende tot een prijs voor den vrede of tot ſchadeloosſtelling van den oorlog. Die looze handelwijs is hem zoo wel gelukt, dat hij, in een tijd van vijf jaaren, bij de vier millioenen fransch geld van den *Emir* getrokken heeft, eene des te verbaazender ſom, omdat de pagt van het land der *Druzen* toen geene honderd duizend *livres* beliep. In het jaar 1784 deedt hij hem den oorlog aan, zette hem af en ſtelde den *Emir* van het land van *Hasbeya*, ISMAEL genaamd, in zijne plaats aan. YOUSEF, op nieuw zijne gunst gekogt hebbende, kwam op het eind van het jaar weder in *Dair-el-Kamar*. Hij dreef zelfs zijn vertrouwen zoo verre, dat hij hem te *Acre* ging vinden, van waar men niet geloofde dat hij wederkeeren zoude; maar DJEZZÂR is te loos om bloed te vergieten, als 'er nog hoop is van geld te trekken: hij heeft den Vorst ontſlaagen en hem zelfs met vriendſchapsbetuigingen laaten gaan. Zedert dien tijd heeft de Porte hem tot *Pacha* van *Damaskus* benoemd,

daár

daar hij zig thans onthoudt. Daar blijft hij leenheer van de landvoogdijschap van *Acre* en het land der *Druzen*, en heeft Sâd, *Kiaya* van den *Emir*, laaten vatten, en, onder voorwendzel dat hij de bewerker van de laatste onlusten is, gedreigd hem die met zijn hoofd te doen betaalen. De *Maroniten*, bekommerd voor dien man, welken zij eeren, hebben negen honderd beurzen voor zijn rantsoen geboden. De *Pacha* eischt duizend, en zal die hebben; maar als eens, gelijk waarschijnlijk geschieden zal, door zoo veele schattingen het geld uitgeput is, wee dan den Staatsdienaar en den Vorst! Het lot van zoo veele andere wagt op hen en men kan zeggen dat zij het verdiend hebben, want de onbedrevenheid van den eenen en de eerzugt van den anderen, hebben, door de Turken in de zaaken der *Druzen* te mengen, de rust en veiligheid hunner natie eenen slag toegebragt, van welken zij in lang niet bekoomen zal, als zij slegts den natuurlijken loop der gebeurtenissen volgt.

Doch laaten wij wederkeeren tot den godsdienst der *Druzen*. Hetgeen men gezien heeft van de gevoelens van Mohammed-ben-Ismael kan als eene omschrijving van denzelven beschouwd worden. Zij oefenen noch de besnijdenis, noch het gebed, noch vasten; zij neemen geene verbodsdagen noch feestdagen waar. Zij drinken wijn, eeten varkens-vleesch, en trouwen broeders met zusters,

doch men ziet onder hen geene openbaare huwelijken van vaders met kinderen meer. Hieruit zal men met reden besluiten dat de *Druzen* geenen godsdienst hebben; men moet egter eene klasse uitzonderen, die blijkbaar godsdienstige gebruiken in acht neemt. Zij, uit welke zij bestaat, zijn tot het overig gedeelte der natien hetgeen de *ingewijde* tot de *ongewijde* waren; zij geeven zig den naam van *Okkals*, dien *geestlijkgezinden* (*Spiritualisten*) betekent, en aan het gemeen dien van *Djâhel*, dat is, *onweetende*; zij hebben verschillende graaden van inwijing van welke de hoogste een ongehuuwd leven vordert. Men kent hen aan den witten tulband, welken zij met opzet draagen als een zinnebeeld hunner zuiverheid, en zij laaten zig op die zuiverheid zoo veel voorstaan, dat zij door de aanraaking van alle ongewijde zig bezoedeld rekenen. Eet men uit hunnen schotel, drinkt men uit hunnen beker, zoo breeken zij die in stukken; van daar een in dat land vrij gewoon gebruik van eene soort van beker met een kraan, uit welken men drinkt zonder dien met de lippen aanteraaken. Alle hunne gebruiken zijn met geheimenissen omzwagteld, zij hebben gebedehuizen, die altoos afgezonderd, en altoos op hooge plaatzen zijn en daar houden zij geheime vergaderingen, in welke de vrouwen toegelaaten worden. Men wil dat zij daar enige plegtigheden oefenen in tegenwoordigheid van een beeldje, dat een os of

kalf

kalf verbeeldt, en men heeft daaruit willen afleiden dat zij van de *Samaritaanen* afſtammen. Maar behalven dat deeze zaak niet volkoomen zeeker is, zou de dienst aan den os eenen anderen oorſprong kunnen hebben. Zij hebben een of twee boeken, welke zij met de grootſte zorgvuldigheid verbergen; maar het geval heeft hunne agterhoudenheid te leur geſteld; want in eenen burger-krijg, over zes of zeven jaaren voorgevallen, vondt de *Emir* YOUSEF, die een *Djahel* is, een derzelve onder de plundering van één hunner gebedenhuizen. Lieden, die het geleezen hebben, verzeekeren dat het niet anders bevat dan eene geheimzinnige brabbeltaal, welker duiſterheid ongetwijfeld voor de nieuwlingen de waarde van hetzelve uitmaakt. Men ſpreekt 'er in van den *Hakem b'amr-eh*, door welken zij *God* in den perſoon van den *Kalif* ingevleescht, verſtaan: men maakt 'er melding in van een toekoomend leven, van eene plaats van ſtraf en eene van gelukzaligheid, in welke de *Okkáls*, gelijk niet meer dan redenlijk is, de eerſte plaats bekleeden zullen. Men onderſcheidt in dezelve verſchillende graaden van volmaaktheid, tot welke men door opvolgende beproevingen geraakt. Voor het overige bezitten deeze Sectarisſen alle de opgeblaazenheid en naauwgezetheid van het bijgeloof: zij bemoeijen zig niet met andere, omdat zij zwak zijn; maar het is waarſchijnlijk dat zij, zoo zij de magt hadden, ge-

loofsverbreiders en onverdraagzaam zouden zijn. De overige *Druzen*, welken deeze geest van onverdraagzaamheid vreemd is, zijn geheel en al onverschillig omtrent godsdienstige zaaken. De Christenen, die in hun land woonen, beweeren dat verscheiden hunner de zielsverhuizing gelooven, dat andere de zon, de maan, de sterren aanbidden: dit alles is mogelijk; want ieder hunner, aan zijne zinnen overgelaaten, volgt, gelijk bij de *Ansarié*, den weg, die hem behaagt en deeze is ook de denkwijze, die natuurlijker wijs in eenvoudige verstanden moet vallen. Als zij onder de Turken gaan, neemen zij het uiterlijke van Musulmannen aan, gaan in de *moskeën*, verrigten de afwasschingen en doen het gebed. Gaan zij onder de *Maroniten*, zij volgen hen in de kerk en gebruiken wijwater gelijk zij. Verscheiden hunner, door de zendelingen daartoe geplaagd, hebben zig laaten doopen, toen weder door de Turken aangezogt, hebben zij zig laaten besnijden en zijn eindelijk gestorven zonder Christen of Mahometaansch te zijn; zij zijn zoo ligtveerdig niet in staatkundige zaaken.

§. IV.

Van de regeeringswijze der Druzen.

De *Druzen* kunnen, even gelijk de *Maroniten*, in

in twee klasſen verdeeld worden, het volk en de aanzienlijke, die door den naam van *Cheks* en *Emirs* dat is, *afſtammelingen van de Vorsten* aangeduid worden. Zij zijn over het algemeen landbouwers: Ieder woont, hetzij als eigenaar, hetzij als pagter, op zijn goed en arbeidt aan zijne moerbezieënboomen of wijngaarden: men voegt 'er in enige ſtreeken tabak, katoen en enige graanen bij; maar die artijkelen zijn niet aanmerklijk. Het ſchijnt dat oorſpronglijk alle de landen, gelijk weleer bij ons plaats hadt, in handen van een klein getal familieën waren, doch de groote eigenaars moesten, wilden zij dezelve doen gelden, verkoopen en verhuuren; die onderverdeeling is het voornaamst beweegrad van de magt van den Staat geworden, doordien zij het getal der belanghebbende in de gemeene zaak vermenigvuldigd heeft; daar zijn egter nog voetſtappen van de eerſte ongelijkheid overig, die nog heden verderflijke uitwerkingen hebben. De groote goederen, welke enige familieën nog bezitten, geeven haar te veel invloed op al hetgeen den Staat verrigt. Haare bijzondere belangen weegen te veel in de ſchaal van het algemeen belang. Hetgeen in deeze laatſte tijden gebeurd is heeft voorbeelden opgeleverd, die hun tot leering hebben moeten ſtrekken. Alle de burgerlijke of buitenlandſche oorloogen, die de rust van het land verſtoord hebben, zijn berokkend geworden door de heersch-

zugt

zugt en perſoonlijke belangen van enige voornaame huizen, gelijk de *Lesbeks*, de *Djambelats*, de *Ismaels* van *Solyma*, enz. De *Cheks* van die huizen, die voor zig alleen het tiende gedeelte van het land bezitten, hebben zig door hun geld aanhangelingen gewonnen en hebben eindelijk het overig gedeelte der *Druzen* in hunne oneenigheden ingewikkeld. Het is egter ook waar dat de natie aan deeze ſtrijdigheid van verſchillende partijen het voordeel te danken heeft van niet door haar opperhoofd t'ondergebragt te wezen.

Dat Opperhoofd, *Hakem* of *Gouverneur*, ook *Emir* of *Vorst* genoemd, is eene ſoort van Koning of Opperbevelhebber, die in zijn perſoon de burgerlijke regeering en het krijgsbeſtier vereenigt. Zijne waardigheid gaat dan van de vaders op de kinderen, dan van den eenen broeder op den anderen over, meer volgens het regt van den ſterkſten dan naar bepaalde wetten. De vrouwen kunnen 'er nimmer aanſpraak op maaken als op een erfdeel. Zij zijn reeds van de opvolging uitgeſloten in het burgerlijke en hoe veel meer dan niet in het ſtaatkundige ? De Aſiatiſche Rijken en Staaten zijn over het algemeen te onſtuimig en de regeering eischt al te noodzaaklijk krijgskundige talenten dan dat de vrouwen zig met dezelve zouden durven bemoeijen. Bij de *Druzen* gaat het gezag, als het regeerend geſlagt manlijk oir ontbreekt, over op hem

hem van onder de natie, die de meeste magt en de meeste stemmen heeft; maar hij moet voor alles de goedkeuring der Turken verkrijgen, welker leenman hij wordt, en welken hij schatting op moet brengen. Het gebeurt zelfs somtijds dat zij, wegens hun leenheerschap, den *Hakem* tegens den wil van de natie kunnen benoemen, gelijk DJEZZÂR zulks onderstondt in den persoon van ISMAEL, van *Hasbêya*; maar deeze staat van dwang duurt niet langer dan hij door het geweld, dat hem voortbragt, wordt gehandhaafd. De pligten van den Gouverneur zijn voor de openbaare orde te zorgen, de *Emirs*, de *Cheks* en de dorpen te beletten met elkanderen oorlog te voeren; hij heeft het regt om hen met geweld te beteugelen, als zij ongehoorzaam zijn. Hij is ook opperste bedienaar der Justitie en benoemt de *Kadis*, doch behoudt egter voor zig alleen het regt van leven en dood; hij ontvangt de schatting, van welke hij den *Pacha* jaarlijks eene bedongen som uitdeelt. Deeze schatting verschilt naar maate de natie zig weet te doen vreezen; in het begin van deeze eeuw was zij van honderd en zestig beurzen (dat is, tweemaal honderd duizend fransche *livres*). MELHEM dwong de Turken dezelve tot op zestig te verminderen. In het jaar 1784 betaalde de *Emir* YOUSEF tagtig en beloofde negentig. Die schatting, die men *miri* noemt, ligt op de moerbezieënboomen, wijngaarden, op de

katoen

katoen en op de graanen. Alle bezaaide landen betaalen naar hunne uitgeſtrektheid; elke moerbezieënboom is met drie *medins*, dat is, drie ſtuivers en negen penningen fransch geld belast. Elke honderd wijngaardſtammen betaalt een *piaſter* of veertig *medins*. Men maakt dikwijls de regiſters weder op nieuw op om de gelijkheid in de belasting te behouden. De *Cheks* en *Emirs* hebben in dit opzigt geen voorregt, en men kan zeggen dat zij aan 's lands inkomſten betaalen naar evenredigheid hunner bezittingen. De inzameling geſchiedt bijna zonder onkosten, ieder betaalt zijn deel te *Dair-el-Kamar*, zoo hij wil, of aan ontvangers van den Vorst, die na den zijde-oogst door het land trekken. Hetgeen 'er van de ſchatting overſchiet is voor den Vorst, zoo dat het zijn belang is om van de eisſchen der Turken af te dingen, hij zou zijn belang ook vinden in het verhoogen van de accijſen; maar hiertoe wordt de bewilliging der aanzienlijken vereischt, die regt hebben om zig 'er tegens te verzetten. Hunne bewilliging is ook noodig tot vrede of oorlog. In die gevallen moet de *Emir* algemeene vergaderingen beroepen en haar den ſtaat der zaaken voordraagen. Elke *Chek* en elke boer, die door zijn verſtand of moed enig aanzien heeft, heeft regt om in dezelve te ſtemmen, zoo dat men de regeeringsform kan aanzien als een gematigd mengzel van ariſtocratie, monarchie en democratie. Alles

hangt

hangt van de omstandigheden af. Is de Gouverneur een man van verstand, dan regeert hij oppermagtig; heeft hij geen verstand, dan heeft hij niets te zeggen. De reden van deeze wisselvalligheid is, dat 'er geene vast bepaalde wetten zijn en deeze omstandigheid, die in geheel Asia plaats heeft, is de grondoorzaak van alle de wanorden van haare regeeringen.

Noch de voornaamste *Emir*, noch de bijzondere *Emirs* onderhouden krijgsbenden: zij hebben slegts lieden, die aan den bijzonderen dienst van hun huis verknogt zijn, en enige zwarte slaaven. Moet men oorlog voeren, dan word elk een, *Chek* of boer, die in staat is de wapenen te draagen, opgeroepen om te trekken; ieder neemt een zakje met meel, een snaphaan, enige kogelen, wat buskruid, in zijn dorp gemaakt, en begeeft zig naar de plaats, die door den Gouverneur is aangewezen. Als het een burger oorlog is, gelijk somtijds gebeurt, wapenen de dienaars, de hoevenaars, de vrienden zig elk voor hunnen heer of voor het hoofd van hun geslagt en schaaren zig rondom hem. Dikwerf zou men in zulke gevallen meenen dat de verhitte partijen tot de uiterste wanorden zullen overslaan; doch zij koomen zelden tot daadlijkheden en vooral tot doodslag: altoos koomen 'er middelaars tusschen beiden en het geschil bedaart des te eerder omdat elk heer verpligt is zijne aanhangeren van leeftogt

en

en krijgsbehoeften te onderhouden. Deeze gewoonte, die in burger-onlusten van goede uitwerking is, is aan misbruiken onderworpen in uitlandſche oorlogen; die van het jaar 1784 heeft 'er bewijs van gegeeven. DJEZZÂR, die wist dat geheel het leger op kosten van den *Emir* YOUSEF leefde, deedt zijn best om te draalen; de *Druzen*, die het aangenaam vonden onderhouden te worden zonder iets te doen, rekten de krijgsverrigtingen zoo veel zij konden; maar de *Emir* kreeg verdriet in langer te betaalen en ſloot een verdrag, welks voorwaarden noodlottig geweest zijn en voor hem en, bij gevolg, voor de natie, naardien het zeeker is dat de waare belangen van den Vorst en van de onderdaanen altoos onafſcheidelijk zijn.

De gebruiken, van welke ik in die omſtandigheden getuige geweest ben, vertoonen vrij wel die der oude tijden. Toen de *Emir* en de *Cheks* te *Dair-el-Kamar* tot den oorlog beſloten hadden, klommen de uitroepers des avonds op den top des bergs en begonnen daar met luide ſtemmen te roepen: *ten oorlog, ten oorlog; neemt den ſnaphaan, vat de piſtoolen, edele* Cheks, *ſtijgt te paard, wapent u met de lans en den ſabel, koomt morgen te* Dair-el-Kamar. *Yver voor God! yver voor den ſtrijd!* Dit geroep, dat in de nabuurige dorpen gehoord wierdt, wierdt daar herhaald, en, alzoo geheel het land niet anders dan eene opeenſtapeling van hooge ber-

bergen met diepe valeijen is, liep dit geroep in weinige uuren tot de grenzen voort. In het ſtille van den nagt hadt de toon van dit geſchrei en de langduurige weêrgalm van den echo, bij den aart der zaak gevoegd, iets ontzagchelijks en verſchrikkelijks. Drie dagen daarna waren 'er vijftien duizend ſnaphaanen te *Dair-el-Kamar* en men zou op het oogenblik de krijgsverrigtingen hebben kunnen aanvangen.

Men begrijpt ligtlijk dat krijgsbenden van dien aart in het geheel niet naar onze Europiſche troepen gelijken; zij hebben noch monteeringen, noch reglement, noch verdeelingen; het is eene zaamenrotting van boeren met korte wambuizen, naakte beenen en met den ſnaphaan in de handen. Zij zijn, tegens de gewoonte der Turken en *Mammelukken*, alle te voet; de *Emirs* en *Cheks* alleen hebben paarden, die hun van weinig dienst zijn, aangezien de ruuwheid en hobbeligheid van den grond. Men kan daar alleen oorlog voeren door verſchansſingen. Nooit waagen zig de *Druzen* in de vlakte en zij hebben gelijk; zij zouden 'er den ſchok der ruiterij niet kunnen weêrſtaan en nog te minder, omdat zij zelfs geene bajonnetten op hunne ſnaphaanen hebben. Hunne geheele konst beſtaat in de rotſen te beklauteren, in agter de kreupelbosſchen en groote ſteenblokken te kruipen, en van daar een vuur te maaken, dat vrij gevaar-

lijk is, vermits zij bedekt liggen, op hun gemak aanleggen en door de jagt en oefen-ſpelen juist hebben leeren ſchieten. Zij verſtaan zig vrij wel op onverhoedſche invallen, verrasſchingen bij den nagt, hinderlaagen en alle onverwagte ſlagen, daar men den vijand eensklaps en lijf om lijf kan aantasten. Driftig in hun voordeel te vervolgen, ras moed verliezende en ook weder ras moed vattende, ſtout tot vermetelheid toe, ſomtijds zelfs woest, bezitten zij vooral twee hoedanigheden, die goede krijgsbenden maaken: zij gehoorzaamen hunnen bevelhebberen letterlijk en zijn zoo maatig en ſterk van gezondheid als men bij de beſchaafde volkeren nimmer vindt. In den veldtogt van het jaar 1784 bragten zij drie maanden in de open lugt door, zonder tenten; al hun toeſtel beſtondt in een ſchapen-vel, en 'er waren egter niet meer zieken en dooden dan als of zij in hunne huizen geweest waren. Hunne ſpijs beſtondt, gelijk altoos, in kleine onder de asch, of op eenen ſteen, gebakken broodjens, raauwe uijen, kaas, olijven, vrugten en wat wijn. De tafel der opperhoofden was bijna even ſober, en men kan verzeekeren dat zij honderd dagen geleefd hebben daar hetzelfde getal Franſchen of Engelſchen geene tien dagen zouden hebben kunnen beſtaan. Zij kennen noch de vestingbouwkonst, noch het geſchut, noch de legeringen, in een woord niets van hetgeen de konst des oorlogs

uit-

uitmaakt. Maar als 'er enige onder hen waren, die 'er een denkbeeld van hadden, zouden zij 'er ligt ſmaak in krijgen en gedugte krijgsbenden worden. Zij zouden des te gemaklijker daar toe bekwaam gemaakt kunnen worden, omdat de moerbezieënboomen en wijngaarden hen niet het geheel jaar door bezig houden en zij dus veel tijds over hebben (*a*), welken zij aan de krijgs-oefeningen zouden kunnen beſteeden. In de laatſte optellingen der gewapende manſchappen heeft men bij de veertig duizend geteld, hetgeen de geheele bevolking op omtrent honderd en twintig duizend zielen brengt: daar is weinig bij dit getal te voegen, vermits 'er geene *Druzen* in de ſteden op de kust zijn. Naardien nu de oppervlakte van het land honderd en tien vierkante mijlen groot is, is zulks voor elke mijl een duizend en negentig zielen, hetgeen de bevolking onzer beste provintieën evenaart. Om te begrijpen hoe ſterk die evenredigheid zij, moet men aanmerken dat de grond ruuw is, dat 'er nog veele onbebouwde toppen blijven, dat men aan graanen niet zoo veel inoogst dat men 'er zig drie maan-

(*a*) Om deezen ledigen tijd te vervullen vertrekken 'er, als de zijden oogst in den *Libanon* verrigt is, veele boeren, die, even als onze Limozyners doen, in de vlakte aan den oogst gaan helpen.

maanden op een jaar mede voeden konne, dat 'er geene manufactuuren zijn, dat al de uitvoer tot de zijde en katoen bepaald is, welker balans den invoer van het koren van *Haurân*, de olie van *Palestina*, de rijst en koffij, welke men uit *Bairout* trekt, niet veel te boven gaat. Van waar dan die toevloed van menſchen op zulk eene kleine ruimte? Als ik alles beſchouwe, kan ik 'er geene oorzaak van vinden dan het ſtraaltje vrijheid, dat daar flikkert: Daar leeft ieder, geheel anders dan in de Turkſche landen, in veiligheid van leven en eigendom. De boer is 'er niet beter gegoed dan elders; maar hij leeft gerust; hij vreest niet, gelijk ik zulks menigmaalen heb hooren zeggen, dat *de* Aga, *de* Kàiemmakâm, *of de* Bacha Djindis (*a*) *zenden zal om zijn huis te plonderen, het gezin wegtevoeren, ſtokſlagen te geeven enz.* Deeze buitenſpoorige onderdrukkingen zijn ongehoord in het gebergte. De veiligheid is daar dan een eerſte middel van bevolking geweest door de neiging, welke alle menſchen ondervinden, om zig te vermenigvuldigen overal daar zij het wel hebben. De ſoberheid der natie, die in alle opzigten weinig verteert, is een tweede even vermogend middel geweest;

(*a*) Oorlogslieden.

weest; een derde middel is de verhuizing van eene menigte Christen gezinnen, die dagelijks de Turkſche provintieën verlaaten om zig in den *Libanon* te koomen nederzetten; zij worden daar van de *Maroniten* wel ontvangen als broeders in godsdienst en van de *Druzen* uit verdraagzaamheid en uit welberekend belang om in hun land het getal der landbouweren verteereren en bondgenooten te vermeerderen. Zij leeven alle in vrede; maar ik moet bekennen dat de Christenen dikwerf eenen onredenlijken en twistzoekenden ijver betoonen, die geſchikt is om dien te verſtooren.

De *Druzen*, die dikwerf gelegenheid hebben om hun lot met dat van de andere Turkſche onderdaanen te vergelijken, hebben een voordeelig denkbeeld van hunnen eigen toeſtand opgevat, dat volgens eenen natuurlijken overgang op hunne perſoonen invloed heeft. Vrij van het geweld en de beledigingen van eene willekeurige dwinglandij beſchouwen zij zigzelve als menſchen, die volmaakter zijn dan hunne gebuuren, omdat zij het geluk hebben van minder vernederd te zijn. Hierdoor is hun karakter fierer, kragtiger, werkzaamer, in kort een waare republikainſche geest geworden. Men houdt hen in de geheele *Levant* voor onrustige, onderneemende, ſtoute en tot vermetelheid toe dappere lieden: men heeft hen op klaaren dag, ten getalle van ſlegts drie honderd mannen, in *Damas-*

kus zien vallen en 'er wanorde en flagting aanregten. Het is aanmerklijk dat de *Maroniten* met eene bijna even gelijke levenswijs die hoedanigheden niet in denzelfden graad bezitten: ik vroeg hier de reden eens van in eene vergadering, waarin men zulks aanmerkte bij gelegenheid van enige versch gebeurde omftandigheden; na een oogenblik ftilte antwoordde mij een Maronietsche grijzaart, zijne pijp uit den mond neemende en het onderfte van zijnen baard tusfchen zijne vingeren rollende: *misfchien zouden de* Druzen *den dood meer vreezen, als zij geloofden aan hetgeen op denzelven volgt:* zij volgen ook de zedelijke les van het vergeeven van beledigingen niet; niemand is gevoeliger dan zij op het ftuk van eer. Eene belediging, aan dat woord en aan *den baard* gedaan, wordt op het oogenblik met *kandjar*-fteeken, of fnaphaan-fchooten geftraft, daar zulks bij het ftedevolk flegts fcheldwoorden veroorzaaken zoude. Deeze kieschheid heeft in de manieren en gefprekken eene agterhoudendheid, of, als men wil, eene beleefdheid te weeggebragt, die men verwonderd is bij boeren aantetreffen. Zij ftrekt zig zelfs tot veinzerij en valschheid uit, vooral bij de Opperhoofden, die door grooter belangen genoodzaakt worden zig meerder te ontzien. Omzigtigheid hebben zij alle noodig om de vreeslijke gevolgen van de *talio*, van welke ik reeds gefprooken heb. Deeze gewoonte

kan

kan ons barbaarsch toeſchijnen ; maar zij heeft die verdienſte van de plaats der geregelde regtspleging te vervullen, die in onrustige en bijna regeeringlooze ſtaaten altijd onzeeker en traag is.

De *Druzen* hebben nog een ander Arabisch punt van eer, dat der gastvrijheid. Al die zig aan hunne deur vertoont in hoedanigheid van verzoeker of reiziger kan verzeekerd zijn op de edelmoedigſte en ongeveinsdſte wijze huisvesting en kost te zullen genieten. Ik heb bij verſcheiden gelegenheden eenvoudige boeren het laatſte ſtuk brood, dat zij in huis hadden, aan den hongerigen voorbijganger zien ſchenken en, als ik hen deed opmerken dat zij onvoorzigtig handelden: *God is mild en heerlijk* antwoordden zij, *en alle menſchen zijn broeders.* Ook is 'er niemand in hun land, die herberg houdt, zoo min als in het overig gedeelte van *Turkye.* Als zij eens met hunnen gast het heilig verbond van *brood* en *zout* ſluiten, kan niets in het vervolg hen hetzelve doen ſchenden: men verhaalt 'er trekken van, die hun karakter zeer vereeren. Enige jaaren geleden vloodt een *Aga* van de *Janitſaaren*, die aan wederſpannigheid ſchuldig was, van *Damaskus* en begaf zig naar de *Druzen.* De *Pacha* kwam zulks te weeten en vroeg den *Emir* om den *Aga*, op ſtraf van den oorlog; de *Emir* vroeg hem aan den *Chek* TALHOUK, die hem in huis genoomen hadt; maar de *Chek*, verontwaardigd, antwoord-

 de:

de: *Zedert wanneer heeft men de* Druzen *hunne gasten zien overleveren? zeg den* Emir *dat, zoo lang* TALHOUK *zijnen baard zal behouden, 'er geen hair van het hoofd van zijnen vlugteling zal vallen.* De *Emir* dreigde dat hij hem met geweld zoude koomen weghaalen; TALHOUK bragt zijn gezin in de wapenen. De *Emir*, voor een oproer vreezende, floeg eenen weg in, die in het land als geregtlijk in gebruik is; hij verklaarde den *Chek* dat hij vijftig moerbezieënboomen 's daags zoude laaten omhakken tot hij den *Aga* overleverde. Men velde 'er duizend en TALHOUK bleef onverzetlijk. Eindelijk kwamen de andere *Cheks*, die verontwaardigd waren, op, trokken zijne partij en de opftand ftondt algemeen te worden, toen de *Aga*, die het zig zelven verweet oorzaak van zoo veel wanorde te zijn, zig, buiten weeten van TALHOUK, weg maakte (*a*).

De

(*a*) Ik heb in eene gefchreven verzameling van Arabifche anecdoten eene andere trek gevonden, die, fchoon niet tot de *Druzen* behoorende, mij egter te fchoon voorkoomt om voorbijgegaan te worden.

„ Ten tijd van de *Kalifs* (zegt de Schrijver) toen AB-
„ DALAH de *bloedvergieter* alle de nakoomelingen van OM-
„ MIAH, welke hij krijgen konde, hadt laaten ombren-
„ gen, hadt een hunner, genaamd EBRAHIM, zoon van
„ SO-

De *Druzen* hebben ook hetzelfde vooroordeel als de *Bedouinen* omtrent de geboorte. Zij hechten, even

---

„ SOLIMAN, zoon van ABD-EL-MALEK, het geluk „ van te ontsnappen en redde zig te *Koufa*, daar hij ver„ momd binnen geraakte. Niemand kennende, aan welken „ hij zig vertrouwen konde, tradt hij gevallig onder het „ portaal van een groot huis en zette zig daar neder. Kort „ daarna koomt de heer van het huis, van verscheiden knegts „ gevolgd, stijgt af en, den vreemdeling ziende, vraagt „ hij hem wie hij zij. *Ik ben een ongelukkige*, antwoordt „ EBRAHIM, *die u om eene wijkplaats verzoek: God be*„ *schermt u*, zegt de rijke man, *koom in en weest in vrede.* „ EBRAHIM bleef verscheiden maanden in dat huis „ zonder dat zijn gastheer hem enige vraagen deedt; dan „ hij, verwonderd van hem elken dag op hetzelfde uur „ te paard te zien uitgaan en t' huis koomen, waagde het „ eens om hem naar de reden daarvan te vraagen. *Ik heb* „ *vernoomen*, gaf de rijke man hem tot antwoord, *dat een* „ *zekere* EBRAHIM, *zoon van* SOLIMAN, *zig in deeze* „ *stad verborgen houdt: hij heeft mijnen vader gedood en ik* „ *zoek hem om mijne wedervergelding aan hem te oefenen.* „ Toen zag ik, zegt EBRAHIM, waarom God mij daar „ gebragt hadt, ik aanbad zijn besluit en mij tot den dood „ bereidende, antwoordde ik: *God heeft zig uwe zaak aan*„ *getrokken, beledigde man, uw slagtoffer is aan uwe voeten.* „ De rijke man, verbaasd, hernam: *o vreemdeling! ik zie* „ *dat de rampspoed u drukt en dat gij, verdriet hebbende* „ *in het leven, een middel zoekt om het te verliezen; maar* „ *mijne hand is gebonden, zij zal geene misdaad bedrijven.*

 „ *Ik*

even als deeze, eenen grooten prijs aan de oudheid van hunne geflagten; men kan ondertusschen egter niet zeggen dat zulks kwaade gevolgen van enig aanbelang hebbe. De adeldom der *Emirs* en *Cheks* ontslaat hen niet van de schatting te betaalen naar evenredigheid van hunne inkomsten; dezelve geeft hun geen voorregt, noch in het bezitten van landen noch van ampten. Men kent in het land, zoo min als in geheel Turkye, noch jagt-regt, noch landregten, noch heeren- of kerklijke tienden, noch vrije-leenregten (*a*), noch schot en lot; alles is cijnsvrij; elk is, als hij zijne *miri*, pagt, of huur opge-

„ *Ik bedrieg u niet*, hervatte EBRAHIM, *uw vader was die;* „ *wij ontmoetten elkanderen daar en zoo is de zaak geschied.* „ Toen wierdt de rijke man van eene hevige beeving over„ vallen; zijne tanden klapperden als van iemand, die door „ koude bevangen is, zijne oogen schitterden van woede „ en wierden nat van traanen. Dus bleef hij enigen tijd „ met zijn gezigt op den grond geslaagen staan; eindelijk „ het hoofd naar EBRAHIM opheffende: *morgen zal het* „ *lot u bij mijnen vader brengen:* zeide hij, *en God zal ver*„ *gelding voor mij gedaan hebben; maar ik, hoe zal ik de* „ *wijkplaats van mijn huis schenden? Ongelukkig vreemdeling!* „ *ontvlied mijne tegenswoordigheid; zie daar zijn honderd se*„ *quinen: vertrek oogenbliklijk en dat ik u nooit wederzie.*

(*a*) *Francs-fiefs*, regten die betaald moeten worden door onadelijke, die adelijke land goederen bezitten. VERT.

opgebragt heeft, meester op zijn land. Eindelijk hebben de *Druzen* en *Maroniten* nog het bijzonder voorregt dat zij geene afkoopingen der erfopvolging betaalen, en de *Emir* maatigt zig niet, gelijk de Sultan, den algemeenen en grond-eigendom aan; daar heeft egter in de wet der erfopvolging een misbruik plaats, dat van ſlegte gevolgen is. De vaders hebben, gelijk in het Roomſche regt, het vermogen om een kind boven de andere, naar goeddunken, te bevoordeelen, en daar uit is in verſcheiden geſlagten van *Cheks* geſprooten dat alle de goederen in handen van eenen gekoomen zijn, die zig 'er van bediend heeft om te kuipen en zig aanhangeren te maaken, terwijl zijne naastbeſtaanden, gelijk men zegt, *olijven- en kaas-vorſten* gebleven zijn, dat is, arm als boeren.

De *Druzen* huwelijken, volgens deeze vooroordeelen, niet gaarne buiten hun geſlagt. Zij geeven altoos de voorkeur aan eenen nabeſtaande, al is hij arm, boven eenen vreemden, die rijk is, en men heeft meer dan eens gemeene boeren hunne dogteren aan kooplieden van *Saide* en *Bairout*, die twaalf of vijftien duizend *piasters* rijk waren, zien weigeren. Zij behouden ook tot een zeker punt de gewoonte der Hebreeuwen, die medebragt dat de broeder zijns broeders weduwe moest trouwen; maar dit gebruik is hun niet bijzonder eigen, zij hebben het, gelijk verſcheiden andere van dat oud

volk,

volk, gemeen met de inwooneren van *Syrie*, en in het algemeen met de Arabiſche volkeren.

Het eigenlijk en onderſcheidend karakter der *Druzen* is dan, gelijk ik reeds gezegd heb, eene ſoort van republikainſchen geest, die hun meer werkzaamheid van ziel bijzet dan de andere Turkſche onderdaanen bezitten en eene onverſchilligheid van godsdienst, die zeer bij den ijver der Muzulmannen en Christenen afſteekt. Voor het overige zijn hunne bijzondere levenswijs, gebruiken, vooroordeelen dezelfde als die der andere Oosterlingen. Zij mogen verſcheiden vrouwen neemen en haar, als het hun behaagt, verſtooten; maar buiten den *Emir* en enige aanzienlijke zijn die gevallen zeer zeldzaam. Door hun land-werk bezig gehouden wordende gevoelen zij die gemaakte benodigdheden, die overdreven hartstogten niet, welke de ledigheid den ſtede-bewooneren doet verkrijgen. De ſluier, welken hunne vrouwen draagen, is zelfs een behoedmiddel tegens die driften, welke de maatſchappij zoo vaak ontrusten. Elk man kent geen vrouwen gelaat dan dat van de zijne, van zijne moeder, zijne zuster en ſchoonzuster. Elk leeft in het midden van zijn gezin en heeft weinig omgang daar buiten. De vrouwen, zelfs die der *Cheks*, kneeden het brood, branden de koffij, wasſchen het linnen, kooken de pot, in een woord doen al het huiswerk. De mannen ſpitten de wijngaarden en

en de plantagieën van moerbezieënboomen, bouwen muuren om de aarde tegentehouden, graaven en leiden kanaalen om den grond te bevogtigen. Somwijlen vergaderen zij slegts op de plaats, het plein of in het huis van den opperften van het dorp of gezin, en daar zitten zij in het rond, met de beenen kruislings, de pijp in den mond, de pook in den gordel, en praaten over het werk en den oogst, den overvloed of de schaarschheid, den oorlog of den vrede, over het gedrag van den *Emir*, over de grootheid der impost, over voorleden gebeurtenisfen, tegenswoordige belangen of gisfingen in het toekoomende. Dikwijls koomen de kinders, moede van speelen, stilzwijgende toeluisteren en men staat verwonderd hen, die tien of twaalf jaaren oud zijn, met een deftig gelaat te hooren verhaalen, waarom DJEZZÂR den *Emir* YOUSEF den oorlog verklaard heeft, hoeveel beurzen de Vorst besteed heeft, hoeveel men de *miri* verhoogen zal, hoeveel snaphaanen 'er in de legerplaats waren, en wie de beste merrie hadt. Zij hebben geene andere opvoeding: men laat hen noch psalmen leeren, gelijk bij de *Maroniten*, noch den *Korân*, gelijk bij de *Muzulmannen*; de *Cheks* kunnen naauwlijks een briefje schrijven: Maar is hun geest onvoorzien van nuttige of aangenaame kundigheden, zoo is hij ook niet bezet met valsche en nadeelige denkbeelden, en deeze natuurlijke on-

onkunde is ongetwijfeld wel zoo goed als de konſtige gekheid. Daar ſpruit ten minſten een voordeel uit, namelijk dat, de geesten ten naasten bij gelijk zijnde, de ongelijkheid van ſtaat zig zoo zeer niet doet gevoelen. Indedaad men ziet bij de *Druzen* dien grooten afſtand tusſchen verſchillende rangen niet, die, in de meeste maatſchappijen de kleine verlaagt zonder de groote te beter te maaken. *Cheks* of boeren, alle behandelen zij elkanderen met die redenlijke gemeenzaamheid, die noch te groote vrijpostigheid, noch te ſlaafſche onderdanigheid is. De groote *Emir* zelf is geen man van de andere onderſcheiden: hij is een goed land-edelman, die zig niet te groot rekent om den gemeenſten hoevenaar aan zijne tafel te laaten zitten. In een woord, het zijn de zeden der oude tijden, dat is te zeggen, de zeden van het land-leven, met welke alle volkeren hebben moeten beginnen, zoo dat men wel zeggen kan dat elk volk, bij welk men die ontmoet, nog eerst in het eerſte tijdperk van zijnen maatſchaplijken ſtaat is.

§. V.

Van de Motoualis.

Ten Oosten van het land der *Druzen*, in de diepe valei, die hun gebergte van het land van *Damas-*

maskus ſcheidt, woont nog een ander klein volk, in *Syrie* onder den naam van *Motoualis* bekend. Het onderſcheidt zig daar door van de andere bewooneren van *Syrie* dat het de ſecte van ALI volgt, als de Perſen, terwijl alle de Turken die van OMAR of MOAOUIA toegedaan zijn. Dit verſchil, dat gegrond is op de ſcheuring, die in het zes-en-dertigſte jaar der *hedjira* de Arabieren over de opvolgeren van MAHOMET verdeelde, houdt, gelijk ik reeds gezegd heb, eenen onverzoenlijken haat tusſchen de twee partijen levendig. De volgers van OMAR, die zig als de eenigſte regtzinnige beſchouwen, geeven zig den naam van *Sonniten*, welke die betekenis heeft, en noemen hunne tegenpartijderen *Chiiten*, dat is te zeggen *aanhangeren* (van ALI.) Het woord *Motouali* heeft in de Syriſche taal dezelfde betekenis. De volgers van ALI, die die benaaming kwalijk neemen, geeven zig dien van *Adlié*, welke *voorſtanders der geregtigheid*, letterlijk *regtdoeners*, betekent en deezen naam hebben zij aangenoomen in gevolge van een leerſtuk, dat zij tegens het geloof der *Sonniten* hebben opgeworpen. Zie hier wat 'er een klein Arabisch boekje van zegt: Het voert ten tijtel: *Godgeleerde fragmenten over de ſecten en godsdienſten der waereld* (*a*). „Men

(*a*) *Abâtât el Motkallamin fi mazâheb oua Dianât el Dònia.*

„ Men noemt *Adlié* of *regtdoeners* sectarissen,
„ die willen dat God niet handelt dan volgens be-
„ ginzelen van regtveerdigheid, overeenkomstig
„ 's menschen reden. God kan, zeggen zij, gee-
„ nen ondoenlijken eerdienst voorstellen, noch on-
„ mogelijke daaden gebieden, noch ons noodzaa-
„ ken tot dingen, die boven ons bereik zijn;
„ doch, als Hij gehoorzaamheid eischt, geeft Hij
„ 'er het vermogen toe, verwijdert Hij de oorzaak
„ van het kwaad, staat Hij toe dat men redeneere,
„ vergt Hij dat gemaklijk, en niet dat ongemaklijk
„ is; Hij stelt ons niet verantwoordlijk voor eens
„ anderens misdaaden; Hij straft niet om eene
„ vreemde daad; Hij vindt niet slegt in den mensch
„ dat Hij hem zelf ingeschaapen heeft; en Hij
„ eischt niet van hem dat Hij voorkoome hetgeen
„ het noodlot over hem beschoren heeft, omdat
„ zulks eene onregtveerdigheid en tijrannij zoude
„ zijn, waarvoor God, door de volmaaktheid van
„ Zijn wezen, onvatbaar is." Bij deeze leer, die regtstreeks tegens die der *Sonniten* strijdt, voegen de *Motoualis* uitwendige godsdienstoefeningen, die hunne onderlinge afkeer levendig houden. Bij voorbeeld, zij vervloeken OMAR en MOAOUIA als weêrspannige en overweldigers; zij vereeren ALI en HOSAIN als heiligen en martelaaren. Zij beginnen hunne wasschingen aan den elleboog, in plaats van die aan de toppen van de vingeren te begin-

ginnen, gelijk de Turken; zij rekenen zig door de aanraaking van vreemdelingen bezoedeld te worden en eeten noch drinken, tegens de algemeene gewoonte van de *Levant*, uit het vatwerk, dat iemand, die niet van hunne secte is, gediend heeft, zij zullen zelfs niet aan eene zelfde tafel met hem aanzitten.

Deeze beginzelen en gebruiken hebben de *Motoualis* van hunne nabuuren afgezonderd en hen tot eene onderscheiden maatschappij gemaakt. Men wil dat zij zedert langen tijd in dat land als eene natie bestaan hebben, egter is hun naam voor deeze eeuw niet in boeken bekend geweest; hij wordt zelfs niet op de kaarten van Danville gevonden: la Roque, die, nog geene honderd jaaren geleden, uit hun land ging, heeft hen slegts door dien van *Amédiers* aangeduid. Wat daar van zij, zij hebben in deeze laatste tijden den aandacht van *Syrie* naar zig getrokken door hunne oorlogen, hunne stroperijen, hunne vorderingen en tegenspoeden. Voor het midden deezer eeuw bezaten zij niet dan *Balbek*, hunne hoofdplaats, en enige streeken in de valei en in den *Anti-Libanon*, van waar zij oorspronglijk schijnen. In dat tijdperk vindt men dat zij geregeerd wierden als de *Druzen*, dat is, verdeeld onder een zeker getal *Cheks*, met een Opperhoofd uit het geslagt van Harfouche. Na het jaar 1750 breidden zij zig in het opperste ge-

deelte van *Bekaa* uit en in den *Libanon*, daar zij ſtreeken, den *Maroniten* toebehoorende, bezettteden tot *Becharrai.* Zij ontrustten hen zelfs zoodanig door hunne ſtroperijen dat de *Emir* YOUSEF zig genoodzaakt vondt hen met openbaar geweld aantetasten en te verjaagen. Aan den anderen kant hadden hunne vorderingen hen langs hunne rivier tot bij *Sour* of *Tyr* gebragt. Het was in die omſtandigheden, in het jaar 1760, dat DAHER de behendigheid hadt van hen aan zig te verbinden. De *Pachas* van *Saide* en *Damaskus* eischten ſchattingen, welke men verzuimde hun te betaalen; zij klaagden over verſcheiden ſchaden, hunnen onderdaanen door de *Motoualis* toegebragt: zij zouden hen wel hebben willen ſtraſſen; maar de wraak was noch zeeker, noch gemaklijk. DAHER kwam tusſchen beiden; hij ſtelde zig tot borg voor de ſchatting, beloofde tegens de ſtroperijen te zullen waaken en verkreeg door dat middel bondgenooten, die, naar men zeide, tien duizend ruiters, alle onverſchrokken en gedugte manſchappen, konden wapenen. Kort daarna maakten zij zig meester van *Sour* (*Tyr*) en dat dorp wierdt hunne ſtapelplaats voor de zee: in het jaar 1771 dienden zij ALI-*Bek* en DÂHER met vrugt tegens de Ottomannen. Maar geduurende hunne afwezigheid wapende de *Emir* YOUSEF de *Druzen* en kwam hun land verwoesten. Hij was voor het kasteel van

Dje-

Djezin, toen de *Motoudlis*, van *Damaskus* terugkoomende, de tijding van deezen inval bekwamen. Op het verhaal van de wreedheden, welke de *Druzen* gepleegd hadden, wierdt eene vooruitgezonden bende van ſlegts vijfhonderd mannen zoodanig van woede vermeesterd, dat zij terſtond op den vijand aanrukten met het voorneemen van zig te wreeken en te ſneuvelen. Maar de verrasſching en de daaruit ſpruitende wanorde, gelijk ook de oneenigheid, die tusſchen de partijen van MANSOUR en YOUSEF regeerde, begunſtigden deeze wanhoopige daad zoo zeer dat het geheel leger, uit vijf-en-twintig duizend mannen beſtaande, allervolkoomenst geſlaagen wierdt. In de volgende jaaren, toen de zaaken van DAHER eene ongelukkige keer genoomen hadden, verkoelden de *Motoualis* jegens hem, en verlieten hem eindelijk in zijne nederlaag, toen hij het leven verloor. Maar zij hebben de ſtraf van hunne onvoorzigtigheid gedraagen onder de regeering van den *Pacha*, die hem opgevolgd is. Zedert het jaar 1777 heeft *Djezzar*, meester van *Acre* en *Saide*, niet opgehouden aan hun verderf te arbeiden. Zijne vervolging drong hen in het jaar 1784 zig met de *Druzen* te verzoenen en eene gemeene zaak te maaken met den *Emir* YOUSEF, om hem weêrſtand te bieden. Schoon zij tot op zeven honderd ſnaphaanen verminderd waren, verrigtteden zij meer in deezen

veldtogt dan vijftien of twintig duizend *Druzen* en *Maroniten*, te *Dair-el-Kamar* vereenigd. Zij alleen veroverden de ſterkte *Mar-Djêbaa* en lieten vijftig of zestig *Arnauten* (*a*), die dezelve verdedigden, over de kling ſpringen. Maar de oneenigheid der Druziſche bevelhebberen alle de onderneemingen verkeerd hebbende doen uitvallen, heeft de *Pacha* zig eindelijk meester gemaakt van de geheele valei en de ſtad *Balbek* zelve. In dien tijd telde men niet meer dan vijf honderd gezinnen van *Motoualis*, die zig in den *Anti-Libanon* en in den *Libanon* der *Maroniten* begeeven hebben, daar zij, nu uit hun vaderland gebannen, waarſchijnlijk te niet zullen gaan en den naam zelven dier natie in hunnen ondergang zullen medeneemen.

Deeze zijn de bijzondere volkeren, die in den omtrek van *Syrie* woonen. Het overige der bevolking, die de grootſte menigte uitmaakt, beſtaat, gelijk ik reeds gezegd heb, uit Turken, Grieken en het geſlagt der Arabieren. Daar blijft mij nu nog overig een tafereel te ſchetſen van de verdeeling van het land volgens de Turkſche regeering en 'er enige algemeene aanmerkingen bij te voegen over de magt, inkomſten, de regeeringswijze,

(*a*) Naam, welken de Turken de Macedoniſche ſoldaaten en den Epireren geeven.

wijze, en eindelijk over het karakter en de zeden dier volkeren.

Maar alvorens tot die onderwerpen overtegaan, meen ik een denkbeeld te moeten geeven van de onlusten, die, in deeze laatſte tijden, bijna eene gewigtige omwenteling zouden veroorzaakt, en in *Syrie* eene onafhanglijke mogendheid verwekt hebben: ik bedoel den opſtand van den *Chek* DAHER, die, verſcheiden jaaren agtereen, het oog der ſtaatkundigen naar zig getrokken heeft. Een beknopt verſlag van zijne geſchiedenis moet mijnen leezeren des te aangenaamer zijn, omdat het nieuw is en omdat hetgeen men 'er in de nieuwspapieren van geleezen heeft niet geſchikt was om een juist denkbeeld te geeven van den ſtaat der zaaken in die verre afgelegen landen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Beknopt verslag van de geschiedenis van DAHER, *zoon van* OMAR, *die te* Acre *het bevel gevoerd heeft van het jaar* 1750 *tot het jaar* 1766.

De *Chek* DAHER, die in deeze laatste tijden de Porte zoo veel bekommering gegeeven heeft, was van Arabische afkomst, uit eenen dier stammen van *Bedouinen*, die op de boorden van den *Jordaan* en in den omtrek van het meir *Tabarié*, (het oude meir *Tiberias*) gezeten zijn. Zijne vijanden haalen gaarne op dat hij in zijne jongheid een kameelen-leider was; maar deeze omstandigheid, die zijnen geest eer aandoet, omdat zij doet zien welke ruimte hij te overschrijden wist, is in geene deelen onbestaanbaar met eene hooge geboorte: het is en zal altoos overeenkomstig de zeden der Arabische Vorsten zijn zig met bezigheden optehouden, die ons gering schijnen. Gelijk ik reeds gezegd hebbe, de *Cheks* leiden zelve hunne kameelen en bezorgen hunne paarden, terwijl hunne vrouwen en dogters het koren maalen, het brood bakken, het linnen wasschen en naar de bron gaan om water te haalen, gelijk ten tijd van ABRA-

HAM

HAM en HOMERUS, en misſchien brengt deeze eenvoudige en werkzaame levenswijs meer tot het geluk toe dan de verveelende ledigheid en de tot verzadiging toe genoten pragt, welke de Grooten bij beſchaafde volkeren omringt. Wat DAHER belangt; het is zeeker dat zijn geſlagt een der magtigſte van het land was. Na den dood van zijnen vader OMAR, die in de eerſte jaaren deezer eeuw voorviel, deelde hij het gebied met eenen oom en twee broeders. Zijn domein was *Safad*, een ſtadje en ſterkte in het gebergte ten Noord-Westen van het meir *Tabarié.* Kort daarna voegde hij 'er *Tabarié* zelf bij. Hij was het, welken POCOCKE (*a*) daar in het jaar 1737 bezig vondt met zig tegens den *Pacha* van *Damaskus* te verſterken, die kort te vooren eenen zijner broederen hadt laaten worgen. In het jaar 1742 wierdt hij aldaar door eenen anderen *Pacha*, SOLIMAN-EL-ÂDM genoemd, belegerd, die de plaats bombardeerde, tot groote verbaasdheid van *Syrie*, daar men zelfs nog heden de bomben weinig kent (*b*). DAHER was,

(*a*) Tom. III. p. 204.

(*b*) Ik heb brieven van eenen Heer JAN JOSEPH BLANC, Koopman te *Acre* gezien, die zig op dien tijd in de legerplaats van SOLIMAN bevondt en 'er bijzonderheden van verhaalde.

was, ondanks zijne kloekmoedigheid, tot het uiterste gebragt, wanneer een gelukkig, en, naar men zegt, bestooken toeval hem uit den nood redde. SOLIMAN wierdt door een schielijk en hevig kolijk in den tijd van twee dagen weggerukt. ASÂD-EL-ÂDM, zijn broeder en opvolger, hadt dezelfde reden of dezelfde geneigdheid niet om den oorlog doortezetten en DAHER wierdt van de Ottomannen in rust gelaaten; maar zijn woelig karakter en de kibbelarijen van zijne nabuuren verschaften hem ander werk. Geschillen over eigendom bragten hem met zijnen oom en broeder in onmin. Men kwam meer dan eens in de wapenen en DAHER, die altoos de overhand behieldt, vondt goed aan deeze kibbelarijen door den dood van zijne mededingeren een einde te maaken. Toen alle de magt van zijn huis te baat hebbende en volstrekt meester van zijne benden zijnde, opende hij zijne eerzugt een nieuw veld. De koophandel, dien hij volgens de gewoonte van alle de Asiatische Landvoogden en Vorsten dreef, hadden hem doen begrijpen, welk voordeel 'er voor hem in gelegen zoude zijn, zoo hij onmiddelijke gemeenschap met de zee hadde. Hij hadt wel begrepen dat eene haven, waarover hij meester zoude zijn, eene openbaare markt zoude wezen, daar de vreemdelingen een vertier zouden brengen, waardoor hij zijne waaren voordeeliger verkoopen zoude. *Acre*,

voor

voor zijne deur en onder zijne oogen gelegen, was goed voor zijn oogmerk. Hij handelde daar zedert verscheiden jaaren met de Fransche komptoiren. *Acre* was, wel is waar, niet meer dan eene puinhoop, een ellendig, open en onversterkt dorp. De *Pacha* van *Saide* hieldt 'er eenen *Aga* en enige soldaaten, die zig in het open veld niet durfden vertoonen. De *Bedouinen* hadden 'er de overhand en stelden de wet tot aan de poorten toe. De vlakte, voorheen zoo vrugtbaar, was een uitgestrekt braakland, daar het water op staan bleef en de lugt door zijne uitwaasfemingen in den omtrek besmette. De oude haven was vervuld, maar de reê van *Haifa*, die daar bij is, boodt een zoo dierbaar voordeel aan, dat DAHER besloot zig 'er van te bedienen. Hij moest een voorwendzel hebben; het gedrag van den *Aga* verschafte weldra een. Op eenen dag dat men krijgsgereedschap, welk men tegens den *Chek* gebruiken zoude, ontscheept hadt, trok hij eensklaps tegens *Acre*, zondt den *Aga* eenen brief vol bedreigingen, die hem de vlugt deeden neemen, en trok, zonder slag of stoot, de stad in, daar hij zig vestigde: dit geschiedde in het jaar 1749. Hij was toen omtrent drie-en-zestig jaaren oud. Men zal dit zeekerlijk eenen gevorderden ouderdom voor zulke verrasschingen vinden; maar als men in aanmerking neemt dat hij, in het jaar 1776, omtrent negentig jaaren oud zijnde, nog

 stout-

ſtoutmoedig een wild paard beſteeg, zal men begrijpen dat hij veel jeudiger was dan die ouderdom ſchijnt medetebrengen. Deeze ſtoute ſtap kon kwaade gevolgen hebben; hij hadt zulks voorzien en haastte zig om die voortekoomen; hij ſchreef terſtond aan den *Pacha* van *Saide*, en hem beduidende dat hetgeen tusſchen hem en den *Aga* voorgevallen was ſlegts henlieder perſoonen raakte, betuigde hij niet te min de zeer nederige onderdaan van den Sultan en den *Pacha* te wezen, dat hij de ſchatting van de landſtreek, welke hij ingenoomen hadt, betaalen zoude, zoo goed als de *Aga* zelf; dat hij zig daarenboven verbondt om de Arabieren te beteugelen, en dat hij alles zou aanwenden wat dienſtig was om dat bedorven land in beteren ſtaat te ſtellen. Zijn pleitgeding, door enige duizenden *ſequinen* geſterkt, deedt zijne werking in de divans van *Saide* en *Conſtantinopolen:* men nam zijne verontſchuldigingen aan en ſtondt hem alles toe wat hij verzogt. Niet dat de Porte zig door die betuigingen van DAHER liet doeken; zij is diergelijke ſtreeken te veel gewoon om die niet te merken; maar de ſtaatkunde der Turken ſtrekt niet om hunne vaſallen in eene geſtrenge gehoorzaamheid te houden; zij hebben reeds zedert langen tijd berekend dat, zoo zij allen rebellen den oorlog aandeeden, zulks een werk zonder ophouden en eene groote verſpilling van manſchappen en geld zoude

zoude zijn, zonder het gevaar te rekenen van dikwijls in hunne onderneemingen te leur gesteld te worden en hen daardoor te stouter te maaken. Zij hebben dan de partij gekozen van geduld te oefenen; zij rekken den tijd (*a*); zij hitsen nabuuren, vrienden, kinderen aan en vroeg of laat ondergaan de rebellen, die alle denzelfden weg volgen, hetzelfde lot en eindigen met den Sultan door hunnen roof te verrijken.

Daher van zijnen kant liet zig door deeze schijnbaare goedheid niet misleiden. *Acre*, dat hij bewoonen wilde, kon zig niet verdedigen; de vijand kon het te land en ter zee verrasschen; hij besloot daar in te voorzien. Hij bouwde reeds in het jaar 1750, onder voorwendzel van zig een huis te stigten, aan den Noord-hoek aan de zee een paleis, dat hij van geschut voorzag. Toen rigtte hij, om de haven te beschermen, enige torens op; eindelijk besloot hij de stad aan de landzijde met eenen muur, waarin hij slegts twee poorten liet. Dit alles ging bij de Turken voor *werken* door, maar bij ons zou men 'er mede lagchen. Het paleis van Daher met zijne hooge dunne muuren, enge

(*a*) De Arabiers hebben hier omtrent een zonderling spreekwoord, dat dit gedrag zeer wel schildert: *De Osmanli*, zeggen zij, *krijgt de haazen met karren.*

enge gragt en ouderwetſche torens is ongeſchikt tot verdediging: vier veldſtukken zouden, zoo zij ſlegts tweemaalen 'er op gelost wierden, en de muuren en de ſlegte ſtukken geſchut, die men 'er op eene hoogte van vijftig voeten op geplant heeft, omverre werpen. De muur van de ſtad is nog zwakker; zij is zonder gragt, zonder wal en is geene drie voeten diep. In dat geheel gedeelte van Aſia kent men noch bolwerken, noch linies, noch bedekte wegen, noch wallen, in een woord, niets van de hedendaagſche vestingbouw. Een fregat van dertig ſtukken zou zonder zwaarigheid de gantſche kust bombardeeren; maar, naardien de aanvallers zoo onweetend zijn als de aangevallene, blijft het evenwigt ſtand houden.

Na deeze eerſte zorgen begon DAHER zig toeteleggen om het land te verbeteren, dat zijne eigen magt vergrooten moest. De Arabiers van *Sakr*, van *Muzainé* en andere omliggende ſtammen, hadden de boeren door hunne ſtrooperijen en plonderingen het land doen verlaaten: hij tragtte hen te beteugelen en dan verzoekende, dan dreigende, dan door de wapenen, dan door geſchenken, kwam hij eindelijk zoo verre, dat hij de landen weder veilig maakte. Men kon weder zaaijen zonder zijn koren van de paarden te zien afeeten; men oogſte zonder zijn graan door ſtroopers te zien wegrooven. De goedheid van den grond lokte landbouwers;

maar

maar het denkbeeld van veiligheid, dat zoo dierbaar geluk voor die kommer gekend heeft, deedt nog meer. Het gerugt verspreidde zig door geheel *Syrie*, en de landbouwers, Muzulmannen en Christenen, die overal gekneveld en geplonderd wierden, kwamen in menigte naar DAHER vlugten, daar zij eene godsdienstige en burgerlijke verdraagzaamheid vonden. *Cyprus* zelf, door de knevelarijen van den Landvoogd, door den opstand, die 'er het gevolg van geweest was, en door de wreedheden, waarmede KIOR *Pacha* denzelven deedt boeten, verwoest (*a*), *Cyprus*, zeg ik, zag eene volkplanting van Grieken opbreeken, welken DAHER onder de muuren van *Acre* landen gaf, welke zij tot tamelijk goede tuinen maakten. De Europeaanen, die vertier voor hunne koopwaaren en waaren ter terugvoering vonden, kwamen komptoiren oprigten; de landen wierden weder ontgonnen, de wateren afgeleid, de lugt gezuiverd en het land wierdt gezond en zelfs aangenaam.

DAHER vernieuwde, aan den anderen kant, zijn

(*a*) Toen KIOR *Pacha* te *Cyprus* kwam, liet hij een groot getal rebellen vatten en van boven de muuren afwerpen op ijzeren haaken, op welke zij hangen bleeven tot zij den geest gaven in folteringen, welke men zig verbeelden kan.

zijn verbond met de groote ſtammen in de woestijn, onder welke hij zijne kinderen uitgehuwelijkt hadt. Hier hadt hij meer dan een voordeel mede in het oog; want voor eerst verzeekerde hij zig, in geval van ongenade, van eene onſchendbaare ſchuilplaats; ten tweede hieldt hij daardoor den *Pacha* van *Damaskus* in bedwang en bezorgde zig paarden van egt ras, voor welke hij altoos eene zeer groote liefhebberij hadt. Hij liefkoosde dan de *Cheks* van *Anazé*, *Sardie*, *Sakr* enz. Toen zag men voor het eerst binnen *Acre* die kleine drooge verbrande mannen, die zelfs voor de Syriers wat bijzonders waren. Hij ſchonk hun wapenen en klederen: ook zag de woestijn voor het eerst inwooneren broeken draagen en, in plaats van boogen en vuurroers met lonten, ſnaphaanen met vuurſteenen en piſtoolen gebruiken.

De *Motoualis* verontrustten zedert enige jaaren de *Pachas* van *Saide* en *Damaskus*, plonderden hunne landen en weigerden de ſchatting. DAHER, begrijpende, welk voordeel hij zou kunnen trekken van deeze bondgenooten, kwam eerst als middelaar in de geſchillen tusſchen beiden: vervolgens boodt hij, om partijen te bevredigen, zig tot borg aan voor de *Motoualis* en beloofde hunne ſchatting te zullen betaalen. De *Pachas*, die dus van hun geld zeeker waren, namen de aanbieding aan, en DAHER meende geen zotten koop gedaan te hebben

met

met zig dus te verzeekeren van de vriendschap van een volk, dat tien duizend ruiters op de been kon brengen.

Deeze *Chek* genoot egter de vrugten van zijnen arbeid niet in vrede. Terwijl hij van buiten voor de aanvallen van een naieverigen leenheer te dugten hadt, wierdt zijne magt van binnen geschokt door inlandsche vijanden, die bijna even gevaarlijk waren. Hij hadt, volgens de slegte gewoonte der Oosterlingen, zijnen kinderen landvoogdijschappen gegeeven en hen verre van zig geplaatst in landstreeken, die hun onderhoud verschaften. Uit deeze schikking sproot dat die *Cheks*, weetende dat zij kinderen van eenen grooten Vorst waren, eenen staat wilden voeren, die daaraan beantwoordde; hunne verteeringen waren grooter dan hunne inkomsten. Zij en hunne dienaars knevelden de onderdaanen; deeze beklaagden zig bij DAHER, die dan op hen knorde; de vleijers hitsten beiden partijen aan; men wierdt vijandig, en de oorlog brak tusschen den vader en de kinderen uit. Dikwijls geraakten de broeders vijanden, en zulks verschafte wederom stof tot oorlog. De *Chek* wierdt daarenboven oud en zijne kinderen, die op eenen gewoonen leeftijd reekenden, haakten naar zijne nalaatenschap. Hij moest een voornaamsten erfgenaam van zijne tijtels en magt nalaaten; elk kuipte om de voorkeur te hebben, en die kuiperijen veroorzaakten naiever

en

en oneenigheid. DAHER begunſtigde door eene bekrompen ſtaatkunde de tweedragt; zij kon dat voordeel aanbrengen dat zijn krijgsvolk bezig gehouden en geoefend wierdt; maar, behalven dat dit middel duizend wanorden veroorzaakte, hadt het nog dit nadeel dat 'er de geld-middelen zoo zeer door verſpild wierden, dat men zijne toevlugt tot buitengewoone belastingen moest neemen; de tollen wierden verhoogd; de koophandel, te veel bezwaard, verliep. Die burgeroorlogen, eindelijk, deeden den oogst een nadeel, dat in eenen zoo kleinen ſtaat altoos gevoeld wordt.

De Divan van *Conſtantinopolen* zag aan den anderen kant niet zonder verdriet de grootwording van DAHER en de oogmerken, welke die *Chek* liet blijken, wekten deszelfs bekommering nog meer op. Zij groeiden nog aan door een verzoek, dat hij deedt. Tot hier toe hadt hij zijne domeinen flegts in jaarlijkſche pagt, als pagter, gehouden. Zijnen hoogmoed verveelde deeze tijtel; hij hadt de magt in de daad; hij wilde 'er ook den naam van hebben en hij achtte zulks misſchien noodzaaklijk om zijne kinderen en onderdaanen meer in bedwang te houden. Hij vroeg dan omtrent het jaar 1768 voor zig en zijnen opvolger eene duurzaame leengift van zijne landvoogdij en verzogt uitgeroepen te mogen worden tot *Chek van* Acre, *Vorst der Vorſten*, *Bevelhebber van* Nazareth, Tabarié, Safad *en Chek*

Chek van geheel Galilea. De Porte ſtondt alles toe uit vrees en om het geld; maar deeze ijdele rook maakte haare naiever en boosheid meer en meer gaande.

De *Porte* hadt daarenboven al te herhaalde bezwaaren tegens hem, en ſchoon DAHER zijne ſchuld bewimpelde, hielden zij egter altoos den haat en de wraakzugt levendig. Zoodanig was het geval van de berugte plondering van de caravane van *Mekka* in het jaar 1757. Zestig duizend bedevaartgangers uitgeſchud en door de woestijn verſtrooid, een groot getal derzelve door het zwaard of den honger omgebragt, vrouwen in ſlavernij weggevoerd, een buit van den grootſten rijkdom en vooral de heiligſchennis, aan eene godsdienstige verrigting gepleegd, dit alles maakte in het rijk eenen indruk, dien men nog niet vergeeten is. De Arabiers, die geplonderd hadden, waren DAHERS bondgenooten; hij liet hen binnen *Acre* koomen en ſtondt hun toe hunnen buit daar te verkoopen. De Porte deedt hem 'er bittere verwijtingen over; maar hij tragtte zig te verontſchuldigen en het hof te bevredigen door het wit vaandel van den Propheet terug te zenden. Zoodanig was ook de zaak der Malteezer kaapers. Deeze maakten zedert enige jaaren de Syriſche kusten onveilig en wierden, onder eene valſche onzijdige vlag, op de rêe van *Acre* ontvangen: zij losten daar hunnen buit en verkog-

ten de prijzen, welke zij op de Turken gemaakt hadden. Toen deeze misbruiken bekend wierden, schreeuwden de Muzulmannen over heiligschennis. De Porte, 'er van onderrigt zijnde, dreigde. DAHER betuigde van de zaak niet te weeten en wapende, om te toonen dat hij zulk eenen handel, zoo schandelijk voor den staat en den godsdienst, niet begunstigde, twee galjooten, en zondt dezelve in zee, hun in schijn beveelende de Malteezers te verjaagen; doch het is zeeker dat die galjooten geene vijandlijkheden tegens de Malteezers pleegden, en integendeel dienden om in zee, verre van alle getuigen, gemeenschap met hun te houden. DAHER deedt nog meer, hij gaf voor dat de reede van *Haifa* ongedekt was; dat de vijand 'er zig konde nestelen zonder dat hij het beletten konde, en hij verzogt dat de Porte een kasteel zoude bouwen en het op kosten van den Sultan voorzien; men vervulde zijne begeerte; maar enigen tijd daarna deedt hij beslissen dat het kasteel van geen nut was; hij slegtte het weder en voerde de metaalen stukken geschut van hetzelve naar *Acre.*

Deeze gebeurtenissen hielden de verbittering en ongerustheid van de Porte levendig. Deeden de hooge ouderdom van DAHER haar moed scheppen, zoo maakten egter de onrustige geest zijner zoonen en de krijgskundige talenten van ALI, den oudsten derzelve, haar verlegen; zij vreesde eene on-

onafhanglijke magt te zullen zien voortduuren, ja zig uitbreiden; doch egter getrouw aan haare gewoone ſtaatkunde, maakte zij geen gerugt, maar werkte onder de hand; zij zond *Capidjis*; zij ſtookte huislijke oneenigheden en ſtelde hem andere tegens, die ten minſten in ſtaat waren om de vorderingen van het kwaad, dat zij vreesde, te ſtuiten.

De hardnekkigſte onder deeze was die OSMAN, *Pacha* van *Damaskus*, welken wij in den oorlog van ALI *Bek* eene voornaame rol hebben zien ſpeelen. Hij hadt de gunst van den *Divan* verworven met de ſchatten van SOLIMAN *Pacha*, wiens *Mammeluk* hij was, aantewijzen. De perſoonlijke haat, dien hij DAHER toedroeg, en zijne bekende rustloosheid van aart noopten de Porte vertrouwen in hem te ſtellen; men beſchouwde hem als een tegenwigt, geſchikt om DAHER te ſtuiten; men benoemde hem dan in het jaar 1760 tot *Pacha* van *Damaskus* en, om hem nog te meerder kragt bijtezetten, ſtelde men zijne twee zoonen tot *Pachas* van *Tripoli* en *Saide* aan; eindelijk voegde men 'er in het jaar 1765 ook nog *Jeruſalem* en geheel *Palestina* bij.

OSMAN volgde de inzigten van de *Porte* wel: reeds van de eerſte jaaren af ontrustede hij DAHER; hij verzwaarde de lasten van de landen, welke aan *Damaskus* behoorden. De *Chek* deedt tegenſtand; de *Pacha* begon te dreigen, en men zag dat het

gefchil weldra hevig zoude worden. OSMAN befpiedde het tijdftip om een flag te doen, die alles in eens ten einde bragt; hij meende het gevonden te hebben en de oorlog begon uittebarften.

De *Pacha* van *Damaskus* doet alle jaaren door zijne landvoogdij hetgeen men de *ronde* noemt (*a*) om de *miri* of belasting op de landen te heffen. Bij die gelegenheid neemt hij altoos eene bende krijgsvolk met zig, fterk genoeg om tot de betaaling te dwingen. Hij bedagt van die omftandigheid gebruik te maaken en DAHER te overvallen; zig dan van eene talrijke bende doende verzellen nam hij zijnen weg, gelijk gewoonlijk, naar het land van *Nâblous*. DAHER was toen aan den voet van een kasteel, daar hij twee van zijne zoonen belegerde: het gevaar, dat hem dreigde, was nog te grooter, omdat hij op eenen wapenftilftand met den *Pacha* vertrouwde. Zijn goed geluk redde hem. Op eenen avond, dat hij zulks minst verwagtte, koomt hem een Tartaarfche renbode (*b*) brieven van *Conftantinopolen* brengen; DAHER opent dezelve en ftaakt terftond alle vijandlijkheden, zendt eenen ruiter aan zijne kinderen en meldt hun dat zij voor hem en drie, die hem verzellen zullen, het

(*a*) Dit gefchiedt in de meeste groote landvoogdijen, daar de vafallen niet zeer onderdaanig zijn.

(*b*) De Tartaaren dienen in Turkye voor renboden.

het avond-eeten bereiden, dat hij hun zaaken van het uiterſte gewigt voor hun allen medetedeelen heeft. Het karakter van DAHER was wel bekend; men gehoorzaamt; hij koomt op het bepaalde uur; men eet vrolijk; op het einde van den maaltijd haalt hij zijne brieven te voorſchijn en laat dezelve leezen; zij kwamen van den verſpieder, welken hij te *Conſtantinopolen* onderhieldt en behelsden dat „ de Sultan hem misleid hadt met de laatſte vergif- „ fenis, welke hij hem hadt gezonden; dat hij tezelf- „ den tijd een *Kat-Cherif* (*a*) tegens zijn hoofd en „ goederen uitgevaardigd hadt; dat alles beſtooken „ was tusſchen de drie *Pachas*, OSMAN en zijne „ zoonen, om hem en zijn gezin te omſingelen „ en uitteroeijen, dat de *Pacha* met magt van volk „ naar *Nablous* zou trekken om hem onverhoeds „ te overvallen, enz." Men kan de verwondering der toehoorereren ligt bevatten; aanſtonds hieldt men raad: de gevoelens zijn verdeeld; de meeste willen dat men met magt van volk tegens den *Pacha* optrekke; maar de oudſte van DAHERS zoonen, ALI, die eene beroemde nagedagtenis van zijne krijgs-

(*a*) Dat woord, 't welk *edele ondertekening* zeggen wil, is een veroordeelings-brief, in deeze woorden vervat: *Zoo een, ſlaaf van mijne verheven Porte, gaa naar dien, mijn ſlaaf, en breng zijn hoofd aan mijne voeten, of het zal u het uwe kosten.*

krijgsbedrijven in *Syrie* nagelaaten heeft, vertoonde dat eene legerbende niet ras genoeg daar zijn konde om den *Pacha* te verrasſchen; dat hij tijd zoude hebben om zig te dekken; dat men de ſchande op zig zoude laaden van den ſtilſtand van wapenen geſchonden te hebben; dat het eenigst middel was een aanſlag te waagen, en dat hij zulks op zig nam. Hij vroeg vijf honderd ruiters; men kende hem; men gaf die. Hij vertrekt op het zelfde oogenblik, rukt den gantſchen nagt voort, rust over dag in eene bedekte plaats en maakt den volgenden nagt zulk een ſpoed dat hij met het krieken van den dageraat bij den vijand is. De Turken lagen, volgens gewoonte, zonder orde of wagten verſtrooid in hunne legerplaats te ſlaapen; ALI en zijne ruiters vallen hun met den ſabel in de vuist op het lijf, houwen links en regts al wat zij zien ter neder; de Turken ontwaaken in rumoer, de naam van ALI jaagt hun ſchrik aan, alles vlugt in wanorde. De *Pacha* hadt zelfs den tijd niet om zijnen pels aantedoen; naauwlijks was hij buiten zijnen tent of ALI kwam 'er in; men maakte zig meester van zijne geld-kist, zijne *châles*, pelſen, pook, *nerguil* (*a*) en, tot overmaat van geluk, van de ver-

(*a*) Perſiaanſche pijp, in eene groote flesch met water ingevoegd, waardoor de rook gezuiverd wordt, eer hij in den mond koomt.

veroordeelings-brief des Sultans. Van dat oogenblik af aan was het openbaare oorlog en men voerde dien, volgens de gewoonte van het land, door ſtroperijen en ſchermutſelingen, waarin de Turken zelden de overhand hadden.

De kosten, welke daarmede henen liepen, putteden weldra de ſchatkist van den *Pacha* uit; om dan in dezelve te yoorzien, nam hij zijne toevlugt tot het voornaam middel der Turken. Hij brandſchatte de ſteden, dorpen, maatſchappijen en bijzondere perſoonen; al wie in verdenking was geld te bezitten, wierdt ontboden, aangemaand, met ſtokſlagen gedwongen, geplonderd. Deeze afperſingen veroorzaakten een opſtandt te *Ramlé* in *Paleſtina* reeds in het eerſte jaar dat hij de pagt van die plaats hadt; hij ſmoorde dien door andere nog haatlijker en moorddaadiger knevelarijen. Twee jaaren laater, dat is in het jaar 1767, deeden dergelijke behandelingen *Gaza* opſtaan; hij vernieuwde dezelve te *Yâfa* in het jaar 1769 en daar ſchondt hij onder andere het regt der volkeren in den perſoon van den Agent van *Venetie*, J. DAMIÂNI, eenen eerbiedwaardigen grijzaart, dien hij met vijfhonderd ſtokſlagen op de voet-zoolen liet pijnigen en die niet anders een overſchot van leven kon behouden dan door van zijn geld en uit de beurzen van alle zijne vrienden eene ſom van bij de zestigduizend *livres* bijeentebrengen, welke hij den *Pacha*

 toe-

toetelde. Deeze ſoort van knevelarijen is in Turkye niet vreemd; doch naardien zij daar egter gemeenlijk niet zoo hevig of algemeen zijn, bragten deeze het volk tot het uiterſte. Men murmureerde aan alle kanten en *Paleſtina*, door de nabuurſchap van *Egypte*, dat opgeſtaan was, aangemoedigd, dreigde eenen vreemden beſchermer interoepen.

Het was in deeze omſtandigheden dat ALI-*Bek*, overwinnaar van *Mekka* en *Said*, zijne ontwerpen van grootheid naar *Syrie* wendde. Zijn verbond met DAHER, de oorlog, die de Turken tegens de Rusſen bezig hieldt, de t'onvredenheid des volks, alles begunſtigde zijne eerzugt. Hij gaf dan in het jaar 1770 een manifest uit, waarin hij verklaarde dat, God zijne wapenen merklijk gezegend hebbende, hij zig verpligt rekende zijne verkregen voordeelen tot verligting van het volk aantewenden en de dwinglandij van OSMAN in *Syrie* te beteugelen. Hij liet onmiddelijk eene bende *Mammelukken* naar *Gaza* trekken, die *Ramlé* en *Loudd* bezetreden. Deeze nabuurſchap verdeelde *Yâfa* in twee partijſchappen, van welke de eene zig aan de Egyptenaaren wilde overgeeven; de andere ontboodt OSMAN: OSMAN kwam in haast aangetogen en legerde zig bij de ſtad; den tweeden dag daarna boodſchapte men dat DAHER ook kwam aantrekken: *Yâfa*, zig toen veilig rekenende, ſloot zijne poorten voor den *Pacha*; maar in den nagt,

ter-

terwijl hij zig gereed maakte om te vlugten, geraakte eene bende van zijn volk, die langs de zee geslopen was, daar de muur eindigde, in de stad en plonderde haar. Des anderendaags verscheen DAHER en, de Turken niet vindende, maakte hij zig, zonder weêrstand te ontmoeten, meester van *Yâfa*, *Ramlé* en *Loudd*, waarin hij bezettingen van zijne partij legde.

De zaaken dus bereid zijnde, kwam MOHAMMAD-*Bek* in de maand February des jaars 1771 met het groot leger in *Palestina* en begaf zig langs de zee naar den *Chek* te *Acre*. Zig daar vereenigd hebbende met twaalf of dertien honderd *Motoualis*, onder bevel van NASIF, en met vijftien honderd *Safadiers*, onder bevel van ALI, zoon van DAHER, trok hij in de maand April naar *Damaskus*. Men heeft in het eerste Deel van dit werk gezien, hoe dat vereenigd leger de zamengevoegde magt der *Pachas* versloeg en hoe MOHAMMAD-*Bek*, reeds meester van *Damaskus* en gereed zijnde om het kasteel inteneemen, eensklaps van voorneemen veranderde en weder naar *Kairo* op weg sloeg. Het was bij deeze gelegenheid dat de staatsdienaar van DAHER, IBRAHIM SÁBBAR, van MOHAMMAD, in plaats van redenen van zijn gedrag, niet dan bedreigingen ontvangen hebbende, hem, uit naam van den *Chek*, eenen brief vol verwijtingen schreef, die in het vervolg de oorzaak of het voorwendzel

van een nieuw gefchil wierdt. OSMAN, ondertusfchen, te *Damaskus* wedergekeerd, begon op nieuw zijne afpersfingen en vijandlijkheden; zig verbeeldende dat DAHER, verplet door den flag, die hem getroffen hadt, niet op zijne hoede zoude zijn, maakte hij het ontwerp van hem in *Acre* zelf te overvallen; maar naauwlijks was hij op weg of ALI-DAHER en NASIF, van zijnen togt onderrigt, namen voor hem te misleiden; zij vertrekken dan in ftilte van nabij *Acre*, en verneemende dat hij op den Westlijken oever van het meir *Houlé* gelegerd is, vallen zij hem met het krieken van den dageraat op het lijf, maaken zig meester van de brug van *Yakoub*, die zij flegt bezet vinden, en vliegen met den fabel in de vuist in zijne legerplaats, in welke zij alles nederhouwen. Het was, gelijk te *Nablous*, eene algemeene nederlaag; de Turken, aan de landzijde benaauwd wordende, begaven zig naar het meir, in hoop het over te zullen zwemmen; maar in de drift en wanorde van dit gedrang, waarin de manfchappen en paarden elkanderen op het lijf drongen, hadt de vijand tijd om eene groote menigte van hun te dooden; een ander nog grooter getal fneuvelde in het water en de flijk van het meir. Men meende dat de *Pacha* dit laatste lot ondergaan hadde; maar hij hadt het geluk van op de fchouderen van twee zwarten, die hem zwemmende overvoerden, te ontkoomen. Ondertus-

fchen

ſchen hadt de *Pacha* van *Saide*, DAROUICH, zoon van OSMAN, de *Druzen* tot zijn belang overgehaald en daar waren vijftien honderd *Okkals*, onder geleide van ALI-DJAMBALÂT, zijne bezetting koomen verſterken. De *Emir* YOUSEF aan den anderen kant met vijf en twintig duizend mannen in de valei der *Motoualis* nedergedaald zijnde, verwoestte alles te vuur en te zwaard. ALI-DAHER en NASIF, hiervan tijding gekregen hebbende, wendden zig terſtond derwaarts. Op den een en twintigſten October 1771 viel de ſlag voor, waarin eene vooruitgerukte bende van vijf honderd *Motoualis* de *Druzen* de nederlaag gaf: hunne vlugt vervulde *Saide* met ſchrik, daar zij door de *Safadiers* op de hielen gevolgd wierden. ALI-DJAMBALÂT, wanhoopende de ſtad te zullen kunnen verdedigen, verliet dezelve terſtond; zijne *Okkals* plonderden haar in hunnen uittogt; de *Motoualis*, haar zonder verdedigers vindende, plonderden haar weder op hunne beurt; eindelijk deeden de opperhoofden de plondering ophouden en namen dezelve in bezit voor DAHER, die eenen Barbaryſchen DEGUIZLÉ genaamd en vermaard om zijne dapperheid, tot *Motſallam*, of Stadvoogd aanſtelde.

Toen liet de Porte, verſchrikt over de rampen, welke haar troffen en van de Rusſen en van haare weêrſpannige onderdaanen, DAHER den vrede voor-

voorflaan op zeer voordeelige voorwaarden. Om hem daarin te doen bewilligen, ontfloeg zij de *Pachas* van *Damaskus*, *Sai e* en *Tripoli*, keurde hun gedrag af en liet den *Chek* verzoeken zig met haar te bevredigen. DAHER, vijf of zes en tagtig jaaren oud, wilde de hand daar toe leenen om zijne dagen in vrede te eindigen; maar zijn ftaatsdienaar IBRAHIM raadde hem zulks af; hij hoopte dat ALI-*Bek* den volgenden winter *Syrie* zoude koomen vermeesteren en dat die *Mammeluk* een aanmerklijk gedeelte van dat land aan DAHER afftaan zoude. Hij zag die toekoomende vergrooting van de magt zijns meesters aan als een middel om zijne bijzondere bezittingen te vermeerderen en nog nieuwe fchatten optehoopen bij die, welke zijne onverzadelijke gierigheid reeds bijeengefchraapt hadt. Door dit fchitterend vooruitzigt misleid, verworp hij de aanbiedingen van de *Porte*, en maakte zig gereed om den oorlog met nieuwen ijver voorttezetten.

Zoodanig was de ftaat der zaaken, toen in het daaropvolgend jaar, in de maand February, de opftand van MOHAMMED-*Bek* tegens ALI-*Bek* uitbrak. IBRAHIM vleide zig in het eerst dat dezelve geene gevolgen zoude hebben; maar weldra kwam de tijding van de verjaaging van ALI en zijne aankomst te *Gaza* in hoedanigheid van vlugteling en verzoeker, hem anders leeren. Deeze flag wekte

den

den moed van alle de vijanden van DAHER weder op. De partij der Turken in *Yâfa* nam de gelegenheid waar om het hoofd weder boven te ſteeken. Zij eigende zig de goederen toe, welke de kleine vloot van RODOAN ontlaaden hadt, deedt, door eenen *Chek* van *Nablous* geholpen, de ſtad opſtaan en verzette zig tegens den doortogt der *Mammelukken.* De omſtandigheden wierden des te gevaarlijker omdat men ſprak van de aankomst eens groot Turksch legers, omtrent *Aleppo* verzameld, dat binnen kort verſchijnen zoude. Het ſcheen dat DAHER zig niet van *Acre* moeste verwijderen; doch vertrouwende dat zijne gewoone vaardigheid in alles voorzien zoude, trok hij naar *Nablous*, kastijdde de rebellen in het voorbijgaan en beneden *Yâfa* ALI-*Bek* aangetroffen hebbende, bragt hij hem zonder tegenſtand te *Acre.* Na hem ontvangen te hebben op eene wijze gelijk de Arabiſche gastvrijheid eischt, trokken zij te zaamen tegens de Turken op, die, onder geleide van zeven *Pachas*, *Saide*, in gemeenſchap met de *Druzen*, belegerden. Daar waren toen op de rêe van *Haifa* Rusſiſche ſchepen, die, hun voordeel doende met den opſtand van DAHER, levensmiddelen innamen; de *Chek* kwam met hun in onderhandeling en haalde hen, voor de ſom van zes honderd beurzen, over om zijne krijgsverrigtingen te onderſteunen. Zijn leger mag in deeze omſtandigheid beſtaan hebben

uit

uit vijf of zes duizend *Safadische* en *Motoualische* ruiters, bij welke zig de agt honderd *Mammelukken* van ALI voegden, en omtrent duizend Barbaryſche voetknegten. De Turken daarentegens en de *Druzen* met malkanderen konden tien duizend ruiters en twintig duizend boeren bedraagen. Naauwlijks hadden zij den aantogt van den vijand vernoomen, of zij braken de belegering op en begaven zig ten Noorden van de ſtad, niet om te vlugten, maar DAHER aftewagten en hem ſlag te leveren. Het gevegt begon indedaad des anderen daags met meer orde en beleid dan men tot hiertoe gezien hadt. Het Turksch leger breidde zig uit van de zee tot aan den voet van het gebergte en plaatste zig in kleine benden ten naasten bij op eene regte lijn. De *Okkals* te voet zaten op het ſtrand in haagen van *nopals* (*a*) en in kuilen, die zij gegraaven hadden, om eenen uitval uit de ſtad te beletten. De ruiters bezetteden de vlakte in vrij verwarde hoopen; omtrent het midden en wat voorwaarts ſtonden agt ſtukken kanon twaalf en vier en twintig ponders, het eenigst geſchut, waarvan men zig tot nog toe in het vlakke veld bediend hadt. Eindelijk aan den voet van het gebergte en op deszelfs helling waren de benden der *Druzen*, met ſnaphaanen gewa-

(*a*) Zie D. I. bladz. 5. noot (*a*).

wapend, zonder verſchansſingen en zonder geſchut. Aan de zijde van Daher ſchikten zig de *Motoualis* en *Safadiers* op een zoo breed front als hun mogelijk was, en tragteden zoo veel gronds te beſlaan als de Turken. Aan den regter vleugel, over welken Nâsif het bevel voerde, waren de *Motoualis* en de duizend Barbaryſche voetknegten om de *Druziſche* boeren het hoofd te bieden. De ſlinker vleugel, onder bevel van Ali-Daher, wierdt zonder onderſteuning tegens de *Okkals* gelaaten, maar men vertrouwde op de Rusſiſche fregatten en ſchuiten, die gelijklijk met het leger naderden, altoos langs ſtrand zeilende. In het midden waren de agt honderd *Mammelukken* en agter hen Ali-*Bek* met den ouden Daher, die de zijne nog door zijn voorbeeld en redenen aanmoedigde. Het gevegt begon met de Rusſiſche fregatten. Naauwlijks hadden zij enige laagen op de *Okkals* gelost of zij verlieten hunne post in verwarring; de hoopen ruiters trokken ten naasten bij in een front voorwaarts en kwamen binnen ſchoots van het geſchut der Turken. Toen vloogen de *Mammelukken*, die het denkbeeld, 't welk men van hunne dapperheid hadt, wilden regtveerdigen, met losſen teugel op den vijand in. Hunne ſtoutheid verſchrikte de kanonniers, die zigzelve te voet, tusſchen twee gelederen ruiters ziende, zonder verſchansſingen of voetvolk om hen te onderſteunen, ſchie-

ſchielijk vuur gaven en op de vlugt gingen. De *Mammelukken*, die niet veel door dat vuuren geleden hadden, waren in een oogwenk midden onder de kanonnen en vielen onverzaagd op de vijandlijke benden. De wederſtand duurde niet lang: de wanorde verſpreidde zig aan alle kanten, en in die wanorde was ieder een, niet weetende wat hij doen moeste, noch wat 'er rondom hem omginge, door die onzeekerheid meer geneigd om te vlugten dan om te vegten. De *Pachas* gingen in het eerſte voor en in één oogenblik was het vlugten algemeen. De *Druzen*, van welke de meeste met weêrzin in de zaak der Turken dienden, namen deeze nederlaag waar om den rug te keeren en zig in hun gebergte te begeeven: in minder dan een uur was de vlakte ontruimd. De bondgenooten, zig te vreden houdende met hunne overwinning, vervolgden hen niet in eene ſtreek, waarvan de grond moeijelijker wordt naar maate men naar *Bairout* nadert; maar de Rusſiſche fregatten gingen, om de *Druzen* te ſtraffen, die ſtad beſchieten, in welke zij eene landing deeden en drie honderd huizen afbrandden. Ali-*Bek* en Daher, te *Acre* wedergekeerd zijnde, lieten hunne gedagten gaan om wraak te neemen over den opſtand en de kwaade trouw van het volk van *Nablous* en de inwooneren van *Yâfa*. Zij verſcheenen reeds in de eerſte dagen van de maand July des jaars 1772 voor die ſtad. Eerst be-

beproefden zij de middelen van onderhandeling; maar de partij der Turken alle voorstellingen verworpen hebbende, moest men geweld gebruiken. Deeze belegering was, eigenlijk gesprooken, slegts eene blokkeering, en men moet zig niet verbeelden dat men in dezelve de in Europa bekende regelen volgde. Al het geschut bestondt aan wederzijde slegts in enige zwaare stukken, die op slegte affuiten lagen, kwalijk geplaatst waren en nog slegter bestierd wierden. De aanvallen geschiedden noch door loopgraaven, noch door mijnen; ook moet men bekennen dat deeze middelen niet noodig waren tegens eenen muur zonder gragten, of wallen en die geene dikte hadt. Men schoot vrij schielijk eene bres; maar de ruiters van DAHER en ALI-*Bek* maakten niet veel haast om dezelve te beklimmen, omdat de belegerde den grond van binnen met steenen, paalen en kuilen belemmerd hadden. Hun geheele aanval bestondt in snaphaan-schooten, die niet veel volks deeden sneuvelen. Dus wierden agt maanden doorgebragt ondanks de onverduldigheid van ALI-*Bek*, die alleen het bevel over de belegering behouden hadt. Eindelijk gaven de belegerde, van vermoeidheid afgemat en zonder leeftogt zijnde, zig op verdrag over. In de maand February des jaars 1773 stelde ALI-*Bek* een Stadvoogd aan voor DAHER, welken hij terstond te *Acre* ging vinden. Hij vondt hem bezig met de

noodige toebereidzelen om hem weder in *Egypte* te brengen en besteedde alle zijne zorgen om die te doen verhaasten. Men wagtte nog slegts eene hulpbende van zes honderd mannen, welke de Russen beloofd hadden, toen de onverduldigheid van Ali-*Bek* hem het besluit deedt neemen van te vertrekken. Daher gebruikte alle drangredenen om hem zijnen togt nog enige dagen te doen uitstellen om den Russen tijd te geeven om daar te koomen; doch ziende dat niets hem de uitvoering van zijn besluit konde doen uitstellen, deedt hij hem verzellen van vijftien honderd ruiters, onder geleide van Otmân, eenen zijner zoonen. Enige dagen daarna, in de maand April 1763, kwamen de Russen met hunne versterking, die, schoon zoo groot niet als men gedagt hadt, egter Daher veel spijt deedt gevoelen dat hij haar nu niet gebruiken kon; doch deeze spijt was vooral bitter, toen Daher zijnen zoon met zijne ruiters als vlugtelingen zag aankoomen en hunne nederlaag en die van Ali-*Bek* vernam. Hij was 'er te meer door aangedaan omdat hij, in plaats van een magtig bondgenoot te winnen, eenen vijand op den hals kreeg, die te dugten was door zijne haat en werkzaamheid. Dat vooruitzigt was in zijnen ouderdom bedroefd en het strekt voorzeeker zijn karakter tot eer dat hij 'er niet meer door ter nedergeslaagen wierdt; daar kwam ook nog een gelukkig toeval bij zijne stand-

vas-

vastigheid om hem te troosten of hem zijne rampen te doen vergeeten. De *Emir* YOUSEF, door eene magtige partij gedwarsboomd, was verpligt geweest den *Pacha* van *Damaskus* te hulp te roepen om zig in het bezit van *Bairout* te handhaven. Hij hadt 'er een gunſteling der Turken, den gewezen *Bek* AHMED-EL-DJEZZAR, in geplaatst. Naauwlijks was deeze man met het oppergezag in de ſtad bekleed of hij beſloot het tot een nieuw middel te gebruiken om zijn geluk te bevorderen; hij begon met zig meester te maaken van vijftig duizend *piasters*, die den Vorst toebehoorden, en hij verklaarde openlijk geenen anderen meester te erkennen dan den Sultan; de *Emir*, verwonderd over deeze trouwloosheid, verzogt te vergeefsch den *Pacha* van *Damaskus* om regt. Men keurde het doen van DJEZZAR af zonder hem evenwel de ſtad te doen wedergeeven. Verſtoord over deeze weigering ſtemde de *Emir* eindelijk in den algemeenen wensch der *Druzen* en maakte een verbond met DAHER. Het traktaat wierdt geſloten bij *Sour*. De *Chek*, verheugd dat hij zulke magtige vrienden aangewonnen hadt, kwam terſtond met hun de weêrſpannelingen belegeren. De Rusſiſche fregatten, die zedert enigen tijd die zeeën niet verlieten, voegden zig bij de *Druzen* en namen, voor eene tweede ſom van zes honderd beurzen, aan *Bairout* te beſchieten. Deeze dubbele aanval gelukte naar

 wensch.

wensch. DJEZZAR was, ondanks zijne dappere verdediging, genoodzaakt tot een verdrag te koomen; hij gaf zig aan DAHER alleen over en volgde hem naar *Acre*, van waar hij kort daarna ontſnapte. De afval der *Druzen* benam den Turken den moed niet; de Porte, op de kuiperijen, welke zij in *Egypte* ſmeedde, vertrouwende, vatte wederom hoop op dat zij alle haare vijanden nog overwinnen zoude; zij plaatste OSMAN weder te *Damaskus* en gaf hem eene onbepaalde magt over geheel *Syrie*. Het eerſte gebruik, dat hij 'er van maakte, was dat hij zes *Pachas* onder zijn bevel verzamelde; hij geleidde hen door de valei van *Bekâà* naar het dorp *Zahlé*, met het voorneemen van in het diepst van het gebergte zelf doortedringen. De magt van dat leger en de ſnelheid van deszelfs togt, verſpreidden dan ook indedaad den ſchrik en *Emir* YOUSEF, altijd blode en beſluiteloos, hadt reeds berouw dat hij zig te ſchielijk aan de zijde van DAHER gevoegd hadt; maar deeze grijzaart, voor de veiligheid zijner bondgenooten waakende, voorzag in derzelver verdediging. Naauwlijks waren de Turken zes dagen aan den voet van het gebergte gelegerd geweest of zij vernamen dat ALI, zoon van DAHER, kwam aantrekken om hen te bevegten; daar was niet meer noodig om hen bevreesd te maaken. Te vergeefsch vertoonde men hun dat hij geene vijf honderd ruiters

ters bij zig hadt en dat zij meer dan vijf duizend ſterk waren; de naam van ALI-DAHER boezemde hun zoo veel ontzag in door het denkbeeld, dat zij van zijne ontembaare klockmoedigheid hadden, dat dit geheel leger in eenen nagt de vlugt nam en den inwooneren van *Zahlé* zijne legerplaats vol buit en toerustingen ten prooi liet.

Het ſcheen dat DAHER, na deeze laatste overwinning, adem moest haalen en, zonder afgetrokken te worden, zig zoude hebben kunnen bezig houden met de toebereidzelen tot eene verdediging, die dagelijks dringender wierdt; maar de fortuin hadt beſlist dat hij geene rust zou genieten tot het eind van zijne loopbaan. Zedert verſcheiden jaaren wierdt hij ook door huislijke onlusten gekweld; het was zelfs alleen door de afwending, die zijne oorlogen maakten, dat hij dezelve kon doen bedaaren. Zijnen kinderen, die reeds oud geworden waren, verveelde het zoo lang op zijne nalaatenſchap te wagten. Behalven die neiging tot opſtand, welke hen te alle tijden bezield hadt, waren 'er bezwaaren opgekoomen, die denzelven nog gevaarlijker gemaakt hadden, omdat hij nu wettig wierdt. Zedert enige jaaren hadt de Christen YBRAHIM, ſtaatsdienaar van den *Chek*, al zijn vertrouwen gewonnen en maakte 'er een ſchreeuwend misbruik van om zijne gierigheid te voldoen. Hij durfde niet openlijk de dwinglandij der Turken oefenen;

maar hij verzuimde geen een, zelfs oneerlijk, middel om geld bijeentefchraapen; hij maakte zig meester van alle de takken van koophandel; hij alleen verkogt het graan, de katoen en de andere uitgaande waaren; hij alleen kogt de lakenen, de indigo, de fuiker en de andere inkoomende koopmanfchappen. Bij zulk eene fchraapzugt hadt hij zig ook dikwijls tegens de eisfchen en zelfs tegens de regten der *Cheks* verzet; zij konden hem dit misbruik van zijne magt niet vergeeven en elken dag kwamen 'er nieuwe redenen tot klagten op, die nieuwe onlusten baarden. DAHER, wiens verftand van zijnen overgrooten ouderdom begon te lijden, gebruikte de regte middelen niet om die te doen bedaaren. Hij noemde zijne kinderen ondankbaare en rebellen; hij vondt geenen getrouwen en belangloozen dienaar dan YBRAHIM; deeze verblindheid diende flegts om den eerbied voor zijnen perfoon te verzwakken en om hunne t'onvredenheid te regtveerdigen. In het jaar 1774 braken de droevige uitwerkzels van dat gedrag uit. YBRAHIM hadt, zedert den dood van ALI-*Bek*, toen hij zag dat de vrees grooter dan de hoop was, zijnen hoogmoed wat vernederd. Hij zag nu niet meer zoo veel zeekerheid dat 'er door den oorlog geld bijeentefchraapen zoude zijn. Zijne bondgenooten, de Rusfen, op welke hij zijn vertrouwen vestigde, begonnen zelve van vrede te fpreeken.

Deeze

Deeze redenen bewoogen hem om dien te sluiten; hij handelde 'er over met eenen *Capidji*, dien de Porte te *Acre* onderhieldt. Men kwam overeen dat DAHER en zijne kinderen de wapenen neder zouden leggen, dat zij het bevelhebberschap over hun land behouden, en dat zij de paardenstaarten, die het teken 'er van zijn, krijgen zouden; maar men bedong te gelijk dat *Saide* terug gegeeven zoude worden en dat de *Chek* de *miri*, als voorheen, zoude betaalen. Deeze voorwaarden waren des te meer tegens genoegen van de kinderen van DAHER, omdat zij toegestaan wierden zonder dat zij geraadpleegd waren; zij vonden het schandelijk weder cijnsbaar te worden; zij waren nog meer te onvreden dat men op niemand hunner den tijtel van hunnen vader hadt laaten overgaan; zij stonden dan alle op. ALI begaf zig naar *Palestina* en legerde zig te *Habroun*; AHMAD en SEÏD gingen naar *Nablous*; OTMAN naar de Arabieren te *Sakr* en in deeze oneenigheden wierdt het overig gedeelte van het jaar doorgebragt. Zoo stonden de zaaken, toen in het begin van het jaar 1775 MOHAMMAD-*Bek* in *Palestina* verscheen met alle de magt, waarover hij beschikken kon. *Gaza*, van voorraad ontbloot, durfde geenen tegenstand bieden. *Yafa*, hoogmoedig van eene rol gespeeld te hebben in alle de voorgaande onlusten, was stoutmoediger; derzelver inwooners wapenden zig en het scheelde weinig

of hunne wederſtand hadde de wraak des *Mammeluks* te leur geſteld; maar alles vereenigde zig om DAHER te bederven. De *Druzen* durfden zig niet roeren; de *Motoualis* waren t'onvreden; YBRAHIM riep ieder een te hulp, maar, alzoo hij niemand geld boodt, was 'er niemand, die zig bewoog; hij gebruikte zelfs de voorzigtigheid niet van de belegerden mondbehoeften te zenden. Zij waren genoodzaakt zig overtegeeven en de weg naar *Acre* bleef open. Zoo haast men daar de overgaaf van *Yafa* vernam, nam YBRAHIM met DAHER de vlugt naar het gebergte van *Safad*. ALI-DAHER, die op de overeenkomst, tusſchen hem en MOHAMMAD-*Bek* aangegaan, vertrouwde, nam de plaats van zijnen vader in; maar weldra ziende dat hij misleid was, nam hij insgelijks de vlugt en de *Mammelukken* waren meester te *Acre*. De gevolgen van deeze omwenteling waren niet gemaklijk te voorzien, toen de onverwagte dood van derzelver veroorzaaker haar eensklaps tot niet deedt vervallen. De aftogt der Egyptenaaren DAHER zijn land en zijne ſtad vrij gelaaten hebbende, verſcheen hij weldra weêr in dezelve; maar de ſtorm was op verre na nog niet bedaard; men vernam weldra dat *Saide* door eene Turkſche vloot onder bevel van den *Capitan-Pacha*, HASAN, belegerd was. Toen zag men, maar te laat, de trouwloosheid der Porte, die de waakzaamheid van den

Chek

Chek door vriendſchapsbetooningen hadt in ſlaap gewiegd, terwijl zij op denzelfden tijd met Mohammad-*Bek* de middelen beraamde om hem te verderven. Het was zedert een jaar, dat zij zig van de Rusſen ontſlaagen hadt, gemakkelijk geweest uit haare beweegingen te voorzien wat zij in haar ſchild voerde; doch zulks niet gedaan hebbende, bleef hem nog overig eene pooging te doen om derzelver uitwerkzelen voortekoomen en deeze laatste toevlugt verzuimde men. Degnizlé, in *Saide* zonder hoop van hulp gebombardeerd, zag zig gedwongen de ſtad te ruimen; de *Capitan-Pacha* begaf zig terſtond voor *Acre.* Toen men den vijand zag, raadſlaagde men over de middelen om zig het gevaar te onttrekken, en men geraakte overzulks in een geſchil, welks uitſlag het lot van Daher beſliste. In eene algemeene raadsvergadering, welke men hieldt, was het gevoelen van Ybrahim dat men geweld met geweld zoude keeren; hij bragt voor redenen bij dat de *Capitan-Pacha* niet meer dan drie groote ſchepen bij zig hadt, dat hij hen niet te land konde aantasten, noch zonder gevaar onder het kasteel ten anker blijven liggen; dat men ruiters en Barbaryſche genoeg hadt om eene landing te beletten en dat hij bijna verzeekerd was dat de Turken henen zouden gaan zonder iets te onderneemen. Degnizlé ſtemde daarentegens dat men vrede moest maaken, omdat men, weêrſtand bie-

dende, ſlegts den oorlog rekken zoude; hij hieldt ſtaande dat het niet redenlijk was het leven van veele braave lieden te waagen, als men een minder duur middel gebruiken konde, dat dat middel geld was; dat hij de geldgierigheid van den *Capitan-Pacha* genoeg kende om te kunnen verzeekeren dat hij zig zoude laaten omkoopen; dat hij verzeekerd was dat men hem weg zoude zenden en zelfs dat men hem tot eenen vriend zoude maaken, als men hem twee duizend beurzen telde. Dit was juist hetgeen YBRAHIM vreesde; ook ſchreeuwde hij tegens dit gevoelen en betuigde dat 'er geen *medin* in de ſchatkist was. DAHER bevestigde hetgeen hij zeide: „ De *Chek* heeft gelijk" hernam DEGNIZLÉ, „ zijne dienaars weeten van overlang dat zijne edel- „ moedigheid zijn geld niet in zijne kisten laat „ muffen; maar behoort het geld, dat zij van hem „ hebben, hem niet toe? En denkt men dan dat „ wij daar uit geene twee duizend beurzen zullen „ weeten te vinden? " Op dit woord riep YBRAHIM, hem in de reden vallende, dat hij de armſte man van de waereld was: „ Zeg de laaghartigſte, " voerde hem DEGNIZLÉ vergramd te gemoet. „ Wie onder de Arabieren weet niet dat gij zedert „ veertien jaaren onmeetlijke ſchatten ophoopt? „ Wie weet niet dat gij u van al den handel mees- „ ter gemaakt hebt, dat gij alle de landen ver- „ koopt, dat gij de ſoldijen inhoud, dat gij in „ den

„ den oorlog tegens Mohammad - *Bek* het ge-
„ heel land van *Gaza* van graan ontbloot hebt en
„ dat de bewooners van *Yafa* gebrek aan het noo-
„ dige geleden hebben ? " Hij zou nog meer gezegd hebben , maar de *Chek* geboodt hem te zwijgen , beweerde dat zijn ſtaatsdienaar onſchuldig was en beſchuldigde hem , Degnizlé , zelven van nijd en verraad. Degnizlé , verwoed over dit verwijt , begaf zig op het oogenblik uit den raad en , zijne landgenooten , de Barbaryſche , die de voornaamſte bezetting van de plaats uitmaakten, bijeenroepende , verboodt hij hun op den *Capitan* te ſchieten. Daher , beſlooten hebbende den aanval aftewagten , liet alles daartoe gereed maaken. De *Capitan* , des anderendaags het kasteel genaderd zijnde , begon het te beſchieten. Daher liet zulks beantwoorden met de ſtukken , die onder zijn oog waren ; maar de andere gaven , ondanks zijne herhaalde bevelen , geen vuur. Toen ziende dat hij verraaden was , ſteeg hij te paard en de poort , die aan de Noord - zijde in zijne tuinen uitkoomt , uitrijdende , wilde hij het vlakke veld winnen ; doch terwijl hij langs de muuren van zijne tuinen reedt , ſchoot hem een Barbaryſche met een ſnaphaan in de lendenen : hij ſtortte van zijn paard ; de Barbaryſche omringden terſtond zijn lighaam en hieuwen hem het hoofd af ; het wierdt aan den *Capitan - Pacha* gebragt , die het , volgens de gruwelijke gewoonte

der

der Turken, beſchouwde en met ſcheldwoorden overlaadde; hij liet het inzouten, ten einde het naar *Conſtantinopolen* te voeren om den Sultan en het volk tot een ſchouwſpel te verſtrekken.

Zoodanig was het droevig uiteinde van een man, in veele opzigten een beter lot waardig. *Syrie* heeft in langen tijd geenen landvoogd gezien, die zulk een groot karakter vertoonde. In krijgszaaken bezat niemand meer moed, werkzaamheid, koelzinnigheid en beleid. In ſtaatkundige zaaken wierdt zijne opregtheid zelfs niet door zijne eerzugt verminderd. Hij beminde niet dan ſtoute en onbedekte middelen; hij hieldt meer van het gevaar van den ſtrijd dan van de listen der kuiperijen. Het was eerst zedert hij YBRAHIM tot ſtaatsdienaar genoomen hadt dat men eene dubbelhartigheid in zijn gedrag vondt, welke die Christen voorzigtigheid noemde. De bewustheid van zijne regtveerdigheid hadt in zijne ſtaaten eene gerustheid ingevoerd, die anders in Turkye onbekend is; zij wierdt niet geſtoord door de verſcheidenheid van godsdienſten; hij hadt in dat ſtuk de verdraagzaamheid, of, als men wil, de onverſchilligheid van de *Bedouin*-Arabieren. Hij hadt ook hunne eenvoudigheid, hunne vooroordeelen, hunne neigingen behouden; zijne tafel verſchilde niet van die eens rijken hoevenaars; de pragt van zijne klederen ſtrekte zig niet verder uit dan tot enige pelſen, en nooit heeft hij kleinoodien gedraa-

gen;

gen; zijne eenigſte uitgaaven beſtonden in merrieen van echt ras, en hij heeft ook enige met twintig duizend *livres* betaald. Hij was ook een groot beminnaar van de vrouwen; maar hij was tegelijk zoo naieverig op de betaamelijkheid van zeden dat hij de doodſtraf hadt uitgeſprooken tegens elken, die in het ſtuk van minnehandel op de daad betrapt zou worden en tegens elken, die eene vrouw zou hoonen; hij wist, eindelijk, dat zoo moeielijk is, eenen middelweg te houden tusſchen de verkwisting en de gierigheid en hij was te gelijk edelmoedig en ſpaarzaam. Hoe koomt het dat hij met zulke groote hoedanigheden zijne magt niet meer uitgebreid of bevestigd heeft? Dit zou de naauwkeurige kennis van zijn beſtier gemaklijk kunnen doen verklaaren; maar het zal genoeg zijn 'er drie voornaamſte oorzaaken van aantewijzen?

1. Dit beſtier ontbrak inwendige orde en beginzelen; om die reden wierden de verbeteringen niet dan langzaam en verward ter uitvoer gebragt.

2. Dat hij zoo vroeg zijnen zoonen landvoogdijen toeſtondt voerde eene menigte wanorden in, die de vorderingen van den landbouw ſtuiteden, de geldmiddelen uitputteden, de magt verdeelden en zijnen val bereidden.

3. Eene derde oorzaak, eindelijk, die nog meer uitwerkte dan de andere, was de gierigheid van YBRAHIM SABBÂR. Die man, het vertrouwen van

van zijnen heer en de zwakheid van zijne hooge jaaren misbruikende, vervreemde door zijne roofzugt zijne kinderen, zijne dienaaren en zijne bondgenooten van hem. Zijne afpersfingen zelve drukten in de laatfte tijden het volk zoo fterk dat het hetzelve onverfchillig wierdt of het weder onder het juk der Turken kwame. Hij bezat zulk eene vuile fchraapzugt dat hij in het midden der fchatten, die hij ophoopte, niet dan van kaas en olijven leefde; en, om nog meer te fpaaren, hieldt hij zig dikwerf in den winkel der armfte kooplieden op en nam deel aan hun fober maal. Nooit droeg hij anders dan vuile en gefcheurde klederen. Als men dat klein mager eenoogig manneke zag, zou men hem eerder voor een bedelaar aangezien hebben dan voor den ftaatsdienaar van een groot land. Door deeze laage handelwijze hadt hij omtrent twintig millioenen fransch geld bijeen gefchraapt, die de Turken naar zig genoomen hebben. Naauwlijks vernam men in *Acre* den dood van DAHER of de algemeene verontwaardiging barstte tegens YBRAHIM uit; men vatte hem en leverde hem den *Capitan-Pacha* over. Geene prooi kon hem aangenaamer zijn. De faam hadt het gerugt van de fchatten van dien man door geheel *Turkye* verbreid; zij hadden medegewerkt om de gevoeligheid van MOHAMMAD-*Bek* gaande te maaken; zij waren de voornaamfte beweegredenen van het gedrag van den

den *Capitan.* Niet zoo haast zag hij zijnen gevangenen of hij haastte zig om van hem te eisschen dat hij op zoude geeven op welke plaats zijne schatten verborgen en hoe groot zij waren. YBRAHIM ontkende standvastig derzelver aanwezen. Te vergeefsch gebruikte de *Pacha* goede woorden, vervolgens bedreigingen, toen pijnigingen; alles was vrugtloos; het was door andere onderrigtingen dat hij bij de vaders van het Heilige Land en bij twee Fransche kooplieden verscheiden kisten ontdekte, zoo groot en zoo vol goud, dat 'er agt mannen vereischt wierden om de voornaamste weg te draagen. Onder dat goud vondt men ook nog verscheiden kleinoodiën, als paerlen, diamanten en onder andere de *kandjar* of pook van ALI-*Bek*, welker greep op meer dan tweemaal honderd duizend *livres* geschat wierdt. Dit alles wierdt naar *Constantinopolen* gevoerd met YBRAHIM, welken men met ketenen belaadde. De Turken, wreed en onverzaadlijk, altijd hoopende meer geld te ontdekken, deeden hem de onmenschlijkste folteringen aan om hem de bekentenis van dezelve aftewringen; maar men verzeekert dat hij onwankelbaar de standvastigheid van zijn karakter staande hieldt en dat hij den dood onderging met eene kloekmoedigheid, eene betere zaak waardig. Na den dood van DAHER stelde de *Capitan-Pacha* DJEZZAR tot *Pacha* van *Acre* en *Saide* aan en betrouwde hem de

zorg

zorg van den verderen ondergang der weêrſpannige te voltooien. DJEZZAR, getrouw aan zijnen last, viel hen met list en geweld aan en het gelukte hem zoo wel, dat hij OTMAN, SEÏD en AHMAD dwong zig in zijne handen overtegeeven. ALI alleen weêrſtondt hem, en hij was het, welken men het meest verlangde in zijne magt te hebben. In het volgend jaar 1776 kwam HASAN weder en belegerde, in gemeenſchap met DJEZZAR, ALI in *Daîr - Hanna*, eene ſterke plaats, eene dagreize van *Acre* gelegen; maar hij ontſnapte hun. Om zig uit hunne ongerustheid te redden gebruikten zij een middel, hun karakter waardig. Zij kogten Barbaryſche om, die, voorgeevende dat men hun te *Damaskus* hun afſcheid gegeeven hadt, in de landſtreek kwamen, daar ALI gelegerd was. Na hunne geſchiedenis aan zijn volk verhaald te hebben verzogten zij gastvrijheid. ALI, als een Arabier en een man, die nooit laaghartigheid gekend hadt, ontvong hen wel; maar die ſchelmen overvielen hem in den nagt, vermoordden hem en kwamen om hunne belooning vraagen zonder egter zijn hoofd magtig te hebben kunnen worden. De *Capitan*, zig van ALI bevrijd ziende, liet zijne broederen, SEÏD, AHMAD en hunne kinderen ombrengen. OTMAN alleen wierdt in het leven behouden om zijn ongemeen talent van dichtkonst en naar *Conſtantinopolen* gevoerd. De Barbaryſche

DEG-

D E G N I Z L É , welken men uit die hoofdſtad naar *Gaza* terugzondt met den tijtel van Gouverneur, ſtierf op reis, niet zonder vermoeden van vergif. De *Emir* Y O U S E F , bevreesd geworden , maakte vrede met D J E Z Z A R , en zedert dien tijd heeft *Galilea*, dat weder in handen der Turken gevallen is , van de magt van D A H E R niet meer dan een nutloos aandenken overgehouden.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Verdeeling van Syrie *in Landvoogdijen volgens het Turksch bestier.*

Na dat Sultan *Selim* I *Syrie* op de *Mammelukken* veroverd hadt, stelde hij daar, gelijk in het overig gedeelte van het rijk, onderkoningen of *Pachas* (*a*) aan, met eene onbepaalde en volstrekte magt bekleed. Om zig van hunne onderwerping te verzeekeren en hun bestier te gemaklijker te maaken, verdeelde hij het land in vijf landvoogdijen of *Pachalics*, welke verdeeling nog heden stand houdt. Die landvoogdijen zijn die van *Aleppo*, van *Tripoli*, van *Saide*, nu onlangs naar *Acre* overgebragt, van *Damaskus* en eindelijk van *Palestina*, welker zetel dan te *Gaza*, dan te *Jerusalem* geweest is. De grenzen van deeze landvoogdijen hebben zedert SELIM dikwijls veranderingen ondergaan; maar de algemeene hoofdverdeeling is ten naasten bij dezelfde gebleven. Het zal dienstig zijn een weinig omstandig te spreeken van de gewigtigste zaaken in haaren tegenswoordigen toestand, gelijk derzelver inkomsten, voortbrengzelen en aanmerklijke plaatsen.

ZES-

(*a*) Het Turksch woord *Pacha* is uit twee Persische woorden zaamengesteld, die naar de letter *Onderkoning* betekenen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de Landvoogdij van Aleppo.

De Landvoogdij van *Aleppo* begrijpt de ſtreek lands, die zig van den *Euphraat* tot de Middenlandſche zee uitſtrekt tusſchen twee lijnen, de eene door het gebergte van *Skandaroun* tot *Bir*, de andere van *Bèlès* door *Marra* en de brug van *Chogr* tot de zee getrokken. Deeze ruimte beſtaat grootendeels uit twee vlakten, de vlakte van *Antiochie* ten Westen, en die van *Aleppo* ten Oosten: Het Noordlijk deel en de oever der zee beſtaat uit vrij hooge bergen, welke de Ouden aangeduid hebben door de naamen van *Amanus* en *Rhosus*. De grond van deeze landvoogdij is over het algemeen vet en kleiachtig. Het hoog en ſterk gras, dat overal na den winter-regen groeit, getuigt van deszelfs vrugtbaarheid; maar dezelve is 'er bijna vrugtloos; het grootste gedeelte der landen blijft onbebouwd liggen; men vindt naauwlijks bebouwde landen in den omtrek der ſteden en dorpen. De voornaamſte voortbrengzelen zijn tarw, gierst en katoen, die bijzonder in de vlakke landen wasſen. In de gebergten teelt men liever wijngaarden, moerbeziënboomen, olijven en vijgenboomen. De zee-kus-

ten worden gebruikt tot het teelen van rook-tabak en het grondgebied van *Aleppo* tot pimpernooten. De weiden moet men niet rekenen, welke men den doolende horden van *Turkmannen* en *Kourdes* overlaat.

In de meeste landvoogdijen is de *Pacha*, gelijk zijn tijtel betekent, *Onderkoning* en algemeene pagter van het land. In die van *Aleppo* ontbeert hij de laatste bediening. De *Porte* heeft de pagt aan eenen *Mehasſel* of ontvanger gegeeven, met welken zij onmiddelijk afrekent. Zij verhuurt hem de pagt niet langer dan voor één jaar. De prijs van de pagt is thans agt honderd beurzen, die een millioen Fransch geld uitmaaken; maar daar bij koomt nog een *babouches-geld* (*a*), of geſchenk van tagtig of honderd duizend *livres*, waarmede men de gunst van den Vizir en van de in gunst ſtaande Grooten koopt. Voor deeze twee ſommen gelds verkrijgt de pagter alle de regten der regeering, namelijk: 1. De tollen of inkoomende en uitgaande regten van alle de koopwaaren, die uit Europa, Indie of *Conſtantinopolen* koomen en van die, welke het land daartegens weder uitlevert. 2. Het pasſage-geld van de kudden, welke de *Turkmannen* en *Kourdes* alle jaaren uit *Armenie* en *Diar-*

(*a*) *Babouches* zijn Turkſche muilen.

Diarbekr aanvoeren om in *Syrie* te verkoopen. 3. Het vijfde gedeelte van de zoutwerken van *Djeboul.* 4. Eindelijk, de *Miri* of impost op de landen. Deeze artijkelen te zaamen kunnen vijftien of zestien maal honderd duizend *livres* opbrengen.

De *Pacha*, die van deeze voordeelige pagt ontbloot is, krijgt eene vaste jaarwedde van ſlegts taggtig duizend *piasters*, dat is, tweemaal honderd duizend *livres*. Men heeft altijd wel geweeten dat dit jaargeld niet toereikende is voor zijne uitgaaven; want behalven de krijgsbenden, welke hij op de been moet houden, en het onderhoud der wegen en vestingen, die voor zijne rekening zijn, is hij verpligt groote geſchenken aan de Staatsdienaaren te doen, om zijne plaats te verkrijgen of te behouden; maar de Porte rekent ook de belastingen, welke hij van de *Kourdes* en *Turkmannen* zal trekken, de afpersſingen, welke hij de dorpen en bijzondere perſoonen doen zal en de *Pachas* blijven niet in gebreken haare oogmerken te vervullen. ABDI *Pacha*, die twaalf of dertien jaaren geleden het bevel voerde, trok in vijftien maanden meer dan vier millioenen *livres* door alle de gilden van de ambagten, tot de pijpen-ſchoonmaakers toe, te brandſchatten. Kortling geleden heeft zig een ander van denzelfden naam om dezelfde knevelarijen doen wegjaagen. De *Divan* beloonde den eerſten met het bevelhebberſchap over een leger tegens de

Rusſen; maar als deeze arm gebleven is, zal hij als een knevelaar gewurgd worden. Zoo gaat het gemeenlijk toe.

De aanſtelling van den *Pacha* is, volgens eene algemeene gewoonte, ſlegts voor den tijd van drie maanden; maar men verlengt die dikwijls tot zes maanden, en zelfs tot een jaar. Hij is belast met de zorg om de onderdaanen in gehoorzaamheid te houden en om voor de veiligheid van het land te waaken tegens alle in- of buitenlandſche vijanden. Hiertoe onderhoudt hij vijf of zes honderd ruiters en ten naasten bij even zoo veel voetvolk. Hij heeft ook daarenboven het regt om over de *Janisſaaren* te beſchikken, die eene ſoort van geregelde land-militie zijn. Naardien wij deezen krijgsſtand in geheel *Syrie* weder ontmoeten zullen, zal het niet ondienſtig zijn kortling van deszelfs hoedanigheid te gewaagen.

De *Janisſaaren* zijn in elke landvoogdij een zeker getal geregelde manſchappen, die zig gereed moeten houden om optetrekken, zoo dikwijls men hen oproept. Naardien 'er voorregten en vrijdommen aan deezen tijtel verknogt zijn, zijn 'er veele mededingers om dien te verkrijgen. Wel eer was deeze bende eene krijgstucht onderworpen en moest zig geregeld in de wapenen oefenen; maar de krijgsſtand is zedert zestig of tagtig jaaren zoo zeer vervallen, dat 'er geen voetſtap van de oude orde meer overblijft.

blijft. Die gewaande soldaaten zijn niet anders meer dan ambagtslieden en boeren, zoo onkundig als andere, maar veel minder gehoorzaam. Als een *Pacha* zijn gezag misbruikt, zijn zij altijd de eerste, die den standaard van opstand opsteeken. Nog kortling geleden hebben zij Abdi *Pacha* afgezet en uit *Aleppo* verjaagd en de Porte heeft eenen anderen moeten zenden; zij wreekt 'er zig over door de belhamels te laaten wurgen; maar bij de eerste gelegenheid verkiezen de *Janisſaaren* zig andere Opperhoofden en de zaaken gaan altoos eenen zelfden gang. De *Pachas*, zig door deeze land-militie de handen gebonden ziende, hebben het middel aangewend, dat men in diergelijke gevallen gewoon is te gebruiken; zij hebben vreemdelingen tot soldaaten genoomen, die noch vrienden noch maagen in het land hebben: deeze soldaaten zijn tweeërlei, ruiters en voetknegten.

De ruiters, welke men alleen voor oorlogs-volk houdt, heeten daarom *Daoulé* of *Deleti* en ook *Delibaches* en *Laouend*, waarvan wij *Leventi* gemaakt hebben. Hunne wapenen bestaan in den korten sabel, het pistool, den snaphaan en de lans. Hun hoofddekzel is eene lange rol van zwarte vilt zonder boorden, negen of tien duimen hoog, zeer ongemaklijk, omdat zij de oogen niet beschaduwt en ligt van hunne kaalgeschoren kruinen afvalt. Hunne zadels zijn op de Engelsche wijze gemaakt van een

enkel ſtuk leder op een houten raam geſpannen; zij zijn glad, maar zij zijn niet te minder ongemaklijk, omdat zij den ruiter zoo verre van het paard houden dat hij het met zijne beenen niet beſtieren kan: in het overige van hunne uitrusting en kleeding gelijken deeze ruiters naar de *Mammelukken*, op dit na dat zij zoo goed niet onderhouden worden. Met hunne geſcheurde klederen, geroeste wapenen en paarden van allerleie grootte en hair zou men hen eer voor banditen dan voor ſoldaaten aanzien. De meeste zijn met het eerſte ambagt begonnen en zijn niet veranderd toen zij het tweede bij de hand vatteden. Bijna alle de ruiters in *Syrie* zijn *Turkmannen*, *Kourdes* of *Caramanes*, die, na in hun land het ambagt van roovers geoefend te hebben, bij de *Pachas* ſchuilplaats en dienst koomen zoeken. Door het geheele rijk beſtaan deeze benden dus uit ſtruikroovers, die van de eene plaats naar de andere trekken. Uit gebrek aan krijgstucht behouden zij overal hunne eerſte zeden en zijn de geesſel der velden, welke zij verwoesten, en der boeren, welke zij dikwijls met openbaar geweld plonderen.

Het voetvolk is eene bende in alle opzigten nog ſlegter dan de voorige. Weleer werfde men die onder de inwooneren van het land zelve door presſing; maar zedert vijftig of zestig jaaren zijn de boeren uit de rijken van *Tunis*, *Algiers* en *Marokko* in *Syrie* en *Egypte* gekoomen om dat aanzien

te

te zoeken, dat hun in hun vaderland geweigerd wordt. Zij alleen maaken, onder den naam van *Magarbé*, dat is, *mannen uit het Westen*, het voetvolk van de *Pachas* uit, zoo dat door eene wonderlijke verwisseling de krijgsbenden der Barbaryſche uit Turken, en die der Turken uit Barbaryſche beſtaan. Men kan niet lugtiger zijn dan die voetknegten; want al hunne pakkaadje en uitrusting beſtaat in een geroesten ſnaphaan, een groot mes, een lederen zak, een katoene hemd, een broek, een rood hoedje en ſomtijds muilen. Zij ontvangen elke maand eene ſoldij van vijf *piasters* of twaalf franſche *livres* tien *ſols*, waarvan zij zig van wapenen en klederen moeten onderhouden. Voor het overige worden zij op kosten van den *Pacha* gevoed, hetgeen eene vrij voordeelige bezoldiging uitmaakt; de ſoldij is tweemaal zoo veel voor de ruiters, welken men daarenboven nog hun paard en het voeder levert, in hoeveelheid van eene maat gehakt ſtroo en vijftien ponden gierst 's daags. Deeze krijgsbenden zijn, op de oude Tartaarſche wijze, in *bairâks* of *vendelen* verdeeld; elk vendel wordt op tien mannen gerekend, maar zelden zijn 'er wezenlijk zes; de reden is dat de *Agas* of hoofdmannen over vendelen met de betaaling der ſoldaaten belast zijnde, zoo weinige houden als zij kunnen om van de ledige ſoldijen voordeel te trekken. De opper-*Agas* zien die misbruiken door de

vingeren, omdat zij in de vrugten deelen; ja zelfs de *Pachas* laaten zulks toe, en om de soldijen niet vol te betaalen, sluiten zij hunne oogen voor de plonderingen en tuchtloosheid hunner benden.

Door de wanorden van zulk een bestier zijn de meeste landvoogdijen van het rijk bedorven en verwoest. Die van *Aleppo* is bijzonder in dit geval: op de oude *deftar* of registers van de imposten stonden meer dan drie duizend en twee honderd dorpen; en thans kan de ontvanger naauwlijks vier honderd derzelve vinden. Die geene onder onze kooplieden, welke twintig jaaren in het land gewoond hebben, hebben het grootst gedeelte van *Aleppo* zien ontvolken. De reiziger ontmoet 'er aan alle kanten niet dan omgevallen huizen, ingevallen regenbakken en verlaaten velden. De landbouwers zijn naar de steden gevlugt, daar hunne bevolking uitsterft, maar daar ten minsten een bijzonder persoon de roofzugtige handen van de dwinglandij ontsnapt, die zig in de menigte verliest.

De plaatsen, die in die landvoogdij enigen aandacht verdienen zijn 1. de stad *Aleppo*, welke de Arabiers *Halab* noemen (*a*). Deeze stad is de hoofd-

---

(*a*) Deeze is de naam, van welken de oude Aardrijksbeschrijvers *Xalybon* gemaakt hebben: de *x* is hier de Spaansche *jota* en het is opmerklijk dat de hedendaagsche Grieken nog

hoofdſtad van het landſchap en de gewoone verblijfplaats van den *Pacha*. Zij ligt in de groote vlakte, die zig van den *Orontes* tot den *Euphraat* uitſtrekt en ten Zuiden met de woestijn in een loopt. De plaats, daar *Aleppo* ligt, bezit, behalven het voordeel van eenen vetten vrugtbaaren grond, ook nog dat van eene beek van zoet water, dat nooit uitdroogt: die beek, in breedte vrij gelijk aan de rivier van de *Gobelins*, koomt van het gebergte *Aêntâb* en eindigt zes mijlen beneden *Aleppo* in een moeras, van wilde zwijnen en pelikaanen bewoond. Bij *Aleppo* zijn de oevers, in plaats van met naakte rotſen, die haaren loop boven beperken, met eene uitneemende aarde bedekt, waarin men tuinen of liever boomgaarden geplant heeft, die in een warm land, en vooral in *Turkye*, voor alleraangenaamst kunnen doorgaan. De ſtad zelve is eene der vermaaklijkſte van *Syrie* en misſchien de zindelijkſte en best bebouwde van het geheele rijk. Van welke zijde men haar nadere, de menigte *minarets* of torens en witte koepels behaagt aan het oog, dat het bruin en eentoonig gezigt der vlakte

---

nog de Arabiſche *hâ* met datzelfde geluid van de *jota* uitſpreeken, hetgeen duizend dubbelzinnigheden in hunne redenen veroorzaakt, aangezien de Arabiers de *jota* in eene andere letter hebben.

vlakte moede is. In het middenpunt is een door konst gemaakte berg, van eene drooge graft omringd en met eene vervallen ſterkte gekroond. Van daar ziet men plat op de ſtad neder en men ontdekt ten Noorden de beſneeuwde bergen van *Beilan*, ten Westen de keten, die den *Orontes* van de zee ſcheidt, terwijl het gezigt ten Zuiden en Oosten zig tot den *Euphraat* uitſtrekt. Dit kasteel hieldt weleer de Arabieren van OMAR verſcheiden maanden op, en wierdt niet dan door verraad ingenoomen; maar thans zou het den minſten onvoorzienen aanval niet wederſtaan kunnen. Zijn dunne laage muur zonder ſteunzel is vervallen; zijne kleine ouderwetſche toorentjes zijn in geënen beteren ſtaat: 'er zijn geene vier ſtukken geſchut, die dienen kunnen, zonder een ſlangſtuk van negen voeten lengte, dat men in de belegering van *Basra* op de Perſen veroverd heeft, uittezonderen; drie honderd en vijftig *Janisſaaren*, die het bezetten moesten, zitten in hunne winkels en de *Aga* vindt 'er naauwlijks huizing om zijn volk in te plaatſen. Het is opmerkenswaardig dat die *Aga* door de Porte benoemd wordt, die, altoos agterdogtig, de bevelhebberſchappen, zoo veel zij kan, verdeelt. In den omtrek van het kasteel is eene put, die door middel van een onderaardsch kanaal haar water verkrijgt uit eene bron, vijf vierde van eene mijl daar van daan. De omtrek der ſtad is als bezaaid met

groote

groote vierkante ſteenen, met een ſteenen tulband op dezelve, welke tekens van even zoo veele grafſteden zijn. De grond is met heuvelen, die bij eene belegering het naderen van de plaats zeer gemaklijk zouden maaken. Zoodanig is onder andere het huis der *Dervis*, van waar men het kanaal en de beek beſtrijken kan. *Aleppo* verdient dan als oorlogsplaats geene aanmerking, ſchoon zij de ſleutel van *Syrie* aan de Noord-zijde is; maar als handelplaats heeft zij een verruklijk aanzien: zij is de ſtapelplaats van geheel *Armenie* en *Diarbekr*; zij zendt caravanen naar *Bagdad* en *Perſie*; zij heeft gemeenſchap met den Perſiſchen zee-boezem en *Indie* door *Baſra*, met *Egypte* en *Mekka* door *Damaskus*, en met Europa door *Skandaroun* (*Alexandrette*) en *Latakié*. De handel geſchiedt daar bijna geheel door mangeling. De voornaamſte artijkelen zijn ongeſponnen of geſponnen katoen uit het land, de grove lijnwaaden, welke 'er in de dorpen van gemaakt worden, de zijden ſtoffen, in de ſtad gewerkt, koper, ſcheer-haair, geiten-haair, dat uit *Natolie* koomt, galnooten uit *Kourdeſtan*, Indiſche waaren, als *châles* (*a*) en neteldoeken, ein-

---

(*a*) *Châles* zijn wolle neusdoeken, een el breed en bijna twee ellen lang. De wol van deeze doeken is zoo fijn en zijdachtig dat men den geheelen neusdoek in beiden handen ver-

eindelijk pimpernooten, die het land voortbrengt. De goederen, welke Europa daartegens levert, bestaan in Languedokſche lakenen, cochenille, indigo, ſuiker en enige ſpecerijen. De Amerikaſche koffij, ſchoon verboden, wordt ter ſluik ingevoerd en wordt gebruikt om onder de Mokaſche te mengen. De Franſchen hebben te *Aleppo* een Conſul en zeven komptoiren; de Engelſchen en Venetiaanen twee; de Livorneeſchen en Hollanders een; de Keizer heeft 'er in het jaar 1784 een Conſul aangeſteld en daartoe eenen rijken Joodſchen koopman benoemd, die zig den baard heeft afgeſneden om eene monteering en degen te draagen. Rusland heeft onlangs ook eenen aangeſteld. *Aleppo* behoeft in uitgeſtrektheid niet dan voor *Conſtantinopolen* en *Kairo*, en misſchien *Smirna*, te wijken. Men wil de bevolking op tweemaal honderd duizend zielen rekenen, doch hier omtrent zal men het nooit eens zijn. Wanneer men ondertusſchen aanmerkt dat die ſtad niet grooter is dan *Nantes* of *Marſeille* en dat de huizen ſlegts eene verdieping hebben, zal men

---

verbergen kan: men wil dat men daartoe niet anders gebruikt dan de wol van lammeren, voor den tijd uit 's moeders buik genoomen; de fraaiste *châles* koomen uit *Cachemire*; men vindt 'er van vijftig kroonen tot twaalf honderd *livres* waardij.

men misschien denken dat het genoeg zij dezelve op honderd duizend hoofden te stellen. De inwooners, Musulmannen en Christenen, worden met reden voor de beschaafdste van geheel *Turkye* gehouden. De Europische kooplieden genieten in geene andere plaats zoo veel vrijheid en zoo groot een aanzien van den kant van het volk.

De lugt van *Aleppo* is zeer droog en zeer scherp; maar tegelijk zeer gezond voor alle die niet op de borst zijn aangedaan; de stad en haar grondgebied zijn egter eene zonderlinge land-kwaal onderworpen, welke men schurft of puist van *Aleppo* noemt; het is indedaad eene puist, die eerst ontstooken en daarna een zweer wordt van de grootte van een nagel. Deeze zweer duurt juist een jaar; zij verschijnt gemeenlijk op het aangezigt en laat een lidteken na, dat de meeste bewooneren van *Aleppo* ontsiert. Men wil zelfs dat alle vreemdelingen, welke drie maanden in die stad verblijven, 'er door aangetast worden; de ondervinding heeft geleerd dat het beste middel is geen een middel aantewenden. Men weet geene oorzaak van die kwaal; maar ik vermoed dat zij uit de hoedanigheid van het water voortspruit, vermits men dezelve in de nabuurige dorpen, op enige plaatsen in *Diarbekr* en zelfs in zekere streeken bij *Damaskus*, daar de grond en het water dezelfde schijnen, wedervindt.

Ieder een heeft van de duiven van *Aleppo* gehoord,

hoord, die als boden van *Alexandrette* en *Bagdad* dienen. Dit feit, dat geen verdigtzel is, heeft zedert dertig of veertig jaaren niet meer plaats, omdat de *Kourdische* roovers de duiven schooten. Om van die postboden gebruik te maaken nam men duiven, die jongen hadden, en bragt dezelve te paard naar de plaats, van welke men tijding wilde hebben, zorg draagende hun gezigt vrij te laaten. Als de tijdingen aankwamen, bondt de correspondent een briefjen aan de poot der duiven vast en liet haar vliegen. De vogel onverduldig om weder bij zijne jongen te zijn, vloog weg als de wind en kwam in tien uuren van *Alexandrette*, en in twee dagen van *Bagdad*. Het viel hem te minder moeijelijk om wederrekeeren, omdat hij *Aleppo* van eenen zeer verren afstand zien kon. Voor het overige heeft die soort van duiven niets bijzonders in haare gedaante, behalven aan de neusgaten, die, in plaats van glad en effen, verheven en knobbelig zijn.

Dat *Aleppo* van zoo verre gezien kan worden, doet ook de zee-vogelen naar die stad koomen, die daar een vrij aardig gezigt opleveren: als men na het middagmaal op de platten der huizen klimt, en doet als of men brood in de hoogte opwierp, vindt men zig welhaast van vogelen omringd, schoon men te vooren geen eenen zien konde, maar zij zweefden in de hoogte, van waar zij eensklaps nederdaalen om de stukjens brood, welke men

men vermaak ſchept hun toetewerpen, in de lugt optevangen.

Na *Aleppo* koomt *Antiochie*, door de Arabieren *Antâkié* genaamd, in aanmerking. Die ſtad, weleer vermaard door de weelde haarer inwooneren, is thans niet meer dan een vervallen gehugt, welks huizen van klei en riet, en welks enge ſlijkerige ſtraaten armoede en wanorde vertoonen. Die huizen ſtaan op den Zuidlijken oever van den *Orontes* aan het eind van eene oude brug, die vervalt: zij zijn ten Zuiden gedekt door eenen berg, langs welken een muur oploopt, die de inſluitings muur der kruisvaarders was. De ruimte tusſchen de tegenswoordige ſtad en dien berg kan twee honderd halve roeden wijd zijn en is bezet met tuinen en puinhoopen, die niets belangrijks opleveren.

Antiochie zoude, ondanks de ruuwheid haarer inwooneren, geſchikter tot eene ſtapelplaats voor de Europeaanen zijn dan *Aleppo*. Als men den mond van den *Orontes*, die zes mijlen beneden de ſtad is, diepte, zou men deeze rivier met trekſchuiten hebben kunnen opvaaren, maar niet met zeilſchepen, gelijk POCOCKE gewild heeft: haar loop is te ſnel. De natuurlijke inwooners, die den naam van *Orontes* niet kennen, noemen haar, om haare ſnelheid, *el àâſi* (*a*), dat

(*a*) Dit is het woord, dat de Griekſche Aardrijksbeſchrijvers door *Axios* uitgedrukt hebben.

dat is, *de weêrspannige.* Haare breedte is te *Antiochie* omtrent veertig schreden; zeven mijlen hooger loopt zij door een meir, dat zeer vischrijk is, vooral in palingen, Men zout elk jaar eene groote menigte in, die egter niet genoegzaam is voor de menigvuldige vasten-dagen der Grieken. Voor het overige weet men te *Antiochie* niet meer van het *bosch van Daphne* noch van de wellustige tooneelen, die 'er in voorvielen.

De vlakte van *Antiochie*, schoon uitneemend van grond, is onbebouwd en den Turkmannen overgelaaten; maar de bergen langs den *Orontes*, vooral tegens over *Serkin*, zijn met boomgaarden van vijgen- olijven- moerbezieënboomen en wijngaarden beplant, die, dat in Turkye een zeldzaam geval is, in het verband geplant staan en eene vertooning maaken, onze schoonste provintieën waardig.

De Macedonische Koning SELEUCUS NICATOR, die *Antiochie* grondvestte, hadt ook aan den mond van den *Orontes*, op den Noordlijken oever, eene zeer sterke stad gebouwd, die zijnen naam droeg. Thans is 'er geen huis meer van overig: men ziet 'er slegts puinhoopen en tekenen van arbeid in de nabijgelegen rots, welke bewijzen dat die plaats weleer zeer zorgvuldig bebouwd was. Men ziet ook in de zee de tekenen van twee voormuuren van gewezen hoofden, die eene oude haven, nu voor altoos vervuld, aanwijzen. De bewooners koo-

koomen 'er visschen en noemen de plaats *Souaîdié.* Van daar Noordwaarts op is de zee-oever door eene keten hooge bergen bezoomd, welke de oude Aardrijksbeschrijvers met den naam van *Rhosus* benoemen: die naam, welke uit het Syrisch ontleend moet zijn geweest, bestaat nog in dien van *Râs-el-Kanzir* of *Wild-zwijns-kaap*, die den hoek van dien oever maakt.

De golf, die Noord-Oostlijk inloopt, is niet aanmerklijk dan door de stad *Alexandrette* of *Skandaroun*, waarnaar zij den naam draagt. Deeze stad, aan de zee gelegen, is, eigenlijk gesprooken, slegts een gehugt zonder muuren, daar meer grafsteden dan huizen staan, en die haar zwak aanwezen slegts aan de reê, die zij bestrijkt, verschuldigd is. Deeze reede is de eenigste van geheel *Syrie*, daar de ankers der schepen vast in den grond houden zonder dat de kabels afgeveild worden; doch zij heeft voor het overige zoo veele en zwaare gebreken dat men wel sterk door den nood moet gedrongen zijn om van dezelve gebruik te maaken.

Vooreerst wordt zij des winters door eenen plaatslijken wind gekweld, door onze zee-lieden *le raguier*, de *afslijter*, genoemd, die, als een stroom van de besneeuwde toppen der bergen vallende, de schepen geheele mijlen op hunne ankers afdrijft.

2. Als de sneeuw de keten bergen, die den zeeboezem omringt, is begonnen te bedekken, koo-

men 'er hardnekkige winden af, die de schepen somtijds drie of vier maanden terug houden, zonder 'er in te kunnen koomen.

3. De weg van *Alexandrette* naar *Aleppo* door de vlakte is onveilig door de *Kourdische* roovers, die zig in de nabuurige rotsen ophouden (*a*) en die gewapenderhand de sterkste caravanen plonderen.

4. Eene andere reden, gewigtiger dan alle de voorige, is de ongezondheid van de lugt van *Alexandrette*, die tot eenen hoogen graad gestegen is. Men kan verzeekeren dat elk jaar het derde gedeelte van het scheepsvolk, dat 'er den zomer doorbrengt, weggesleept wordt: men heeft 'er somtijds schepen gezien, die in twee maanden verblijfs volkoomen uitstierven. Het ongezond jaargetijde is vooral van Mey tot het eind van September; de aart van die ziekte is eene tusschenpoozende koorts van de ergste soort; zij gaat verzeld van verstoppingen in de lever, die in eene waterzugt uitloopen. De steden *Tripoli*, *Acre* en *Larneca* op het eiland *Cyprus* zijn daaraan ook onderhevig, schoon in eenen minderen graad. Op alle deeze plaatsen zijn dezelfde plaats-

(*a*) De plaats, welke zij bewoonen, koomt naauwkeurig overeen met het kasteel van *Gyndarus*, dat reeds ten tijde van STRABO een roofnest was.

plaatslijke omſtandigheden, die hetzelfde beginzel van deeze beſmetlijke ziekte aan de hand geeven; het zijn overal nabuurige moerasſen, ſtaande wateren en gevolglijk beſmetlijke uitwaasſemingen, aan welke men dezelve moet toeſchrijven: Om volkoomen te bewijzen dat deeze de waare oorzaaken zijn, moet men aanmerken dat de beſmetting geene plaats heeft in jaaren, als het niet geregend heeft. Ongelukkig is *Alexandrette* veroordeeld om 'er nooit geheel vrij van te zijn; want de vlakte, in welke die ſtad ligt, is zoo laag en gelijk (*a*) dat de beeken 'er niet vlieten en niet tot de zee kunnen koomen. Als de winter-regen dezelve doet opzwellen, belet de zee, die ook door ſtormen opgezet is, haar van zig te ontlasten; dan moet het water zig over de vlakte verſpreiden en vormt daar meiren: De zomer koomt; het water bederft door de warmte en daar rijzen dampen uit op, zoo bedorven als derzelver oorſprong. Zij kunnen niet verdwijnen, omdat de bergen, die den zee-boezem als een wal omringen, zulks beletten en omdat de opening naar het Westen is, de ongezondſte ſtreek, als

(*a*) Deeze vlakte, die zig de breedte van eene mijl aan den voet van het gebergte uitſtrekt, is gevormd van de aarde, welke de ſtroomen en de regen door verloop van tijd van die bergen hebben doen afſtorten.

als zij in de zee uitkoomt. De werken, die 'er gedaan zouden moeten worden, zouden ontzagchelijk groot zijn en nog niet toereikende, zij zijn onmogelijk uittevoeren onder eene regeering als die der *Porte.* Enige jaaren geleden wilden de kooplieden van *Aleppo*, verdriet krijgende in zoo veele ongemakken, *Alexandrette* verlaaten en hunne ſtapelplaats naar *Latakié* verleggen: Zij deeden den *Pacha* van *Tripoli* den voorſlag van de haven op hunne kosten in ſtaat te laaten brengen, zoo hij hun vrijdom van alle regten voor tien jaaren vergunnen wilde. Om hem daar toe overtehaalen ſtelde hun zendeling hem voor welk voordeel 'er in vervolg van tijd voor het geheel land uit zoude ſpruiten: *Wat kan mij het vervolg van tijd ſcheelen?* antwoordde de *Pacha*, *gisteren was ik te* Marach, *morgen zal ik misſchien te* Djeddâ *zijn; waarom zou ik mij van het tegenswoordige, dat zeeker is, berooven om een toekomende, waarop ik niet hoopen kan?* De Franken factoors zijn dan te *Skandaroun* moeten blijven. Zij zijn drie in getal, te weeten twee voor de Franſchen en een voor de Engelſchen en Venetiaanen. De eenigſte beziens-waardige zaak, waarop zij de vreemdelingen onthaalen kunnen, beſtaat in zes of zeven marmeren graftombes, uit Engeland gekoomen, waarop men leest: *hier rust deeze of die, in den bloei zijner jaaren door de noodlottige uitwerkzelen van eene be-*

beſmetlijke lugt weggerukt. Dit gezigt is des te droeviger, omdat het kwijnend voorkoomen, het geel vel, de ringen onder de oogen en de waterzugtige buik van de geene, die u dezelve vertoonen, voor hun hetzelfde lot doen vreezen. Het is waar dat zij een hulpmiddel hebben aan het dorp *Bailan*, daar de zuivere lugt en het vlietend water de zieken herſtellen. Dat dorp, in het gebergte drie mijlen van *Alexandrette* gelegen, op den weg van *Aleppo*, heeft een zeer ſchilderachtig aanzien. Het ligt onder hooge ſteilten, in eene enge, diepe valei, uit welke men als door eene buis op den zeeboezem ziet. De huizen, die op de ſteile helling der twee bergen ſtaan, zijn zoodanig geſchikt, dat de platten van de benedenſte de bovenſte tot ſtraaten en plaatſen dienen, In den winter vormen zig aan alle kanten watervallen, welker geruis het gehoor verdooft en die door hun zwaar geweld ſomtijds ſtukken rots afbreeken en huizen omverre werpen. Dat jaargetijde is 'er zeer koud; maar de zomer is 'er alleraangenaamst. De inwooners, die niet dan Turksch ſpreeken, leeven van voortbrengzelen van hunne geiten, buffels en van enige tuinen, welke zij beteelen. De *Aga* heeft zig, zedert enige jaaren, meester gemaakt van den tol van *Alexandrette*, en leeft bijna onafhanglijk van den *Pacha* van *Aleppo*; het rijk is vol van diergelijke

weêrſpannelingen, die dikwijls in het gerust bezit van hunne overweldigde magt ſterven.

Op den weg van *Alexandrette* naar *Aleppo*, aan de laatste vernagtplaats eer men aan die ſtad koomt, is het dorp *Martaouân*, bij de Turken en Franken vermaard wegens de gewoonte, welke de inwooners hebben, van hunne vrouwen en dogters om enige ſtukken geld te leenen. Deeze ſchandelijke handel, van welken alle de Arabiſche volkeren een afgrijzen hebben, koomt mij voor zijnen oorſprong verſchuldigd te zijn aan het een of ander godsdienſtig gebruik, hetzij het tot den ouden eerdienst aan Venus opklimme, hetzij het ſpruite uit de gemeenſchap van vrouwen, bij de *Anſarié* in zwang, tot welke de inwooners van *Martaouân* behooren. Onze Franken beweeren dat hunne vrouwen fraai zijn; maar het is waarſchijnlijk dat de onthouding geduurende de zee-reis en de ijdelheid van op haare gunſten te kunnen boogen alle haare verdienſten uitmaaken; want haar uitwendig voorkoomen kondigt niet dan de walglijke onreinheid der armoede aan.

In de bergen, die de Landvoogdij van *Aleppo* ten Noorden begrenzen, maakt men gewag van *Klés* en *Aèntâb* als van twee aanmerklijke dorpen. Zij worden door Armeniſche Christenen, *Kourdes* en Muſulmannen bewoond, die, ondanks hunne verſcheidenheid van godsdienſten, in goede vriend-

ſchap

ſchap leeven, dat hun het voordeel geeft van den *Pachas* te kunnen weêrſtaan, welke zij dikwerf getrotſeerd hebben, en van vrij gerust van de voortbrengzelen van hunne kudden, hunne bijen en enige akkers graanen en tabak te kunnen leeven.

Twee dagreizens ten Noord-Oosten van *Aleppo* ligt het vlek *Mambedj*, weleer vermaard onder den naam van *Bambyce* en *Hierapolis* (*a*). Daar is geen voetſtap meer te vinden van den tempel van die *groote Godin*, welker eerdienst LUCIANUS ons beſchreven heeft. Het eenigst aanmerklijk gedenkſtuk is een onderaardsch kanaal, door welk het water van het gebergte, dat ten Noorden ligt, eene ruimte van vier mijlen geleid wordt. Deeze geheele ſtreek was weleer vol van zoodanige waterleîdingen: de Asſyriers, de Perſen en Meden hadden het zig tot eenen godsdienstpligt gemaakt water in de woestijn te brengen, om daar, volgens de lesſen van ZOROASTER, de *beginzelen van het leven en den overvloed* te vermenigvuldigen; ook vindt men op elke ſchrede groote voetſtappen van eene oude bevolking. Langs den geheelen weg van *Aleppo* naar *Hama* ziet men niet dan puinhoopen van oude dorpen, ingezonken regenbakken en overblijf-

(*a*) De naam van *Hierapolis* is ook nog in wezen in een ander dorp aan den *Euphraat*, *Yéraboolos* genoemd.

blijfzelen van ſterkten en zelfs van tempelen. Ik heb voornamelijk gelet op eene menigte van eironde en ronde heuvelen, welke, naardien zij uit opgehoopte aarde beſtaan en afgezonderd uit die effene vlakte oprijzen, voorzeeker door menſchen handen gemaakt zijn. Men kan zig een denkbeeld vormen van den arbeid, dien zij moeten gekost hebben, uit de afmeeting van dat van *Kân - Chaikoun*, welke ik bevonden heb zeven honderd en twintig ſchreden, dat is, veertien honderd voeten in den omtrek te hebben en honderd voetèn hoog te zijn. Die heuvels, bijna van mijl tot mijl gezaaid, zijn alle bezet met overblijfzelen van ſchansſen en ongetwijfeld ook van aanbiddings-plaatſen, volgens het zoo bekend oud gebruik van op de *hooge plaatſen* te gaan bidden. Ook ſchrijven de inwooners bij overlevering alle deeze werken aan de *ongeloovigen* toe. Thans vindt men, in plaatſe van de bebouwing, welke een diergelijke ſtaat onderſtelt, niet dan onbebouwd en verlaaten liggende landen; egter is de grond van goede hoedanigheid, en het weinige graan, katoen en Turksch koren, dat men 'er zaait, ſlaagt naar wensch; doch deeze geheele grensſcheiding van de woestijn is van bronnen en ſtroomend water ontbloot; de putten leveren niet dan brak en de winter-regen, waarop alle de hoop der inwooneren gegrond is, blijft ſomtijds weg. Niets is dan ook akeliger dan die ver-

verzengde en zandige velden zonder boomen of groenten; niets ellendiger dan het gezigt van de hutten van aarde en ſtroo, die de dorpen uitmaaken; niets armoediger dan de boeren, die aan het dubbel ongemak van de knevelarijen der Turken en de ſtrooperijen der *Bedouins* ſtaan blootgeſteld. De ſtammen, die in die ſtreeken zig legeren, noemen zig de *Motouâlis;* het zijn de magtigſte en rijkſte der Arabieren, omdat zij enig land bebouwen en deelen in de vervoering van de caravanen, die van *Aleppo* hetzij na *Basra*, hetzij naar *Damaskus*, hetzij door *Hama* naar *Tripoli* trekken.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van de Landvoogdij van Tripoli.

De Landvoogdij van *Tripoli* begrijpt het land langs de Middenlandſche Zee van *Latakié* tot *Narh-el-Kelb*, en heeft tot grensſcheiding ten Westen dien ſtroom en de keten-bergen boven den *Orontes*.

Het grootst gedeelte van deeze Landvoogdij is bergachtig; alleen de zee-kust tusſchen *Tripoli* en *Latakié* is vlak land. De menigvuldige beeken, door hetzelve vloeijende, verſchaffen groote middelen tot vrugtbaarheid; doch ondanks dit voordeel is die vlakte veel minder bebouwd dan het gebergte, zonder den *Libanon* uittezonderen, hoe zeer hij met rotſen en dennen bezet is. De voornaamste voortbrengzels zijn tarw, gierst en katoen. De grond van *Latakié* wordt bij voorkeur gebruikt tot het teelen van rook-tabak en olijvenboomen, terwijl het land van den *Libanon* en *Kesraouân* liever beteeld wordt met witte moerbezieënboomen en wijngaarden.

De bevolking beſtaat uit verſchillende geſlagten en godsdienſten. Van den *Libanon* tot boven *Latakié* worden de bergen bewoond door de *Anſarié*, van welke ik geſprooken heb; de *Libanon* en *Kes-*

raouân

raouân zijn bij uitſluiting bewoond door de *Maroniten.* De kusten en ſteden, eindelijk, hebben tot bewooneren ſcheurmaakende Grieken en Latijnen, Turken en afſtammelingen der Arabieren.

De *Pacha* van *Tripoli* geniet alle de regten van zijn ampt. Hij is meester en van het krijgs- en van het finantie-wezen; hij bezit zijne landvoogdij als eene pagt, welke de Porte ſlegts voor een jaar aan hem verpagt; de prijs is zeven honderd en vijftig beurzen, die negen honderd en zeven en dertig duizend vijf honderd franſche *livres* uitmaaken; maar hij is daarenboven verpligt de caravane van *Mekka* van nieuwe leeftogt te voorzien, dat in koren, gierst, rijst en andere levensmiddelen beſtaat, welker onkosten op nog zeven honderd en vijftig beurzen berekend worden. Hij moet zelf in perſoon deeze lading in de woestijn den bedevaartgangeren te gemoet brengen. Hij vindt zijn uitgeſchoten geld uit de *miri*, uit de tollen, uit hetgeen hij weêr verpagt bij de *Anſariés* en in *Kesraouân*, en eindelijk uit de voorkoomende afperſſingen of knevelarijen, en al ware dit laatste zijn eenigst voordeel, zou het nog aanmerklijk wezen. Hij onderhoudt omtrent vijf honderd ruiters, in eenen zoo ſlegten ſtaat als die van *Aleppo* en enige Barbaryſche musketteers.

De *Pacha* van *Tripoli* heeft altoos wel gewenscht in het land der *Anſariés* en der *Maroniten* de

de lasten zelf te heffen; maar naardien deeze volkeren zig altoos met geweld tegens het intrekken der Turken in hunne gebergten verzet hebben, is hij genoodzaakt geweest de inzameling der ſchatting aan onder-pagters te vertrouwen, die den inwooneren aangenaam waren. Hunne pagt is, als de zijne, ſlegts voor een jaar; hij verpagt die aan den meestbiedenden bij opveiling, 't welk een naiever verwekt onder de rijke, die hem altoos middelen aan de hand geeft om onder de cijnsbaare natie oneenigheden te ſtooken of te onderhouden: het is dezelfde wijze van beſtier, welke ons de geſchiedenis vertoont bij de oude Perſen en Asſyriers, welke ook van alle tijden in het Oosten ſchijnt plaats gehad te hebben.

De pagt van de *Anſariés* is thans verdeeld tusſchen drie Opperhoofden of *Mokaddamin:* die der *Maroniten* is in handen van den *Emir* YOUSEF, die 'er dertig beurzen voor betaalt, dat is, zeven en dertig duizend vijf honderd Franſche *livres.*

De aanmerklijke plaatſen van deeze Landvoogdij zijn: 1. *Tripoli* (*a*), in het Arabisch *Tarâbolos*, de

(*a*) Grieksch woord, dat *drie ſteden* betekent, omdat op die plaats de vereeniging was van drie volkplantingen, door *Sidon*, *Tyr* en *Arad* uitgezonden, welke zig zoo digt bij elkanderen nederzetteden dat zij welhaast maar eene ſtad uitmaakten.

de verblijfplaats van den *Pacha*, gelegen aan de rivier *Kadicha*, een klein vierde mijls van haaren mond. De ſtad ligt vlak aan den voet van den *Libanon*, die haar overziet en haar ten Oosten, Zuiden, en zèlfs een weinig ten Noorden aan de Westzijde, met zijne takken omſingelt. Zij is van de zee geſcheiden door eene kleine driehoekige vlakte van eene halve mijl, aan welker punt het dorp ligt, daar de ſchepen aankoomen. De Franken noemen dat dorp *la marine* (*a*) de *zee-plaats*, naar den algemeenen naam, die plaatſen in de Levant eigen. Daar is geene haven, maar ſlegts eene reê, die zig tusſchen het ſtrand en de klippen uitſtrekt, welke laatste *konijnen- en duiven-eilanden* genaamd worden. De grond is rotsſteen; de ſchepen blijven 'er niet gaarne lang liggen, omdat de anker-kabels ras afgeſleten worden en ook omdat men 'er voor den Noord-Westen wind bloot ligt, die op die geheele kust gewoonlijk en geweldig waait. Ten tijde van de Franken wierdt die reê door torens verdedigd, van welke men van den mond der rivier tot de *marine* nog zeven overig vindt. Zij zijn hecht gebouwd, maar dienen thans alleen den roofvogelen om in te nestelen.

De

(*a*) Die aanleg-plaatſen aan zee noemden de Ouden *maïoumas*.

De geheele omtrek van *Tripoli* is met boomgaarden beplant, waarin de *nopal* of cochenille-boom zonder konst overvloedig wast, en in welke men den witten moerbezieënboom om de zijde, en de granaat- oranjen- en limoen-boomen om de vrugten, die allerſchoonst zijn, teelt. Maar die plaatſen, ſchoon aangenaam voor het gezigt, zijn ongezond; elk jaar heerſchen 'er van July tot September beſmetlijke koortſen, gelijk te *Skandaroun* en op *Cyprus*; zij zijn toeteſchrijven aan de overſtroomingen, welke men in de tuinen maakt om de moerbezieënboomen te bevogtigen en hun de noodige kragt te geeven om hunne tweede bladeren te geeven. Daarenboven kan de lugt, alzoo de ſtad ſlegts tegens het Westen open ligt, niet vrij in dezelve omloopen en men gevoelt 'er eene geſtadige afmatting, die maakt dat men, al is men gezond, zig even zoo bevindt als kwame men uit eene ziekte (*a*).
De

(*a*) Men heeft mij zedert mijne terugkomst in Frankryk geſchreven dat 'er in de lente van het jaar 1785 eene beſmetlijke ziekte geheerscht heeft, die *Tripoli* en *Kesraouân* ontvolkte; zij beſtondt in eene hevige koorts, met blaauwachtige vlekken verzeld, hetgeen heeft doen vermoeden dat 'er een weinig pest onder liep. Men heeft de zonderlinge waarneeming gedaan dat zij de Muſulmannen weinig aantastte, maar vooral de Christenen overviel, waaruit men beſluiten moet dat zij eene uitwerking was van het ſlegt voedzel en hunne ſlegte leefregel geduurende hunne vasten.

De lugt is aan de zee-plaats gezonder, schoon vogtiger, zeekerlijk om reden dat zij daar vrij is en door lugt-stroomen vernieuwd wordt: zij is nog gezonder op de eilanden en, als de plaats in handen van eene waakzaame regeering ware, zoude men al het volk daar henen moeten lokken. Om het daar nedertezetten zou niet meer kosten dan het maaken van waterleidingen tot aan de dorpen, welke waterleidingen 'er weleer schijnen geweest te zijn. Ik moet ook nog aanmerken dat het Zuidlijk strand van de kleine vlakte vol is van tekenen van bewooning, gebrooken kolommen, in den grond of in het zee-zand begraaven. De Franken gebruikten veele derzelve in het bouwen hunner muuren, daar men dezelve nog op de dwarsmuuren ziet liggen.

De handel van *Tripoli* bestaat bijna geheel in vrij ruuwe zijde, van welke men zig tot de galonnen bedient. Men merkt op dat zij van jaar tot jaar in hoedanigheid vermindert; de reden, welke verstandige lieden daarvan geeven, is dat de moerbezieën-boomen zoo zeer afgenoomen zijn dat 'er bijna geene andere meer zijn dan met holle stammen. Een vreemdeling vraagt terstond: *Waarom plant men geene andere?* Maar men antwoordt hem: *Dat is een Europisch gezegde: Hier plant men niets, omdat, als iemand bouwt of plant, de* Pacha *zegt: die man heeft geld; dan ontbiedt hij hem en eischt penningen: ontkent hij die te bezitten, dan*

 krijgt

krijgt hij ſtokſlagen; geeft hij, dan krijgt hij 'er evenwel om nog meer van hem te hebben. Niet dat de Tripolitaanen zoo verdraagzaam zijn; men beſchouwt hen integendeel als een weêrſpannig volk. Hun tijtel van Janisſaaren en de groene tulbant, welke zij draagen, terwijl zij zig den naam van *Cherifs* toeëigenen en, geeven hun dien geest van weêrſpannigheid. Tien of twaalf jaaren geleden deeden de knevelarijen van eenen *Pacha* hen geduld verliezen; zij verjoegen hem en hielden zig agt maanden in onafhanglijkheid; maar de Porte zondt eenen man, in haare ſchool uitgeleerd, die hen door beloften, eeden, vergiffenis-ſchenkingen enz. tot bedaaren bragt, hen uit malkanderen deedt gaan en eindigde met agt honderd hunner op eenen dag te vermoorden: men ziet hunne hoofden nog in een kelder bij *Kadicha:* zoo regeeren de Turken! De handel van *Tripoli* is alleen in handen der Franſche. Zij hebben 'er eenen conſul en drie comptoiren. Zij voeren de zijden en enige ſponſen uit, welke men op de rede viſcht; zij betaalen die met lakenen, cochenille, ſuiker en Amerikaanſche koffij; maar deeze koopſtad moet, zoo in den in- als uitvoer, voor haaren onderdaan *Latakié* wijken.

De tegenswoordige ſtad *Latakié*, weleer door Seleucus Nicator geſtigt, onder den naam van *Laodikea*, ligt aan het grondſtuk en op den Zuidlijken oever van eene land-tong, die eene

halve

halve mijl in zee uitsteekt. Haare haven is, even als alle de andere van die kust, eene soort van perk, met eene moelje omringd, die eenen zeer naauwen ingang heeft. Zij zou vijf en twintig of dertig schepen kunnen bevatten; maar de Turken hebben haar zoo laaten vervullen dat vier schepen elkanderen in dezelve reeds hinderen; daar kunnen zelfs geene schepen vlotten, die onder de vier honderd tonnen groot zijn en daar gaat zelden een jaar om dat niet het een of ander bij den ingang strandt. Ondanks dit ongemak drijft egter *Latakié* eenen zeer zwaaren handel; hij bestaat vooral in rooktabak, van welken zij jaarlijks meer dan twintig laadingen naar *Damiate* afscheept. Zij ontvangt van daar rijst, die zij in *Opper-Syrie* vermangelt voor katoen en olie. Ten tijde van STRABO voerde zij, in plaats van tabak, eene groote hoeveelheid van den beroemden wijn, die haare heuvelen voortbragten, uit, die over *Alexandrie* in *Egypte* gevoerd wierdt. Wie wonnen bij dit verschil in genietingen, de oude of de laatere? Men moet niet van *Tripoli* of *Latakié* als van oorlogssteden spreeken. Beiden zijn zonder geschut, zonder muuren, zonder soldaaten; een zee-roover zou haar inneemen. Men rekent dat de bevolking van elke deezer twee steden omtrent vier of vijf duizend zielen bedraagt.

Op de kust, tusschen die twee steden, vindt

men verſcheiden bewoonde dorpen, die weleer ſterke ſteden waren: Zoodanige zijn *Djebilé*, de ſteile plaats van *Merkab*, *Tartouſa* enz.; maar men vindt nog meer plaatſen, die ſlegts half verdwenen voetſtappen van eene oude bewooning vertoonen. Onder deeze moet men de rots, of, als men wil, het eiland *Rouad*, weleer eene magtige ſtad en een gemeenebest onder den naam van *Aradus*, onderſcheiden. Daar is geen muur meer overig van die menigte huizen, die, volgens het verhaal van STRABO, met meer verdiepingen gebouwd waren dan Rome zelf. De vrijheid, welke de inwooners genooten, hadt daar eene ontzagchelijke volkrijkheid veroorzaakt; het volk vondt zijn onderhoud in den zee-handel, de konſten en handwerken. Tegenswoordig is het eiland vlak en verwoest en de overlevering heeft zelfs niet eens in den omtrek van hetzelve het geheugen bewaard van eene zoet water bron, welke de *Aradiers* op den grond der zee ontdekt hadden en uit welke zij in tijd van oorlog, het zoet water haalden door middel van eene looden klok, met eene lederen buis aan haaren bodem.

Ten Zuiden van *Tripoli* is het land van *Kesraouân*, dat zig van *Nahr-el-Kelb* door den *Libanon* tot *Tripoli* zelf uitſtrekt. *Djebail*, weleer *Boublos* is de aanmerklijkſte ſtad in die ſtreek; zij bevat egter niet meer dan zes duizend inwooneren; haare

haare oude haven, even als die van *Latakié* gebouwd, is nog meer verwaarloosd; naauwlijks zijn 'er voetſtappen van overig. De rivier van *Ybrahim*, weleer *Adonis*, die twee mijlen ten Zuiden is, heeft de eenigſte brug, welke men van *Antiochié* af vindt, uitgezonderd die van *Tripoli.* Zij is van eene enkele boog van vijftig ſchreden breedte, van meer dan dertig voeten hoogte boven het ſtrand en van eenen zeer ligten bouw: zij ſchijnt het werk der Arabieren te zijn.

In het binnenst van het gebergte zijn de door de Europeaanen meest bezogte plaatſen de dorpen *Eden* en *Becharrai*, daar de zendelingen een huis hebben. Geduurende den winter koomen verſcheiden der inwooneren naar de kust neder en laaten hunne huizen onder de ſneeuw met enige perſoonen om die te bewaaren. Van *Becharrai* gaat men naar de cederen, die 'er zeven uuren gaans van daan zijn, ſchoon de afſtand ſlegts van drie mijlen is. Die zoo beroemde ceders hebben hun's gelijken veel; zij beantwoorden van nabij ſlegt aan hunnen roem: vier of vijf dikke boomen, de eenigſte, die nog overig zijn, en die niets bijzonders hebben, zijn de moeite niet waardig om de afgronden, die op den weg zijn, over te trekken.

Op de grenzen van *Kesraouân*, eene mijl ten Noorden van *Nahr-el-Kelb*, is het dorpje *Antoura*, daar de gewezen Jeſuïten een huis geſtigt hadden,

den, dat den luister van die van Europa niet heeft; maar dat huis is net en eenvoudig en deszelfs ligging halver weg op den berg; de wateren, die deszelfs wijngaarden en moerbeziënboomen befpoelen, het uitzigt over de valei, met de zee in het verfchiet, maaken het tot eene aangenaame kluizenaarij. De Jefuiten hadden 'er een vrouwen-klooster, een vierde mijls regt over het hunne over gelegen, aan willen voegen, maar de Grieken hun hetzelve ontnoomen hebbende, bouwden zij een ander bij hun huis, onder den naam van de *Vifitatie.* Zij hadden ook twee honderd fchreden boven hun huis eene kweekfchool gebouwd, die zij met ftudenten van onder de Maroniten, Latijnen, en Grieken bevolken wilden; doch het is ledig gebleven. De Lazaristen, die hen vervangen hebben, houden te *Autoura* een Opperhoofd, dat priester is, en eenen leekebroeder, die beiden den dienst met zoo veel liefde als braafheid en betaamlijkheid in de zendig waarneemen.

AGT-

AGTSTE HOOFDSTUK.

Van de Landvoogdij van Saide, *ook van* Acre *genoemd.*

Ten Zuiden van de Landvoogdij van *Tripoli* en langs dezelfde zee-kust ſtrekt zig eene derde Landvoogdij uit, die tot heden den naam van de ſtad *Saide*, haare hoofdſtad, gedraagen heeft, maar welke thans dien van *Acre* aanneemen kan, daar de *Pacha* zedert enige jaaren zijn verblijf heeft gaan houden. De ſtaat van die Landvoogdij is in deeze laatſte tijden groote verandering onderworpen geweest. Voor DAHER bevatte zij het land der *Druzen* en de geheele kust van *Nahr-el-Kelb* tot den *Carmel.* Naar maate DAHER zig uitbreidde, verkleinde hij dezelve zoo dat de *Pacha* eindelijk niet meer behieldt dan de ſtad *Saide*, uit welke hij ten laatsten ook gejaagd wierdt; doch bij den val van DAHER heeft men haar tot haare oude uitgebreidheid herſteld. DJEZZAR, die dien *Chek* in hoedanigheid van *Pacha* is opgevolgd, heeft 'er de landen van *Safad*, *Tabarié*, *Balbek*, dat voorheen tot *Damaskus* behoorde, en het grondgebied van *Kaïſarié* (*Cezareá*) door de Arabieren van *Sakr* bezet, bij doen voegen. Het was ook die *Pacha*,

 welke,

welke, zig de werken van DAHER te *Acre* te nutte maakende, zijn verblijf naar die ſtad heeft overgebragt, en van dien tijd af aan is zij de hoofdſtad van het gewest geworden.

Door deeze verſchillende aanvoegingen bevat de Landvoogdij van *Acre* thans al den grond van *Nahr-el-Kelb* tot het Zuiden van *Kaïſarié*, tusſchen de Middellandſche zee ten Westen, den *Anti-Libanon* en den bovenſten loop van den *Jordaan* ten Oosten. Deeze uitgeſtrektheid maakt haar van des te meer aangelegenheid, omdat zij 'er de dierbaare voordeelen van ſtand en grond bijvoegt. De vlakten van *Acre*, *Ezdrelon*, *Sour*, *Haoulé* en het *Neder-Bekâa* zijn met reden beroemd wegens haare vrugtbaarheid. Het koren, de gierst, de maïs, de katoen en het Turksch koren geeven, ſchoon de landbouw zeer onvolmaakt geoefend wordt, twintig en vijfentwintig voor een. Het land van *Kaïſarié* heeft een woud van eiken, het eenigst dat in *Syrie* is. Het land van *Safad* geeft katoen, dat om zijne witheid zoo goed als dat van *Cyprus* geacht wordt. De bergen bij *Sour* geeven tabak zoo goed als die van *Latakié*, en men vindt 'er eene ſtreek, daar zij eene reuk van kruidnagelen heeft, waarom men die alleen voor den Sultan en zijne vrouwen bewaart. Het land der *Druzen* heeft overvloed van wijn en zijde; eindelijk wordt deeze Landvoogdij door de ligging der kust en de menigte

haarer

haarer inhammen noodwendig de stapelplaats van *Damaskus* en geheel het binnenst gedeelte van *Syrie.*

De *Pacha* geniet alle de regten van zijn ampt; hij is willekeurig beheerscher en algemeene pagter. Hij betaalt elk jaar aan de Porte eene vaste som van zeven honderd en vijftig beurzen; maar hij is daarenboven verpligt, gelijk die van *Tripoli*, om de *Djerdé* of een geleide aan de bedevaartgangeren van *Mekka* te geeven. Men schat ook op zeven honderd en vijftig beurzen de rijst, het koren, de gierst, die hun geleverd worden. Hij heeft zijne pagt slegts voor een jaar; maar deeze wordt hem dikwijls verlengd. Zijne inkomsten zijn 1 de *miri*; 2 de onder-pagten van de cijnsbaare volkeren, als de *Druzen*, de *Motoualis* en enige stammen Arabieren; 3 de toevallige voordeelen, die altijd menigvuldig zijn, van erfopvolgingen en afpersingen; 4 de inkomsten der tollen, zoo van den uit- als invoer en van het vervoeren van koopmanschappen. Dit artijkel alleen heeft duizend beurzen beloopen, dat is, een millioen, twee honderd en vijftig duizend fransche *livres*, in de verpagting, welke DJEZZAR in het jaar 1784 deed van alle zijne havenen en inhammen. Die *Pacha*, eindelijk, die eene nijverheid gebruikt, welke hij met zijne gelijke in geheel Asia gemeen heeft, laat landen voor zijne rekening bebouwen, handelt in gemeenschap met kooplieden en manufacturiers en leent den landbou-

weren en kooplieden geld op interest; de ſom, die alle deeze middelen opbrengen, wordt tusſchen negen en tien millioenen franſche *livres* geſchat. Als men zijne ſchatting daar bij vergelijkt, die ſlegts van vijftien honderd beurzen of een millioen, agt honderd vijf en zeventig duizend *livres* is, zal men zig verwonderen dat de Porte hem zoo groot een voordeel laat genieten; maar dit is wederom eene der grondregelen van den Divan. Als de ſchatting eens betaald is, verandert men die niet meer, doch als de pagter rijk wordt, perst men hem buitengewoone ſommen af; dikwijls laat men hem in vrede zijne kisten vullen; maar als hij eenen grooten ſchat bij een heeft, gebeurt 'er altoos enig toeval, dat zijne ſchatkist, of zijn hoofd, naar *Conſtantinopolen* doet verhuizen. Thans ontziet de Porte DJEZZAR om zijne diensten, zoo zij zegt; en hij heeft ook indedaad het zijne toegebragt tot den ondergang van DAHER: hij heeft het gezin van dien Vorst uitgeroeid, de *Bedouinen* van *Sakr* bedwongen, de *Druzen* vernedert en de *Motoualis* bijna tot niet gebragt. Deeze daaden hebben hem verlenging van pagt doen verkrijgen, die zedert tien jaaren aanhoudt; hij heeft kort geleden de drie paarden-ſtaarten en den eernaam van *Ouâzir* (Vizier) die haar verzelt, gekregen (*a*); maar de Porte

(*a*) Alle *Pachas* van drie paarden-ſtaarten hebben den tijtel van Vizier.

Porte begint, gelijk gewoonlijk, argwaan over zijne schatten optevatten; zijn onderneemende aart maakt haar ongerust: hij daarentegen vreest haare schelmsche streeken, zoo dat 'er van wederzijde een mistrouwen heerscht, dat slegte gevolgen kan hebben. Hij onderhoudt een grooter getal soldaaten en beter dan enig ander *Pacha* en hij geeft acht geene andere in dienst te neemen dan lieden, die uit zijn land gekoomen zijn, namelijk *Bochnâk's* en *Arnauten:* hun getal bedraagt omtrent negen honderd ruiteren, waar bij hij omtrent duizend Barbarysche voetknegten heeft. De poorten van zijne grens-steden hebben regelmaatige wagten, dat in het overig gedeelte van *Syrie* niet in gebruik is. Op zee heeft hij een fregat, twee galjooten en een chebek, dien hij kort geleden van de Malteezers genoomen heeft. Door deeze voorzorgen, in schijn tegens den vreemdeling, is hij op zijne hoede tegens de verrasschingen van den Divan; men heeft reeds meer dan eens den weg van de *Capidjis* met hem beproefd; maar hij heeft hen van zoo nabij doen bewaaken dat zij niets hebben kunnen uitvoeren en de spoedige aanvallen van kolijk, waarvan twee of drie hunner gestorven zijn, hebben den ijver van de geene, die zig met zulk een loos werk belasten, vrij wat doen verkoelen. Daarenboven onderhoudt hij verspieders in het *Seraï* of paleis van den Sultan en deelt daar geld uit, dat hem be-

beſchermers bezorgt. Dit middel heeft hem de landvoogdij van *Damaskus* doen verkrijgen, waarnaar hij zedert langen tijd haakte, en die ook indedaad de gewigtigſte van geheel *Syrie* is. Hij heeft die van *Acre* eenen *Mammeluk*, SELIM genoemd, zijnen vriend en geluks-gezel, overgegeeven; maar die man is hem zoo toegedaan dat men DJEZZAR als heer van twee landvoogdijen kan beſchouwen. Men zegt dat hij ook nog om die van *Aleppo* verzoekt; als hij die bekoomt, zal hij bijna geheel *Syrie* bezitten en mogelijk zal de Porte aan hem eenen gevaarlijker weêrſpanneling dan aan DAHER vinden; dan, naardien gisſingen in diergelijke zaaken onnut en bijna onmogelijk te doen zijn, zal ik, zonder hier langer op te blijven ſtaan, overgaan tot het opgeeven van enige bijzonderheden omtrent de aanmerklijkſte plaatſen van deeze Landvoogdije.

De eerste, die zig opdoet, als men, langs de kust, van *Tripoli* koomt, is de ſtad *Béryte*, welken naam de Arabiers als de oude Grieken *Bairout* (*a*) uitſpreeken. Zij ligt in eene vlakte, die zig van den voet van den *Libanon* met eene punt omtrent twee mijlen buiten de gemeene lijn van het ſtrand in zee uitſtrekt: de inham, welke hierdoor aan

(*a*) Deeze is indedaad de uitſpraak van het Griekſche Βήρυτ.

aan de Noord-zijde veroorzaakt wordt, vormt eene vrij groote rêe, waarin de rivier *Nahr-el-Salib*, ook *Nahr-Bairout* genaamd, zig uitstort. Deeze rivier stroomt in den winter over, waarom men genoodzaakt is geweest eene vrij groote brug over dezelve te leggen; maar deeze is zoo vervallen dat men 'er niet meer over kan gaan: de grond op de rêe is een rotssteen, die de kabels der ankers afslijt en dus het leggen aldaar niet al te veilig maakt. Als men van daar Westlijk naar de punt gaat, vindt men, een uur gaans verre, de stad *Bairout*. Zij hadt tot deeze laatste tijden den *Druzen* toebehoord; maar DJEZZAR heeft goedgevonden hun dezelve afteneemen en 'er eene Turksche bezetting in te leggen; zij blijft desniettegenstaande de stapelplaats van de *Maroniten* en *Druzen*: door die plaats voeren zij hunne katoen en zijde uit, die bijna alle voor *Kairo* geschikt is. Zij ontvangen daarentegens rijst, tabak, koffij en geld, welke artijkelen zij weder verruilen tegens koren van *Bekâà* en *Hauran*: deeze handel onderhoudt eene vrij werkzaame bevolking van omtrent zes duizend zielen. De spraak der inwooneren is met reden voor de slegtste van alle bekend; zij vereenigt in zig alle de twaalf gebreken van uitspraak, van welke de Arabische spraakkundigen spreeken. De haven van *Bairout*, even als alle de havens op de kust, door een hoofd gevormd, is even als die, met zand en puin vervuld;

vuld; de ſtad is met een muur omringd, welks zagte en zandige ſteenen voor de kanon-kogels wijken zonder afteſpringen, hetgeen de Rusſen zeer veel terug hieldt, toen zij de ſtad aantasteden. Voor het overige zijn die muur en oude torens zonder verdediging. Daar bij koomen nog twee andere ongemakken, die *Bairout* veroordeelen om nooit anders dan eene zeer ſlegte ſterkte te zijn; want aan den eenen kant wordt zij beſtreken door eene keten heuvelen, die ten Zuid-oosten van dezelve loopen, en aan den anderen kant ontbreekt zij water van binnen. De vrouwen moeten het een half kwartier uurs verre gaan putten uit eene bron, daar het niet zeer goed is. DJEZZAR heeft ondernoomen eene openbaare fontein te bouwen, gelijk hij te *Acre* gedaan heeft; maar het kanaal, dat ik heb zien graaven, zal van geenen langen duur zijn. De uitgraavingen, welke men in andere omſtandigheden gedaan heeft, om waterbakken te maaken, hebben onderaardſche overblijfzelen doen ontdekken, waaruit blijkt dat de nieuwe ſtad op de oude gebouwd is. *Latakié*, *Antiochie*, *Tripoli*, *Saide* en de meeste ſteden op de kust zijn in hetzelfde geval door de uitwerkingen van de aardbeevingen, die haar op verſchillende tijden omverre geworpen hebben. Men vindt ook buiten de muuren ten Westen puinhoopen en enige ſtijlen van kolommen, welke aanwijzen dat *Bairout* voorhenen veel

groo-

grooter geweest is dan thans. De vlakte waarin, zij ligt, is geheel met witte moerbezieënboomen beplant, die, het tegendeel van die te *Tripoli*, jong en weelig zijn, omdat men dezelve, onder het bestier der *Druzen*, veilig kon vernieuwen. Ook is de zijde, die zij opleveren, zeer schoon van hoedanigheid: het is een waarlijk aangenaam gezigt, als men van het gebergte koomt, van deszelfs kruin of helling het rijk groen tapijt te zien, hetwelk dat bosch van nuttige boomen van verre in de valei uitspreidt; in den zomer is het verblijf te *Bairout* onaangenaam om de warmte en de laauwheid van het water; het is egter niet ongezond; men zegt dat het weleer zoodanig ware, maar ophieldt het te zijn, toen de *Emir* FAKR-EL-DÎN een bosch van denne-boomen geplant hadt, dat nog eene mijl van de stad ten Zuiden staat. De geestlijken van *Mahr-Hanna*, die als natuurkundigen geene vaste stelzelen volgen, haalen dezelfde waarneemingen omtrent verscheiden kloosters aan; zij verzeekeren zelfs dat zedert de toppen der bergen met denne-boomen bedekt zijn, het water in verscheiden bronnen overvloediger en gezonder geworden is, hetgeen met andere, reeds bekende feiten, overeenstemt.

Het land der *Druzen* heeft weinige aanmerkingswaardige plaatsen. De voornaamste is *Dair-el-Kamar* of het *Huis van de Maan*, die de hoofdstad

ſtad en verblijfplaats der *Emirs* is. Het is geene ſtad, maar enkel een groot ſlegt gebouwd en zeer morſſig vlek. Het ligt op het agterſte gedeelte van een berg, aan welkers voet een der takken van den ouden vloed *Tamyras*, thans de beek *Dâmour*, vliet. Deszelfs bevolking beſtaat uit Roomsch-Katholijke en ſcheurmaakende Grieken, *Maroniten* en *Druzen*, ten getale van vijftien of agttien honderd zielen. Het *Seraï* of paleis van den Vorst is een groot ſlegt huis, dat dreigt inteſtorten.

Ik zal nog van *Zahlé* ſpreeken, een dorp aan den voet van het gebergte in de valei van *Bekâà:* Die plaats is zedert twintig jaaren het middenpunt van den handel van *Balbek*, *Damaskus* en *Bairout* met het binnenſte der bergen geworden. Men wil zelfs dat 'er valsch geld gemunt wordt; maar de werklieden, die de Turkſche piasters namaaken, hebben den fijneren ſtempel van de Duitſche dalers niet kunnen nabootſen.

Ik heb vergeeten aantemerken dat het land der *Druzen* in *Katàs* of ſtreeken verdeeld is, die elke een voornaam kenmerk hebben, waar door zij van elkanderen onderſcheiden worden. *Matné*, dat ten Noorden ligt, is het keiachtigst en rijkst in ijzer; *Garb*, dat volgt, heeft de fraaiste denneboomen; *Sâhel*, of het vlakke land, dat de zee bezoomt, is rijk in moerbezieënboomen en wijngaarden; *Chouf*, waarin *Dair-el-Kamar* ligt, is meest

meest van *Okkals* voorzien en brengt de schoonste zijde voort. *Tefâh*, of het *appelen-land*, dat naar het Zuiden ligt, is vrugtbaar in die soort van ooft. *Chakîf* heeft de beste tabak; men geeft, eindelijk, den naam van *Djourd* aan de geheele hoogste en *koudste* streek van het gebergte: daar brengen de herders in den zomer hunne kudden.

Ik heb reeds gezegd dat de *Druzen* Grieksche Christenen en *Maroniten* bij zig ontvangen hadden en hun landen hadden toegestaan om kloosters te bouwen. De Katholijke Grieken, van dit verlof gebruik maakende, hebben 'er zedert zeventig jaaren twaalf gebouwd. De hoofd-plaats is *Mar-Hanna*; dit klooster ligt regt over het dorp *Chouair*, op eene steile schuinte, aan welker voet in den winter een stroom vliet, die naar den *Nahr-el-Kelb* loopt. Het huis, in het midden van rotsen en afgevallen steen-blokken gebouwd, is niets minder dan pragtig. Het is eene slaap-zaal met twee reijen celletjens, boven welke een plat loopt, dat sterk verwulfd is: men telt 'er veertig geestlijken. Deszelfs voornaamste verdienste is eene Arabische drukkerij, de eenigste, die in het Turksche rijk opgenoomen heeft; zij is omtrent vijftig jaaren geleden aangelegd: de leezer zal mogelijk niet ongaarne in korte woorden derzelver geschiedenis leezen.

In de eerste jaaren deezer eeuw wendden de Je-

ſuiten, zig het aanzien, dat de beſcherming van Frankryk hun verleende, te nutte maakende, in hun huis te *Aleppo* den ijver van leeraaren aan, welken zij overal uitoefenden. Zij hadden in die ſtad eene ſchool geſtigt, in welke zij tragteden de kinderen der Christenen in de kennis van den Roomsch-Katholijken godsdienst en in de weêrlegging der ketterijen optevoeden: dit laatst artijkel is altoos het hoofd-artijkel bij de zendelingen; daaruit ſpruit eene zugt tot twisten, die de aanhangeren van de verſchillende kerkgebruiken van het Oosten onophoudelijk in ſtrijd brengt. De Latijnen van *Aleppo*, door de Jeſuiten aangeſtookt, begonnen welhaast, gelijk voorheen, tegens de Grieken te zintwisten; dan, naardien de redeneerkunde eene geregelde kennis van de taal vordert, en de Christenen, buiten de Muſulmanſche ſchoolen gesloten, niet dan het gemeen Arabisch kenden, konden zij hunnen ſmaak in het voeren van geſchillen niet in geſchrift involgen. Om aan den gang te geraaken beſlooten de Latijnen zig in de Arabiſche geleerdheid bekwaam te maaken. De hoogmoed der Muſulmanſche leeraars kon niet beſluiten de bronnen van dezelve voor ongeloovige te openen; maar hunne geldgierigheid was ſterker dan hunne bezwaarnis van gemoed en de zoo geroemde weetenſchap van de ſpraakkunst, en de *Nahou* wierdt, voor enige beurzen, bij de Christenen

in-

ingevoerd. Degeen, die het meest uitmuntte in de vorderingen, welke hij maakte, was een ABD-ALLAH-ZÂKER; hij voegde 'er eenen buitengewoonen ijver om zijne kundigheden en gevoelens mededetedeelen bij. Men kan niet bepaalen, van welke gevolgen die geest van bekeerlingen te maaken in *Aleppo* zoude hebben kunnen zijn; maar deszelfs loop wierdt door een, in *Turkye* gemeen, toeval gestremd. De scheurmaakers, verstoord over de aanvallen van ABD-ALLAH bekuipten zijnen ondergang te *Constantinopolen.* De Patriarch, door zijne priesteren aangehitst, stelde hem den Vizier voor als een gevaarlijk mensch; de Vizier, die wel wist hoe het gaat, veinsde in het eerst niets daarvan te gelooven; maar de Patriarch, zijne redenen met enige beurzen bevestigd hebbende, verleende hem de Vizier een *Kat-cherif* of lastbrief met de doorlugtige handtekening van den Sultan, waarin, volgens gewoonte de last vervat was van ABD-ALLAH het hoofd afteslaan. Hij wierdt gelukkig tijds genoeg gewaarschuuwd om te ontsnappen en vlugtede op den *Libanon*, daar zijn leven in veiligheid was; maar, zijn land verlaatende, hadt hij zijne denkbeelden van hervorming niet laaten vaaren en hij nam meer dan ooit het besluit om zijne gevoelens te verbreiden. Hij kon zulks nu niet meer anders doen dan bij geschrifte; handschriften kwamen hem onvoldoende voor; hij kende de voordeelen der

 druk-

drukkonst; hij hadt den moed van drie zaaken te gelijk te ondernеemen, fchrijven, lettergieten en drukken, en hij kwam zoo verre dat hij dezelve alle drie ter uitvoer bragt door zijn geest, zijn geld en zijn talent van te kunnen graveeren, dat hij reeds geoefend hadt in zijn handwerk van juwelier. Hij hadt eenen medgezel noodig en hij hadt het geluk van eenen te vinden, die dezelfde oogmerken hadt: zijn broeder, die kloostervoogd te *Mar-Hanna* was, haalde hem over om dat klooster tot zijn verblijf te kiezen, en van dien tijd af aan gaf hij zig, vrij van alle zorgen, geheel aan de uitvoering van zijn ontwerp over. Zijn ijver en zijne naarftigheid flaagden zoo wel dat hij reeds in het jaar 1733 de *Pfalmen Davids* in een deel in het licht gaf. Zijne letters wierden zoo naauwkeurig en fchoon gevonden dat zijne vijanden zelve zijn boek kogten: zedert dien tijd heeft men den druk tien maalen vernieuwd; men heeft nieuwe letters gegoten, maar men heeft geene gemaakt, die beter zijn dan de zijne. Zij bootfen het fchrift volmaakt na; het grof en fijn is duidlijk onderfcheiden, en zij hebben dat mager en afgebrooken aanzien niet, dat men in de Arabifche letters van Europa vindt. Hij bragt dus twintig jaaren door met verfcheiden werken te drukken, meest vertaalingen van onze godsdienftige boeken; niet dat hij eene van onze taalen kende; maar de Jefuiten hadden reeds ver-

fchei-

ſcheiden boeken vertaald en, naardien hun Arabisch zeer ſlegt was, verſchreef hij hunne vertaalingen en drukte zijne eigene, die voorbeelden van zuiverheid en ſierlijkheid van taal zijn. De taal heeft onder zijne pen eene bondigheid van reden, eene vloeiendheid, duidlijkheid en juistheid van ſtijl verkregen, voor welke men haar niet vatbaar zoude gerekend hebben en die toonen dat, zoo zij ooit door een geleerd volk behandeld wierdt, zij eene van de gelukkigſte en geſchiktſte voor alle ſoorten van ſchrijfwijzen worden zoude. Na den dood van ABD-ALLAH, in het jaar 1755 voorgevallen, wierdt hij door zijnen leerling vervangen; en op deezen zijn geestlijken van het klooster zelf gevolgd; zij hebben blijven drukken en gieten; maar de drukkerij kwijnt en dreigt te niet te zullen loopen. Daar worden weinige boeken verkogt, uitgezonderd de Pſalmen, welke de Christenen tot het leesboek voor hunne kinderen gemaakt hebben, en dat men, om die reden, geduurig herdrukken moet. De kosten zijn aanmerklijk, aangezien het papier uit Europa moet koomen en het werk zeer langzaam voortgaat. Een weinig konst zou dit eerſte ongemak verhelpen, maar het tweede ſpruit uit den aart der zaak; naardien de Arabiſche letters aan elkanderen vast moeten zijn, wordt 'er, om dezelve wel aan een te voegen en regt te zetten, een aandacht vereischt, die veel tijd wegneemt; naardien

daarenboven het verband der letteren van de eene met de andere verſchilt, naar dat zij aan het begin, in het midden, of aan het eind van een woord ſtaan, heeft men veele dubbele letters moeten gieten; hierdoor zijn de vakken, omdat zij te menigvuldig zijn, voor den zetter niet genoeg bij de hand; hij is verpligt langs eene tafel van agttien voeten lengte te loopen en zijne letteren in bij de negen honderd vakjes te zoeken: van daar een tijds verlies, dat de Arabiſche drukkerijen nooit de volmaaktheid van de onze zal doen bereiken. Wat het weinig vertier der boeken belangt, men moet het niet toeſchrijven dan aan de kwaade keus, die men doet; in plaats van werken van eene daadlijke nuttigheid, geſchikt om den ſmaak voor de konſten bij alle Arabieren zonder onderſcheid optewekken, te vertaalen, heeft men niet anders in het Arabisch overgebragt dan geheimzinnige werken, enkel voor de Christenen geſchikt, die door hunne menſchen haatende zedekunde alleen goed zijn om eenen wanſmaak in alle weetenſchappen en zelfs in het leven te koesteren: de Leezer kan 'er van oordeelen uit de volgende naamlijst.

NAAM-

NAAMLIJST *van de boeken, in het Klooster* Mar-Hanna-el-Chouair, *in het* Druzisch *gebergte, gedrukt.*

1 Weegschaal van den tijd, of verschil van den tijd en de eeuwigheid, door Vader *Nieremberg*, Jesuit.

2 's Waerelds IJdelheid, door *Didaco Stella*, Jesuit.

3 De leidsman des zondaars, door *Lodewyk van Grenada*, Jesuit.

4 De leidsman des Priesters.

5 De leidsman des Christen.

6 Voedzel der ziele.

7 Bespiegeling van de Heilige Week.

8 De Christlijke leer.

9 Verklaaring van de zeven Boet-psalmen.

10 De Psalmen Davids *uit het Grieksch overgezet.*

11 De

---

1 *Mizân el Zamân.*
2 *Abâtil el Aâlam.*
3 *Morched el Kâti.*
4 *Morched el Kâhen.*
5 *Morched el Masihi.*
6 *Koût el Nafs.*
7 *Taammol el Asbouè.*
8 *Tàâlîm el Masihi.*
9 *Taffir el Sabât.*
10 *El Mazâmir.*

 11 *El*

11 De Prophetieën.

12 Het Euangelie en de Zendbrieven.

13 De Christlijke Uurgebeden; *waarbij gevoegd is* de Christlijke volkoomenheid van *Rodriguez*, *en* de regel der Monnikken, *beiden te* Rome *gedrukt*.

Handschriften, welke het Klooster bezit.

1 Navolging van Jesus Christus.

2 Hof der Monnikken, of het leven der heilige Vaderen uit de Woestijn.

3 Zedekundige godgeleerdheid *van Buzembaum*.

4 De leerredenen van *Segneri*.

5 Godgeleerdheid van *St. Thomas in vier deelen in fol., welker overschrijving* 1250 livres *gekost heeft*.

6 Leerredenen van *St. Johannes Chrysosthomus*.

7 Grondregelen der wetten van *Claude Virtieu*.

8* God-

---

11 *El Onbouât.*

12 *El Endjîl oua el Rasâïel.*

13 *El Souëïât.*

1 *Taklîd el Masîh.*

2 *Bestân el Rohobân.*

3 *Elm el Nîè l'Bouzembaoûm.*

4 *Maouâèz Sainari.*

5 *Lâhoût Mar Touma.*

6 *Maouâèz Fomm el Dahab.*

7 *Kaouâéd el Naquamis l'Kloud Firtiou.*

8 *Mas-*

8* Godgeleerd twistgeding van den Monnik *George.*

9 Redeneerkunst, *uit het Italiaansch overgezet door een* Maroniet.

10* Het licht der herten (*voor de Jooden*) door *Paulus van Smirna*, bekeerden Jood.

11* Vraagen en nafpeuringen over de Spraakkonst en den *Nahoù*, door den Bisfchop *Germain*, Maroniet.

12* Gedichten van denzelfden over godsdienftige onderwerpen.

13* Gedichten van den Priester *Nicolaas*, broeder van *Abd-allah-Zâkèr.*

14* Kort begrip van het Woordenboek, genaamd *Oceaan van de Arabifche taal.*

Alle deeze Werken zijn door Christenen gefchreven; die welke met een * getekend zijn, zijn in het Arabisch: de volgende zijn door Mufulmannen opgesteld.

1 De

---

8 *Madjâdalat el Anba Djordji.*
9 *El Mantek.*
10 *Noûr el Albâb.*
11 *El Matâleb oua el Mebâhes.*
12 *Diouân Djermanôs.*
13 *Diouân Ankoula.*
14 *Moktafar el Kâmoûs.*

1 De *Korân* of de voorleezing van *Mahomet.*

2 De Oceaan der Arabiſche taal, door *Golius* vertaald.

3 De duizend tweeregelige gedichten van *Ebn-el-Malek* over de Spraakkonst.

4 Verklaaring der duizend tweeregelige gedichten.

5 Spraakkonst van *Adjeroumié.*

6 De Redenrijkkonst van *Taftazâni.*

7 Bijeenkomſten of koddige historieën van *Hariri.*

8 Gedichten van *Omar Ebn-el-Fârdi*, eene ſoort van minne-dichten.

9 Kennis der Arabiſche taal, *een klein boekje in den ſmaak van de* Synonymes François.

10 Geneeskunde van *Ebn-Sina* (*Avicenna*).

11 De

---

1 *El Korân.*

2 *El Kâmous l'Firouz-àbâdi.*

3 *El Alf bait l'Ebn-el-malek.*

4 *Taffir el Alf bait.*

5 *El Adjroumié.*

6 *Elm el Baïân l'Taftazâni.*

7 *Makâmât el Hariri.*

8 *Diouân Omâr Ebn-el-fârdi.*

9 *Fakâh el Logat.*

10 *El tob l'Ebn ſina.*

11 *El*

11 De geneeskruiden en drogerijen, van *Dioscorides*, vertaald door *Ebn-el-Bitar.*

12 Geschil der geneeskundigen.

13 Godgeleerde Fragmenten over de verschillende Secten der waereld.

14 Een boekje met vertellingen (*van weinig waarde. Ik heb 'er een uittrekzel van.*)

15 Joodsche Historie van *Josephus*, eene zeer onnaauwkeurige vertaaling.

Een klein boekje over de Sterrekunde, volgens de beginzelen van *Ptolomeus*, en enige andere van geene waarde.

Ziet daar de Werken, waaruit de geheele boekerij van het klooster van *Mar-Hanna* bestaat, en men kan zig uit dezelve een denkbeeld vormen van de letterkunde van geheel *Syrie*, naardien die boekerij, met die van Djezzâr, de eenigste zijn, welke 'er is. Onder de oorspronglijke boeken is geen een, dat, om de zaken in hetzelve vervat, verdient vertaald te worden. De vertellingen van *Sariri* zelve zijn niet aangenaam om te leezen dan door

---

11 *El Mofradât.*

12 *Dâouât el Otobba.*

13 *Abâtât el Motakallamin.*

14 *Nadim el ouahid.*

15 *Târik el Yhoud, l'Yousefous.*

door den ſtijl en daar is in de geheele orde ſlegts een geestlijke, welke die verſtaat; de andere worden bijna niet beter verſtaan door de meeste monnikken. Het beſtier van dat huis heeft enige bijzonderheden, die verdienen dat ik van dezelve gewag maake.

De regel hunner orde is die van St. BASILIUS, die bij de Oosterlingen is hetgeen H. BENEDICTUS bij de Westerſche is: zij hebben 'er ſlegts enige veranderingen in gemaakt tot hunne woonplaats betreklijk; het hof van Rome heeft het wetboek, dat zij van dezelve over dertig jaaren opgemaakt hebben, bekragtigd. Zij kunnen van den ouderdom van zestien jaaren gelofte doen, volgens de zorg, die alle klooster - wetgeevers gedraagen hebben om den geest van hunne bekeerlingen van hunne tederſte jaaren voorinteneemen om denzelven naar hunne inſtellingen te buigen: die geloften zijn, gelijk overal, die van armoede, gehoorzaamheid, opoffering en kuischheid; maar men moet bekennen dat zij in dit land geſtrenger nagekoomen worden dan in het ons: over het geheel is de toeſtand van de Oosterſche monnikken veel harder dan die van de Europiſche. Men zal 'er over kunnen oordeelen uit het volgend tafereel van hun huislijk leven. Zij moeten elken dag zeven uuren in de kerk in het gebed doorbrengen, waarvan niemand verſchoond is. Zij ſtaan des morgens ten vier uuren

uuren op, gaan 's avonds ten negen uuren naar bed en houden maar twee maaltijden, te weeten ten negen uuren en ten vijf uuren. Zij eeten nooit vleesch, en nuttigen dat naauwlijks in de zwaarste ziekten; zij hebben, gelijk de andere Grieken, drie groote vasten 's jaars, en eene menigte vastendagen, op welke zij noch eieren, noch melk, noch boter, noch zelfs kaas eeten. Zij leeven bijna het geheele jaar van linzen met olie, van boonen, van rijst met boter, van gestremde melk, van olijven en een weinig gezouten visch. Hun brood is eene kleine grove koek, die slegt gerezen, reeds den tweeden dag hard is en slegts eens in de week vernieuwd wordt. Zij beweeren dat zij met dat voedzel minder ziekten onderworpen zijn dan de boeren; maar men moet aanmerken dat zij alle een fontanel op den arm draagen, en dat verscheiden breuken hebben, welke zij, naar ik geloof, aan het misbruik van de olie verschuldigd zijn. Ieder hunner heeft tot slaapkamer eene enge cel en al hun huisraad bestaat in een mat, matras en deken, zonder lakens, die zij niet noodig hebben, vermits zij in hunne klederen slaapen; hunne kledij bestaat in een grof blaauw gestreept katoen hemd, een broek, kamisool en een pye overkleed, zoo stijf en zoo dik dat het overeind blijft staan zonder te buigen. Zij draagen, tegens de gewoonte van het land, haair van agt duimen lengte en, in plaats van kap, een

ronde

ronde vilte muts, tien duimen hoog, even als de Turkſche ruiters draagen. Elk hunner, eindelijk, behalven de Opperſte, de Schafmeester en de Vicaris, oefent een, voor het huis noodig of nuttig, ambagt; de een is weever en maakt de ſtoffen; de ander kledermaaker en maakt de klederen; deeze ſchoenmaaker en maakt de ſchoenen; die metſelaar en beſtiert hetgeen tot het gebouw behoort; twee zijn met het keukenwerk belast, vier werken in de drukkerij, vier in de boekbinderij en alle helpen aan de bakkerij op den dag dat men brood bakt. De verteering van veertig of vijf en veertig perſoonen, die het klooster bewoonen, gaat elk jaar niet boven de ſom van twaalf beurzen, dat is, vijftien duizend *livres*; en van die ſom gaan nog de onkosten van herbergzaamheid aan alle voorbijreizende af, dat een aanmerklijk artijkel uitmaakt. Het is waar dat de meeste dier voorbijreizende giften of almoezen ſchenken, die een gedeelte van de inkomſten van het huis uitmaaken; het ander gedeelte koomt van de bebouwing hunner landen. Zij hebben eene vrij groote uitgeſtrektheid in huur, voor welke zij den twee *Emirs* vier honderd piasters pagt betaalen; deeze landen zijn door de eerſte geestlijken ontgonnen, maar thans hebben zij goed gevonden dezelve door boeren te laaten bebouwen, die hun de helft van alle de vrugten betaalen. Die vrugten zijn witte en geele zijden, welke men te *Bairout*

ver-

verkoopt, enige graanen en wijnen (*a*), die, geen vertier hebbende, den weldoeneren van het klooster

(*a*) Die wijnen zijn van drieërleie soorten, namelijk roode, witte en geele: de witte, die de zeldzaamste is, is zoo bitter dat hij 'er onaangenaam door is; de twee andere zijn daarentegens te zoet en zuikerachtig. De reden daar van is dat men dezelve laat kooken, zoo dat zij naar den gekookten wijn van *Provence* gelijkt. Men heeft in het geheel land de gewoonte van de most tot twee derde van haare hoeveelheid te brengen. Men kan 'er over tafel niet van drinken zonder zig bloot te stellen aan het zuur, om dat zij in de maag hunne gisting ontwikkelen. Daar zijn egter enige streeken, daar men den rooden niet kookt en dan verkrijgt hij eene hoedanigheid gelijk aan den Bordeauxschen. De geele wijn is bij onze kooplieden vermaard onder den naam van *gouden wijn*, om zijne schoone topaas-kleur. De gezogtste groeit op de wijnbergen van *Zouk*, of het dorp *Masbèh* bij *Antoura*. Hij behoeft niet gekookt te worden, maar is te zoet. Deeze zijn dan die wijnen van den *Libanon*, waarop de oude Griekfche en Romeinsche wijnproevers zoo zeer praalden. Het staat onze Franschen te beproeven of zij van denzelfden smaak zouden zijn; maar zij moeten in aanmerking neemen dat de gekookte wijnen in hunnen overtogt over zee ten tweede maal gisten en de vaten doen bersten. Het is waarschijnlijk dat de bewooners van den *Libanon* niets veranderd hebben aan de oude wijze van wijn te maaken of de wijngaarden te behandelen. Zij staan aan staaken van zes of agt voeten hoogte; men snoeit die niet, gelijk in Frankryk, hetgeen voor zeeker

ter tot geſchenk gegeeven, of in het huis gedronken worden. Voorheen onthielden de Geestlijken zig van het drinken van wijn, maar volgens den gewoonen gang van alle dusdanige maatſchappijen, zijn zij reeds van hunne eerſte geſtrenge regel afgegaan: zij beginnen zig ook in het rooken van tabak en drinken van koffij toetegeeven, ondanks de tegenſpraak van de oude, die overal ijverig zijn om de gewoonten hunner jeugd te doen ſtand houden.

Dezelfde levenswijs wordt ook in alle de andere kloosters van de orde in acht genoomen, die, gelijk ik gezegd heb, twaalf in getal zijn. Men rekent het geheel getal der Geestlijken op honderd en vijftig, waarbij men nog vijf vrouwen-kloosters, die 'er van afhangen, voegen moet. De eerſte kloostervoogden, die dezelve geſtigt hebben, meenden een goed werk gedaan te hebben; maar thans berouwt het de orde, omdat geestlijke dogters

ker veel nadeel doet aan de hoeveelheid en hoedanigheid van den oogst. De oogst wordt in het laatst van September ingezameld. Het klooster van *Mar-Hanna* plukt omtrent honderd en vijftig *kâbié* of aarde kannen, die ten naaſten bij honderd en tien pinten inhouden. De gewoone prijs in het land kan gerekend worden op zeven of agt ſtuivers de pint.

ters in een Turksch land eene gevaarlijke zaak zijn, en ook omdat zij meer verteeren dan opbrengen; men durft dezelve egter niet afschaffen, omdat de de rijkste kooplieden van *Aleppo*, van *Damaskus* en *Kairo* 'er te veel belang in stellen, vermits zij zig in die kloosters van hunne dogteren ontlasten, door haar eene huwelijksgift medetegeeven. Ook geeven zij den kooplieden aanleiding om aanmerklijke almoezen te doen; verscheiden hunner schenken elk jaar honderd pistoolen, ja zelfs honderd *louizen* of duizend kroonen zonder andere interest te vraagen dan gebeden tot God dat Hij het verslindend gezigt der *Pachas* van hun afwende. Doch alzoo zij het aan den anderen kant naar zig trekken door de schitterende pragt hunner klederen en huisraad, beletten die giften niet dat men hun afpersfingen doe. Kortling geleden bestondt een hunner te *Damaskus* een huis van meer dan honderd en twintig duizend *livres* te bouwen. De *Pacha*, dit verneemende, liet den eigenaar zeggen dat hij nieuwsgierig was om het te zien en een kop koffij in hetzelve te drinken. Naardien nu de *Pacha* 'er behaagen in hadde kunnen vinden en 'er in blijven, moest hij, om zig van zijn vriendlijk bezoek te ontslaan, hem een geschenk van tien duizend kroonen geeven.

Na *Mar-Hanna* is het aanmerklijkste klooster *Dair-Mokallés* of het klooster *van den Heiligen Zaligmaaker*. Het ligt drie uuren ten Noord-

Oosten van *Saide.* De geestlijken hadden in deeze laatste tijden eene vrij groote hoeveelheid gedrukte en geschrevene Arabische boeken verzameld; maar omtrent agt jaaren geleden, toen DJEZZAR oorlog in die streeken voerde, plonderden zijne soldaaten het huis en verstrooiden alle de boeken.

Als men weder de kust volgt, moet men eerst acht slaan op *Saide*, verbasterde spruit van het oude *Sidon* (*a*). Deeze stad, voorheen de verblijfplaats van den *Pacha*, is, even als alle de Turksche steden, slegt gebouwd, morsfig en vol puinhoopen van hedendaagsche gebouwen. Zij beslaat langs de zee eenen grond van omtrent zes honderd schreden lengte, en honderd vijftig schreden breedte. In het Zuidlijk gedeelte, daar de grond wat hooger is, staat eene sterkte, door DEGNIZLÉ gebouwd. Van daar heeft men het uitzigt op de zee, de stad en het veld; maar eene batterij geschut zou dat geheele werk omverre werpen, vermits het niet anders is dan een dikke toren met eene enkele verdieping, die reeds half vervallen is. Aan het ander eind der stad, dat is, aan de Noord-West zijde is het kasteel. Het is in de zee zelve gebouwd, tagtig schreden van het land af, waaraan het met boogen verbonden is. Ten Westen

(*a*) De naam *Sidon* is nog in wezen in een dorpje eene halve mijl van *Saide.*

ten van dat kasteel is een klip, vijftien voeten hoog boven de zee verheven en omtrent twee honderd schreden lang. De ruimte tusschen deeze klip en het kasteel dient den schepen tot eene rêe, maar zij zijn 'er niet in veiligheid tegens storm. Het strand langs de stad is tot een dok gemaakt met een moelje omgeeven, die vervallen is; dit was weleer de haven; maar zij is thans zoo zeer met zand vervuld dat niet dan haar mond bij het kasteel schuiten kan inlaaten. Het is FAKR-EL-DÎN, *Emir* der *Druzen*, die alle die kleine havenen van *Bairout* tot *Acre* heeft begonnen te bederven, vermits hij, voor de Turksche schepen vreezende, vaartuigen en steenen in dezelve liet zinken. Het dok van *Saide* zou, als het gediept was, twintig of vijf en twintig kleine schepen kunnen bevatten. De stad is aan den zee-kant geheel zonder muuren; de muur aan de land-zijde is slegts een gevangenhuis-muur. Al het geschut, dat 'er is, bedraagt geene zes stukken, zonder affuiten of kanonniers. Naauwlijks telt men 'er honderd mannen bezetting. Het water koomt uit de rivier *Aoula* door ongedekte kanaalen, waaruit de vrouwen het gaan putten. Deeze kanaalen dienen ook om tuinen, waarin de grond slegts middenmaatig is, en waarin men moerbezieën- en limoen-boomen kweekt, te bevogtigen.

Saide drijft vrij sterken handel, omdat die stad de

voornaamste stapelplaats van *Damaskus* en de binnenlanden is. De Fransche, de eenigste Europeaanen, welke men 'er vindt, hebben 'er eenen consul en vijf of zes handel-huizen. Hunne verzendingen bestaan in zijde en vooral in ruuwe of gesponnen katoen. Het bewerken van dat katoen maakt de voornaamste tak van het bestaan der inwooneren uit, welker getal vijf duizend zielen kan bedraagen.

Zes mijlen ten Zuiden van *Saide* langs het strand, koomt men over een zeer gelijken vlakken weg aan het dorp *Sour.* Wij hebben moeite om in dien naam dien van *Tyr*, dien wij van de Latijnen hebben, te herkennen; maar als men zig herinnert dat de *y* voorheen *ou* of *oe* was; als men aanmerkt dat de Latijnen de *t* in de plaats van de θ der Grieken gebruikt hebben en dat die θ den sluitenden toon van de *th* in het Engelsch hadt, zal men zig minder over die verandering verwonderen; dezelve is bij de Oosterlingen niet in gebruik geweest, die de plaats, van welke wij spreeken, te alle tijden *Tsour* en *Sour* genaamd hebben.

De naam van *Tyr* is met zoo veele denkbeelden en gewigtige feiten verbonden voor ieder, die de geschiedenis geleezen heeft dat ik een allen mijnen leezeren aangenaam werk meen te doen, als ik een getrouw tafereel schets van de plaatsen, die weleer het toneel van een onmeetlijken handel en scheepvaart, de wieg der konsten en weetenschappen, en het

het vaderland van misschien het nijverigst en werkzaamst volk, dat ooit op den aardbodem geleefd heeft, geweest zijn.

De plaats, daar *Sour* thans staat, is een schiereiland, dat van het strand in zee uitsteekt in de gedaante van een hamer met een eironden kop. Die kop is een grond van rots, bedekt met eene bruine bebouwbaare aarde, die eene kleine vlakte vormt van omtrent agt honderd schreden lengte en vier honderd schreden breedte. De landengte, welke die vlakte aan het vast land verbindt is zuiver zeezand. Dit verschil van grond toont zeer duidlijk den ouden staat van 't eiland, gelijk de kop van den hamer was, voor ALEXANDER dien door een dijk met het strand verbondt. De zee, dien dijk met zand bedekkende, heeft denzelven door geduurige aanspoelingen verbreed en 'er de tegenswoordige landengte van gemaakt. Het dorp *Sour* ligt op den grond, welke die landengte aan het oude eiland hecht, van welken het niet meer dan een derde gedeelte bedekt. De punt van het land aan de Noord-zijde heeft eene kom, die eene haven was, door menschen handen gemaakt. Zij is zoo zeer met zand vervuld dat de kleine kinderen 'er door loopen zonder zig de lendenen nat te maaken. De mond, die aan de punt zelve is, wordt verdedigd door twee over elkanderen staande torens, aan welke men weleer eene keten van vijftig of zestig

voeten lengte vast maakte om de haven volkoomen te sluiten. Van deeze torens loopt een doorgaande muur eerst om de kom naar den zee-kant en vervolgens om het geheel eiland; maar thans kan men deszelfs plaats niet nagaan dan langs de fondamenten, welke langs het strand loopen, uitgezonderd bij de haven, daar de *Motoualis*, dezelve twintig jaaren geleden, eenigzints vernieuwden, doch hetgeen thans reeds weder vervallen is. Verder in zee, ten Noord-Westen van de punt, op den afstand van omtrent drie honderd schreden, is eene reeks rotsen, die met de oppervlakte van het water gelijk zijn. De ruimte tusschen deeze rotsen en het land, dat daar over ligt, maakt eene soort van rede uit, daar de schepen veiliger liggen dan te *Saide*, zonder egter buiten gevaar te zijn; want de Noord-Westen wind slingert dezelve sterk en de grond doet de kabels slijten. Als men weder het eiland in gaat, ziet men dat het gedeelte, dat aan de volle zee ligt, dat is ten Westen, niet met huizen bebouwd is. Deeze ruimte dient den inwooneren van het dorp tot tuinen; maar zij zijn zoo lui dat men 'er meer distelen dan groenten in ziet. Het Zuidlijk gedeelte is zandachtig en meer met puin bedekt. De geheele bevolking van het dorp bestaat in vijftig of zestig arme gezinnen, die stil leeven van enig graan, dat zij teelen, en van hunne kleine visscherij. De huizen, welke zij bewoonen, zijn niet meer, gelijk

ten

ten tijd van STRABO, gebouwen met drie en vier verdiepingen, maar armelijke hutten, die dreigen inteſtorten. Voorheen lagen zij aan de land-zijde open; maar de *Motoualis*, die zig in het jaar 1766 van de plaats meester maakten, beſlooten haar met eenen muur van twintig voeten hoogte, die 'er nog ſtaat. Het aanmerklijkſte gebouw is een oud ververvallen huis aan den Zuid-Oostlijken hoek. Het is eene Christen kerk geweest, die waarſchijnlijk door de kruisvaarders gebouwd is; daar is niets meer van overig dan het choor; digt daarbij liggen, onder hoopen ſteenen, twee fraaie kolommen met drie dubbele ſtijlen van rooden granietſteen van eene in *Syrie* onbekende ſoort. DJEZZÂR, die alles uit deeze ſtreeken heeft weggehaald om zijne *moskée* te *Acre* te verſieren, heeft dezelve willen laaten vervoeren, maar zijne bouwkundigen hebben haar zelfs niet kunnen beweegen.

Als men uit het dorp op de landengte gaat, vindt men honderd ſchreden van de poort eenen vervallen toren, in welken een put is, waaruit de vrouwen water koomen haalen; die put is vijftien of zestien voeten diep; maar daar ſtaat in dezelve ſlegts twee of drie voeten water: men drinkt geen beter water op de geheele kust. Het wordt, zonder dat men de reden van dat verſchijnzel merken kan, in September drabbig, en wordt enige dagen lang vol van eene roodachtige klei-aarde; dit geeft den in-

wooneren gelegenheid tot een groot feest; dan koomen zij in eene bende naar die put en gieten 'er een emmer zee-water in, dat, volgens hen, de kragt heeft om het water van de bron weder helder te maaken. Als men op de landengte naar het vast land voortgaat, ontmoet men van afstand tot afstand vervallen boogen, die regtstreeks naar een bergje leiden, het eenigst, dat in de vlakte is. Dit bergje is niet opgeworpen gelijk die, welke men in de woestijn vindt; het is eene natuurlijke rots van omtrent honderd vijftig schreden in den omtrek en veertig of vijftig voeten hoogte: men vindt 'er niet meer dan een vervallen huis en het graf van een *Chek* of *Santon* (*a*), aanmerklijk wegens den witten koepel, die het bedekt. De afstand van die rots tot *Sour* is een vierde uurs rijdens als men zijn paard laat stappen. Naar maate men dezelve nadere, worden de boogen, van welke ik gesprooken heb, menigvuldiger en laager; eindelijk maaken zij eene doorgaande lijn, die van den voet der rots eensklaps met een hoek naar het Zuiden draait en door

(*a*) Bij de Muzulmannen neemt het woord *Chek* de verschillende betekenissen aan van *Santon* of *boetdoener*, *kluizenaar*, *verstandenloozen* en *zinneloozen*. Zij hebben voor de menschen, die krankzinnig zijn, denzelfden godsdienstigen eerbied als men ten tijd van DAVID hadt.

door het veld schuinsch naar zee loopt: men volgt die lijn een groot uur stappens van het paard; op deezen weg herkent men, aan het kanaal, dat over de boogen loopt, dat gebouw voor eene waterleiding. Dat kanaal heeft omtrent drie voeten breedte en twee en een halven diepte; het is gemetseld van een ciment, harder dan steen zelven; eindelijk koomt men aan putten, daar het eindigt of liever daar het begint. Deeze putten zijn dezelfde, welke enige reizigers de *putten van Salomon* genoemd hebben; maar daar te land kent men dezelve niet dan bij den naam van *Ras-el-àên*, dat is, *hoofd van de bron*; men telt 'er eenen voornaamsten, twee mindere en verscheiden kleine; alle maaken een blok metselwerk, dat niet van gehouwen of ruuwen steen is, maar van ciment met keisteentjes uit de zee vermengd. Aan de Zuidzijde steekt dat metselwerk omtrent agttien voeten uit den grond en aan de Noord-zijde vijftien. Aan diezelfde zijde is eene vrij breede en zeer schuinsch oploopende helling, langs welke wagenen tot boven aan de put kunnen rijden: als men op die hoogte is, ziet men iets wonderlijks, want het water, in plaats van laag of gelijk met den grond te zijn, is gelijk met de boorden van dat vlak, dat is te zeggen, de kolom waters, die den put vult, is vijftien voeten hooger dan de grond; dat water is ook niet stil, maar gelijkt naar een stroom die kookt en loopt weder

der met golven uit door kanaalen, die aan de oppervlakte van den put gemaakt zijn; het is in zulk een overvloed dat het drie daar bij ſtaande molens kan doen maalen en een beekje vormt voor de zee, die 'er vier honderd ſchreden van af is. De mond van den voornaamſten put is agthoekig; elke zijde is drie en twintig voeten en drie duimen lang, hetgeen een en zestig voeten middellijn uitmaakt. Men wil dat die put geen bodem hebbe; maar de reiziger LA ROQUE verzeekert dat men denzelven vondt op zes en dertig vademen (*a*). Het is opmerkenswaardig dat de beweeging van het water aan de oppervlakte de binnen-wanden van den put zoo zeer heeft uitgeſleten dat de rand niet meer op de ſteenen rust, maar een half verwulft, boven het water hangende, uitmaakt. Onder de kanaalen, die uit denzelven koomen, is een voornaam, dat zig aan dat der boogen, van welke ik melding gemaakt heb, voegt: door middel van deeze boogen liep het water weleer eerst naar de rots, vervolgens van de rots over de landengte naar den toren, daar men wa-

(*a*) Dus ſchrijft de Heer VOLNEY, terwijl LA ROQUE zegt dat men grond vondt op *omtrent vijf en dertig voeten diepte.* Zie *Voyage de* Syrie *&* *du* Mont-Liban *&c.* *par* M. DE LA ROQUE, *Amſt.* 1723, *T. I. p.* 240. VERTAALER.

water put. Voor het overige is het veld eene vlakte, omtrent twee mijlen breed, omringd van eene keten vrij hooge bergen, die van *Kâsmié* tot de *witte Kaap* loopt. De grond is eene vette zwartachtige aarde, in welke men het weinige koren en katoen, dat men zaait, met vrugt teelt.

Zoodanig is de gelegenheid van *Tyr*, over welke ik enige aanmerkingen betreklijk den staat der oude stad medetedeelen heb. Men weet dat *Tyr* tot den tijd dat NABUCHODONOSOR die stad belegerde op het vast land gelegen was: men wijst de plaats, daar zij lag, te *palæ-Tyrus*, dat is te zeggen, bij de *putten*; maar als dat waar is, waartoe dan die waterleiding, met zoo groote kosten (*a*) van de putten naar de rots gebouwd? Zal men zeggen dat zij gebouwd is na de Tyriers op het eiland gekoomen waren? Maar reeds voor SALMANASAR, dat is te zeggen, honderd zes en dertig jaaren voor NABUCHODONOSOR maaken hunne geschiedverhaalen reeds gewag van dezelve als toen bestaande. „ Ten tijd van EULULÆUS, Koning van *Tyr*," zegt de historieschrijver MENANDER, door JOSEPHUS (*b*) aangehaald, „ toen SALMANASAR, „ Koning van *Assyrie*, in *Phenicie* oorlog ging „ voe-

(*a*) De zuilen van de boogen zijn negen voeten breed.

(*b*) *Joodsche Oudheden* IX Boek 14 Hoofdstuk.

„ voeren, onderwierpen verſcheiden ſteden zig aan „ het geweld zijner wapenen: de Tyriers weêrſtonden hem; maar weldra door *Sidon*, *Acre* en „ *palæ--Tyrus*, die van hun afhanglijk waren, „ verlaaten wordende, waren zij aan hunne eigene „ kragten overgelaaten; zij bleeven zig egter ver- „ dedigen; en SALMANASAR, weder naar *Ni-* „ *nive* geroepen wordende, liet posten bij de bee- „ ken en waterleidingen om hun het water te ont- „ houden: deeze dwang duurde vijf jaaren, geduu- „ rende welken tijd de Tyriers uit de putten, welke „ zij groeven, dronken."

Als *palæ-Tyrus* eene plaats was, die van *Tyr* afhanglijk was, was *Tyr* ook ergens anders gelegen; het lag niet op het eiland, naardien de inwooners niet op hetzelve overgingen dan na NABUCHODONOSOR; het lag dan op de rots, die haare eerſte legplaats geweest moet zijn, gelijk de naam der ſtad bewijst; want *Tſour* betekent in de Pheniciſche taal *rots* en *ſterkte*. Daar zette zig die volkplanting van Sidoniers neder, die uit hun vaderland verjaagd wierden *twee honderd en veertig jaaren voor den tempel van* SALOMON. Zij verkoozen, die plaats, omdat zij voordeelig gelegen was om zig te verdedigen en in de nabijheid van eene rêe was, die, onder beſcherming van het eiland, veele ſchepen dekken konde. De bevolking deezer volkplanting door verloop van tijd en door den han-

handel aangegroeid zijnde, hadden de Tyriers meer water noodig en bouwden de waterleiding. De werkzaamheid, welke men hen ten tijd van SALOMON ziet oefenen, zou ons noopen derzelver bouwing in die eeuw te stellen. Wat daar van zij, zij is zeer oud, naardien het water van de waterleiding den tijd gehad heeft om door doorsijpeling aanmerklijke stalactiten te vormen. Verscheiden, uit de zijden van het kanaal of van het binnenst der gewelven hangende, hebben geheele boogen vervuld. Om van de waterleiding meester te blijven moest men bij de putten een wagthuis plaatsen, dat *palæ - Tyrus* wierdt. Moet men stellen dat de bron door konst gemaakt en door een onderaardsch kanaal uit de bergen geleid zij? Maar waarom dan dezelve niet tot aan de rots gebragt? Het is waarschijnlijker dat zij natuurlijk is en men moet eer onderstellen dat men zijn voordeel gedaan hebbe met een dier toevalligheden van onderaardsche rivieren, van welke *Syrie* verscheiden voorbeelden oplevert. Het denkbeeld van dat water te besluiten om het te doen rijzen en waterpas te doen winnen is den Pheniciers waardig. Dus waren de zaaken gesteld, toen de Koning van *Babylon*, overwinnaar van *Jerusalem*, de eenigste stad, die zijne magt trotseerde, kwam te onder brengen. De Tyriers weêrstonden zijne magt dertien jaaren; maar ten einde van dien tijd, hunne poogingen moede wordende,

na-

namen zij het besluit van zig door de zee van hunnen vijand te scheiden en gingen over op het eiland, dat een vierde mijls afstand tegens hen over lag. Tot dien tijd toe hadden 'er op dat eiland slegts weinige wooningen moeten zijn, aangezien het gebrek aan water (*a*). De noodzaaklijkheid deedt hen die zwaarigheid te boven koomen: men tragtte 'er in te voorzien door regenbakken, van welke men nog overblijfzelen vindt in de gedaante van gewelfde, gevloerde en met de uiterste zorgvuldigheid gemuurde kelders (*b*). ALEXANDER verscheen en om zijne woeste trotschheid te voldoen moest *Tyr* verdelgd worden; doch het wierdt weldra weder herbouwd; deszelfs nieuwe inwooners maakten gebruik van den dijk, langs welken de Macedoniers tot het eiland genaderd waren en bragten de waterleiding tot den toren, daar men nu nog het water put. Hoe koomt het dat men nu, daar de boogen vervallen zijn, nog water in dezelve vindt? De reden

(*a*) JOSEPHUS dwaalt, als hij van *Tyr* spreekt als ten tijd van HIRAM reeds op het eiland gebouwd zijnde. Hij verwart, volgens zijne gewoonte, den ouden met den laateren staat. Zie *Joodsche Oudh.* VIII *B.* 5 *H.*

(*a*) Men heeft onlangs eenen aanmerklijken buiten de muuren der stad ontdekt. Men heeft 'er niets in gevonden en de *Motsallam* heeft hem weder doen sluiten.

den moet zijn dat men in derzelver fondamenten verborgen buizen hadt gelegd, die hetzelve altoos nog uit de putten blijven afleiden. Het bewijs dat het water in den toren van *Ras-el-aën* koomt is dat het in die bron in de maand October drabbig wordt, even als in den toren, dat het dan dezelfde kleur en altijd denzelfden smaak heeft. Die buizen moeten menigvuldig zijn, want daar zijn veele lekkingen bij den toren gekoomen zonder dat de put opgehouden heeft water te geeven.

Hoe magtig *Tyr* op de Middellandsche zee en in het Westen geweest zij, is genoeg bekend. *Carthago*, *Utica* en *Cadix* zijn 'er beroemde gedenktekenen van. Men weet dat die stad haare scheepvaart tot in den Oceaan ten Noorden tot voorbij Engeland en ten Zuiden tot voorbij de Kanarische eilanden uitstrekte. Haare gemeenschap met het Oosten, schoon minder bekend, was niet minder aanmerklijk; de eilanden *Tyrus* en *Aradus* (thans *Barhain*) in de Persische golf, de steden *Faran* en *Phænicum Oppidum* aan de Roode zee, die reeds ten tijde der Grieken vernield waren, bewijzen dat de Tyriers zedert langen tijd de Arabische en Indische zeeën bevoeren; maar daar is een historisch fragment dat daaromtrent bijzonderheden inhoudt, die des te dierbaarer zijn, omdat zij in voorledene eeuwen beweegingen vertoonen, overeenkomstig met hetgeen nog heden ten dage omgaat. Ik zal de woor-

den

den van den ſchrijver met dezelver prophetiſche hoogdravendheid opgeeven en ondertusſchen enige toepasſingen, welke men tot nog toe kwalijk begrepen heeft, verbeteren.

„ Trotſche ſtad, die aan den oever der zee rust!
„ *Tyr!* gij, die zegt: mijn gebied ſtrekt zig uit
„ tot in den ſchoot van den Oceaan, aanhoor de
„ godſpraak, die tegens U geſprooken wordt! Gij
„ breïd Uwen handel uit tot over de (verre afge-
„ legen) eilanden, onder de bewooneren van
„ (onbekende) kusten. Onder Uwe handen wor-
„ den de dennen van *Sanir* (*a*) tot ſchepen her-
„ vormd; de cederen van den *Libanon* tot masten;
„ de populieren van *Biſan* tot roeiſpaanen. Uwe
„ roeijers zitten op banken van palmhout uit *Cy-*
„ *prus* (*b*), met ijvoir ingelegd. Uwe zeilen en
„ vlaggen zijn van ſchoon Egyptisch vlas gewee-
„ ven; Uwe klederen zijn geverwd met de hya-
„ cinth

(*a*) Misſchien de berg *Sannîne.*

(*b*) Palmhout van *Katim.* Verſcheiden plaatſen, met elkanderen vergeleken, bewijzen dat die naam niet op Griekenland, maar op het eiland *Cyprus* toegepast moet worden, en misſchien op de kust van *Cilicie*, daar het palmhout in overvloed gevonden wordt. Hij past vooral op *Cyprus* door zijne overeenkomst met de ſtad *Kitium* en het volk der *Kitiers*, welken EULULEUS den oorlog aandeedt ten tijd van SALMANASAR.

„ cinth en met purper van *Hellas* (*a*). *Sidon* en „ *Arouad* zenden u roeijers; *Djabal* (*b*) zendt „ u zijne kundige bouwers; uwe meetkundigen „ en wijzen bestieren zelve uwe kielen. Alle de „ schepen der zee worden tot uwen handel ge„ bruikt. Gij hebt den Persiaan, den Lydier, den „ Egyptenaar in soldij. Uwe muuren zijn met „ hunne schilden en harnassen behangen; de kinde„ ren van *Arouad* zijn langs uwe bortsweeringen „ geschaard en uwe torens, door de *Djimeders* „ (*c*) bezet, blinken van de schittering hunner „ pijlkokeren. Alle landen beijveren zig om strijd „ om met u handel te drijven. *Tarsis* zendt op „ uwe markten zilver, ijzer, tin, lood; *Yonie* „ (*d*) het land der *Mosquen* en van *Teblis* (*e*) „ voert u slaaven en koperen vaten toe. *Armenie* „ voor-

(*a*) De Archipel. In het Hebreeusch *aliché*, dat niet van *Hellas* verschilt, 't welk de oude naam van den *Archipel* was, die nog in wezen is in *helles-pont*.

(*b*) *Djebilé*.

(*c*) Een Phenicisch volk.

(*d*) *Youn*, koddig in *javan* hervormd, schoon de oude onze *j* niet gekend hebben.

(*e*) *Tobel* of *Teblis* wordt ook *Teflis* geschreven; het ligt ten Noorden van *Armenie* op de grenzen van *Georgie*. Diezelfde streeken zijn bij de Grieken vermaard om haare slaaven en om het ijzer der *Chalybes*.

„ voorziet u van muilezelen, paarden en ruiteren.
„ De Arabier van *Dedan* (*a*) vervoert uwe koop-
„ waaren. Talrijke eilanden mangelen met u het
„ yvoir en ebbenhout. De Araméer (*b*) brengt
„ u robynen, purper, geſtikte ſtoffen, vlas, ko-
„ raal en jaspis. De kinderen *Iſraëls* en van *Juda*
„ verkoopen u koren, balſem, myrrhe, gekookt
„ druivennat, harst, olie, en *Damaskus* wijn van
„ *Halboun* (*c*) en fijn lijnwaad. De Arabiers van
„ *Oman* veilen uwen handelaaren gepolijst yzer,
„ kaneel, ſpecery-riet; en de Arabiers van *Dedan*
„ tapijten om op te zitten. De bewooners van de
„ woestijn en de *Cheks* van *Kedar* betaalen met
„ hunne geiten en lammeren uwe rijke koop-
„ waaren. De Arabiers van *Saba* en *Ramé* (*d*)
„ verrijken u door den handel in ſpeceryen,
„ edel geſteente en goud (*e*). De bewooners
„ van

(*a*) Tusſchen *Aleppo* en *Damaskus.*

(*b*) De Syrier. Deeze naam ſtrekte zig uit tot de Cappadociers en tot de bewooneren van *Opper-Meſopotamie.*

(*c*) Misſchien *Halab*, daar nog wijngaarden zijn.

(*d*) In *Yémen.*

(*e*) Ook zegt STRABO Lib. XVI dat de Sabeers al het goud van *Syrie* geleverd hadden voor dat de inwooners van *Gerrha*, bij den mond van den *Euphraat*, dezelve onderkropen hadden.

„ van *Haran*, *Kalané* (*a*) en *Adana* (*b*), han-
„ delaars van den Arabier van *Cheba* (*c*) van den
„ Asſyrier en Chaldeer handelen ook met u en ver-
„ koopen u *Châles*, kunſtig geborduurde mantels,
„ zilver, masten, touwwerk en cederen. De
„ (beroemde) ſchepen van *Tarſis*, eindelijk,
„ hebt gij in huur. O *Tyr*, die trotsch zijt op
„ zoo veel glorie en rijkdom! weldra zullen de gol-
„ ven der zee zig tegens u verheffen en de ſtormen
„ zullen u in de diepte ſtorten; dan zullen uwe
„ ſchatten met u verſlonden worden; met u zul-
„ len in eenen dag uw handel, uwe kooplieden,
„ uwe medehandelaars, uwe zeelieden, uwe loot-
„ ſen, uwe konſtenaars, uwe krijgslieden en het
„ ontelbaar volk, dat binnen uwe muuren is,
„ vergaan. Uwe roeijers zullen uwe ſchepen ver-
„ laaten, uwe lootſen zullen met hunne oogen
„ treurig naar den grond geſlaagen op uwe ſtran-
„ den nederzitten. De volkeren, welke gij ver-
„ rijkte, de Koningen, welke gij verzaadde, door
„ uwen ondergang verſchrikt, zullen een wanhoo-
„ pig geſchrei aanheffen. Zij zullen in hunnen
„ rouw

(*a*) In *Meſopotamie.*
(*b*) Bij *Tarſis.*
(*c*) Bij *Dedan.*

„ rouw zig het hair affnijden; zij zullen asch op „ hunne kaale hoofden ftrooijen; zij zullen zig in „ het ftof wentelen en zij zullen zeggen: wie „ evenaarde ooit *Tyr*, die Koninginne der Zee?" — De omwentelingen van het noodlot of liever de barbaarschheid der Grieken van het Neder-rijk en der Mufulmannen hebben deeze voorzegging vervuld. In plaats van dien ouden, zoo werkzaamen en zoo uitgeftrekten handel drijft *Sour*, tot den ftaat van een ellendig dorp vernederd, thans geenen handel meer dan alleen den uitvoer van enige zakken graanen en katoene lijnwaaden en heeft tot eenigften handelaar eenen Griekfchen faktoor in dienst der Franfchen van *Saide*, die naauwlijks zoo veel wint dat hij zijn gezin kan doen beftaan. — Negen mijlen Zuidlijk van *Sour* is de ftad *Acre*, in het Arabisch *Akka*, in de oudfte tijden bekend onder den naam van *Aco* en naderhand onder dien van *Ptolemaïs*. Zij befaat den Noordlijken hoek van eene baai, die zig, in eenen halven cirkel van drie mijlen, tot aan de punt van den *Carmel* uitftrekt. Zij was zedert de verdrijving der kruisvaarders bijna verlaaten gebleven, maar in onzen tijd heeft DAHER haar wederom uit haare puin doen verrijzen; de werken, die DJEZZAR 'er zedert tien jaaren heeft laaten uitvoeren, maaken haar thans eene der eerste fteden van de kust. Men roemt de moskée van dien *Pacha* als een meesterftuk van goeden fmaak. Zijn

bazar

bazar of bedekte markt wijkt zelfs niet voor die te *Aleppo*, en zijne openbaare fontein overtreft in sierlijkheid die te *Damaskus*. Dit laatste stuk werks is ook het nuttigst; want voor dien tijd hadt *Acre*, om de inwooneren te gerieven, niet dan eenen vrij slegten put; doch het water is, gelijk te vooren, van middelmaatige hoedanigheid gebleven. Men moet den *Pacha* zijne werken des te meer dank wijten, omdat hij zelf de aanlegger en bouwmeester van dezelve geweest is; hij maakte de bestekken, voerde de tekeningen uit en bestierde het werk. De haven van *Acre* is een van de best gelegene op de kust, omdat zij door de stad zelve voor de Noorden en Noord-Westen winden gedekt is; maar zij is zedert den tijd van FAKR-EL-DÎN vervuld. DJEZZAR heeft alleenlijk eene aanlegplaats voor de schuiten gemaakt; de vestingwerken, schoon met meer beleid aangelegd dan andere, zijn egter van geene waarde; daar staan slegts enige slegte laage torens bij de haven, waarin kanonnen liggen; en nog zijn die verroeste ijzeren stukken zoo slegt, dat 'er altoos enige bersten, zoo dikwijls men die losbrandt. Aan de land-zijde is de stad slegts met eenen tuin-muur omringd, zonder graggten.

Het land om de stad is eene kaale vlakte, dieper en smaller dan die van *Sour*; zij is van kleine bergen omringd, die zig al draaiende van de witte

kaap naar den *Carmel* uitftrekken. De oneffenheden van den grond veroorzaaken laagten, in welke de winter-regen plasfen maakt, die in den zomer door de bedorven dampen, die 'er uit oprijzen, gevaarlijk worden. Voor het overige is de grond vrugtbaar, en men teelt 'er met den besten uitflag graan en katoen. Deeze waaren maaken den grondflag van den koophandel van *Acre* uit, die van dag tot dag meer en meer begint te bloeijen. In deeze laatste tijden hadt de *Pacha*, door een misbruik, in *Turkye* gemeen, zig denzelven geheel toegeëigend; men kon geen katoen verkoopen dan aan hem; men kon geen koopen dan van hem; de Europifche kooplieden mogten zig fchoon op de verdragen met den Sultan beroepen, DJEZZAR antwoordde dat hij Sultan in zijn land was en heeft zijne monopolie blijven behouden. Deeze kooplieden waren vooral Franfche, die te *Acre* zes comptoiren hebben, onder het opzigt van eenen Conful; onlangs is 'er ook een Keizerlijke Agent gekoomen en zedert een jaar een Rusfifche.

Het gedeelte van de baai van *Acre*, daar de fchepen met de meeste veiligheid ankeren kunnen, is ten Noorden van den berg *Carmel*, aan den voet van het dorp *Haifa*, (gemeenlijk *Caiffe* genoemd). De ankers houden daar wel en de grond flijt de kabels niet; maar de plaats ligt open voor den Noord-Westen wind, die op deeze geheele kust

hevig

hevig waait. De *Carmel*, die ten Zuiden uitsteekt, is eene platte en rotsachtige piek van omtrent drie honderd vijftig halve roeden hoogte. Men vindt 'er onder de struiken wilde olijvenboomen en wijngaarden, welke bewijzen dat de mensch weleer zijne nijverheid tot op deezen ondankbaaren grond oefende: Op den top is eene kapel, aan den Propheet Elias gewijd, van welke het gezigt zig zeer verre over zee en land uitstrekt. Ten Zuiden vertoont het land eene keten hobbelige bergen, met eiken- en dennenboomen gekroond, onder welke zig de wilde zwijnen en onces verschuilen. Als men zig naar het Oosten wendt, ziet men op den afstand van zes mijlen de plaats van *Nasra* of *Nazareth*, zoo vermaard in de historie van het Christendom; het is een middelmaatig dorp, voor een derde door Muzulmannen, en voor twee derde door Katholijke Grieken bewoond. De Vaders van het Heilige Land, die van het groot klooster van *Jerusalem* afhanglijk zijn, hebben 'er een herberghuis voor hunne orde en eene kerk. Zij zijn gemeenlijk de pagters van het land. Ten tijd van Daher waren zij verpligt dien *Chek* een geschenk van duizend piasters te doen voor elke vrouw, welke hij trouwde, en hij droeg zorg bijna elke week te trouwen.

Omtrent twee mijlen ten Zuid-Oosten van *Nasra* is de berg *Tabor*, van welken men een der fraaiste vergezigten van geheel *Syrie* heeft. Die berg is

een geknotte kegel van vier of vijf honderd halve roeden hoogte. De top heeft twee derde mijlen omtreks. Weleer ſtondt 'er eene vesting op; doch thans zijn 'er naauwlijks enige ſteenen van overig. Van daar ontdekt men ten Zuiden eene reeks valeien en bergen, die zig tot aan *Jeruſalem* uitſtrekken. Ten Oosten ziet men als onder zijne voeten de valei van den *Jordaan* en het meir *Tabarié*, dat als in eene kolk van een brandenden berg ſchijnt ingekast te zijn. Verder verliest zig het gezigt naar de vlakten van *Hauran*; als men het dan naar het Noorden omwendt, ontmoet het het gebergte van *Hasbêya* en *Kasmié*, en over dezelve heen weidende, gaat het rusten op de vrugtbaare vlakten van *Galilea*, zonder zig tot de zee te kunnen uitſtrekken.

De Oostlijke oever van het meir *Tabarié* heeft niets aanmerklijks dan de ſtad, naar welke het zijnen naam draagt, en de fontein van warm mineraalwater, nabij hetzelve gevonden wordende. Deeze fontein ligt in het veld, een vierde mijls van *Tabarié*. Doordien men 'er niet voor gezorgd heeft, heeft zig in dezelve een zwart ſlijk verzameld, dat een waare *æthiops martialis* is (*a*). Lieden, met jigt-pijnen gekweld, vinden bij het baaden in

(*a*) *Æthiops martialis* zijn ijzer-deelen, die door de werking van water tot zeer fijne poeder gemaakt zijn. VERT.

in dat slijk verligting, en zelfs geneezing. Wat de stad belangt, zij is niet anders meer dan eene puinhoop, ten hoogsten door honderd huisgezinnen bewoond. Zeven mijlen ten Noorden van *Tabarié* op den rug van een berg is de stad of het dorp *Safad*, de wieg van DAHERS magt. In dien tijd was het de zetel eener Arabische school geworden, in welke Motoualische leeraars leerlingen in de taalkunde, en in de allegorische verklaaring van den *Koran* onderweezen. De Jooden, die gelooven dat de Messias den zetel van zijn rijk te *Safad* zal vestigen, droegen die plaats ook genegenheid toe en hadden zig daar verzameld ten getale van vijftig of zestig huisgezinnen; maar de aardbeeving van het jaar 1759 heeft alles verwoest en *Safad*, op welk de Turken een slegt oog hebben, is thans niet meer dan een bijna verlaaten dorp. Van *Safad* ten Noorden optrekkende volgt men eene keten hooge bergen, die, onder den naam van *Djebâl-el-Chek*, eerst de bronnen des *Jordaans* opleveren, vervolgens eene menigte beekjens, die de vlakte van *Damaskus* bevogtigen. De hoogliggende plaats, van welke deeze beekjens afstroomen, maakt een klein land uit, *Hasbeya* genoemd. Het wordt thans geregeerd door eenen *Emir*, nabestaanden en mededinger van den *Emir* YOUSEF; hij betaalt 'er DJEZZAR eene pagt van van zestig beurzen. De grond is

bergachtig en gelijkt veel naar den *Neder-Libanon;* de verlenging van dit gebergte langs de valei van *Bekââ* is hetgeen de Ouden *Anti-Libanon* noemen, omdat dezelve in eene ſtreek met den *Libanon* der *Druzen* en *Maroniten* ligt. De valei van *Bekââ*, die de ſcheiding maakt, is het oude *Cœleſyria* of *holle Syrie* eigenlijk zoo genoemd. Haare ligging in eene groote ingekaste holte, waarin het water van het gebergte zig verzameld heeft dezelve in alle tijden tot eene der vrugtbaarſte ſtreeken van *Syrie* gemaakt; doch vermits de ſtraalen der zon zig in dezelve verzamelen, wordt 'er des zomers eene warmte voortgebragt, die zelfs niet voor *Egypte* wijkt. De lugt is 'er egter niet ongezond, zeekerlijk omdat zij geduurig door den Noorden-wind vernieuwd wordt, en het water loopend en niet ſtil ſtaande is. Men kan 'er veilig op de platten gaan ſlaapen. Voor de aardbeeving van het jaar 1759 was geheel dat land met dorpen en bebouwde landen, het werk der *Motoualis*, bedekt; maar de verwoestingen, welke dat verſchijnzel teweegbragt, en die, welke de oorlogen der Turken daarop hebben doen volgen, hebben bijna alles verdelgd. De eenigſte plaats, die aandacht verdient, is de ſtad *Balbek.*

Balbek, bij de Grieken en Latynen vermaard onder den naam van *Helios-polis* of *Zonne-ſtad*, ligt

ligt aan den voet van den *Anti-Libanon* juist bij de laatste verhevenheid van den berg in de vlakte. Als men van het Zuiden koomt, ontdekt men de stad niet dan op eenen afstand van anderhalve mijl agter eene rei boomen, welker groen zij kroont met eene witachtige band van koepels en torens. Nog een uur voortgetrokken zijnde, koomt men aan die boomen, die zeer fraaie nootenboomen zijn, en als men de tuinen, die slegt beplant zijn, door kromme paden doorgeloopen is, bevindt men zig aan den voet van de stad. Daar vertoont zig een vervallen muur, door vierkante torens gedekt, die ter regterhand langs de helling oploopt en den omtrek der oude stad aanwijst. Door deezen muur, die slegts tien of twaalf voeten hoog is, ziet men binnen den omtrek ledige ruimten en puinhoopen, die overal in de Turksche steden te zien zijn; doch hetgeen al den aandacht aan de slinkerhand bezig houdt is een groot gebouw, dat door zijnen hoogen muur en rijke kolommen, een dier tempelen schijnt te zijn, welke de oudheid aan onze verwondering heeft overgelaaten. Dit gedenkstuk, dat een der schoonste en best bewaarde van Asia is, verdient eene bijzondere beschrijving.

Om het in orde afteschetsen moet men onderstellen uit de stad te daalen; na de puinhoopen en hutten, van welke zij vol is, voorbijgegaan te zijn, koomt men aan eene ledige ruimte, die een plein ge-

geweest is (*a*); daar vertoont zig regt naar vooren ten Westen een groot vervallen gebouw A A, bestaande uit twee paviljoenen met pijlasters versierd, en met hunne agterste hoeken aan elkanderen verbonden door eenen muur van honderd zestig voeten lengte; deeze voorgevel is boven den grond verheven door eene soort van verhevenheid, aan welker rand men, doch bezwaarlijk, de grondstukken van twaalf kolommen onderscheidt, die weleer van het een paviljoen tot het ander liepen, en de overdekte galerij uitmaakten. Het portaal is vervuld met opeen gevallen steenen; maar als men over dezelve henen klimt, koomt men in eene ledige ruimte, zijnde eene zeshoekige plaats B, van honderd en tagtig voeten middellijns. Deeze plaats is als bezaaid met stijlen van gebrooken kolommen, van geschonden kapiteelen, van stukken en brokken van pilasters, lijsten, kroonlijsten enz. rondom loopt eene rei tot puin vervallen gebouwen C C, die alle de sieraadien van de rijkste bouwkunde aan het oog vertoonen. Aan het einde dier binnenplaats, insgelijks van vooren naar het Westen, is een uitgang D, die voorheen eene deur was, door welken men een wijduitgestrekt veld van puinhoopen, welker pragt

(*a*) Zie de Plaaten.

Zuid. *Noord.*

Schaal van 50 *100 Voeten*

Oost

Platte grond van den TEMPEL VAN DE ZON te BALBEK.

pragt de nieuwsgierigheid uitlokt, overziet. Om die te voldoen moet men eenen hellenden grond opklimmen, die de trap van deezen uitgang geweest is, en dan bevindt men zig aan den ingang van eene vierkante binnenplaats E, die veel ruimer dan de eerſte is, hebbende drie honderd en vijftig voeten breedte, en drie honderd en zes en dertig voeten lengte. Van daar is het gezigtpunt van de nevensgaande plaat genoomen: het oog valt natuurlijk het eerst op het eind van deeze plaats, daar zes ontzagchelijke groote kolommen F, ſtatig boven den gezigteinder uitſteekende, een waarlijk ſchilderachtig tafereel vormen. Een niet minder aandacht wekkend voorwerp is eene andere rei kolommen, ter ſlinkerhand ſtaande, en eene binnen-galerij van een tempel ſchijnende te zijn G; maar voor men daarin gaat, kan men, op de plaats zijnde, zijnen aandacht niet weigeren aan de gebouwen H, welke die binnen-plaats ter regter- en ſlinkerzijde inſluiten. Zij maaken eene ſoort van galerij, in kameren *hhhh* verdeeld, van welke men in elken der groote vleugelen zeven telt, te weeten, twee in eenen halven cirkel en vijf in een lang vierkant. In den agtermuur van die kameren zijn nog boogen van nisſen *i* en van tabernakelen *l*, welker ſteunzelen vervallen zijn. Zij waren open naar de binnenplaats en men ziet 'er niet meer van dan vier en zes kolommen *m*, die alle vervallen zijn. Het ge-

gebruik van deeze kameren te gisſen valt niet gemak-lijk ; maar men moet zig niet te min over de ſchoonheid van derzelver pilasters *n* en den rijk-dom van de fries der lijst *o* verwonderen. Men kan ook niet nalaaten de zonderlinge fraaiheid opte-merken, welke uit de vermenging van de bloem-ſlingers, het bladerwerk der kapiteelen en de bosſen wilde kruiden, die aan alle kanten af hangen, ſpruit. Als men de binnenplaats in de lengte overgaat, vindt men in het midden een klein effen vierkant *i* daar een paviljoen geſtaan heeft, waarvan niet meer dan de grondvesten overig is. Eindelijk koomt men aan den voet der zes kolommen F; dan begrijpt men eerst de ſtoutheid van haare hoogte en de pragt van haare grootte. Haar ſtijl heeft een en twintig voeten en agt duimen omtreks, en agt en vijftig voeten hoogte ; zoo dat de gantſche hoogte met de lijst *o* een of twee en zeventig voeten bedraagt. Men verwondert zig in het eerst dat pragtig overblijfzel dus alleen te zien ſtaan zon-der van andere diergelijke verzeld te zijn ; maar als men den grond met aandacht onderzoekt, herkent men eene geheele reeks grondſtukken, die een lang vier-kant FF van twee honderd agt en zestig voeten lengte, en honderd zes en veertig voeten breedte uitmaaken : men beſluit 'er uit dat het de omtrek van eenen grooten tempel was, als het eerst en voornaam oogmerk van dit geheel gebouw. Het

ver-

A. & J. Honkoop excud.

Gezigt van de vierkante plaats in den TEMPEL VAN DE ZON te BALBEK.

i. Nis. *l*. Tabernakelen. Y. Libanon.

vertoonde op de groote binnenplaats, dat is ten Oosten, eene voor-zijde van tien kolommen, terwijl 'er negentien aan de andere zijden, (in het geheel vier en vijftig) waren. De grond was een lang vierkant, gelijk met de binnenplaats, maar smaller dan dezelve, zoo dat 'er rondom de rei kolommen slegts een terras van zeven en twintig voeten breed overig bleef: de vlakke grond, welken het maakte, steekt ten Westen boven het veld uit door een steilen muur L van omtrent dertig voeten hoogte; naar maate men de stad nadert, vermindert de steilte, zoo dat de vloer der paviljoenen met de laatste helling des bergs gelijk koomt, waaruit men besluiten moet dat al de grond der binnenplaatsen opgehoogd is: zoodanig was de eerste staat van dat gebouw; dan in het vervolg heeft men den Zuidlijke vleugel van den grooten tempel vervuld, om eenen anderen kleineren te bouwen, welke die is, waarvan de binnen rei pijlaaren en de omtrek nog staan. Die tempel G enige voeten laager dan de andere gelegen, vertoont eene zijde van dertien kolommen, met agt van vooren (in het geheel agt en dertig). Zij zijn alle van de Corinthische bouw-orde; derzelver stijl heeft vijftien voeten agt duimen omtreks en vier en veertig voeten hoogte. Het gebouw, dat zij omvatten, is een langwerpig vierkant, welks voorste zijde, naar het Oosten gekeerd, buiten de lijn van den slinker vleu-

vleugel van de groote binnenplaats ſtaat. Men kan 'er niet koomen dan over ſtukken van kolommen, hoopen ſteenen, en zelfs over eenen ſlegten muur, met welken men het ombouwd heeft. Als men over deeze hinderpaalen henen is, bevindt men zig aan den ingang en van daar kan het gezigt eenen omtrek *g* doorloopen, die de woonplaats eens Gods was; maar in plaats van het ontzag verwekkend ſchouwſpel van een nedergeknield volk en een drom van priesteren, offerhanden offerende, vertoont het licht van den dag, dat door het ingeſtorte gewelf invalt, niet anders dan een verwarden hoop ſtukken en brokken, op den grond opgeſtapeld en met ſtof en wilde kruiden bedekt. De muuren, weleer met alle de pragt der Corinthiſche bouworde verſierd, vertoonen niet meer dan boogen van nisſen en tabernakelen, welker ſteunzels bijna alle omgevallen zijn. Tusſchen die nisſen ſtaan gegroefde pilasters, welker kapiteelen eene lijst onderſtutten, die vol breuken is; dat 'er nog van overig is vertoont eene pragtige fries van bloemſlingers, van afſtand tot afſtand opgehouden wordende door koppen van ſatyrs, paarden, ſtieren enz. Daar boven rees weleer het gewelf, welk zeven en vijftig voeten breed en honderd en tien voeten lang was. De muur, die het onderſteunde, is een en dertig voeten hoog, zonder een venſter. Men kan zig geen denkbeeld maaken van de verſierſelen van dat gewelf dan

dan door de stukken, die op den grond liggen; maar het kon niet pragtiger zijn dan dat van de galerij in den omtrek: de groote stukken, die 'er nog van overig zijn, vertoonen geruitte lijsten, waarop met opwerk Jupiter op zijn arend, Leda door de zwaan geliefdkoosd, Diana met den boog en de halve maan, en verscheiden borstbeelden, die van Keizers en Keizerinnen schijnende, afgebeeld staan. Het zou te lang zijn dat verwonderlijk gebouw in zijne deelen te beschrijven. De beminnaars van konsten zullen dezelve met de grootste waarheid te boek gesteld vinden in het werk, in het jaar 1757 te Londen uitgegeeven onder den tijtel van *Puinhoopen van Balbek* (*a*). Dit werk, door den Heer ROBERT WOOD opgesteld, is men voornamelijk verschuldigd aan de zorgen en vorstlijke mildheid van den Ridder DAWKINS, die in het jaar 1751 *Balbek* en *Palmyre* bezogt heeft. Men kan bij de getrouwe beschrijving deezer reizigers niets meer voegen, maar daar zijn, zedert zij daar geweest zijn, enige veranderingen gekoomen: zij hebben, bij voorbeeld, negen groote kolommen overeind gevon-

(*a*) Een deel in atlas formaat. Dit werk, dat zeldzaam en kostbaar is, wordt gemeenlijk alleen in groote boekerijen gevonden.

vonden, en in het jaar 1784 vond ik 'er flegts zes *. Zij telden 'er negen en twintig aan den kleinen tempel, en nu zijn 'er nog flegts twintig overig: het is de aardbeeving van het jaar 1759 die dezelve heeft doen omftorten; zij heeft de muuren van den kleinen tempel ook zoodanig ontzet, dat de fteen boven in de poort van den ingang, tusfchen de twee naaste fteenen is uitgezakt, en negen duimen gedaald is, zoo dat het lighaam van den vogel, op dien fteen gehakt, hangende is, van zijne vleugelen en van de twee bloemflingers, die uit zijn bek naar twee kindertjes loopen, afgefcheiden. De natuur is hier egter de eenigfte verwoetfter niet geweest; de Turken hebben 'er veel aan toegebragt, met opzigt tot de kolommen; zij doen zulks om de ijzeren ftaaven, welke de twee of drie ftukken, waaruit elke ftijl beftaat, met elkanderen verbinden. Deeze ftaaven voldoen zoo wel aan het oogmerk dat verfcheiden kolommen in haaren val niet uit elkanderen geraakt zijn; eene onder andere heeft, gelijk de Heer Wood aanmerkt, eenen fteen van den muur des tempels ingeftooten eer dan uit elkanderen te vallen; niets is zoo volmaakt gewerkt als die fteenen; zij zijn door geenerhande ciment verbonden, en egter kan men geen lemmet van een mes in de voegen fteeken. Na zoo veele eeuwen geftaan te hebben, hebben zij voor het meeste gedeelte hunne eerste witte kleur nog behouden. Hetgeen nog

meer

meer verwonderen zal is de ontzagchelijke grootte van enige derzelve in den geheelen muur, die de steilte vormt. Ten Westen L bestaat de tweede laag uit steenen, die van agt en twintig tot vijf en dertig voeten lengte hebben, en omtrent negen voeten hoogte. Op deeze laag liggen aan den Noord-Westlijken M drie steenen, die alleen met elkanderen eene ruimte van honderd vijf en zeventig en een halven voeten bevatten, te weeten, de eerste agt en vijftig voeten zeven duimen, de tweede agt en vijftig voeten en elf duimen en de derde juist agt en vijftig voeten alle op eene dikte van twaalf voeten. Die steenen zijn wit granietsteen met groote blinkende platte vakjes als gips; derzelver groeve loopt onder de geheele stad en in den nabij gelegen berg; zij is op verscheiden plaatsen geopend en onder andere ter regterhand als men naar de stad gaat. Daar is nog een steen in gebleven, die aan drie zijden gehakt is, en negen en zestig voeten twee duimen lengte, twaalf voeten tien duimen breedte, en dertien voeten drie duimen dikte heeft. Hoe hebben de Ouden zulke groote klompen kunnen behandelen? Dit is voor zeeker een werktuigkundig vraagstuk, waard om optelossen. De inwooners van *Balbek* verklaaren het gemaklijk met te onderstellen dat dit gebouw opgerigt is door de *Djenoün* of geesten in eenen middelstaat, tusschen de engelen en duivelen verkeerende, onder

de bevelen van Koning SALOMON; zij voegen 'er bij dat de beweegreden van zulke zwaare werken was om in de onderaardſche holen onmeetlijke ſchatten te verbergen, die 'er nog zijn; verſcheiden hunner zijn, met oogmerk om die wegteneemen, in de gewelven, die onder het geheel gebouw loopen, nedergedaald; maar de nutloosheid hunner naſpeuringen en de knevelarijen, welke de bevelvoerers hun onder dat voorwendzel hebben aangedaan, hebben hen daarvan afgeſchrikt; zij denken dat de Europeërs gelukkiger zijn en men zou hun te vergeefsch het denkbeeld zoeken uit het hoofd te praaten dat wij de toverkonst bezitten om bezweeringen te verdrijven. Wat baat redeneering tegens de onkunde en de gewoonte? Het zou niet minder ongerijmd zijn, zoo men hun wilde aantoonen dat SALOMON de Corintiſche bouworde niet gekend heeft, naardien die eerst onder de Roomſche Keizeren in gebruik geweest is; doch hunne overlevering omtrent dien Vorst geeft aanleiding tot drie gewigtige aanmerkingen.

De eerste deezer aanmerkingen is dat alle overlevering van groote oudheid even zoo niets beduidend is bij de Oosterlingen als bij de Europeaanen. Onder hen, even als onder ons, worden gebeurtenisſen, die honderd jaaren oud zijn, als zij niet beſchreven zijn, veranderd, ontaart, vergeeten: van hun ophelderingen te verwagten over hetgeen ten tijde van DAVID of ALEXANDER gebeurd

is,

is, is even als of men den boeren van Vlaanderen omstandigheden van Çlovis of Karel *den Grooten* vraagen wilde.

De tweede is dat de Mahometaanen in geheel *Syrie*, zoo wel als de Jooden en Christenen, alle de groote werken aan Salomon toeschrijven, niet dat het geheugen 'er van op de plaats zelve bewaard is, maar omdat zij van plaatsen uit het Oude Testament toepassingen maaken; dit en het Euangelie is de bron van alle de overleveringen, omdat het de eenigste historiesche boeken zijn, welke men kent en leest; maar alzoo de verklaarers zeer onweetende zijn, zijn hunne toepassingen bijna altoos ontbloot van waarheid; dus bedriegen zij zig ook, wanneer zij zeggen dat *Balbek* de *domus saltus Libani* van Salomon is, en zij beweeren iets onwaarschijnlijks als zij dien Koning de putten van *Tyr* en de gebouwen van *Palmyre* toeschrijven.

Eene derde aanmerking, eindelijk, is dat het gelooven aan verborgen schatten veld gewonnen heeft en kragt blijft behouden door ontdekkingen, die wezenlijk van tijd tot tijd gedaan worden. Het is nog geene tien jaaren geleden dat men te *Hebron* een koffertje vondt vol gouden en zilveren legpenningen, met een oud Arabisch boek, handelende over de geneeskonst. In het land der *Druzen* ontdekte een bijzonder persoon ook, enigen tijd geleden, eene kruik, waarin hij gouden muntspecieën,

 van

van de gedaante van halve maanen, vondt; dan alzoo de bevelhebbers zig die gevonden dingen toeeigenen, en de vinders, onder voorwendzel van hun dezelve te doen wedergeeven, in den grond booren, doen deeze hun best om zulks verborgen te houden; zij ſmelten de oude muntſpecieën in het geheim of begraaven die zelfs wederom uit dezelfde vreesachtigheid, die haar in de oude tijden deedt begraaven, en die een bewijs is dat toen dezelfde dwinglandij heerschte.

Als men de buitengemeene pragt van den tempel van *Balbek* in aanmerking neemt, zal men zig met reden verwonderen dat de Griekſche en Latijnſche ſchrijvers zoo weinig van denzelven geſprooken hebben. De Heer WOOD, die hen daar over nageſlaagen heeft, heeft geene melding van dien tempel gevonden dan in een fragment van JOHANNES *van Antiochie*, welke de ſtigting van dat gebouw aan Keizer ANTONINUS PIUS toeſchrijft. De opſchriften, welke 'er nog gevonden worden, koomen met dit gevoelen overeen, en het verklaart zeer wel waarom de bouworde, die men gebruikt heeft, de Corinthiſche is, naardien die bouworde niet te deeg in gebruik was dan in het derde tijdperk van Rome; doch men moet egter, om het nog meer te bevestigen, den vogel, boven de deur gehouwen, niet aanhaalen: moeten zijn kromme ſnavel, zijne groote klaauwen en de Mercurius ſtaf, welke

welke hij daarmede vast houdt, hem voor eenen adelaar doen beschouwen, zoo bewijst egter zijne kuif, gelijk aan die van zekere duiven, dat hij de Romeinsche adelaar niet is; men vindt hem daarenboven even zoodanig wederom in den tempel van *Palmyre*, en daarom moet men hem aanzien als eenen Oosterschen adelaar, der Zonne toegewijd, die de godheid dier twee tempelen was. Haar eerdienst was te *Balbek* van de oudste tijden in zwang. Haar standbeeld, aan dat van *Osiris* gelijk, was daar overgebragt van *Heliopolis* in *Egypte*. Men badt haar daar aan met plegtigheden, welke MACROBIUS in zijn lezenswaardig boek de *Saturnalia* (*a*) beschrijft. De Heer WOOD onderstelt met reden dat van deezen eerdienst de naam *Balbek* gekoomen is, die in de Syrische taal *stad van Bal*, dat is, *van de Zon* betekent. De Grieken, denzelven *Heliopolis* noemende, hebben, even als in veele andere gevallen, den Oosterschen naam slegts letterlijk vertaald. Men weet niet in welken staat die stad in de vroege oudheid geweest zij; maar het is te denken dat haare ligging op den weg van *Tyr* naar *Palmyre* haar enig deel aan den handel van die rijke

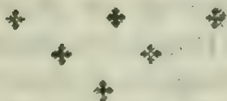

(*a*) Hij noemt *Heliopolis* daar eene stad der *Assyriers*, gelijk de Ouden meermaalen dien naam met dien der *Syriers* verwisselen.

rijke hoofdsteden gave. Onder de Romeinen, ten tijde van AUGUSTUS, wordt zij opgenoemd als eene bezetting in hebbende, en daar is nog op den muur van de poort naar het Zuiden, ter regter zijde, als men dezelve inkoomt, een opschrift overig, dat zulks bewijst; want men leest daar in Grieksche letteren *Kenturia prima.* Honderd en veertig jaaren na dien tijd stigtte 'er ANTONINUS den tegenswoordigen tempel in de plaats van den ouden, die zeekerlijk vervallen was; doch het Christendom onder CONSTANTINUS de overhand gekregen hebbende, wierdt de nieuwste tempel verwaarloosd, vervolgens in eene kerk veranderd, van welke nog een muur overig is, die het heiligdom van den afgod afschutte. Dus bleef hij staan tot den inval der Arabieren; het is waarschijnlijk dat zij den Christenen een zoo fraai gestigt benijdden. De kerk, minder bezogt wordende, begon te vervallen; de oorlogen kwamen op; men maakte 'er eene plaats van verdediging van; men bouwde op den muur, die het gebouw omringt, op de paviljoenen, en aan de hoeken schietgaten, die 'er nog zijn; en van dien tijd af aan verviel de tempel, aan het lot des oorlogs bloot gesteld, ras tot puin.

De toestand der stad is niet minder jammerlijk; de slegte regeering van de *Emirs* van het Huis van HARFOUCHE hadt haar reeds noodlottig geweest; de aardbeeving van het jaar 1759 voltooide haaren on-

ondergang. De oorlogen van *Emir* YOUSEF en DJEZZAR hebben haaren toestand nog verslimmerd; van vijf duizend inwooneren, welke men in het jaar 1751 in dezelve telde, zijn geene twaalf honderd overig, alle arm, zonder nijverheid, zonder koophandel, en zonder anderen landbouw dan het teelen van enig katoen, enig turksch koren en water-meloenen. In die geheele streek is de grond mager en blijft zoodanig, hetzij men Noordwaards opgaa, hetzij men Zuid-Oostwaards naar *Damaskus* nederdaale.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van de Landvoogdij van Damaskus.

De Landvoogdij van *Damaskus*, de vierde en laatste van *Syrie*, beslaat bijna het geheel Oostlijk gedeelte van dat land. Zij strekt zig uit ten Noorden, van *Marra*, op den weg van *Aleppo*, tot *Habroun*, in het Zuid-Oosten van *Palestina*; de lijn haarer grensscheidingen ten Westen loopt door het gebergte der *Ansarié*, door dat van den *Anti-Libanon* en langs het bovenst gedeelte des *Jordaans*, vervolgens dien vloed in het land van *Bisân* overkruisende, loopt zij om *Nablous*, *Jerusalem*, *Habroun* en ten Oosten in de Woestijn, daar zij meer of min in voortloopt, naar maate het land bebouwbaar is; maar zij verwijdert zig in dezelve over het algemeen weinig van de laatste bergen, uitgezonderd in de streek van *Tadmour* of *Palmyre*, naar welke zij vijf dagreizens verlengd wordt.

In deeze groote uitgestrektheid van land zijn de grond en voortbrengzelen verschillende; de vlakten van *Haurân* en die aan de oevers van den *Orontes* zijn de vrugtbaarste; zij geeven tarw, gierst, doura, vijgboonen (*sesamum*) en katoen. Het land van *Damaskus* en Opper-*Bekââ* hebben eenen kei-

keizelachtigen en mageren grond, meer geſchikt tot het voortbrengen van vrugten en tabak dan andere waaren. Alle de bergen zijn bezet met olijven-, moerbezieën- en ooftboomen en op verſcheiden plaatſen met wijngaarden, van welke de Grieken wijn, en de Muzulmannen rozijnen maaken.

De *Pacha* geniet alle de regten van zijn ampt; zij zijn aanmerklijker dan die van enige ander landvoogdij; want behalven dat hij de algemeene pagt heeft en een volſtrekt gebied voert, is hij ook nog *geleider* van de *heilige caravane* van *Mekka*, onder den zeer geëerbiedigden naam van *Emir-Hadj* (*a*). De Muzulmannen hechten zoo veel gewigt aan dit *geleide*, dat een *Pacha*, die zig wel van hetzelve kwijt, in zijn perſoon onſchendbaar wordt, zelfs voor den Sultan: het is niet meer geoorloofd zijn *bloed te vergieten*; maar de Divan weet overal raad toe, en als zoodanig een bij denzelven in ongenade valt, voldoet hij te gelijk aan de letter der wet en aan zijne wraak, met hem in een mortier te laaten ſtampen, of in een zak te laaten ſmooren, gelijk daarvan verſcheiden voorbeelden geweest zijn.

De

(*a*) De caravane van *Mekka* draagt bij uitſluiting dien naam van *Hadj*, die *bedevaart* betekent; de andere heeten enkel *Kafl.*

De fchatting, die de *Pacha* aan den Sultan betaalt, is flegts van vijf en veertig beurzen (dat is, zes en vijftig duizend, twee honderd en vijftig Fransche *livres*); maar hij is bezwaard met alle de kosten van den *hadj*, die men op zes duizend beurzen, of zeven millioenen vijfmaal honderd duizend *livres* fchat. Zij beftaan in voorraad van graan, gierst, rijst enz. en in den huur van kemelen, welke hij de gelei-benden en veelen bedevaart-gangeren verfchaffen moet. Daarenboven moet men nog agttien honderd beurzen aan de Arabifche ftammen, die op den weg zijn, betaalen, om den vrijen doortogt te koopen. Deeze kosten vindt de *Pacha* weder op de *miri* of de belasting op de landen, hetzij hij die zelf invordere, hetzij hij die weder verpagte, gelijk op verfcheiden plaatfen gefchiedt. Hij geniet egter de tollen niet; deeze worden ontvangen door den *Deftar-dâr* of *register-meester* om tot de foldij der Janisfaaren en wagten der kasteelen, op den weg naar *Mekka* gelegen, gebruikt te worden. De *Pacha* erft ook van alle de bedevaartgangeren, die op de reis koomen te fterven, en dit artijkel is niet gering, want men heeft opgemerkt dat het altijd de rijkfte zijn, die fterven. Eindelijk weet hij nog te winnen met den kooplieden en landbouweren geld op interest te fchieten en met anderen geld aftepersfen, wanneer hem zulks goed dunkt, als eene *balfe* of *knevelarij*.

Zijne

Zijne krijgsbenden beſtaan in zes of zeven honderd Janisſaaren, minder ſlegt onderhouden en baldaadiger dan elders, in even zoo veel Barbaryſche ſoldaaten, die naakt loopen en, gelijk overal, zeer roofziek zijn, en in agt of negen honderd *Del libaches* of ruiters. Deeze benden, die in *Syrie* voor een aanmerklijk groot leger doorgaan, heeft hij noodig, niet alleen tot geleide van de caravane, en om de Arabieren te beteugelen, maar ook tegens zijne onderdaanen, tot de invordering van de *miri.* Elk jaar, drie maanden voor het vertrek van den *hadj*, doet hij hetgeen men zijne *ronde* noemt, dat is te zeggen dat hij, van zijne benden verzeld, zijne groote landvoogdij doortrekt, en de dorpen en ſteden doet opbrengen. De afrekening geſchiedt zeer zelden zonder onlusten; dikwijls ſtaat het onweetend volk, door oproerige Opperhoofden aangeſtookt, of door de onregtveerdigheid van den *Pacha* getergd, op en betaalt de ſchuld met ſnaphaan-ſchooten; de inwooners van *Nâblous*, *Bethlem* en *Habroun* hebben zig in dat ſtuk eenen naam gemaakt, die hun bijzondere vrijdommen heeft doen verwerven; maar ook, als de gelegenheid zig opdoet, doet men hen de ſchaden en interesten tienvoud betaalen. De Landvoogdij van *Damaskus* is door haare ligging meer dan enige andere blootgeſteld aan de ſtroperijen der *Bedouin*-Arabieren; en egter merkt men aan dat zij minst van alle die in

Syrie

Syrie zijn, verarmd is. De reden, welke men 'er van geeft, is dat de Porte, in plaats van derzelver *Pachas* dikwijls te veranderen, gelijk zij omtrent de andere doet, de landvoogdij gemeenlijk eenen *Pacha* voor zijn leven fchenkt: men heeft haar in deeze eeuw vijftig jaaren in handen van een rijk geflagt van *Damaskus*, *El-Adm* genoemd, gezien, van welk een vader en drie broeders elkanderen opgevolgd zijn. ASAD, de laatste van deeze, van welken wij in de historie van DAHER gefprooken hebben, heeft haar vijftien jaaren bezeten, geduurende welke hij oneindig veel goeds gedaan heeft. Hij wist zijne foldaaten zoo wel onder krijgstucht te brengen, dat de boeren van hunne ftroperijen bevrijd waren. Zijne heerfchende hartstogt was, gelijk die van alle de groote amptenaars in *Turkye*, geld opteftapelen; maar hij liet het niet ledig in zijne kisten en trok 'er (iets dat in dat land ongehoord is) flegts eenen maatigen interest van zes ten honderd van (*a*). Men verhaalt een trek van hem, die een denkbeeld van zijn karakter zal geeven: Eens zig in verlegenheid om geld bevindende, raadden hem de aanbrengers, die de *Pachas* om-

(*a*) In *Syrie* en *Egypte* is de gewoone interest twaalf of vijftien ten honderd; fomtijds loopt hij wel op twintig, ja tot dertig.

omringen, dat hij den Christenen en ſtoffen-fabrikeurs geld afpersſen zoude. *Hoe veel denkt gij dat mij zulks opbrengen konne*? vroeg ASAD: *Vijftig of zestig beurzen*, antwoordden zij hem; *maar*, hernam hij, *die lieden zijn niet rijk*, *hoe zullen zij die ſom uitmaaken? — Zij zullen de kleinodieën hunner vrouwen verkoopen*, *en het zijn tog maar honden. — Ik wil eens zien*, hervatte de *Pacha*, *of ik bekwaamer zij dan gij om geld te krijgen.* Denzelfden dag zendt hij den *Mufti* bevel om hem in het geheim des nagts te koomen vinden: de *Mufti* gekoomen zijnde, verklaart hem ASAD dat hij gehoord heeft dat hij ſedert langen tijd in zijn huis een zeer ongeregeld leven leidt, dat hij, leeraar der wet, wijn drinkt, ſpek eet, tegens de voorſchriften van het *allerzuiverst boek*, dat hij beſlooten heeft zulks aan den *Mufti* van *Stamboul* (*Conſtantinopolen*) te berigten, maar dat hij het hem eerst heeft willen waarſchuuwen, op dat hij hem geene trouwloosheid zoude kunnen verwijten. De *Mufti*, verſchrikt door deeze bedreiging, ſmeekt hem dezelve niet ter uitvoer te brengen en, alzoo men bij de Turken de zaaken rond uit behandelt, belooft hij hem een geſchenk van duizend piasters. De *Pacha* ſlaat de aanbieding af; de *Mufti* verdubbelt de ſom, biedt driemaalen zoo veel, tot dat zij het accoord maaken voor zes duizend piasters, met wederzijdſche be-

loſte

lofte van een diep ſtilzwijgen in acht te neemen. Des anderendaags ontbiedt ASAD den *Kâdi*, voert hem dezelfde reden, zegt hem dat hem berigt is dat hij zijn ampt ſchreeuwend misbruikt, dat hij kennis van dingen heeft, die niet minder ten gevolge hebben kunnen dan hem het hoofd voor de voeten te doen leggen. De *Kâdi*, door deeze woorden verpletterd, ſmeekt om genade, bedingt als de *Mufti*, wordt het voor eene diergelijke ſom eens, en vertrekt, zeer verheugd van 'er zoo goed koop af te koomen. Na den *Kâdi* kwam de *Ouâli*, toen de *Nakîb*, vervolgens de *Aga* der Janisſaaren, de *Mohteſeb* en eindelijk de rijkſte Turkſche en Christen kooplieden. Elk hunner, van de ongeregtigheden van zijnen ſtaat overtuigd, en vooral op het ſtuk van de vrouwen, haastte zig met geld vergiffenis te koopen. Toen de geheele ſom bij elkanderen was, en de *Pacha* zijne gemeenzaame vrienden bij zig hadt, vroeg hij hen: *Hebt gij ook hooren zeggen in* Damaskus *dat* ASAD *eene afpersſing gedaan heeft?* — *Neen* — *Hoe koomt het dan dat ik bij de twee honderd beurzen, die daar liggen, hebbe weeten te krijgen?* De aanbrengers, ſchreeuwende van verwondering, vroegen welk middel hij daar toe gebruikt hadde? *Ik heb de ſchaapen geſchoren*, antwoordde hij, *in plaatſe van de geitjes en lammeren te villen.* Na vijftien jaaren regeerens wierdt die man het volk van *Da-*

mas-

maskus ontrukt door de gevolgen van eene kuiperij, welke men dus verhaalt. Omtrent het jaar 1755 kwam een zwarte geſnedene van het *Serail*, die in bedevaart naar *Mekka* ging, bij ASAD huisvesten; doch niet wel te vreden over de eenvoudige wijze, waarop hij van hem ontvangen was, wilde hij, bij zijne terugkomst, niet weder over *Damaskus* reizen, en nam zijnen weg door *Gaza*. De *Pacha* HOSEIN, die toen het bevel in die ſtad voerde, onthaalde den geſnedenen pragtig. Deeze, te *Conſtantinopolen* wedergekeerd, vergat zijne twee gastheeren niet; om zijne erkentenis en gevoeligheid tegelijk te voldoen, beſloot hij ASAD te bederven en aan HOSEIN in zijne plaats te bevorderen. Zijne kuiperijen gelukten zoo wel dat reeds in het jaar 1756 *Jeruſalem* van *Damaskus* afgeſcheiden en HOSEIN tot eene landvoogdij gegeeven wierdt. Het volgend jaar verkreeg hij *Damaskus* zelven: ASAD, nu afgezet, begaf zig met het volk van zijn huis in de woestijn om meer nadeel te vermijden. De tijd van de caravane kwam: HOSEIN geleidde dezelve volgens het regt van zijn ampt; doch bij zijne wederkomst met de Arabieren twist gekregen hebbende om enig geld, dat hij weigerde te betaalen, tastten zij hem met overmagt aan, verſloegen zijn geleide en plonderden de caravane volkoomen; het was in het jaar 1757. Op de tijding van deezen ramp was 'er in het Rijk eene

opſchudding als bij het verlies van eenen grooten veldſlag; de nabeſtaanden van twintig duizend bedevaartgangeren, in de woestijn van dorst geſtorven of door de Arabieren gedood; de vrienden van eene menigte vrouwen, die tot ſlaavinnen gemaakt waren, de koopliedeu, die belang hadden bij het plonderen van de laading, riepen om wraak over de lafhartigheid van den *Emir-Hadj* en over de heiligſchennis der *Bedouinen.* De Porte, verſchrikt, veroordeelde terſtond het hoofd van Hosein; maar hij verborg zig zoo wel, dat men hem niet konde verrasſchen: hij werkte uit zijne ſchuilplaats met den geſnedenen, zijnen beſchermheer, om zig te verontſchuldigen en het gelukte hem drie maanden daarna door eenen waaren of valſchen brief van Asad aan de Porte te zenden, uit welken bleek dat die *Pacha* de Arabieren hadt aangezet om hem van Hosein te wreeken. Toen wierdt Asad veroordeeld en men wagtte ſlegts naar gelegenheid om het vonnis ter uitvoer te brengen.

Ondertusſchen bleef de Landvoogdij open: Hosein, onteerd zijnde, kon niet weder in dezelve verſchijnen. De Porte begeerde deeze breuk te heelen en de bedevaart weder veilig te maaken: zij wierp het oog op eenen zonderlingen man, wiens zeden en geſchiedenis wel verdienen dat ik een woord van hem ſpreeke. Die man, Abd-Allah-el-Satadji genoemd, was bij *Bagdad* ge-

geboren in eenen nederigen ſtaat. Zig vroeg in ſoldij van den *Pacha* begeeven hebbende, hadt hij de eerſte jaaren zijns levens in het veld, en in den oorlog doorgebragt, en hadt, als gemeen ruiter, alle de veldtogten in *Perſie* tegens *Chah*-Thamas-Koulikan bijgewoond. De dapperheid en het beleid, dat hij daar in liet blijken, deeden hem van graad tot graad opſtijgen tot de waardigheid van *Pacha* van *Bagdad* zelve. Met dit uitſteekend ampt bekleed gedroeg hij zig met zoo veel ſtandvastigheid en voorzigtigheid dat hij de uit- en inwendige rust in het land herſtelde. Vermits hij zijn eenvoudig krijgsmans leven bleef leiden, was hij nooit in groote verlegenheid om geld en gaêrde ook geene ſchatten; maar de groote amptenaars van het *Serail* van *Conſtantinopolen*, welken deeze maatigheid niets opbragt, namen de onbaatzugtigheid van Abd-Allah euvel op en wagteden ſlegts op een voorwendzel om hem uit zijne plaats te ſtooten: zij vonden welhaast een, toen Abd-Allah eene ſom van honderd duizend franſche *livres*, van de nalaatenſchap eens koopmans, agter hieldt. Naauwlijks hadt de *Pacha* dezelve ontvangen of men eischte betaaling; te vergeefsch vertoonde hij dat hij met dat geld agterſtallige ſoldijen van het krijgsvolk betaald hadt; de *Vizir* drong 'er hem nog te ſterker om, en, toen hij het voor de tweede reis weigerde, zondt hij eenen zwarten geſnedenen,

in het geheim met een *kat-cherif* voorzien, die zijn hoofd moest haalen. De gesnedene, in den omtrek van *Bagdad* gekoomen, veinsde een zieke te zijn, die om zijne gezondheid te herstellen reisde: in die hoedanigheid liet hij den *Pacha* groeten en verzogt hem als uit beleefdheid hem een bezoek te mogen geeven. ABD-ALLAH, die den aart der Turken kende, wantrouwde eene zoo groote beleefdheid en vermoedde dat 'er de een of ander geheime last onder schuilde. Zijn schatmeester, niet minder gevat op het Turksch gebruik en zeer aan zijnen meester verknogt, sterkte hem in zijne vermoedens en, om zeekerheid van de zaak te krijgen, stelde hij hem voor dat hij het goed van den gesnedenen zoude doorzoeken, terwijl hij met zijn gevolg bij den *Pacha* zou zijn. ABD-ALLAH keurde dat middel goed. Op het vastgestelde uur begeeft zig de schatmeester in de tent van den gesnedenen en doorsnuffelt alles zoo naauwkeurig, dat hij de *kat-cherif* in de voering eener pels verborgen vindt: hij vliegt terstond naar den *Pacha*, laat hem verzoeken een oogenblik in het naaste vertrek te koomen en overhandigt hem hetgeen hij gevonden heeft (*a*). ABD-ALLAH, het noodlottig

(*a*) Ik heb deeze gebeurtenis van iemand, die dien schatmeester bijzonder gekend, en ABD-ALLAH te *Jerusalem* gezien heeft.

lottig geschrift nu in zijne magt hebbende, verbergt het in zijnen boezem en keert weder in de kamer; vervolgens het gesprek met den gesnedenen bedaard weder opvattende: „ Hoe meer ik 'er aan denke, „ Heer *Aga* ", zegt hij, „ hoe meer ik mij over „ uwe reis naar dit land verwondere. *Bagdad* is „ zoo verre van *Stamboul*; onze lugt is zoo wei- „ nig om haare gezonde hoedanigheid vermaard, „ dat ik bezwaarlijk gelooven kan dat gij hier al- „ leen gezondheid koomt zoeken. Het is waar" antwoordde de *Aga*, „ dat ik ook last heb u met „ een iets op rekening van de honderd duizend *li-* „ *vres* te vraagen. — Laat dat zijn, " hervatte de *Pacha*, „ maar, zie daar " voegde hij 'er met een beslissenden toon bij, „ beken maar dat gij ook om „ mijn hoofd koomt. Hoor hier, gij kent mij bij „ gerugt; gij weet van wat kragt mijn woord bij „ mij is; ik geef het u; zoo gij mij alles opregt- „ lijk bekent, zal ik u los laaten zonder u het min- „ ste kwaad te doen. " Toen begon de gesnedene eene lange verdediging en betuigde dat hij zonder slinksche oogmerken gekoomen was. „ Bij mijn „ hoofd " zeide Abd-Allah, „ zeg mij de „ waarheid, " — de gesnedene bleef zig verde- digen. — „ Bij uw hoofd; " — nog ontkende hij het: — „ Bedenk wat gij zegt; bij het hoofd van „ den Sultan, " — hij bleef bij zijn stuk. —— „ Wel aan, " zeide Abd-Allah, „ het is ge-

 „ daan:

„ daan: gij hebt uw eigen vonnis uitgesprooken,"
en het *kat-cherif* uit zijnen boezem haalende;
„ kent gij dit papier? — Zoo gaat gij lieden gin-
„ ter te werk: Ja, gij zijt eene hoop schelmen,
„ die met het leven van alle, die u mishaagen, speelt
„ en die elkanderen van hand tot hand het bloed
„ van 's Sultans dienaaren overlevert; de *Vizir*
„ moet dan koppen hebben; wel aan, ik zal 'er
„ hem een zenden; men slaa dien hond het zijn
„ af, en men zende het naar *Constantinopolen.*"
Het bevel wierdt op hetzelfde oogenblik ter uitvoer gebragt; het gevolg van den *Aga* kreeg zijn afscheid en vertrok met zijn hoofd. Na deezen slag zou ABD-ALLAH zijn voordeel met de gunst der inwooneren hebben kunnen doen om tegens den Sultan opteftaan; maar hij wilde zig liever naar de *Kourdes* begeeven. Daar ontvong hij de vergiffenis-brief van den Sultan, met last om de Landvoogdij van *Damaskus* in bezit te gaan neemen. Zijne ballingschap verveelde hem; hij hadt geen geld meer; hij nam de landvoogdij aan en vertrok met honderd mannen, die zijn lot met hem deelden. Aan de grenzen zijner nieuwe landvoogdij gekoomen zijnde, vernam hij dat ASAD in eene nabuurige plaats gelegerd was; hij hadt van hem hooren spreeken als van den grootsten man van *Syrie* en was verlangende om hem te zien. Hij vermomde zig, begaf zig, van zes ruiters verzeld, naar zijne leger-

legerplaats en vroeg om hem te spreeken: men geleidde hem, volgens het gebruik in die legerplaatsen, zonder veel plegtigheid naar binnen. Na men elkanderen gegroet hadt, vraagt ASAD hem, waar hij naar toe gaa en van waar hij koome. ABD-ALLAH antwoordt hem dat zij zes of zeven Kourdische ruiters zijn, die dienst zoeken; dat zij weeten dat SATADJI te *Damaskus* koomt, dat zij naar hem toegaan; maar dat zij, in het voorbijtrekken gehoord hebbende dat hij, ASAD, daar omtrent gelegerd was, hem een rantsoen koomen vraagen. „ Gaarne " antwoordde ASAD, „ gij zult „ het hebben, maar kent gij SATADJI? — Ja — „ wat is hij voor een man? Is hij op geld gesteld? „ — Neen; SATADJI geeft noch om geld, noch „ om pelsen, noch om *châles*, noch om paerlen, „ noch om vrouwen; hij bemint alleen goede ijzeren wapenen, goede paarden en den oorlog. Hij „ lieft regtveerdigheid, beschermt weduwen en „ weezen, leest den *Koran*, leeft van boter en „ melk. — Is hij oud " vroeg ASAD. —— „ Zoo oud niet als hij gelijkt: de vermoeienissen „ hebben hem verouderd; hij is vol wonden; hij „ heeft eenen sabel-slag ontvangen, die hem aan „ het slinker been doet hinken, een ander, dien „ hij ook ontvangen heeft, maakt dat hij het hoofd „ over den regter schouder draagt. Zie, " zeide hij, opstaande, „ van het hoofd tot de voeten

„ is

„ is hij als ik. " Op dit woord verbleekte ASAD en rekende zig een verloren man; maar ABD-ALLAH weder zitten gaande, zeide hem: „ *Broeder*, „ ſtel u gerust. Ik ben geen boodſchapper uit het „ dieven hol, ik koom u niet verraaden: Integen- „ deel, als ik u ergens in van dienst kan zijn, zoo „ maak gebruik van mij, want wij ſtaan beiden in „ denzelfden rang bij onze meesters; zij hebben „ mij weder opgeroepen, omdat zij de *Bedouinen* „ kastijden willen. Als zij hunnen moed aan hun „ gekoeld zullen hebben, zullen zij weêr om mijn „ hoofd koomen. *God is groot: dat hij beſloten* „ *heeſt zal geſchieden.* "

Met deeze geestgeſteldheid begaf zig ABD-ALLAH naar *Damaskus*; hij herſtelde 'er de goede orde; hij beteugelde de knevelarijen der krijgslieden en geleidde de caravane met den ſabel in de vuist, zonder den Arabieren eenen piaster te betaalen: geduurende zijn beſtier, dat twee jaaren duurde, genoot het land de volmaaktſte gerustheid. Men ſliep met open deuren, zeggen de inwooners van *Damaskus* nog. Hij zelf, zig dikwerf vermommende in den rok eens bedelaars, ging alles met zijne eigen oogen zien; de trekken van geregtigheid, die hij ſomtijds onder die vermomming bedreef, hadden eene heilzaame omzigtigheid verwekt: men ſchept ſomtijds behaagen om 'er nog enige van te verhaalen. Men vertelt, bij voorbeeld,

beeld, dat hij, bij het doen van zijne ronde te *Jeruſalem* zijnde, zijnen ſoldaaten verboden hadt iets te neemen noch iets te beveelen zonder het te betaalen. Op eenen zekeren dag dat hij, als een bedelaar verkleed, omliep, met een ſchoteltje linzen in de hand, noodzaakte hem een ſoldaat, die eene takkebos droeg, dezelve voor hem opteneemen; na enigen wederſtand laadde hij dezelve op zijnen rug en begon voor den *Delibache* te gaan, die hem al vloekende voort joeg. Een andere ſoldaat herkende den *Pacha* en gaf zijnen makker een teken. Deeze begaf zig op de vlugt en ontſnapte door de dwarsſtraaten. Abd-Allah, nog enige ſchreden voortgegaan zijnde en zijnen man niet meer hoorende, keerde zig om en, ſpijtig zijnen ſlag gemischt te hebben, kon hij zig niet onthouden van zijne vragt ter aarde te ſmijten zeggende: „ die „ ſchurk! hij is zoo een ſlegte, dat hij met mijn „ loon en mijn ſchotel met linzen is doorgegaan; " maar hij droeg het niet verre, want korte dagen daarna verraschte hem de *Pacha* terwijl hij groente in een tuin van eene arme vrouw, die hij nog mishandelde, wegſtal en liet hem op ſtaande voet het hoofd afſlaan.

Abd-Allah zelf kon het lot niet ontgaan, dat hij voorzien hadt; verſcheiden reizen de moordenaaren, welken men op hem hadt laaten pasſen, ontkoomen zijnde, wierdt hij door zijnen eigen

neef vergeeven. Hij wierdt zulks gewaar, voor hij ſtierf en liet hem roepen: „ ſnoodaart (zeide hij) „ de ſchelmen hebben u verleid; gij hebt mij ver„ geeven om u met mijn goed te verrijken; ik zou, „ voor ik ſterf, u in die hoop te leur kunnen ſtel„ len, u voor uwe ondankbaarheid ſtraffen; maar „ ik ken de Turken; zij zelve zullen mij wree„ ken. " En indedaad SATADJI was naauwlijks dood, of een *Capidji* vertoonde een bevelſchrift om den neef te wurgen, hetgeen geſchiedde. De geheele historie der Turken bewijst dat zij het verraad wel beminnen; maar dat zij altoos de verraaders ſtraffen. Zedert ABD-ALLAH is de Landvoogdij van *Damaskus* vervolgens op SELIK, OSMAN, MOHAMMED en DAROUICH, zoon van OSMAN, die dezelve in het jaar 1784 bezat, overgegaan. Die laatste, welke de talenten zijns vaders niet heeft, heeft zijnen tijrannieken aart behouden. Zie 'er hier een trek van, die waardig is aangehaald te worden. In de maand November 1784 wierdt een dorp van Griekſche Christenen, bij *Damaskus*, dat de *miri* opgebragt hadt, aangemaand om die nog eens te betaalen. De *Cheks* beriepen zig op de registers, waarop het geſchreven was en weigerden zulks. Op eenen nagt kort daaraan wierdt het dorp door eene bende ſoldaaten overvallen, die daar een en dertig perſoonen om hals bragten. De arme boeren, in grooten ſchrik gedompeld, bragten de

hoof-

hoofden naar *Damaskus* en smeekten den *Pacha* om regt. Na hen gehoord te hebben zeide hun DAROUICH dat zij die hoofden in de Grieksche kerk zouden plaatsen, terwijl hij 'er onderzoek naar doen zou. Daar verliepen drie dagen; de hoofden begonnen te bederven; men wilde die begraaven; maar hiertoe wierdt verlof van den *Pacha* vereischt, dat men niet verkreeg dan ten kosten van veertig beurzen of vijftig duizend Fransche *livres*.

Het is een jaar geleden (in 1785) dat DJEZZAR, van het krediet, dat zijn geld hem aan het Hof geeft, gebruik maakende, DAROUICH uit het bewind gestoten heeft en zedert voert hij het bevel te *Damaskus*; hij zoekt, zegt men, *Aleppo* 'er nog bij te voegen. Het zou schijnen dat de *Divan* hem die uitbreiding van magt, die hem meester van geheel *Syrie* zou maaken, weigeren moest; maar, behalven dat de zaaken met de Russen den *Divan* niet vrij laat om te handelen gelijk hij wel zou willen, bekommert het Hof zig weinig over den opstand van zijne onderhoorigen; eene lange ondervinding heeft het geleerd dat zij altijd weder in zijne strikken vallen. DJEZZAR is de man niet om daar uitzondering van te maaken; want schoon hem geene talenten en vooral geene listigheid (*a*) ont-

(*a*) De Baron DE TOTT noemt DJEZZAR *een leeuw*; ik

ontbreekt, heeft hij egter geen verſtand genoeg om een groot ontwerp van omwenteling te bedenken of uittevoeren. De weg, dien hij volgt, is die van alle zijne voorgangeren: hij behartigt het algemeen welzijn niet dan voor zoo verre het met zijn bijzonder belang overeenkoomt. De *Moskée*, die hij te *Acre* gebouwd heeft, is een gedenkteken van enkelen hoogmoed, dat, zonder enig nut, drie millioenen fransch geld heeft weggeſleept: zijn *bazar* of markt is ongetwijfeld van meer nut; maar alvorens te denken aan de markt, daar de waaren verkogt moeten worden, moest hij aan den grond gedagt hebben, die dezelve voort moet brengen: op den afſtand van eenen ſnaphaan-ſchoot van *Acre* is de landbouw reeds kwijnende. De meeste kosten, die hij maakt, zijn voor zijne tuinen, voor zijne badſtooven en voor zijne blanke vrouwen: hij bezat 'er agttien in het jaar 1784 en die vrouwen voeren eene geld verſlindende pragt. Thans nu de zatheid met den ouderdom koomt is zijne grootste hartstogt geld opteſtapelen. Die gierigheid verwijdert zijne ſoldaaten van hem, en zijne wreedheid maakt hem vijanden tot in zijn eigen huis. Reeds hebben twee zijner hofdienaaren getragt hem om het

ik geloof dat hij hem beter zou kenmerken, als hij hem *een wolf* noemde.

het leven te brengen; hij heeft het geluk gehad hunnen piſtoolen te ontſnappen; maar hij zal niet altoos zoo gelukkig zijn: hij zal, zoo wel als veele andere, den eenen of anderen tijd, verrascht worden en hij zal met alle zijne moeite om ſchatten te verzamelen niets uitgewerkt hebben dan de begeerlijkheid van de Porte en den haat van het volk gaande te maaken. Laaten wij nu tot de aanmerklijkste plaatſen van deeze Landvoogdij overgaan.

Vooreerst koomt ons voor de ſtad *Damaskus* zelve, hoofdſtad en zetel der *Pachas.* De Arabiers noemen haar *el-Châm*, volgens hun gebruik van den naam van het land aan de hoofdſtad te geeven. De oude Oosterſche naam *Demechk* is alleen bij de landbeſchrijveren bekend. Deeze ſtad ligt in eene uitgeſtrekte vlakte, ten Zuiden en ten Oosten, naar den kant der woestijn open en ten Westen en Noorden verengd wordende door gebergte, dat het gezigt vrij eng bepaalt. Daartegen koomen van dat gebergte veele beeken afſtroomen, die den grond van *Damaskus* beter dan enige andere ſtreek in *Syrie* bevogtigen en denzelven tot de aangenaamſte plaats maaken. De Arabieren ſpreeken 'er met verrukking van en houden niet op de groente en frischheid der boomgaarden, den overvloed en de verſcheidenheid der vrugten, de menigte ſtroomende wateren, en de helderheid der waterſprongen en bronnen te roemen. Het is ook de eenigſte

ſtreek,

ſtreek, waarin men afzonderlijke lusthuizen in het open veld ziet; de natuurlijke inwooners moeten alle deeze voordeelen op hoogeren prijs ſtellen, om dat zij zeldzaamer zijn in de omliggende ſtreeken. Voor het overige is de grond mager, ſteenachtig, roodachtig en niet geſchikt ter voortbrenging van graan; doch deeze hoedanigheden zijn weder voordeeliger voor de vrugten, welker ſappen te ſmaaklijker zijn. In geene ſtad zijn zoo veele kanaalen en fonteinen. Elk huis heeft de zijne. Al dit water wordt opgeleverd door drie beeken, of takken van eene zelfde rivier, die, de tuinen drie mijlen verre vrugtbaar gemaakt hebbende, in het Zuid-Oosten in eenen laagen grond van de woestijn valt, daar zij een moeras vormt, *Behairat-el Mandj*; dat is, *meir in de weide* genaamd.

Met die ligging kan men *Damaskus* niet betwisten dat zij eene der aangenaamſte ſteden in *Turkye* is; maar zij kon gezonder wezen. Men klaagt met reden dat het witachtig water van de *Barrâdé* koud en ſcherp is; men neemt ook waar dat die van *Damaskus* verſtoppingen onderhevig zijn, dat het wit van hun vel niet uitziet als van een gezond, maar als van een uit ziekte opkoomend mensch, eindelijk, dat het te veel eeten van vrugten, vooral abrikoozen, elken zomer en herfst tusſchenpoozende koortſen en buikloopen veroorzaakt.

Damaskus is verder in de lengte dan in de breedte uit-

uitgeſtrekt. De Heer NIEBUHR, die 'er een platten grond van gemaakt heeft, geeft die ſtad drie duizend twee honderd en vijftig halve roeden, dat is, iets minder dan anderhalve mijl in den omtrek. Als ik volgens die maat bij vergelijking met *Aleppo* reken, dan ſtel ik dat *Damaskus* tagtig duizend inwooneren bevat. Het grootste gedeelte beſtaat uit Arabieren en Turken; men rekent dat de Christenen meer dan vijftien duizend in getal zijn, van welke twee derde ſcheurmaakende zijn. De Turken ſpreeken nooit van het volk van *Damaskus* zonder aantemerken dat het 't booste volk van het geheele rijk is; de Arabier heeft 'er de volgende woordſpeeling tot een ſpreekwoord van gemaakt: *Châmî*, *choûmî*; *Damaskenaar*, *boos*; men zegt daarentegen van het volk van *Aleppo*; *halabi*, *tchelebi*; *Aleppenaar*, *Jonkertje*. Men maakt ook nog eene onderſcheiding, op den godsdienst gegrond en voegt 'er bij dat de Christenen 'er ſlegter en ſchelmachtiger dan elders zijn, zeekerlijk om reden dat de Muſulmannen 'er dweepachtiger en baldaadiger zijn; zij hebben 'er hetzelfde karakter als de inwooners van *Kairo*; even als zij verfoeijen zij de Franken: men kan niet op zijn Europeesch gekleed door *Damaskus* gaan; onze kooplieden hebben 'er geene komptoiren kunnen oprigten; men vindt 'er ſlegts twee Capucijner Zendelingen en eenen geneesmeester, die 'er niet voor bekend is.

Deeze

Deeze onverdraagzaamheid van die van *Damaskus* wordt vooral levendig gehouden door hunne gemeenschap met *Mekka.* Hunne stad is, zeggen zij, eene heilige stad, als zijnde de poort van de *Kiâbé:* het is ook indedaad te *Damaskus* dat alle de bedevaartgangers uit het Noorden van Asia vergaderen, gelijk te *Kairo* die van Afrika. Hun getal beloopt elk jaar van dertig tot vijftig duizend; veele gaan 'er vier of vijf maanden te vooren naar toe; de meeste koomen 'er eerst op het eind van den *Ramadan.* Alsdan gelijkt *Damaskus* eene groote kermis; men ziet 'er niet dan vreemdelingen uit alle gedeelten van *Turkye* en zelfs uit *Persie;* alles is vol kemelen, paarden, muilezelen en koopmanschappen: na zig enige dagen toegerust te hebben, gaat deeze geheele bende verwardlijk op reis en, door de grenzen van de woestijn trekkende, koomt zij in veertig dagen te *Mekka*, tegens het feest van den *Bairam.* Naardien die caravane het land van verscheiden onafhanglijke Arabische stammen doortrekt, heeft men met de *Bedouinen* verdrag moeten maaken, hun tollen betaalen en hen tot leidslieden neemen. Dikwijls vallen 'er op dit stuk geschillen voor tusschen de *Cheks*; de *Pacha* doet 'er zijn voordeel mede om een beteren koop te sluiten; gemeenlijk krijgt de stam van *Sardié*, die ten Zuiden van *Damaskus*, langs *Hauran* gelegerd is, den voorrang; de *Pacha* zendt den *Chek* eene

eene wapenknods, eene tent en een pels om hem te kennen te geeven dat hij hem tot *hoofd van het geleide* verkiest. Van dien tijd moet de *Chek* voor eenen prijs, voor welken zij overeengekoomen zijn, kemelen leveren; hij neemt dezelve uit zijnen ſtam en uit die van zijne bondgenooten voor eene, insgelijks bepaalde, belooning; men vergoedt hem geene ſchaden en alle verliezen, door toevallen veroorzaakt, zijn voor zijne rekening. Het een jaar door het ander ſterven 'er tien duizend kameelen, hetgeen een aanmerklijk voordeelig vertier voor de Arabieren is.

Men moet niet denken dat godsvrugt de eenigſte beweegreden van alle die kosten en vermoeienisſen is. De zugt om geld te winnen heeft 'er nog veel meer deel aan. De caravane is het middel om eenen zeer voordeeligen tak van koophandel te drijven. Bijna alle de bedevaartgangers drijven 'er handel mede. Als zij van huis trekken, neemen zij koopmanſchappen mede, welke zij onder weg verkoopen; het geld, dat daar van koomt, gevoegd bij dat, waarvan zij zig t'huis voorzien hebben, wordt naar *Mekka* gevoerd en daar voor neteldoek en Indiſche lijnwaaden van *Malabaar* en *Bengalen*, *châles* van *Cachemire*, aloë van *Tunkin*, diamanten van *Golconde*, paerlen van *Barhain*, wat peper en veel koffij van *Yemen* verruild. Somtijds ſtellen de Arabiers uit de woestijn de kooplieden in hunne

 hoop

hoop te leur, plonderen de agterblijvers en neemen een gedeelte der caravane weg; doch gemeenlijk koomen de bedevaartgangers in behouden haven en dan zijn hunne voordeelen aanmerklijk; en in alle gevallen rekenen zij zig vergoed door den eerbied, aan den naam van *Hadji* (Bedevaartganger) gehecht en door het vermaak van hunnen landgenooten de wonderen van de *Kabé* en van den berg *Arafât* te kunnen opvijzelen, van met ophef te kunnen fpreeken van de wonderbaarlijke menigte bedevaartgangeren en de veelheid der offerhanden op den dag van den *Bairâm*, van de vermoeienisfen, die zij uitgeftaan hebben, van de wonderlijke gedaante der *Bedouinen*, van de woestijn zonder water, en van het graf van den Propheet te *Medina*, die noch aan een' zeilfteen hangt, noch het voornaamst doelwit van de bedevaart is. Die vertellingen, van verre afgelegen plaatfen gedaan, hebben hunne gewoone uitwerking, namelijk, zij wekken de verwondering en verrukking der toehooreren, fchoon 'er, volgens de bekentenis van de bedevaartgangeren, die opregt fpreeken, zelve, niets ellendigers is dan die reis; ook heeft die voorbijgaande verwondering niet belet een fpreekwoord intevoeren, dat niet zeer tot eer van die vroome pelgrims is: *Mistrouw uwen buurman*, zegt de Arabier, *als hij een* Hadj *gedaan heeft*, *maar heeft hij 'er twee gedaan*, *zoo haast u om te verhuizen:* en de

on-

ondervinding heeft indedaad geleerd dat den meesten godvrugtigen van *Mekka* kwaade trouw en baldeadigheid eigen zijn, even als wilden zij zig wreeken van bedroogen te zijn door zelve bedriegers te worden.

Door deeze caravane is *Damaskus* het middenpunt van eene zeer uitgestrekte verzending van goederen. Door *Aleppo* heeft die stad gemeenschap met *Armenie*, *Anadolie*, *Diarbekr* en zelfs met *Persie.* Zij zendt caravanen naar *Kairo*, welke, eenen weg volgende, dien men reeds ten tijd van de Oudvaders bereisde, door *Djesr-Yakoub*, *Tabarié*, *Nablous* en *Gaza* trekken. Zij ontvangt koopmanschappen van *Constantinopolen* en uit Europa door *Saide* en *Bairout.* Hetgeen in haaren omtrek verbruikt wordt, wordt betaald met zijden- en katoenen-stoffen, die 'er in menigte en vrij konstig gemaakt worden, met drooge vrugten van haaren grond, met gesuikerde confituuren van roozen, abrikoozen, persikken enz. van welke *Turkye* voor bijna een millioen verbruikt; het overige, dat bij mangeling verhandeld wordt, brengt in het voorbijgaan een aanmerklijk voordeel op, door de tolregten en door het makelaars-loon, dat de kooplieden 'er van trekken. Die handel heeft in die streeken reeds in overoude tijden bestaan. Hij heeft verschillende wegen gevolgd, volgens de omstandigheden der regeeringen en plaatsen; overal

heeft hij altoos eenen rijkdom geteeld, welks voetstappen deszelfs verdelging zelve overleefd hebben. De Landvoogdij, over welken wij thans handelen, vertoont een gedenkstuk van dien aart, dat al te aanmerklijk is om met stilzwijgen voorbijgegaan te worden. Ik bedoel *Palmyre*, zoo beroemd in het derde tijdperk van Rome door de schitterende rol, welke het speelde in de geschillen der Parthers en Romeinen, door het lot van ODENATUS en ZENOBIA, door den val van deeze en door deszelfs ondergang onder AURELIANUS. Zedert dien tijd hadt haar naam een schoon aandenken in de geschiedenis nagelaaten; maar het was ook slegts een aandenken, en, vermits men niet wist, waarop men haare grootheid grondde, hadt men 'er slegts verwarde denkbeelden van; naauwlijks vermoedde men in Europa dat 'er overblijfzelen van waren, wanneer in het laatst van de voorleden eeuw kooplieden van *Aleppo*, die de *Bedouinen* gestadig hoorden spreeken van de groote puinhoopen, die in de woestijn gevonden wierden, besloten de waarheid van de wonderbaarlijke verhaalen, welke men hun 'er van deedt, te gaan onderzoeken. Eene eerste pooging, in het jaar 1678 door hun gedaan, slaagde niet gelukkig; de Arabiers schuddeden hen geheel uit en zij waren genoodzaakt te rug te keeren zonder hun oogmerk bereikt te hebben. Zij vatteden in het jaar 1691 weder nieuwen moed en kwamen ein-

eindelijk de gedenkſtukken, waarvan men hun geſprooken hadt, te zien. Hun verhaal, dat in de *Philoſophical Transactions* wierdt gemeen gemaakt, vondt veele ongeloovige en tegenſtreevers; men kon niet begrijpen noch gelooven dat op eene zoo verre van de bewoonde waereld afgelegen plaats, eene ſtad, zoo pragtig als hunne tekeningen opgaven, konde beſtaan hebben. Maar zedert de Engelſche Ridder DAWKINS in het jaar 1753 uitvoerige aftekeningen, welke hij in het jaar 1751 zelf op de plaats gemaakt hadt, heeft in het licht gegeeven, is 'er geene reden meer geweest om te twijfelen, en men heeft moeten erkennen dat de oudheid noch in Griekenland, noch in Italie, iets heeft nagelaaten, dat met de pragt der puinhoopen van *Palmyre* in vergelijking koomt.

Ik zal hier eene korte ſchets van het verhaal van den Heer WOOD, medereiziger en opſteller van de reisbeſchrijving van den Heer DAWKINS inlasſchen. (*a*)

„ Te *Damaskus* gehoord hebbende dat *Tadmour*
„ of *Palmyre* van eenen *Aga*, te *Hasſia* woonende,
„ afhing, reisden wij in vier dagen naar dat dorp, dat
„ in de woestijn, op den weg van *Damaskus* naar
„ *Aleppo*

(*a*) *Ruins of Palmyre*, 1 deel in fol. met vijftig plaaten, te Londen in het jaar 1753 gegraveerd, door ROBERT WOOD.

„ *Aleppo* ligt. De *Aga* ontving ons met die gast-
„ vrijheid, die in dat land zoo gemeen is onder
„ lieden van allen rang en, schoon ten uiterften
„ verwonderd over onze nieuwsgierigheid, gaf hij
„ ons de noodige onderrigtingen om die op de best
„ mogelijke wijze te voldoen. Wij vertrokken
„ van *Hasfia* op den 13 Maart 1751 met een ge-
„ leide van de beste Arabifche ruiters van den *Aga*,
„ met fnaphaanen en lange pieken gewapend, en kwa-
„ men vier uuren daarna te *Sodoud*, door eene onvrugt-
„ baare vlakte, die naauwlijks zoo veel voortbragt,
„ dat de gazellen, welke wij 'er met menigte zagen,
„ graazen konden. *Sodoud* is een klein dorpje,
„ door Maronitifche Christenen bewoond. Dat
„ plaatsje is zoo arm, dat de huizen van aarde, in
„ de zon gedroogd, gebouwd zijn. De inwoo-
„ ners bebouwen rondom het dorp zoo veel land
„ als hun noodig is voor hun beftaan alleen en zij
„ maaken goeden rooden wijn. Na het middagmaal
„ begaven wij ons weder op weg en kwamen in
„ drie uuren tijds te *Haouaraîn*, een Turksch
„ dorp, daar wij bleeven flaapen. *Haouaraîn*
„ heeft hetzelfde armelijk aanzien als *Sodoud*; maar
„ wij vonden 'er enige puinhoopen, welke doen
„ zien dat die plaats weleer aanmerklijker geweest
„ is. Wij zagen een nabuurig dorp, geheel van
„ zijne inwooneren verlaaten, dat in dat land me-
„ nigmaalen gebeurt; als de voortbrengzels van
„ den

„ den grond niet aan den landbouw beantwoorden, „ verlaaten de bewooners denzelven om niet onder- „ drukt te worden. Wij vertrokken den 13 van „ *Haouaraïn* en kwamen ten drie uuren te *Karia-* „ *tain*, altijd in de ſtreek van Oost- een vierde „ Zuid-Oostlijk voorttrekkende. Dit dorp ver- „ ſchilt niet van de voorige dan dat het wat grooter „ is: men vondt goed ons het overige van den dag „ daar te laaten doorbrengen, om ons, zoo wel „ als onze lastbeesten, tot de vermoeienisſen van „ onze verdere reis voortebereiden; want, ſchoon „ wij dezelve niet in minder dan vier en twintig „ uuren doen konden, moesten wij in eens over- „ trekken, naardien 'er in dat gedeelte der woestijn „ geen water is. Wij verlieten *Kariatain* op den „ 13, omtrent twee honderd perſoonen in getal, „ die, met hetzelfde getal van ezelen, muilezelen „ en kemelen, eenen vrij grappig vermengden hoop „ uitmaakten. Wij trokken wat Noord- een vierde „ Noord-Oost voort, door eene zandige effen „ vlakte van ten naasten bij drie en eene halve mijl „ breedte, zonder boomen en zonder water, en „ ter regter en ſlinker zijde bezoomd door eene ke- „ ten onvrugtbaare bergen, welke zig, omtrent twee „ derde mijls voor wij aan *Palmyre* kwamen, ſcheen „ te vereenigen."

„ Den veertienden op den middag kwamen wij „ aan de plaats, daar de gebergten in malkanderen

„ ſcheenen te loopen; tusſchen beiden is eene valei, „ in welke men nog de overblijfzelen eener water- „ leiding ziet, die weleer water in *Palmyre* bragt; „ ter regter en ter ſlinker zijde zijn vierkante torens „ van eene aanmerklijke hoogte. Nader bij koo- „ mende vonden wij dat het de oude begraafplaat- „ ſen der *Palmyreners* waren. Naauwlijks waren „ wij die eerbiedwaardige gedenkſtukken voorbij „ of de bergen ſcheidden zig in twee en wij zagen „ eensklaps de grootste menigte overblijfzelen van „ gebouwen, welke wij immer gezien hadden, " (ſchoon die reizigers Griekenland en Italie bezogt hadden) „ en agter die puinhoopen, naar den kant „ van den *Euphraat*, eene uitgeſtrektheid van vlak „ land, zoo verre het oog reiken kon, zonder het „ minst levendig voorwerp. Het is bijna onmo- „ gelijk zig iets verwonderlijkers te verbeelden. „ Een zoo groot getal Corinthiſche pijlaaren, met „ zoo weinige muuren en vaste gebouwen maakt „ het romaneskst gezigt, dat men met oogen zien „ kan. " Dus verre de Heer WOOD.

Het is zeeker dat de indruk van zulk een ſchouw- ſpel zig niet laat beſchrijven; maar ten einde de Leezer zig 'er, zoo na mogelijk, een denkbeeld van maake, voeg ik hier de tekening van het ge- zigt bij. Om wel te begrijpen, welke uitwerking het doet, moet men de evenredigheden met zijne verbeelding invullen. Men moet zig die enge ruimte voor-

voorſtellen als eene uitgeſtrekte vlakte, die zoo dunne ſtijlen als kolommen, welker voetſtuk alleen eens mans hoogte te boven gaat; men moet zig voorſtellen dat die rei van overeind ſtaande kolommen eene uitgeſtrektheid van meer dan dertien honderd halve roeden beſlaat en eene menigte andere gebouwen, die agter dezelve ſtaan, voor het gezigt verbergt. In die ruimte ziet men dan een paleis, van welk niets meer overig is dan de binnenplaatſen en muuren, dan een tempel, welks binnen-pijlaaren half omverre liggen, dan eene overdekte, dan eene open galerij, een triumph-boog: hier vormen de kolommen groepen, welker orde verbrooken is door den val van verſcheiden derzelve: daar ſtaan zij in reien, zoo lang, dat zij, even als reien boomen, in de verte onzigtbaar worden en niet meer dan lijnen, naast elkanderen getrokken, vertoonen. Als men zijn gezigt van dat verwisſelend toneel op den grond ſlaat, ontmoet het daar een ander, bijna even verſcheiden; men ziet aan alle kanten niet dan omgeſtortte ſtijlen, deeze geheel, geene verbrijzeld, of ſlegts in hunne geledingen ontwrigt; de grond is aan alle kanten als bezaaid met groote half bedolven ſteenen, met gebrooken lijsten, met beſchadigde kapiteelen, met verminkte friezen, met bedorven opwerk, met afgebrooken beeldhouwwerk, met geſchonden grafſteden en met altaaren, door ſtof verontreinigd. De volgende verklaring zal nader

verflag geeven van de voornaamfte voorwerpen, die in de plaat vertoond worden.

VERKLAARING VAN DE AFBEELDING.

A Is een Turksch kasteel, nu verlaaten.

B Eene grafſtede.

C Eene vervallen Turkſche vesting.

D Een graf, van waar eene rei kolommen begint, die tot R voortloopt, eene lengte van meer dan zes honderd halve roeden.

E Een gebouw, dat men gelooft door DIOCLETIANUS gestigt te zijn.

F Vervallen graf.

G Kolommen, als de binnenſte omtrek van een tempel geſchikt.

H Een groot gebouw, van 't welk nog ſlegts vier kolommen overig zijn.

I Overblijfzels van eene Christen kerk.

K Rei kolommen, die tot eene overdekte galerij ſchijnen behoord te hebben, en die aan de vier volgende voetſtukken eindigen.

L Vier groote voetſtukken.

M Cel of buitenſte omtrek van een tempel met een gedeelte van de pijlaaren van haaren binnenſten omgang.

N Kleine tempel.

O Menigte kolommen, die eene valſche vertooning van eene renbaan maaken.

P Vier

Gezigt van de Puinhoopen van PALMYRE in de Woestijn van SYRIE.

P Vier heerlijke kolommen van granietſteen.

Q Kolommen als de binnenſte omgang van een tempel geſchikt.

R Boog, aan welken de rei kolommen, die bij D begint, eindigt.

S Groote kolom.

T Vervallen Turkſche Moskée met haar torentje *t*.

U Groote kolommen, van welke de grootste met haare lijst omgeſtort is.

V Kleine omtuining van aarde, in welke de Arabiers olijvenboomen en graanen teelen.

X Tempel van de Zon.

Y Vierkante toren, door de Turken op de plaats van de overdekte galerij gebouwd.

Z Muur, die de binnenplaats des tempels omringde.

& & & & Grafſteden in de valei buiten de muuren der ſtad verſtrooid.

Men moet in de plaaten van den Heer Wood zelve de verſchillende deelen van die gebouwen zien, om zig een denkbeeld te kunnen vormen, tot hoe groot een graad van volkoomenheid de konsten in die overoude tijden geklommen waren. De bouwkunst hadt vooral haare ſchatten geſpild en haare pragt ten toon geſpreid in den tempel der Zon, eene Godheid te *Palmyre*. De vierkante muur van de binnenplaats, die denzelven omvat, heeft

zes

zes honderd negen en zeventig voeten lengte aan elke zijde. Langs deezen muur liep aan de binnenzijde eene dubbele rei kolommen: in het midden van de ledige ruimte vertoont de Tempel nog een voorgevel van zeven en veertig voeten, terwijl de zijden van het gebouw honderd vier en twintig voeten diep zijn; rondom loopt een omgang door een en veertig kolommen gevormd; het is bijzonder dat de deur naar het Westen en niet naar het Oosten ſtaat. De bovenſte ſteen van de boog van die deur, welke ter aarde gevallen is, vertoont een Zodiak, welkers tekenen dezelfde als de onze zijn; op een anderen diergelijken ſteen is een vogel van dezelfde gedaante als die te *Balbek*, op een grond met ſterren bezaaid. Het is voor den Historiekundigen opmerkenswaardig dat de voorgevel van de overdekte galerij twaalf kolommen heeft, even als die van *Balbek*; maar het is nog opmerklijker voor konſtenaaren, dat die twee voorgevels naar de galerij van het paleis de *Louvre* gelijken, door PERRAULT gebouwd voor dat die tekeningen, die ons dezelve bekend gemaakt hebben, in wezen waren; het eenigst verſchil is dat de kolommen van de *Louvre* gekoppeld zijn, daar die te *Balbek* en te *Palmyre* op haar zelve ſtaan.

Daar is op de binnenplaats van dienzelfden tempel eene andere vertooning, nog belangrijker voor eenen Wijsgeer; die, namelijk, van op die heilige over-

overblijfzelen van de pragt en heerlijkheid eens magtigen en beſchaafden volks een dertigtal aarden hutten te zien, waarin zoo veele boeren-gezinnen woonen, die al het uiterlijke der armoede hebben. Zie daar alle de tegenswoordige bevolking van eene, weleer zoo volkrijke, plaats. Alle de nijverheid deezer Arabieren bepaalt zig tot het kweeken van enige olijvenboomen en het weinigje graan, dat zij tot hun onderhoud noodig hebben; al hun rijkdom beſtaat in enige geiten en ſchaapen, welke zij in de woestijn laaten graazen; alle hunne gemeenſchap met andere is bepaald tot de kleine caravanen, die vijf of zes maalen 's jaars van *Homs* koomen, waarvan zij afhanglijk zijn: niet in ſtaat zijnde om zig tegens geweld te verdedigen zijn zij genoodzaakt menigvuldige ſchattingen aan de *Bedouinen* te betaalen, die hen kwellen of beſchermen. „ Hun „ lighaam is gezond en wel gemaakt " voegen 'er de Engelſche reizigers bij, „ en de zeldzaamheid „ van ziekten onder hen bewijst dat de lugt van „ *Palmyre* den lof verdient, welken LONGINUS „ haar geeft in zijnen brief aan PORPHYRUS; het „ regent 'er zelden, uitgezonderd ten tijde der „ nagteveningen, wanneer 'er ook van die zand- „ orkaanen waaien, die zoo gevaarlijk in de woes- „ tijn zijn. De kleur dier Arabieren is zeer door „ de groote warmte verbruind; maar zulks belet niet „ dat de vrouwen ſchoone trekken hebben. Zij

„ zijn

„ zijn gesluierd gelijk overal in het Oosten; maar
„ zij maaken zoo veel zwaarigheid niet als elders
„ om hunne aangezigten te laaten zien; zij ver-
„ wen zig de toppen der vingeren ros (met *henné*),
„ de lippen blaauw, de wenkbraauwen zwart, en
„ zij draagen aan de ooren en den neus groote gou-
„ den of koperen ringen."

Men kan zoo veele gedentekenen van nijverheid en vermogen niet zien zonder te vraagen welke de eeuw ware, die dezelve zag ontwikkelen, welke de bron ware van de schatten, die tot die ontwikkeling vereischt wierden; in een woord, welke de geschiedenis van *Palmyre*, en waarom die stad zoo zonderling gelegen zij, zijnde zij in enig opzigt als een eiland, van de bewoonbaare aarde gescheiden door eene zee van onvrugtbaar zand. De reizigers, welke ik aangehaald heb, hebben over deeze vraagstukken belangrijke nasp euringen gedaan, die te lang zijn om in dit werk ingelascht te worden: men moet in het hunne leezen hoe zij te *Palmyre* twee soorten van overblijfzelen onderscheiden, van welke de eerste tot zeer oude tijden behooren en slegts vormelooze puin zijn; de tweede, die uit nog in wezen zijnde gedenkstukken bestaan, behooren tot laatere eeuwen. Men zal 'er in zien hoe zij, zig grondende op de soort van bouworde, van welke men gebruik gemaakt heeft, de bouwing derzelve stellen in de drie eeuwen voor DIOCLETIA-

NUS,

NUS, in welke de Corinthiſche orde alle de andere voorgetrokken wierdt. Zij toonen door redeneeringen vol ſchranderheid dat *Palmyre*, drie dagreizens van den *Euphraat* gelegen, alle haare ſchatten verſchuldigd was aan het voordeel van op eenen der wegen van den grooten handel, die van alle tijden tusſchen Europa en Indie plaats gehad heeft, gelegen te zijn; zij bewijzen, eindelijk, onwederleglijk dat zij haaren grootſten aanwas verkreeg toen zij, de ſcheidsplaats tusſchen de Parthen en Romeinen geworden zijnde, zig in hunne geſchillen onzijdig wist te houden en de weelde dier magtige Rijken tot haaren eigen welvaart wist te doen dienen.

Palmyre was van alle tijden de natuurlijke ſtapelplaats van de koopwaaren, die door de Perſiſche Golf uit Indie kwamen, en van daar langs den *Euphraat* of door de woestijn opgevoerd wordende, zig in *Phenicie* en *Klein Aſia* onder de natieën gingen verſpreiden, die 'er altijd gretig naar geweest zijn. Die handel moest daar, van de vroegſte eeuwen, een begin van bevolking vestigen en 'er eene gewigtige plaats van maaken, ſchoon toen nog weinig beroemd. De twee bronnen van zoet water (*a*), welke de grond daar oplevert, waren voor-

(*a*) Dat water is warm en zwavelachtig; maar de inwooners,

vooral een vermogend aanlokzel om te gaan woonen in die woestijn, die overal elders dor en droog is. Het waren ongetwijfeld die twee beweegredenen, die SALOMONS aandacht wekten en dien handeldrijvenden Vorst noopten om zijne wapenen tot zoo verre van *Judea* uittebreiden. „Hij bouw„de 'er ſterke muuren om," zegt de historieſchrijver JOSEPHUS (*a*) „om zig het bezit der „plaats te verzeekeren en noemde haar *Tadmour*, „dat *plaats der palmboomen* betekent." Men heeft uit dit verhaal willen opmaaken dat SALOMON derzelver eerſte ſtigter geweest is; maar men moet 'er liever uit beſluiten dat die plaats reeds bekend was voor eene plaats van gewigt. De palmboomen, die hij 'er vondt, zijn ſlegts boomen van bewoonde landen: voor MOZES reeds toonen ons de reizen van ABRAHAM en JAKOB uit *Meſopotamie* in *Syrie* dat 'er tusſchen die landen eene gemeenſchap geweest is, die *Palmyre* moest verlevendigen. De kaneel en de paerlen, van welke men ten tijde des Hebreeuwſche wetgeevers melding maakt, bewijzen dat 'er gemeenſchap met Indie en de Perſiaanſche Golf was, die langs den *Euphraat* moest

ners, die elders geen ander dan brak hebben, vinden het goed; en het is ten minſten gezond.

(*a*) *Joodſche Hiſt.* VIII *B.* 2 *Hoofdſt.*

moest geſchieden en ook door *Palmyre* moest gaan. Thans nu die eeuwen zoo verre verſtreeken en de meeste gedenkſtukken vergaan zijn, kan men niet wel redeneeren over den ſtaat dier landen op die tijden, en men begrijpt dien des te minder, omdat men als historiſche feiten aanneemt hetgeen voorige feiten zijn, die een geheel ander kenmerk hebben; als men egter in aanmerking neemt dat de menſchen in alle tijden door dezelfde belangen en genietingen vereenigd zijn, zal men oordeelen dat 'er reeds zeer vroeg betrekkingen van koophandel van het een volk met het ander moeten gekoomen zijn en dat die betrekkingen ten naasten bij dezelfde moeten geweest zijn, welke in laatere en beter bekende tijden weder gevonden worden. Volgens dit beginzel is, om niet boven de eeuw van SALOMON opteklimmen, de inval van dien Vorst in *Tadmour* een feit, dat eene menigte betrekkingen en gevolgen oplevert. De Koning van *Jeruſalem* zou zijnen aandacht niet op eene zoo verre afgelegen en zoo afgezonderde plaats gevestigd hebben, zoo hij 'er niet eene dringende reden van eigenbelang voor gehad hadde. Dat belang kon niet anders zijn dan een groote handel, van welken die ſtad reeds de ſtapelplaats, van welken Indie een der verwijderde doeleinden, en van welken de Perſiſche Golf het voornaam middenpunt was. Verſchillende feiten, met elkanderen vereenigd, loopen vooral te zaamen

om dat laatste punt daar te ſtellen; nog meer, zij leiden ons noodzaaklijk op om de Perſiſche Golf te erkennen voor het middenpunt van den handel van dat *Ophir*, op welk men zoo veele verkeerde onderſtellingen gebouwd heeft. Was het ook indedaad in die Golf niet dat de Tyriers in oude eeuwen eenen handel gaande hielden, en bezittingen hadden, van welke de eilanden *Tyrus* en *Aradus* gedenktekens gebleven zijn? Zoo SALOMON het verbond met die Tyriers zogt, zoo hij hunne lootſen noodig hadt om zijne ſchepen te beſtuuren, wat anders zou dan het doel van de reis geweest zijn dan die plaatſen, daar zij reeds verkeerden, daar zij zig naar toe begaven door hunne havenen van *Phænicum Oppidum*, aan de Roode Zee en misſchien door die van *Tor*, in welks naam een overblijfzel van den hunnen ſchijnt te zijn? Vallen de paerlen, die een der voornaamſte artijkelen van den koophandel van SALOMON waren, niet bijna eeniglijk op de kust van de Golf, tusſchen de eilanden *Tyrus* en *Aradus* (thans *Barhain*) en Kaap *Maſandoum*? Heeft men de paauwen, die den Jooden tot verwondering ſtrekten, niet altijd geacht oorſpronglijk te zijn van de provintie van Perſie, die aan de Golf ligt? Kwamen niet de aapen van *Yemen*, dat op den weg ligt en daar zij nog in overvloed gevonden worden? Is niet in dat *Yemen* het land van *Saba*, welks Koningin den Joodſchen Koning wierook en goud bragt?

bragt? Waren dat niet die Sabeeërs, welke STRABO roemt wegens de menigte gouds, dat zij bezaten? Men heeft *Ophir* in Indie en in Afrika gezogt; maar is het niet eene der twaalf ſtreeken of Arabiſche volkeren, waarvan in hunne Hebreeuwſche afſtammingen melding gemaakt wordt? En kan men het buiten hun vast land ſtellen daar die afſtammingen overal eene methodieke orde van plaats volgen, wat ook BOCHART en CALMET 'er van gezegd hebben? Vinden wij, eindelijk, den naam zelven van dat *Ophir* niet weder in dien van *Ofor*, ſtad uit de landſtreek van *Osman*, op de paerl-kust? Dat land bezit geen goud meer; maar wat heeft dit te beduiden, daar STRABO ons zegt dat, ten tijde der Seleuciden, de inwooners van *Gerrha*, op den weg naar *Babylon*, eene aanmerklijke hoeveelheid van dat metaal van daar haalden? Als men alle deeze omſtandigheden wikt en weegt, zal men met mij inſtemmen dat de Perſiſche Golf het middenpunt van den meesten koophandel van het oude Oosten geweest is; dat het was om langs eenen korteren of zeekerer weg met dezelve gemeenſchap te hebben dat SALOMON zig tot den *Euphraat* uitbreidde en, eindelijk, dat *Palmyre*, als eene dienſtige ſtapelplaats, reeds in dien tijd in eenen, zoo niet luisterrijken, ten minſten vrij aanmerklijken ſtaat geweest is. Men moet zelfs, als men de omwentelingen van de daaropvolgende eeuwen rijplijk

overweegt, denken, dat die handel eene voornaame oorzaak was van die groote beweegingen in Neder-Asia, van welke de dorre kronijken geene reden geeven. Zoo de Asſyriers van *Ninive*, na SALOMONS tijd, hunne begeerten naar den kant van *Chaldea* en den benedenſten loop van den *Euphraat* wendden, was zulks om nader bij de Perſiſche Golf, de bron van rijkdom, te zijn. Zoo *Babylon*, van eerst cijnsbaar aan *Ninive*, in korten tijd haare mededingſter en de zetel van een nieuw rijk wierdt, was zulks om dat haare ligging haar tot de ſtapelplaats van dien handel maakte: Eindelijk, zoo haare Koningen *Jeruſalem* en *Tyr* zoo hardnekkig beoorloogden, was zulks niet alleen om die ſteden te berooven van de ſchatten, welke zij bezaten, maar ook om de afleiding, welke zij door de Roode Zee veroorzaakten, te beletten. Een historieſchrijver (*a*), die ons leert dat NABUKODONOSOR zig, voor hij *Jeruſalem* belegerde, van *Tadmour* meester maakte, geeft ons daardoor te kennen dat die ſtad deel hadt aan de handelingen der groote hoofdſteden in den omtrek. Derzelver val, trapswijze voorgevallen, wierdt voor haar, onder het gebied der Perſen en onder de opvolgeren van

(*a*) JAN *van Antiochie.*

van Alexander, de oorzaak van den aanwas, welken zij eensklaps ten tijde der Parthen en Romeinen ſcheen te verkrijgen; toen hadt zij een tijdperk van verſcheiden eeuwen van vrede en werkzaamheid, die haaren inwooneren gelegenheid gaven die gedenktekenen van rijkdom, welker puinhoopen wij nog met bewondering beſchouwen, opterigten. Zij konden te meer pragt daaraan ten toon ſpreiden omdat de grond geene andere ſoort van verteeringen toeliet en omdat de weelde der kooplieden in alle landen zig bij voorkeur aan gebouwen wendt. Odenatus en Zenobia voerden deezen voorſpoed ten top; maar deszelfs natuurlijken maat hebbende willen overſchrijden, verbraken zij eensklaps deszelfs evenwigt en *Palmyre*, door Aurelianus van den grooten ſtaat, tot welken zij in *Syrie* geklommen was, beroofd, toen door dien Keizer belegerd, ingenoomen en verwoest, verloor in eenen dag de vrijheid en veiligheid, die de eerſte bronnen van haare grootheid geweest waren. Van dien tijd af aan hebben de geduurige oorlogen in die landen, de verwoestingen der overweldigers, de knevelarijen der dwinglanden, terwijl zij de volkeren verarmden, den koophandel doen kwijnen en de bron opgedroogd, die in het midden der woestijn de nijverheid en welvaart deedt bloeijen; de geringe beekjes, die 'er nog van overig zijn gebleven, door *Aleppo* en *Damaskus*

afgeleid, dienen thans eeniglijk om dat verlies merkbaarer en volkoomener te maaken.

Deeze eerbiedwekkende puinhoopen verlaatende en weder in het bewoonde land keerende, ontmoeten wij eerst *Homs*, het *Emesus* (*a*) der Grieken, op den Oostlijken oever van den *Orontes* gelegen. Deeze stad, weleer eene versterkte en zeer bevolkte plaats, is thans niet dan een vrij groot vervallen vlek, in welk men niet meer dan twee duizend inwooneren, gedeeltelijk Grieken, gedeeltelijk Musulmannen, telt. Daar woont een *Aga*, die het geheele land tot *Palmyre* van den *Pacha* van *Damaskus* in onder-pagt heeft. De *Pacha* zelf bezit die pagt als een leen, onmiddelijk van den Sultan afhangende: met *Hama* en *Marra* is het eveneens gesteld. Deeze drie pagten koomen op vier honderd beurzen of vijfmaal honderd duizend fransche *livres* te staan, maar brengen bijna viermaalen zoo veel op.

Twee dagreizens beneden *Homs* is *Hama*, in *Syrie* beroemd door haare water-raderen. Zij zijn ook indedaad de grootste, welke men 'er kent; zij zijn tot twee en dertig voeten in middellijn. De omtrek dier raderen bestaat uit bakjes, zoodanig geschikt,

(*a*) Ook *Emisa*, *Emesa*, *Emessa* genoemd. VERTAALER.

ſchikt, dat zij, als zij in den ſtroom van den vloed draaien, met water vervuld worden, en, boven aan het rad gekoomen zijnde, zig ontlasten in een bak, waaruit het water door kanaalen naar de openbaare en bijzondere baden loopt. De ſtad ligt in eene enge valei op de twee oevers van den *Orontes*; zij bevat omtrent vier duizend zielen en daar is enige levendigheid, omdat zij op den weg van *Aleppo* naar *Tripoli* ligt. De grond is, even als in die geheele ſtreek, zeer goed voor tarw en katoen; maar de landbouw, die voor de roofzugt van den *Motſallam* en der Arabieren ſtaat blootgeſteld, kwijnt. Een *Chek* van deeze laatste, MOHAMMAD-EL-KORFÂN genaamd, heeft zig zedert enige jaaren zoo magtig gemaakt, dat hij het land willekeurige ſchattingen heeft kunnen opleggen. Men acht dat hij tot dertig duizend ruiters op de been kan brengen.

Als men verder langs den *Orontes* nederdaalt, een weg, die weinig bereisd wordt, ontmoet men op eenen moerasſigen grond eene plaats, aanmerkingswaardig door haare verandering van lot. Die plaats, *Famié* genoemd, was weleer, onder den naam van *Apamea*, eene der beroemdſte ſteden van die landſtreeken. *Daar*, zegt STRABO, *hadden de Seleuciden de leer- en kweek-ſchool van hunne ruiterij opgerigt.* Het land in den omtrek, overvloedig van weiden voorzien, voedde tot dertig dui-

zend merriëën, drie honderd hengsten en vijf honderd elephanten. In plaats van dit gewoel van vee graazen 'er in de moerasfen van *Famié* heden ten dage naauwlijks enige buffels en fchaapen. De oude foldaaten van ALEXANDER, welke die plaats tot hunne rustplaats verkoren hadden, zijn opgevolgd door ellendige boeren, die in geftadige vrees voor de knevelarijen der Turken en voor de invallen der Arabieren leeven. Aan alle kanten ziet men in deeze ftreeken hetzelfde tafereel. Elke ftad, elk dorp is gebouwd van ftukken en brokken en ftaat op de puinhoopen van oude gebouwen: men ontmoet 'er telkens, en in de woestijn, en langs den weg naar het gebergte van *Damaskus*, en zelfs als men aan de Zuid-zijde die ftad langs trekt, in de onmeetlijke vlakten van *Haurân*. De bedevaartgangers van *Mekka*, die dezelve vijf of zes dagreizens doortrekken, getuigen dat zij 'er op elken tred voetftappen van oude woonplaatfen vinden. Zij zijn egter minder aanmerklijk in die vlakten, aangezien men 'er duurzaame bouwftoffen ontbreekt: de grond is eene zuivere aarde zonder fteenen en bijna zonder keifteentjes. Hetgeen men van deszelfs tegenswoordige vrugtbaarheid vertelt, beantwoordt volmaakt aan het denkbeeld, dat 'er de Hebreeuwfche boeken van geeven. Overal daar men tarw zaait, levert het overvloedig op, als 'er geen gebrek aan regen is, en het groeit tot eens

mans

mans lengte. De bedevaartgangers verzeekeren zelfs dat de bewooners eene lighaamskragt en grootte hebben boven de overige Syriers; zij moeten in andere opzigten van hun verschillen, omdat hunne lugtstreek, die ten uitersten droog en warm is, meer naar die van *Egypte* dan naar die van *Syrie* gelijkt. Zij hebben, even als in de woestijn, gebrek aan versch water en hout, zij branden mist en bouwen hunne hutten met geklopte aarde en stro. Zij zijn zeer bruin van kleur; zij betaalen schatting aan den *Pacha* van *Damaskus*. Maar de meeste hunner dorpen stellen zig onder de bescherming van enige Arabische stammen, en als de *Cheks* voorzigtig van gedrag zijn, bloeit het land en geniet veiligheid. Deeze heerscht nog meer in het gebergte, dat deeze vlakten ten Westen en Noorden bepaalt; deeze reden heeft 'er zedert enige jaaren veele Druzische en Maronitische gezinnen, de onlusten in den *Libanon* moede, naar toe gelokt; zij hebben 'er *Dêa* (*a*) of dorpen gebouwd, in welke zij hunnen godsdienst vrijelijk belijden en kapellen en priesteren hebben. Een kundig reiziger zou ongetwijfeld in die streeken veele gewigtige voorwerpen van oudheid en natuurlijke historie

(*a*) Van daar het Spaansch woord *aldea*.

torie vinden; maar geen Europeër is, zoo ver men weet, nog in dezelve doorgedrongen.

Als men den *Jordaan* nadert, wordt het land bergachtiger en meer bevogtigd; de valei, door welke die rivier loopt, is, over het algemeen, overvloedig van weiden voorzien, vooral in het bovenſte gedeelte. Wat de rivier zelve belangt, deeze is zoo gewigtig niet als men zig gewoonlijk verbeeldt. De Arabieren, die den naam van *Jordaan* niet erkennen, noemen haar *el-Chariâ*: haare gewoonlijke breedte tusſchen de twee voornaamſte meiren is weinig meer dan zeventig of tagtig voeten; daarentegen heeft zij van tien tot twaalf voeten diepte. In den winter vloeit zij buiten het eng bed, dat haar bevat, en ſtroomt, als zij door den regen gezwollen is, over de twee oevers, zoo dat zij een ſtroom vormt, die ſomtijds een vierde mijls breed is; derzelver grootſte aanwas is in de maand Maart, als de ſneeuw op het gebergte van den *Chek* ſmelt; alsdan is haar water meer dan op enigen anderen tijd drabbig en geelachtig en haar loop ſnel. Haare oevers zijn bedekt met een dik bosch van riet, wilgen en andere boomen, die tot ſchuilhoeken dienen van eene menigte wilde zwijnen, oncen, jakhalzen, haazen en vogelen.

Als men den *Jordaan* overtrekt, halver weg tusſchen de twee meiren, koomt men in eene bergachtige landſtreek, weleer vermaard onder den naam

van

van Koningrijk van *Samarie* en thans bekend onder dien van land van *Nablous*, dat de hoofdplaats van hetzelve is. Dit vlek, bij *Sikem* en op de puinhoopen van het *Neapolis* der Grieken gelegen, is de verblijfplaats eens *Cheks*, die de ſchatting in pagt heeft, van welke hij den *Pacha* van *Damaskus*, als hij de ronde doet, rekenſchap geeft. De toeſtand van dat land is ten naasten bij dezelfde als die van het land der *Druzen*, met dit onderſcheid dat deszelfs inwooners zulke ieverige Muzulmannen zijn, dat zij niet gaarne Christenen onder hen dulden. Zij zijn bij dorpen in hun gebergte verſpreid, welks vrij vrugtbaare grond veel koren, katoen, olijven, en enige zijde voortbrengt. De afſtand, waarop zij van *Damaskus* zijn, en de moeielijkheid van hunnen grond behoedt hen tot een zekeren maat voor de knevelarijen der regeering en hebben hun meer welvaart bezorgd dan men elders vindt. Zij gaan zelfs thans door voor het rijkst volk van *Syrie;* zij zijn deeze voordeelen verſchuldigd aan het voorzigtig gedrag, dat zij in de laatste onlusten van *Galilea* en *Palestina* gehouden hebben; de gerustheid, die bij hen heerschte, nodigde veele welgeſtelde lieden om zig daar tegen de wisſelvalligheden der fortuin in veiligheid te ſtellen; doch zedert vier of vijf jaaren heeft de heerschzugt van enige *Cheks*, door de Turken aangehitst, onder hen eenen geest van partijſchap en tweedragt

doen

doen geboren worden, die bijna even zoo nadeelige uitwerkingen hebben als de knevelarijen der *Pachas.*

Twee dagreizens ten Zuiden van *Nablous*, door bergen trekkende, die, op elken tred, meer met keifteenen bezaaid en dorrer worden, koomt men aan eene ftad, die, gelijk zoo veele andere, welke wij doorloopen hebben, een groot voorbeeld van de wisfelvalligheid der menschlijke zaaken vertoont: als men haare nedergeworpen muuren, haare vervulde gragten*, haaren omtrek, met puin belemmerd, befchouwt, kan men naauwlijks die beroemde hoofdftad erkennen, die weleer tegens de magtigfte rijken worftelde, die een tijd de magt van Rome zelve weêrftondt en die, door eene wonderlijke ommekeer van haar lot, thans derzelver hulde en eerbied ontvangt; in een woord men heeft moeite om *Jerufalem* te erkennen. Men verwondert zig nog meer over haar lot, als men haare ligging aanfchouwt; want, op eenen ruuwen grond, die water ontbreekt, geplaatst, van holle wegen en moeijelijke hoogten omringd, van alle groote wegen verwijderd fcheen zij niet gefchikt om eene ftapelplaats van koophandel noch eene plaats van vertier te worden; maar zij heeft alle zwaarigheden overwonnen, zeekerlijk om te toonen wat de gemeene waan vermoge als hij door eenen bekwaamen wetgeever beftierd, of door gelukkige omftandigheden begunftigd wordt. Het is diezelfde waan, die haar nog een over-

overſchot van aanzijn behoudt; de roem van haare wonderen, bij de Oosterlingen vereeuwigd, lokt en vestigt altijd een zeker getal hunner in haare muuren; Muzulmannen, Christenen, Jooden, alle zonder onderſcheid van ſecte, rekenen het zig eene eer de *edele* en *heilige* ſtad (*a*) gelijk zij haar noemen, te zien, of gezien te hebben. Als men volgens den eerbied, dien zij voor haare heilige plaatſen toonen, oordeelt, zou men meenen dat 'er geen godvrugtiger volk in de waereld ware; maar dat heeft niet belet dat zij den naam van het ſlegtst volk van *Syrie* te zijn, zonder zelfs *Damaskus* uittezonderen, verkregen en verdiend hebben; men acht dat derzelver inwooners twaalf of veertien duizend zielen bedraagen.

Jeruſalem heeft van alle tijden haare eigen ſtadvoogden gehad, die den tijtel van *Pacha* voerden; maar zij is gewoonlijker, gelijk thans plaats heeft, afhanglijk van *Damaskus*, van welke zij een *Mot-ſallam*

(*a*) De Oosterlingen noemen *Jeruſalem* nooit anders dan met den naam van *el-Kods*, de *heilige*, en voegen 'er ſomtijds den bijnaam van *el Cherif*, de *edele* bij. Deeze naam *el-Kods* ſchijnt mij toe de naams-oorſprong van alle de bergen bij de oudheid *Caſius* genaamd, die, even als *Jeruſalem*, de twee eigenſchappen hadden van *hooge plaatſen* te zijn en met *tempelen* of *heilige plaatſen*, bebouwd te wezen.

fallam of *Gezagvoerer* ontvangt. Die *Motſallam* betaalt 'er eene pagt van, die gevonden wordt uit de *miri*, de tollen en vooral uit de dwaasheid van de Christen inwoneren. Om dit laatste artijkel te begrijpen moet men weeten dat de verſchillende gemeenten der ſcheurmakende en Katholijke Grieken, Armeniers, Kopten, Abysſiniers en Franken elkanderen het bezit der heilige plaatſen benijdende, elkaêr die onophoudlijk met geld bij de Turkſche Landvoogden betwisten. Elk ievert om ſtrijd om een voorregt te verkrijgen of zijnen mededingeren een te ontneemen; elk ievert om de misſtappen, die zij doen mogen, te gaan aanbrengen. Heeft men in het geheim enige verbetering aan eene kerk gemaakt, heeft men bij eenen omgang meer dan gewoone ſtatie gebruikt, is een bedevaartganger door eene andere poort ingekoomen dan voor hem beſtemd is, het wordt een onderwerp van aanklagte aan de regeering, die niet nalaat haar voordeel 'er mede te doen om geld afteperſſen en boeten te doen betaalen. Van daar vijandſchappen en geduurige oorlog tusſchen de verſchillende kloosters en tusſchen de aanhangers van elke kerkgemeenſchap. De Turken, welken elk geſchil altoos geld opbrengt, zijn, gelijk men wel denken kan, niet gezind om de bron derzelve te ſtoppen. Groote en kleine alle trekken 'er voordeel uit; de eerste verkoopen hunne beſcherming, de laatste hunne ver-

zoe-

zoeken: van daar een geest van listigheid en kuiperij, die maakt dat alle klasſen zig omkoopen laaten; van daar voor den *Motſallam* een voordeel, dat elk jaar meer dan honderd duizend piasters beloopt. Elke bedevaartganger moet hem tien piasters inkomst-geld betaalen, dan nog een regt voor het geleide tot de reis naar den *Jordaan*, zonder de voordeelen te rekenen, welke hij van de onvoorzigtigheden, welke die vreemdelingen geduurende hun verblijf begaan, trekt. Elk klooster betaalt hem eene zekere ſom voor het regt van omgangen te doen; eene andere voor elke verbetering, die aan de gebouwen gedaan moet worden; dan geſchenken bij de aankomst van elken Opperſten, gelijk ook bij zijne aanſtelling; dan nog geſchenken onder de hand om geheime kleinigheden, die men verzoekt, te verkrijgen en dat alles beloopt veel bij Turken, die de konst van uittemergelen zoo ſchoon verſtaan als de bekwaamſte regtsgeleerden in Europa. De *Motſallam* trekt ook regten van den uitvoer van eene bijzondere waar van *Jeruſalem;* ik bedoel de *roozenkransſen*, *reliquie-kasjes*, *heiligdommen*, *kruisſen*, *pasſiën*, *agnus dei*, *gewijde ſtoffen* (*Scapulaires*) enz. van welke ieder jaar meer dan drie honderd kisten verzonden worden. Het maaken van dit huisraad van godsvrugt is de tak van nijverheid, van welken de meeste Christen en Mahometaanſche huisgezinnen te *Jeruſalem* en in derzelver omtrek lee-

leeven; mannen, vrouwen en kinderen houden zig bezig met hout en koraal te snijden en te draaien, en in zijde, met paerlen, goud- en zilverdraad te stikken. Het klooster van het *Heilige Land* alleen neemt 'er jaarlijks voor vijftig duizend piasters van en die der Grieken, Armeniers en Kopten met elkanderen voor eene nog grooter somme: die soort van koophandel is den fabrikeuren des te voordeeliger, omdat zij bijna alleen voor het werkloon behoeven betaald te worden en brengt den verkooperen des te meer voordeel aan, omdat de prijs van de waar tienvoudig verhoogd wordt door eene ingebeelde waardij. Deeze waaren, naar *Turkye*, *Italie*, *Portugal* en voornamelijk naar *Spanje* vervoerd, doen van daar, aan aelmoezen of in betaaling, aanmerklijke sommen te rug koomen. Hier bij voegen de kloosters nog eenen anderen niet min aanzienlijken tak, de bezoeken namelijk der bedevaartgangeren. Men weet dat de godvrugtige begeerte van de *heilige plaatsen* te bezoeken te alle tijden uit alle landen Christenen naar *Jerusalem* gelokt heeft; daar is zelfs eene eeuw geweest, waarin de bedienaars van den godsdienst zulks tot eene tot de zaligheid vereischt wordende verrigting gemaakt hadden. Men herinnert zig dat het deeze godsdienstige ijver was die, geheel Europa beroerende, de kruisvaarten voortbragt. Zedert derzelver ongelukkige uitkomst, is die ijver der Europeaanen meer en

meer

meer verkoeld en het getal der bedevaartgangeren is veel verminderd; het bepaald zig thans tot enige monnikken uit *Italie*, *Spanje* en *Duitschland*; maar met de Oosterlingen is het zoo niet gelegen. Getrouw aan de oude denkwijze blijven zij de reis naar *Jerusalem* beschouwen als een werk van de grootste verdienste; zij zijn zelfs geërgerd over de slapheid der Franken in dit opzigt en zeggen dat zij alle ketters of ongeloovige geworden zijn. Hunne Priesters en Monniken, welken deeze ijver voordeelig is, houden niet op denzelven aanteſtooken. De Grieken voornamelijk verzeekeren dat *de bedevaart volkoomen aflaat doet verwerven, niet alleen voor het voorledene, maar zelfs voor het toekoomende en dat zij niet alleen moord, bloedschande en onnatuurlijke wellust vergeeft; maar zelfs het verbreeken van de vasten en het schenden van de feestdagen, dat zij vrij zwaarer zonden rekenen.* Zulke sterke aanmoedigingen blijven niet zonder uitwerking; daar vertrekt elk jaar uit *Morea*, uit den *Archipel*, van *Constantinopolen*, uit *Anatolie*, *Armenie*, *Egypte* en *Syrie* eene menigte bedevaartgangeren van beide kunnen en van alle ouderdommen; men rekende derzelver getal in het jaar 1784 op twee duizend koppen. De monnikken, die in de registers vinden dat het weleer tien en twaalf duizend te boven ging, roepen onophoudlijk dat de godsdienst in verval geraakt en dat de ijver der ge-

loovigen verflaauwt; maar men moet bekennen dat die ijver wat kostbaar is, naardien de eenvoudigfte bedevaart ten minsten vier duizend fransche *livres* kost en 'er dikwijls zijn, die, door de offerhanden, vijftig of zestig duizend *livres* beloopen.

Yâfa is de plaats, daar die bedevaartgangers zig ontfcheepen. Zij koomen 'er in de maand November aan en vertrekken zonder uitftel naar *Jerufalem*, daar zij tot na het paasch-feest vertoeven; men huisvest hen onder elkanderen bij gezinnen in de cellen der kloosters van hunne kerkgemeenfchap; de geestlijken draagen zorg van hun wel te beduiden dat die huisvesting hun om niet gegeeven wordt; maar het zoude niet vriendlijk, noch zelfs veilig zijn te vertrekken zonder eene offerhande te doen, die den gewoonen prijs van huur verre te boven gaat. Men kan zig daarenboven ook niet ontflaan van het betaalen van misfen, diensten, bezweeringen enz., dat ook eene vrij aanmerklijke fchatting uitmaakt. Nog moet men crucifixen, roozenkransfen, *agnus dei* koopen. Als palmzondag gekoomen is, gaat men zig reinigen in den *Jordaan*, en die reis vordert ook eene fchatting. Het een jaar door het ander gerekend, brengt zij den Landvoogd vijftien duizend Turkfche *fequinen*, dat is honderd twaalf duizend vijf honderd fransche *livres* (de *fequin* op zeven *livres* tien *fols* gerekend) op, van welke hij omtrent de helft befteedt tot de kosten van

van het geleide en de regten van den doortogt, die de Arabiers vorderen. Men moet in de bijzondere beſchrijvingen van die bedevaarten naleezen, hoe wanordelijk die godvrugtige menigte door de vlakte van *Yericho* trekt, hunnen onbetaamelijken bijgeloovigen ijver, wanneer zij zig, mannen, vrouwen en kinderen naakt in het water des *Jordaans* werpen, de vermoeienisſen, die zij ondergaan, om aan den oever der doode zee te koomen, hoe de rotſen van dat land, het woestst in de natuur, hun oog verveelen, eindelijk hunne terugkomst en hunne bezoeken aan de heilige plaatſen en de plegtigheid van het *nieuwe vuur, dat op heiligen zaturdag uit den hemel nederdaalt, en door de engelen gebragt wordt.* De Oosterlingen gelooven nog aan dat wonderwerk, ſchoon de Franken gemerkt hebben dat de priesters, in de ſacristie zittende, zeer natuurlijke middelen gebruiken. Het paasch-feest over zijnde, keert ieder naar zijn land, trotsch van de Muzulmannen niet te behoeven toetegeeven in den tijtel van *pelgrim* (*a*); veele zelfs, om overal daar voor erkend te worden, laaten zig op de hand, op de vuist, of op den arm, kruisſen, lansſen, en de

---

(*a*) Daar is dat verſchil onder hen dat die van *Mekka Hadjis*, en die van *Jeruſalem Mokodſi* genoemd worden; welke laatste naam van die der ſtad *el-kods* afkomſtig is.

de naamen van Jesus en Maria prikken. Deeze pijnlijke, ja somtijds gevaarlijke (*a*) prikking geschiedt met naalden, welker steek men met buskruid of kalk van spiesglas vult. Het blijft onuitwischbaar; bij de Muzulmannen is zij ook in gebruik en men vindt die gewoonte weder bij de Indiers, bij de Wilden en bij de oude volkeren, overal als iets godsdienstigs, omdat zij van godsdienstige gebruiken van de vroegste oudheid afkomstig is. Ondanks alle deeze godsvrugt past men op deeze pelgrims egter ook het spreekwoord der *Hadjis* toe en de Christenen zeggen insgelijks: *wagt u voor den bedevaartganger van* Jerusalem. Men begrijpt dat het verblijf van deeze menigte te *Jerusalem* geduurende vijf of zes maanden aanmerklijke sommen in die stad laat: als men slegts vijftien honderd persoonen op honderd pistoolen elk rekent, maakt zulks anderhalven millioen uit: een gedeelte van dat geld gaat in betaaling van waaren aan het volk en de kooplieden, die de vreemdelingen zoo veel mogelijk afpersfen. Het water wierdt in het jaar 1784 tot vijftien fransche stuivers de dragt betaald. Een ander gedeelte koomt in handen van den Landvoogd en

---

(*a*) Ik heb eenen pelgrim gezien, die 'er zijnen arm door verloren hadt, omdat men in de elleboogs zenuw gestooken hadt.

en zijne amptenaaren; het derde eindelijk blijft in de kloosters. Men klaagt over het gebruik dat 'er de ſcheurmaakende van maaken en ſpreekt met ergernis van hunne weelde, van hunne porceleinen, van hunne tapijten en zelfs van de ſabels, pooken en ſtokken, waarmede hunne cellen geſtoffeerd zijn. De Armeniers en Franken zijn veel zediger; het is bij de eerste eene deugd van noodzaaklijkheid, vermits zij arm zijn; maar bij de laatste eene deugd van voorzigtigheid, vermits van hun het tegendeel gezegd kan worden.

Het klooster dier Franken, van den *Heiligen Zaligmaaker* genoemd, is de hoofdplaats van alle de zendingen van het *heilige land*, die in het Turkſche rijk zijn. Men telt 'er zeventien, die bediend worden door Franciskaaneren van alle natieën, maar meest Franſche, Italiaanſche en Spaanſche. Het algemeen beſtier is in handen van drie deezer natieën, zoodanig egter dat de opperſte altijd een geboren onderdaan van den Paus, de Procureur onderdaan van Zijne Katholijke Majeſteit, en de Vicaris onderdaan van Zijne Allerchristlijkſte Majeſteit wezen moeten. Ieder deezer beſtiereren heeft eenen ſleutel van de gemeene kas, opdat de beheering der gelden niet dan door deeze drie in het gemeen kan geſchieden. Elk hunner wordt bijgeſtaan door een tweeden, *Noodhulp* (*Discret*) genaamd: de vergadering van deeze zes perſoonaadjen en eenen Por-

togeesch, en noodhulp maakt het *Directorie* of groot kapittel uit, dat het klooster en de geheele orde regeert. Voorheen was de magt deezer bestiereren door overleg van de eerste wetgeevers, met zulk een evenwigt verdeeld, dat de wil van eenen dien van alle de andere niet konde overmeesteren; doch alzoo alle regeeringen omwentelingen onderhevig zijn, zijn 'er zedert enige jaaren voorvallen gebeurd, welke deeze zeer hebben doen ontaarten. Zie hier de geschiedenis daarvan in twee woorden.

Omtrent twintig jaaren geleden was het klooster zoo zeer in zijne geldmiddelen verward (dat meermaalen gebeurt in groote finantie-bestieringen) dat het met eene schuld van zes honderd beurzen of zeven honderd en vijftig duizend *livres* bezwaard was. Deeze schuld wies van dag tot dag aan, vermits de uitgaaf gestadiglijk grooter dan de ontvangst was. Het zoude gemaklijk geweest zijn de schuld in eens aftelossen, aangezien de schat van het heilige graf in diamanten en allerhande soorten van edele gesteenten, in kelken, kruissen, gouden ouwelkassen en andere geschenken der Christen Vorsten meer dan een millioen bezit; doch behalven den afkeer, welken de Tempel-bedienaars altoos gehad hebben van het aantasten der heilige dingen, kon het in dit geval van veel gewigt zijn dat men den Turken, zoo min als den Christenen, niet

niet te veel liete zien, waartoe men des noods zijne toevlugt zoude kunnen neemen. Hun toeſtand was belemmerend; hij wierdt zulks nog meer door de murmureeringen van den Spaanſchen Procureur, die overluid klaagde dat hij alleen den last der ſchuld draagen moest, omdat hij indedaad de aanmerklijkſte fondſen opbragt. J. RIBEIRA, welke die post bekleedde, in die omſtandigheden geſtorven zijnde, wierdt toevallig opgevolgd door eenen, die, nog onverduldiger zijnde, beſloot de wanorde te weeren, het kostte wat het wilde. Hij werkte daar met des te meer ijver aan, omdat hij zig bijzondere voordeelen beloofde van de hervorming, welke hij in den zin hadt. Hij maakte ingevolge hier van zijn ontwerp; om het ter uitvoer te brengen, vervoegde hij zig onmiddelijk tot den Koning van Spanje door tusſchenkomst van zijnen biegtvader en ſtelde denzelven voor:

„ Dat de godsdienſtige ijver der Christen Vors„ ten zedert enige jaaren ſterk verſlaauwd zijnde „ hunne oude milddaadigheid aan het klooster van „ het Heilige Land merklijk verminderd was; dat „ de allergeloovigſte Koning meer dan de helft hadt „ afgekort van de veertig duizend zwaare piasters, „ welke hij gewoon was te geeven; dat de Aller„ christlijkſte Koning rekenende voldaan te hebben „ met de beſcherming, welke hij verleende, ter „ naauwer nood de duizend kroonen betaalde,

„ welke hij beloofd hadt; dat Italie en Duitschland „ van dag tot dag hunne milde hand introkken, en „ dat Zijne Katholijke Majesteit de eenigste was, „ die de weldaaden zijner voorzaaten bleef bewij- „ zen." Vervolgens vertoonde hij dat „ aan den „ anderen kant de uitgaaven van het klooster niet „ naar evenredigheid verminderd zijnde, daaruit „ eene te kort kooming sproot, die hen noodzaakte „ tot leeningen hunne toevlugt te neemen; dat „ hieruit eene schuld ontstaan was, die van dag tot „ dag aanwies en hen met eenen geheelen onder- „ gang dreigde, dat men onder de oorzaaken van „ deeze schuld vooral rekenen moest de bedevaart „ der monnikken, die de heilige plaatsen kwamen be- „ zoeken; dat men hun de reis, hunne *nolis*, hunne „ tollen, hun kostgeld in het klooster, geduurende „ twee en drie jaaren enz. betaalen moest; dat het „ zonderling was dat het grootst gedeelte dier mon- „ nikken uit diezelfde staaten kwam, die hunne milde „ hand terug hielden, namelijk uit Portugal, Duitsch- „ land en Italie; dat het vreemd scheen dat de Koning „ van Spanje lieden vrij hieldt, die zijne onderdaa- „ nen niet waren, en dat het zelfs verkeerd was „ dat het beheeren zijner gelden toevertrouwd „ wierdt aan een kapittel, bijna geheel uit vreemde „ bestaande. De suppliant, op het laatst artijkel „ aandringende, smeekte Zijne Katholijke Majesteit „ zijne tusschenkomst te verleenen tot het hervor-

„ men

„ men der misbruiken, en eene nieuwe en billijker „ orde inteſtellen, van welke hij eene ſchets op- „ gaf. ”

Deeze vertoogen vonden zoo veel ingang als hij zoude hebben kunnen wenſchen. De Koning van Spanje, regt 'er op doende, verklaarde zig eerst tot *bijzonderlijken beſchermer van de Orde van het Heilige Land in de Levant* en nam in die hoedanigheid derzelver beſtier op zig; toen benoemde hij den verzoeker JUAN RIBEIRA tot zijnen *Koninglijke Procureur*, gaf hem in die hoedanigheid een zegel met de wapenen van Spanje en vertrouwde hem alleen het beſtier over zijne *giften* toe, zonder dat hij daarvan aan iemand anders dan aan zijn perſoon verantwoordlijk zoude zijn. Van dat oogenblik heeft JUAN RIBEIRA, Gevolmagtigde geworden zijnde, het *Discretorie* doen weeten dat hij voortaan eene bijzondere kas zoude hebben van de gemeene kas afgezonderd, dat deeze laatste, gelijk voorheen, met de algemeene uitgaaven zoude belast blijven, en dat, ingevolge daarvan, alle geſchenken van verſchillende natieën in die kas zouden koomen; maar dat, aangezien die van Spanje buiten evenredigheid met de andere waren, 'er van deeze voortaan ſlegts een gedeelte zoude afgetrokken worden, overeenkomſtig het deel der andere, en dat het overige in zijne bijzondere kas zoude gelegd worden; dat de bedevaarten voortaan voor rekening

van de bijzondere natieën zouden zijn, uitgezonderd de onderdaanen van Frankryk, die hij wel op zig neemen wilde. Daaruit is gesproten dat de bedevaarten en de meeste algemeene uitgaaven ingekort zijnde, eene evenredigheid met de inkomsten hebben aangenoomen en men heeft kunnen beginnen de schuld aftelossen, waarmede men bezwaard was; maar de Geestlijken hebben niet zonder ongenoegen den Procureur onafhanglijk zien worden; zij kunnen het hem niet vergeeven dat hij alleen bijna zoo rijk is als de geheele Orde: hij heeft zedert agt jaaren vier *geleiden* of *contributiën* uit Spanje ontvangen, die op agt honderd duizend piasters geschat worden. Het geld van die *geleiden*, in Spaansche piasters bestaande, wordt gewoonlijk in een Fransch schip gelaaden, dat het naar *Cyprus* voert, met twee geestlijken, die op hetzelve passen. Van *Cyprus* gaat een gedeelte der zwaare piasters naar *Constantinopolen*, daar zij met voordeel verkogt en voor Turksch geld verwisseld worden. Het ander gedeelte gaat regtstreeks door *Yâfa* naar *Jerusalem*, welker inwooners 'er op wagten als de Spanjaards op het *galjoen*. De Procureur brengt een deel daarvan in de gemeene kas en het overige staat te zijner beschikking. Het gebruik, waaraan hij het besteedt, bestaat voor eerst in een jaargeld van duizend kroonen aan den Franschen Vicaris en zijnen noodhulp, die hem daarvoor in de vergade-

ring

ring eene meerderheid van ſtemmen bezorgen; ten tweeden in geſchenken aan den Landvoogd, den *Mufti*, den *Kadi*, den *Nakîb* en andere Grooten, welker aanzien hem van dienst kan zijn; eindelijk houdt hij 'er de waardigheid van zijn ampt mede op; en dat artijkel is geene beuzeling; want hij heeft zijne bijzondere tolken, als een Conſul, zijne tafel, zijne Janisſaaren; hij alleen van de Franken rijdt te paard door *Jeruſalem* en van ruiters verzeld; in een woord, hij is, na den *Motſallam*, de eerste perſoonaadje van het land, en handelt als gelijk met gelijken met de Mogendheden. Zoo veel voorregt gebeurt hem niet om niet, gelijk men wel gelooven kan: Een enkel bezoek aan DJEZZAR voor de Kerk van *Naſareth* heeft dertig duizend *pataques* of honderd zeven en vijftig duizend *livres* gekost. De Muzulmannen van *Jeruſalem*, die op zijn geld aazen, zoeken zijne vriendſchap. De Christenen, die om zijne aalmoezen bedelen, vreezen tot zijne onverſchilligheid. Gelukkig het huis, dat hij gunſtig is, en wee dat, 't welk hem mishaagt! want zijn haat kan regtſtreekſe of zijdelingſe gevolgen hebben, die beiden even zeer te vreezen zijn: een woord aan den *Ouâli* bezorgt u ſtokſlagen, zonder dat gij weet van waar zij koomen. Zoo veel magt heeft hem de gewoone beſcherming van den Afgezant van Frankryk doen verſmaaden en eene versch gebeurde zaak met den *Pacha* van

Da-

Damaskus heeft hem eerst herinnerd dat deeze alleen kragtiger is dan twintig duizend *Sequinen:* Zijne agenten, trotsch op zijn aanzien, misbruiken het, gelijk alle onderhoorige doen. De Spaansche Monnikken van *Yâfa* en *Ramle* handelen de Christenen, die van hun afhanglijk zijn, met eene gestrengheid, die in het geheel niet euangelisch is; zij doen hen in de volle kerk in den ban, hen bij hunnen naam noemende; zij dreigen de vrouwen, welke men bij hen verdagt gemaakt heeft; zij laaten openbaare boete doen, met de waschkaars in de hand; zij leveren de weêrspannige den Turken over en weigeren hunne huisgezinnen allen onderstand; zij handelen, eindelijk, tegens 's lands gebruiken en de welvoeglijkheid, wijl zij der Christenen vrouwen gaan bezoeken, die geene andere mannen dan hunne naaste bloedvrienden zien mogen, en haar zonder getuigen in haare kamers gaan spreeken, onder dekmantel van de biegt. De Turken kunnen niet begrijpen dat men zoo veele vrijheid genieten konne zonder 'er een misbruik van te maaken. De Christenen, die daar omtrent dezelfde denkwijze hebben, murmureeren 'er over; maar zij durven het niet laaten blijken. De ondervinding heeft hen geleerd dat de gramschap der Eerwaarde Vaderen van vreeslijke gevolgen is. Men vertelt elkanderen aan het oor dat zij, zes of zeven jaaren geleden, een bevel van den *Capitan Pacha* veroorzaakte om eenen in-

woo-

wooner van *Yâfa*, die hen weêrſtondt, het hoofd afteſlaan. Gelukkig nam de *Aga* op zig de uitvoering van dit bevel uitteſtellen en den Admiraal beter te onderrigten; maar hun haat heeft niet opgehouden dien man met allerhande kwellaadjen te vervolgen. Nog kortling geleden hebben zij den Afgezant van Engeland, onder wiens beſcherming hij zig geſteld heeft, aangezogt om zijne bewilliging te geeven tot eene ſtraf, die niet anders dan eene onregtveerdige wraak is.

Wij zullen nu deeze en diergelijke bijzonderheden daar laaten, ſchoon zij geſchikt zijn om den ſtaat des lands afteſchilderen en tot de andere plaatſen van deeze Landvoogdij overgaan. Als wij *Jeruſalem* verlaaten, vinden wij in dit gedeelte der Landvoogdij niet meer dan drie plaatſen, die verdienen dat men 'er melding van maake.

De eerste is *Râha*, het oude *Jericho*, zes mijlen ten Noord-Oosten van *Jeruſalem* gelegen: zij ligt in eene vlakte van zes of zeven mijlen lengte en drie mijlen breedte, rondom welke dorre bergen liggen, die haar zeer warm maaken. Weleer kweekte men 'er den *balzem van Mekka.* Het is, volgens de *Hadjis*, een heester, gelijk de granaatappelenboom, welkers bladeren de gedaante van die van de wijnruit hebben; hij draagt eene vleeſchige noot, in welker midden een pit is, waaruit men het harstachtige zap trekt, dat men balzem noemt.

Te-

Tegenswoordig is 'er geen een dier heestergewasſen te *Râha*, maar men vindt 'er eene andere ſoort van dezelve *zakkoûn* genaamd, die eene zoete olie voortbrengt, die even zeer geroemd wordt tot geneezing van wonden. Die *zakkoûn* gelijkt naar eenen pruimenboom; hij heeft doornen, vier duimen lang, bladeren als een olijvenboom, maar ſmaller, groener en aan de punten ſtekelig; zijne vrugt is een eikel zonder kelk, onder welkers ſchors vleesch is, dat een ſteen bevat, welkers pit eene olie oplevert, welke de Arabiers zeer duur verkoopen aan de geenen, die dezelve begeeren; zij maakt den eenigſten koophandel van *Râha* uit, dat ſlegts een vervallen dorp is.

De tweede plaats is *Bait-el-lahm* of *Betlhem*, zoo vermaard in de historie van het Christendom. Dit dorp ligt twee mijlen ten Zuid-Oosten van *Jeruſalem* op eene hoogte, in een land vol heuvelen en valeien, dat zeer aangenaam zou kunnen worden. Het is de beste grond uit die ſtreeken; de vrugten, de wijngaarden, de olijven, het Turksch koren ſlaagen 'er zeer wel; maar daar ontbreekt landbouw, gelijk overal elders. Men telt in dat dorp omtrent zes honderd mannen, in ſtaat om des noods de wapenen te voeren, en de gelegenheid doet zig daartoe dikwerf op, dan om den *Pacha* te weêrſtaan, dan om den nabuurigen dorpen den oorlog aan te doen, dan in binnenlandſche ver-

deeld-

deeldheden. Onder deeze zes honderd mannen telt men een honderdtal Latijnsche Christenen, die eenen priester hebben, welke van het groot klooster van *Jerusalem* afhanglijk is. Voorheen hielden zij zig enkel bezig met het maaken van roozenkransſen; maar naardien de Eerwaarde Vaders niet alles verkogten dat zij maaken konden, hebben zij het landwerk weder bij de hand gevat; zij maaken witten wijn, die de vermaardheid, welke weleer de wijnen van *Judëa* hadden, regtveerdigt, maar hij heeft het gebrek van al te koppig te zijn. Het belang hunner veiligheid meer dan van den godsdienst, doet die Christenen met de Muzulmannen, hunne medeburgeren, in vrij goede verſtandhouding leeven. Zij zijn van de partij *Yamâni*, die, tegens de *Kaîsi* gekant, geheel *Palestina* in twee vijandige partijſchappen verdeelt. De kloekmoedigheid dier boeren, die dikwijls op den toets gesteld is, doet hen in hunne nabuurſchap dugten.

De derde en laatste plaats is *Habroun* of *Hebron*, zeven mijlen Zuidlijk van *Betlhem* gelegen; de Arabiers noemen dit dorp slegts *El-kalil* (*a*), dat is te zeggen, de *wel beminde*, een bijnaam, ABRAHAM toegeëigend, wiens graf-ſpelonk men aantoont. *Habroun* ligt aan den voet van eene hoogte, op

(*a*) K is hier de Spaanſche *jota.*

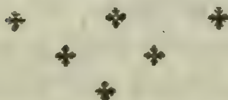
op welke schamele hutten staan, de vervallen overblijfzels van een oud kasteel. Het omliggend land is eene langwerpige kom van vijf of zes mijlen uitgestrektheid, vrij aangenaam doorzaaid met rotsachtige heuvelen, boschjens van dennenboomen, mislukte eiken en enige plantsoenen van olijvenboomen en wijngaarden. Men gebruikt die wijngaarden niet om wijn te maaken, aangezien de inwooners alle ijverige Muzulmannen zijn, zelfs zoodanig dat zij geenen Christen onder hen gedoogen; men bedient zig dan van de druiven alleen tot het maaken van vrij slegt toebereide rozijnen, schoon de soort van druif zeer schoon is. Ook teelen de boeren katoen, dat hunne vrouwen spinnen en dat te *Jerusalem* en te *Gaza* verkogt wordt. Zij voegen 'er enige zeepmaakerijen bij, voor welke hun de soda door de *Bedouinen* geleverd wordt, en eene zeer oude glasblazerij, de eenigste in *Syrie;* men maakt 'er eene menigte gekleurde ringen, voor de handen, voor de beenen, voor de armen boven de elleboogen (*a*) en

(*a*) Die ringen zijn dikwijls zoo dik als een duim en dikker; men doet dezelve reeds in de jongheid aan den arm, daar uit spruit, gelijk ik menigmaalen gezien heb, dat, de arm dikker wordende dan de opening van den ring, 'er boven en onder denzelven een wrong van vleesch koomt, zoo dat de ring in eene diepe holte ligt, waaruit men denzelven niet meer kan schuiven: dit wordt voor schoonheid gehouden.

en verſcheiden andere ſnuisterijen, welke men tot naar *Conſtantinopolen* verzendt. Door middel van deeze takken van nijverheid is *Habroun* het magtigst dorp in die ſtreeken; het kan agt of negen honderd mannen in de wapenen brengen, die, voor de partij *Kaîſi* zijnde, de gewoonlijke vijanden van *Betlhem* zijn. Deeze tweedragt, die, zedert de eerſte tijden der Arabieren, door dat geheel land heerscht, veroorzaakt 'er eenen altijd duurenden burger-oorlog. Geduurig doen de boeren ſtroperijen op elkanderens landen, vernielen elkanderens graanen, *dourá* Turksch koren, olijvenboomen, en neemen elkanderens ſchaapen, geiten en kemelen weg. De Turken, die die wanorden overal weinig beteugelen, doen zulks hier te minder, om dat hun gezag daar op zeer losſe ſchroeven ſtaat; de *Bedouinen*, die op het platte land gelegerd zijn, maaken eene ſtrijdige partijſchap tegens hen uit, welke de boeren te baat neemen om hun te weêrſtaan en om elkanderen te plaagen, volgens de blinde grilligheden van hunne onweetendheid of hun eigen belang. Van daar eene regeeringloosheid, erger dan de willekeurige dwinglandij, die elders heerscht, en eene verwoesting, die dat gedeelte een ellendiger aanzien geeft dan het overig gedeelte van *Syrie.*

Als men van *Hébron* naar het Westen gaat, koomt men, na vijf uuren gaans, op hoogten, die aan dien kant de laatste takken van het gebergte van

Judea uitmaaken. Daar wendt de reiziger, vermoeid van het hobbelig land, dat hij verlaat, met vermaak zijne oogen naar de uitgestrekte en effen vlakte, die zig van zijne voeten tot de zee, die hij over zig heeft, uitstrekt; het is deeze vlakte, welke, onder den naam van *Falastin* of *Palestina*, aan dien kant den omtrek van *Syrie* eindigt en de laatste landstreek is, van welke mij nu nog staat te spreeken.

TIEN-

TIENDE HOOFDSTUK.

Van Palestina.

Palestina omvangt, in deszelfs tegenwoordigen toestand, al het land tusschen de Middelandsche Zee ten Westen, de keten bergen ten Oosten, en twee lijnen, de eene ten Zuiden getrokken door *Kán-Younès* en de andere ten Noorden tusschen *Kaïsarié* en de beek van *Yâfa*. Deeze geheele ruimte is eene bijna effene vlakte, zonder rivier of beek in den zomer, maar in den winter door enige snelle stroomen bevogtigd. Ondanks deeze dorheid is de grond niet ongeschikt tot den landbouw; men kan zelfs zeggen dat hij vrugtbaar is; want als de winterregens niet wegblijven, koomen alle vrugten in overvloed voort; de aarde, die zwart en vet is, behoudt vogtigheids genoeg om geduurende den zomer de graanen en groenten tot volkoomenheid te brengen. Men zaait 'er meer dan elders *doura*, turksch koren, meloenen (*pastéques*) en boonen; men voegt 'er ook katoen, garst en tarw bij; maar schoon het laatste meest geacht is, zaait men het minst, omdat het de hebzugt der Turksche bevelhebberen en de roofzugt der Arabieren te veel opwekt. Deeze landstreek is, over het algemeen,

meest van alle in *Syrie* aan rooverijen blootgefteld, omdat zij voor de ruiterij bekwaam zijnde, en aan de woestijn grenzende, open ligt voor de *Bedouinen*, die de bergen fchuuwen; zij betwisten dezelve zedert langen tijd aan alle, die zig 'er in nedergezet hebben; zij hebben 'er zig landen doen inruimen, waarvoor zij enige lasten betaalen en maaken van daar de wegen onveilig zoo dat men niet gerust reizen kan van *Gaza* tot *Acre*. Zij zouden dezelve zelfs geheel en al hebben kunnen bezitten, als zij van hunne magt gebruik hadden geweeten te maaken; doch onder malkanderen verdeeld zijnde door maagfchap, belangen en gefchillen, voeren zij onder elkaêr eenen oorlog, dien zij tegens hunnen gemeenen vijand voeren moesten, en onderhouden hunne magtloosheid door hunne regeeringloosheid en hunne armoede door hunne rooverijen.

Palestina behoort, gelijk ik gezegd heb, onder geene Landvoogdij. Somtijds heeft het zijne eigen landvoogden gehad, die hun verblijf te *Gaza* hielden met den tijtel van *Pacha*; maar in de gewoonlijke orde, die thans plaats heeft, wordt het verdeeld in drie landgoederen, of *Melkané*, te weeten *Yâfa*, *Loudd* en *Gaza*. Het eerste is ten voordeele van de *Sultane Oualdé* of *Moeder*: de *Capitan Pacha* heeft de twee andere gekregen tot belooning zijner dienften en in betaaling voor den kop van DÂHER. Hij verpagt dezelve aan eenen *Aga*, die te *Ramlé* zijn

zijn verblijf houdt en die 'er hem twee honderd en vijftien beurzen voor betaalt; te weeten honderd en tagtig voor *Gaza* en *Ramlé* en vijf en dertig voor *Loudd.*

Yâfa wordt in pagt gehouden door eenen anderen *Aga*, die 'er de Sultane honderd en twintig beurzen voor betaalt. Om deeze te vinden heft hij alle de regten van de *miri* en het hoofdgeld in die stad en enige nabuurige dorpen; maar de voornaamste van zijne inkomsten zijn de inkoomende en uitgaande regten op de koopmanschappen; deeze zijn vrij aanmerklijk, vermits te *Yâfa* de rijst aankoomt, welke van *Damiate* naar *Jerusalem* gezonden wordt, en daar ook aankoomen de goederen van een klein Fransch comptoir te *Ramlé*, en de bedevaartgangers van *Morea* en *Constantinopolen*, en de waaren van de kust van *Syrie*; aldaar worden ook uitgevoerd het gesponnen katoen van geheel *Palestina* en de waaren, welke dat land naar de kust zendt. Voor het overige bepaalt zig de geheele magt van dien *Aga* tot een dertigtal muskettiers te paard en te voet, die naauwlijks genoeg zijn om twee slegte poorten te bewaaren en de Arabieren aftehouden.

Als eene zee-haven en sterke plaats is *Yâfa* niets; maar zij is in de gelegenheid van eene der gewigtigste plaatsen van de kust te worden, ter oorzaake van twee bronnen van zoet water, die in derzelver omtrek op het zee-strand gevonden worden.

 Deeze

Deeze bronnen zijn eene der oorzaaken van haaren wederstand in de laatste oorlogen geweest. Haare haven, die door een hoofd gevormd wordt, en thans verzuid is, zou kunnen ontledigd worden en een twintigtal schepen van drie honderd tonnen kunnen bergen. Die, welke daar nu aankoomen, zijn genoodzaakt in zee te ankeren, omtrent eene mijl van strand; zij liggen 'er niet veilig, want de grond is een bank van rots en koraal, die zig tot over *Gaza* uitstrekt.

Voor de twee eerste belegeringen was deeze stad eene der aangenaamste van de kust. Rondom dezelve stonden bosschen van oranjenboomen, limoenboomen, citroenboomen van verschillende soorten (*a*) en palmboomen, die eerst daar goede vrugten beginnen te draagen (*b*). Verder was het veld vol van olyvenboomen, zoo groot als nootenboomen; maar de *Mammelukken* alles afgekapt hebbende, enkel om het vermaak van te kappen of om zig te warmen, heeft *Yáfa* haare meeste voordeelen en aangenaamheden verloren; men heeft haar gelukkig haar stroomend water niet kunnen ontneemen, dat haare tuinen besproeit, en dat de stammen reeds we-

(*a*) *Cedras* en *Poncires*.

(*b*) Men vindt 'er reeds van *Acre* af; maar hunne vrugt koomt bezwaarlijk tot rijpheid.

weder levend gemaakt heeft en op nieuw heeft doen uitbotten.

Drie mijlen ten Oosten van *Yâfa* ligt het dorp *Loudd*, weleer *Lydda* en *Diospolis:* dit dorp heeft juist het voorkoomen van eene plaats, door den vijand te vuur en te zwaard verwoest. Het zijn niet dan vervallen huizen en puinhoopen van de hutten der inwooneren, ja tot het *Seraï* of paleis van den *Aga*. Daar wordt egter te *Loudd* eens 's weeks eene markt gehouden, waarop de boeren uit alle de omliggende ſtreeken hun geſponnen katoen koomen verkoopen. De arme Christenen, die 'er woonen, wijzen met eerbied de overblijfzelen van de kerk van *St. Pieter*, en laaten de vreemdelingen op een ſteen zitten, dien die Heilige, naar hun zeggen, tot datzelfde einde gebruikt zou hebben. Zij wijzen de plaats, daar hij gepredikt, die, daar hij zijn gebed gedaan heeft enz. Geheel dit land is vol van zulke overleveringen. Men doet 'er geene tred of men wijst 'er u voetſtappen van den eenen of anderen apostel, martelaar, maagd; doch hoe zal men aan zulke overleveringen geloof ſlaan, daar de ondervinding leert dat de gebeurtenisſen van Ali-Bek en Daher reeds betwist en verward worden.

Een derde mijls ten Zuiden van *Loudd*, langs eenen weg, met cochenilleboomen (*nopals*) bezoomd, is *Ramlé*, het oude *Arimathia*. Deeze ſtad is bijna zoo vervallen als *Loudd* zelf. Men

 treedt

treedt in haaren omtrek niet dan door puinhoopen: de *Aga* van *Gaza* houdt 'er zijn verblijf in een *Seraï*, welks zolders met de muuren invallen. *Waarom*, vroeg ik eens eenen zijner onder-*Agas*, *laat hij niet ten minſten zijne kamer vermaaken? — En als hij toekoomende jaar door eenen anderen vervangen wordt*, antwoordde hij, *wie zal hem dan zijne onkosten vergoeden?* Een honderdtal ruiters en even zoo veel Barbaryſche ſoldaaten, welke hij onderhoudt, zijn in eene oude Christen kerk gehuisvest, welker midden tot de paardenſtal dient en in een oude *kan*, welke hun de ſchorpioenen betwisten. Het veld in den omtrek is met ſchoone olijvenboomen beplant, die in het verband geſchikt zijn. De meeste zijn zoo groot als de nootenboomen in Frankryk; maar zij neèmen dagelijks af door ouderdom, door de openbaare verwoestingen en zelfs door verborgen euveldaaden; want wanneer in die ſtreeken een boer eenen vijand heeft, koomt deeze in den nagt de boomen gelijks gronds doorzaagen of doorbooren en vermits die wond, welke hij zorgvuldig bedekt, het ſap afleidt, kwijnt en ſterft de olijvenboom. Als men door deeze plantagieëen wandelt, vindt men op elke tred drooge putten, ingevallen regenbakken en groote gewelfde waterbakken, welke bewijzen dat de ſtad weleer meer dan anderhalve mijl in den omtrek groot was. Thans telt men 'er naauwlijks twee honderd gezinnen.

nen. Het weinige land, dat enige bebouwen, behoort den *Mufti* en twee of drie zijner nabeſtaanden. De andere geneeren zig ſlegts met katoen ſpinnen, dat grootendeels door twee Franſche comptoiren, die daar zijn, weggehaald wordt. Deeze comptoiren zijn de laatste in dat gedeelte van *Syrie*; daar zijn 'er noch te *Jeruſalem*, noch te *Yâfa*: men maakt te *Ramlé* ook zeep, die bijna alle naar *Egypte* gevoerd wordt. De *Aga* heeft 'er, als wat nieuws, in het jaar 1784, den eenigſten windmolen laaten zetten, welken ik in *Syrie* en *Egypte* gezien heb, ſchoon men zegt dat die werktuigen van dat land oorſpronglijk zijn, en zij is gebouwd volgens de tekening en onder het opzigt van eenen Venetiaanſche timmerman.

De eenigſte aanmerkingswaardige oudheid te *Ramlé*, is de *minaret* of het torentje van eene vervallen *Moskée* aan den weg van *Yâfa*. Het Arabisch opſchrift meldt dat het gebouwd is door Saïf-el-Dìn, Sultan van *Egypte*. Van den top, die zeer hoog is, kan men met het oog de geheele keten van het gebergte volgen, dat van *Nablous* koomt, de vlakte langs loopt en in het Zuiden zig gaat verliezen. Als men die vlakte doortrekt tot *Gaza*, vindt men van afſtand tot afſtand enige dorpen, ſlegt van drooge aarde gebouwd, die, even als hunne bewooners, de kenmerken van armoede en ellende draagen. Deeze huizen zijn,

als men die van nabij beziet, hutten, dan alleen ſtaande, dan als cellen naast malkanderen geſchikt rondom eene plaats, die met eenen aarden muur omheind is. De vrouwen hebben 'er, even als overal, afzonderlijke wooningen: in den winter woonen zij in het vertrek van het vee zelf; doch het gedeelte, waarin men zig onthoudt, is ſlegts twee voeten boven den grond van dat, daar de beesten ſtaan, verheven. Die boeren trekken 'er het voordeel uit dat zij warm woonen, zonder hout te verbranden, en deeze ſpaarzaamheid is onvermijdlijk in een land, dat volkoomen gebrek aan hetzelve heeft. Het vuur, dat zij noodig hebben om hun eeten te kooken, maaken zij met mist, tot koeken gekneed, welke men in de zon laat droogen, dezelve tegens de muuren der hut plakkende. In den zomer hebben zij eene andere lugtiger wooning, maar welker eenigst huisraad ook in eene mat en eene drink-kop beſtaat. De omtrek dier dorpen zijn in het daartoe bekwaam jaargetijde met graanen en meloenen van de ſoort *pastéques* genaamd, bezaaid; al het overige ligt woest en bloot voor de *Bedouin-Arabieren*, die 'er hunne kudden laaten weiden. Op elke tred vindt men 'er overblijfzelen van torens, kasteelen met hunne torentjes en graften; ſomtijds vindt men 'er eene bezetting van een Lieutenant van den *Aga* met twee of drie Barbaryſche ſoldaaten, die niet dan een hemd en een ſnaphaan

haan hebben; doch meestentijds zijn zij den jakhalzen, uilen en ſchorpioenen overgelaaten.

Onder de bewoonde plaatſen kan men het dorp *Mesmié*, vier mijlen van *Ramlé*, op den weg van *Gaza* gelegen, onderſcheiden; het levert veel geſponnen katoen. Eene kleine mijl daar van daan ten Oosten, is een afzonderlijke heuvel, om die reden *el-Tell*, genaamd: deeze is de hoofdplaats van den ſtam der *Ouahidié*, van welken BAKIR *Chek* was, die drie jaaren geleden door den *Aga* van *Gaza* gedood wierdt op eenen maaltijd, op welken hij hem genodigd hadt. Men vindt op die hoogte aanmerklijke overblijfzelen van wooningen en onderaardſche vertrekken, gelijk in de ſterkten van de middeleeuwe gevonden wierden. Deeze plaats moet te allen tijde gezogt geweest zijn om haare ſteilte en om de bron, die aan haaren voet is. De holle weg, door welken zij loopt, is dezelfde, die zig bij *Azkalan* gaat verliezen. Ten Oosten is de grond ſteenachtig en egter doorzaait met dennen- olijven- en andere boomen. *Bait-djibrim*, oudstijds *Betha-gabris*, is een bewoond dorp, ſlegts drie kleine vierde mijls ten Zuiden daarvan daan. Zeven uuren van daar, als men naar het Zuid-Westen trekt, vindt men een ander dorp der *Bedouinen*, de *Hefi* genoemd, in welks nabuurſchap eene opgeworpen vierkante heuvel is, meer dan zeventig voeten hoog en honderd en vijftig ſchreeden breed, en twee honderd

derd fchreeden lang. De geheele fchuinste is ge-ftraat geweest, en de top vertoont nog overblijfzelen van eene zeer fterke vesting.

Nader aan de zee, drie mijlen van *Ramlé*, op den weg van *Gaza*, ligt *Yabné*, dat oudstijds *Jamnia* was. Dit dorp heeft niets aanmerkingswaardigs dan eene opgeworpen hoogte als die van *Hefi* en een beekje, het eenigst in die ftreeken, dat in den zomer niet uitdroogt. Zijn geheele loop is niet meer dan van anderhalve mijl; het vormt, alvorens zig in zee te verliezen, een meir, *Roûbîn* genaamd, daar boeren, vijf jaaren geleden, eene kweekerij van zuikerriet aangelegd hadden, die de grootste voordeelen beloofde; maar met den tweeden oogst eischte reeds de *Aga* eene fchatting, die hen genoodzaakt heeft optebreeken.

Na *Yabné* ontmoet men van afftand tot afftand puinhoopen, van welke de aanmerklijkfte die van *Ezdoud* zijn, het oude *Azot*, thans beroemd wegens zijne fchorpioenen. Deeze plaats, eene magtige ftad onder de Philiftijnen, heeft niets meer, dat van haare oude werkzaamheid getuigt. Drie mijlen van *Ezdoud* is het dorp *el-Majdal*, daar men het fraaist katoen van geheel *Palestina* fpint, dat egter zeer grof is; aan de regterhand ligt *Azkalân*, welks verlaaten puinhoopen van dag tot dag verder van de zee geraaken, die haar weleer befpoelde. Deeze geheele kust verzandt meer en meer zoo dat

de

de meeste ſteden, die in oude tijden havens waren, thans vier of vijf honderd ſchreden landwaards in liggen. *Gaza* kan men tot voorbeeld aanhaalen.

Gaza, dat de Arabiers *Razzé* noemen, de *r* ſterk brouwende uitgeſprooken, beſtaat uit drie dorpen, van welk een, onder den naam van het *kasteel* tusſchen de twee andere ligt, op een tamelijk hoogen heuvel. Dit kasteel, dat ſterk kan geweest zijn voor den tijd toen het gebouwd wierdt, is thans niet meer dan eene puinhoop. Het *Seraï* van den *Aga*, dat een gedeelte van hetzelve uitmaakt, is even zoo vervallen als dat van *Ramlé*; maar het heeft het voordeel dat het een ver uitzigt heeft. Van deszelfs muuren heeft men het gezigt over de zee, die 'er van afgeſcheiden is door eene zand-plaat van een vierde mijls, en over het veld, welks dadelboomen, en effen en kaal aanzien, zoo verre het oog reiken kan, aan de landſchappen van *Egypte* doen denken; en op die hoogte krijgen de grond en de lugſtreek ook waarlijk het aanzien van *Arabie*. De warmte, de droogte, de wind en de daauw zijn 'er even als aan de oevers van den *Nyl*, en de bewooners hebben eer de kleur, de geſtalte, de zeden en de ſpraak der Egyptenaaren dan der Syriers.

Gaza, is door deszelfs ligging, die te weeg bragt, dat de gemeenſchap van die twee volkeren door middel van die plaats geſchieden moest, altoos eene vrij aanzienlijke ſtad geweest. De puinhoopen

pen van wit marmer, die men 'er nog ſomwijlen vindt, bewijzen dat zij weleer de zetel van weelde en overvloed was; ook was zij die keus niet onwaardig. De zwartachtige aarde van haaren grond is zeer vrugtbaar en haare tuinen, door loopend water beſproeid, brengen zelfs nog, zonder enige konst, granaatappelen, oranjenappelen, zeer lekkere dadelen, en bollen van renonkelen, die tot in *Conſtantinopolen* gezogt zijn, voort; doch zij heeft in het algemeen verval gedeeld en, ſchoon zij de hoofdſtad van *Paleſtina* genoemd wordt, is zij egter niet meer dan een open vlek, met ten hoogſten twee duizend zielen bevolkt. De voornaamſte nijverheid van deszelfs inwooneren beſtaat in het maaken van katoene lijnwaaden en naardien zij alleen de boeren en *Bedouinen* van alle die ſtreeken voorzien, kunnen zij tot vijf honderd getouwen aan den gang houden. Men telt 'er ook twee of drie zeepziederijen. Voorheen was de handel van de asch of *kali* een aanmerklijk artijkel. De *Bedouinen*, welken die asch niet meer kostte dan de moeite van de planten der woestijn te verbranden en de asch aantebrengen, verkogten dezelve goedkoop; maar zedert de *Aga* zig dien handel bij uitſluiting toegeëigend heeft, zijn de Arabiers, die gedwongen zijn hem dezelve tot den prijs, dien hij zelf bepaalt, afteſtaan, zoo ijverig niet geweest om asch te verzamelen; en de inwooners, genoodzaakt hem die te betaalen vol-

volgens zijne eigen bepaaling, hebben verzuimd zeep te maaken; die asch verdient egter wel gezogt te worden om den overvloed van ſoda, dien zij bevat.

Een voor het volk van *Gaza* nog voordeeliger tak is de doortogt der caravanen, welke van *Egypte* in *Syrie* over en weder gaan. De leeftogt, welke zij genoodzaakt zijn op te doen voor de vier dagen reizens door de woestijn, geeven een vertier van meel, olie, dadels en andere eetwaaren, die allen inwooneren winst aanbrengt. Ook drijven zij ſomtijds handel met *Suez*, bij de aankomst of het vertrek van de vloot van *Djedda*, en zij kunnen 'er in drie groote dagreizen koomen. Zij maaken ook elk jaar eene groote caravane, die den bedevaartgangeren van *Mekka* te gemoet trekt en hun het geleide of *djerdé* van *Paleſtina* en ververſchingen brengt. De plaats, daar zij zaamenkoomen is *Mâân*, vier dagreizens ten Zuid-Zuid-Oosten van *Gaza* en eene dagreize ten Noorden van *Akabé* op den weg van *Damaskus*. Zij koopen, eindelijk, het geplonderd goed van de *Bedouinen* en dit artijkel zou een goudmijn van *Peru* voor hun zijn, als het meermaalen voorviel. Men kan niet berekenen wat hun de plondering van het jaar 1757 wel waardig geweest zij. Twee derde deelen van meer dan twintig duizend laadingen, uit welke de *Hadj* beſtondt, kwamen te *Gaza*. De onweetende en honge-

gerige *Bedouinen*, voor welken de ſchoonſte ſtoffen even als de ſlegtſte zijn, vermits zij 'er geene andere waarde van kennen dan dat zij dekken, gaven *châles* van *cachemire*, Indiaanſche lijnwaaden en neteldoeken, *ſirſakas*, Perſiaanſche ſtoffen, koffij en gommen voor enige piasters. Men verhaalt een trek, die over de onkunde en eenvoudigheid van die woestijn-bewooneren zal kunnen doen oordeelen. Een *Bedouin* van *Anazé* onder zijnen buit verſcheiden zakjes met fijne paerlen gevonden hebbende, zag die voor *doura* aan, en liet die kooken, om dezelve te eeten; ziende dat zij niet gaar wierden, wilde hij die wegwerpen, wanneer een burger van *Gaza* hem dezelve afkogt voor eene roode muts van *Fâz*. In het jaar 1779 hadden zij een diergelijk voordeeltje uit de plondering van die caravane, onder welke de Heer DE SAINT-GERMAIN was, door de Arabieren van *Tor*. Nog kortling geleden, in het jaar 1784, is de caravane der Barbaryſche, uit meer dan drie duizend laadingen beſtaande, insgelijks geplonderd en de koffij, welke de *Bedouinen* van dezelve medebragten, wierdt zoo overvloedig in *Paleſtina*, dat zij eensklaps de helft in prijs verminderde; zij zou nog meer gedaald zijn, zoo de *Aga* niet verboden hadde dezelve te koopen, ten einde de *Bedouinen* te dwingen om hem alles te brengen: deeze monopolie was hem in het geval van 1779 meer dan tagtig duizend piasters waardig.

Hij

Hij weet dus, het een jaar door het ander gerekend, met de afknevelingen, de *miri*, de tollen en de twaalf honderd laadingen, welke hij op de drie duizend van het geleide van *Mekka* ſteelt, de honderd en tagtig beurzen, den prijs zijner pagt, te verdubbelen.

Agter *Gaza* is niet dan woestijn; doch die naam moet egter niet doen gelooven dat de grond eensklaps onbewoond worde; men ontmoet nog eene dagreize verre, langs de zee, enige bebouwde landen en enige dorpen. Zoodanig is *Kân Younès*, eene ſoort van kasteel, in 't welk de *Mammelukken* eene bezetting van twaalf mannen houden; zoodanig is ook *el-Arich*, de laatste plaats, daar men drinkbaar water vindt, tot dat men te *Salêhié* in *Egypte* gekoomen is. *El-Arich* ligt drie vierde mijls van de zee, op eenen grond met zand overdekt, gelijk die geheele kust is. Wanneer men ten Oosten de woestijn weder in trekt, ontmoet men nog andere ſtrooken bebouwbaar land tot op den weg naar *Mekka*. Het zijn valeien, in welke het winter-water en dat van enige putten enige boeren nodigt om zig daar ter neder te zetten en palmboomen en *doura* onder de beſcherming, of liever onder de ſtrooperijen der Arabieren te teelen. Deeze boeren, van het overige der waereld afgeſcheiden, zijn halve wilden, onweetender, lomper en ellendiger dan de *Bedouinen* zelve; aan den

 grond,

grond, dien zij bebouwen, verbonden, leeven zij in geduurige vrees van de vrugten hunnes arbeids te zullen verliezen. Zij hebben naauwlijks eenen oogst ingezameld of zij haasten zig om dien op verborgen plaatſen te begraaven; zij zelve verſteeken zig in de rotſen, die de Doode Zee ten Zuiden bezoomen. Dat land is nog door geenen reiziger bezogt geworden; het zou zulks egter wel verdienen; want, volgens hetgeen ik heb hooren zeggen van de Arabieren van *Bâkir* en van de lieden van *Gaza*, die naar *Mâan* en *Karak* op den weg der bedevaartgangeren, reizen, zijn 'er ten Zuid-Oosten van het Asphaltisch meir, in eene ruimte van drie dagreizens, meer dan dertig vervallen ſteden, die volſtrekt onbewoond zijn. Verſcheiden derzelve hebben groote gebouwen met kolommen, die oude tempels of ten minſten Griekſche kerken kunnen geweest zijn. De Arabiers bedienen 'er zig ſomtijds van om hunne kudden inteſluiten; maar zij vermijden dezelve meestentijds, om de overgroote ſchorpioenen, die 'er in menigte gevonden worden. Men behoeft zig niet te verwonderen over die blijken van voorledene bevolking, als men zig herinnert dat dit het land dier *Nabatheenen* was, die de magtigſte der Arabieren waren, en der *Idumeërs*, die in de laatste eeuw van *Jeruſalem* bijna zoo talrijk waren als de Jooden; getuige zij de trek, door JOSEPHUS aangehaald, die zegt dat 'er, op het gerugt

rugt van den togt van TITUS tegens *Jeruſalem*, eensklaps dertig duizend *Idumëers* bijeen trokken, die zig in de ſtad wierpen om haar te verdedigen. Het ſchijnt dat, behalven eene vrij goede regeering, de oorzaak van de werkzaamheid en volkrijkheid dier ſtreeken ook gezogt moet worden in eenen aanmerklijken tak van koophandel, dien zij met Arabie en Indie dreeven. Men weet dat, reeds in den tijd van SALOMON, de ſteden *Atſioum-Gâber* en *Aïlah* twee zeer ſterk gezogte ſtapelplaatſen van dien handel waren; deeze ſteden lagen aan de aangrenzende golf der Roode Zee, daar men de tweede nog vindt met haaren naam en misſchien ook de eerſte in *el-Akabé* of *het eind* (van de zee). Deeze twee plaatſen zijn in handen der *Bedouinen*, die noch zee-magt, noch koophandel hebbende, dezelve niet bewoonen. Maar de bedevaartgangers van *Kairo*, die 'er door trekken, vertellen dat 'er te *el-Akabé* eene ſlegte ſterkte is met eene Turkſche wagt en goed water, dat een onſchatbaar voorregt is in die ſtreeken. De *Idumëers*, welken de Jooden die havenen ſlegts korte tijden ontnamen, moeten 'er groote middelen van bevolking en rijkdom uit getrokken hebben. Het ſchijnt zelfs dat zij de mededingers der *Tyriers* waren, die in die ſtreeken eene ſtad zonder naam, op de kust van *Hedjaz*, in de woestijn van *Tih*, en de ſtad *Fa-*

 ran,

ran, en ongetwijfeld ook *el-Tor*, die haar tot eene haven diende, in bezit hadden. Van daar konden de caravanen in den tijd van agt of tien dagen in *Palestina* en *Judea* koomen; deeze weg, die langer is dan die van *Suez* naar *Kairo*, is egter veel korter dan die van *Aleppo* naar *Basra*, die vijf en dertig en veertig dagen duurt, en misſchien zou dezelve in den tegenswoordigen ſtaat der zaaken den voorrang verdienen, als de weg van *Egypte* volkoomen geſloten bleef. Men zou ſlegts met de Arabieren in onderhandeling moeten koomen, met welke men oneindig veiliger overeenkomſten zou kunnen aangaan dan met de *Mammelukken.*

De woestijn van *Tih*, van welke ik zoo even geſprooken heb, is diezelfde woestijn, in welke MOZES de Hebreërs bragt en geduurende een geſlagt hieldt om hen daar in de oorlogskonst te oefenen en van een herders leven leidend volk een landoverweldigend volk te maaken. De naam *el Tih* ſchijnt op die gebeurtenis betrekking te hebben, want hij betekent het land, *in 't welk men doolt*; maar men moet niet denken dat hij bij overlevering bewaard gebleven is, naardien de tegenswoordige inwooners vreemdelingen zijn en men in alle die landen zig naauwlijks zijnen grootvader herinnert; het is alleen uit het leezen van de Hebreeuwſche boeken en den *Korân*, dat de naam van *el-Tih* bij

de

de Arabieren in zwang geraakt is; zij gebruiken ook dien van *Barr-el-tour-Sina*, die *land van den berg Sinaï* betekent.

Die woestijn, die *Syrie* naar het Zuiden bepaalt, ſtrekt zig in de gedaante van een ſchier-eiland uit, tusſchen de twee golven van de Roode Zee, die van *Suez* namelijk ten Westen en die van *el-Akabé* ten Oosten. Haare gemeene breedte is van dertig mijlen op zeventig mijlen lengte; die groote ruimte is bijna geheel bezet met dorre bergen, die zig, naar het Noorden, met die van *Syrie* vereenigen en, gelijk deeze, van kalkachtigen rotsſteen zijn; maar meer naar het Zuiden worden zij granietſteenachtig, zoodanig dat de *Sinaï* en de *Horeb* niet anders dan hooge pieken van dien ſteen zijn. Daarom noemden de Ouden dat land *ſteenachtig Arabie.* De aarde beſtaat 'er over het algemeen uit een dor grof zand; daar groeit niets dan doornachtige acacias, tamariſchen, dennenboomen en enige dun gezaaide kromme en gebogen heesters. De bronnen zijn 'er zeer zeldzaam en de weinige, die 'er zijn, zijn dan van zwavelachtig en warm mineraal water, gelijk te *Hammâm-Farâoun*, dan brak en walglijk, gelijk te *El-naba* over *Suez:* deeze ziltige eigenſchap heerscht in geheel het land en daar zijn zout-mijnen in het Noordlijk gedeelte. In enige valeien egter, daar de grond zagter is, omdat hij beſtaat uit hetgeen van de rotſen afkoomt, wordt dezelve na den

winter-regen bebouwbaar en bijna vrugtbaar. Zoodanig is de valei van *Djirandel*, daar tot boschjes toe gevonden worden; zoodanig is ook de valei van *Faran*, daar de *Bedouinen* verhaalen dat puinhoopen zijn, welke geene andere wezen kunnen dan die van de oude ſtad van dien naam. Voorheen kon men alles, wat uit dien grond te haalen was, 'er uit trekken (*a*) maar thans aan de natuur of liever aan de barbaarschheid overgelaaten, brengt hij niet dan wilde kruiden voort. Met deeze geringe middelen doet die woestijn drie ſtammen van *Bedouinen* beſtaan, die vijf of zes duizend zielen, over haare oppervlakte verſpreid, kunnen uitmaaken; men geeft hun den algemeenen naam van *Taouâra*, of Arabieren van *Tôr*, omdat die plaats de bekendſte en meest bezogte van hun land is. Zij ligt op de Oost-kust van den zee-arm van *Suez*, op eenen zandachtigen laagen grond, gelijk die geheele kust is. Haare verdienſte is dat zij eene vrij goede reede en drinkbaar water heeft en de Arabiers brengen 'er water van den *Sinaï*, dat indedaad goed is; daar doen de ſchepen van *Suez* ook hunnen voorraad van

(*a*) De Heer NIEBUHR heeft op eenen berg grafſteden met beeldſpraakige ſiguuren ontdekt, welke zouden doen gelooven dat de Egyptenaars in die ſtreeken vastigheden gehad hebben.

van hetzelve op, als zij naar *Djedda* vertrekken; voor het overige vindt men 'er niet dan enige palmboomen, de overblijfzelen van eene flegte ſterkte zonder wagt, een klein Grieksch klooster en enige hutten van ſchamele Arabieren, die van visch leeven en als matroozen dienen. Ten Zuiden liggen ook nog twee kleine gehugtjes van Grieken even armoedig en ellendig. Wat het beſtaan der drie ſtammen betreft, zij trekken het van hunne geiten, van hunne kemelen, van enige gommen van den acacia, welke men hun in *Egypte* afkoopt, van hun rooven en plonderen op de wegen naar *Suez*, *Gaza* en *Mekka*. Deeze Arabiers hebben voor hunne togten geene merrieën gelijk de andere, of zij kunnen ten minſten zeer weinige houden; zij vervullen dat gebrek door eene ſoort van kemelen, welke men *hedjîne* noemt. Dit dier heeft volkoomen de gedaante van den gemeenen kemel; maar hij verſchilt van denzelven daar in dat hij oneindig losſer van ledenmaaten en ſneller in zijne beweegingen is. De gewoone kemel gaat nooit anders dan ſtappende en hij waggelt zoo langzaam voort, dat hij naauwlijks agttien honderd halve roeden in een uur kan afleggen; de *Hedjîne*, integendeel, gaat, als men wil, in een draf, die, wegens de wijdte van zijne ſtappen, zoo ſnel wordt, dat hij twee mijlen in een uur kan afloopen. De groote verdienſte van dit dier is dat het zulk een loop dertig,

 ja

ja veertig uuren agter elkanderen kan uithouden, bijna zonder rusten, zonder te eeten of te drinken; men bedient zig van hetzelve om renboden te zenden en om eene lange vlugt te doen; als men eens vier uuren vooruit is, kan men nooit door de beste Arabifche merrie ingehaald worden; maar men moet aan de beweeging van dat dier gewend zijn; zijne fchokken villen en verftuiken den besten ruiter in weinig tijds, fchoon men den zadel met kusfens voorziet. Alles wat men van de fnelheid des dromedaris zegt moet op dit dier toegepast worden; het heeft egter flegts eenen bult, en ik herinner mij niet onder vijf en twintig of dertig duizend kemelen, welke ik in *Syrie* en *Egypte* mag gezien hebben, ooit een eenigen met twee bulten te hebben ontmoet.

Het laatste artijkel van de inkomften der *Bedouinen* van *Tôr*, dat nog aanmerklijker is, is de bedevaart der Grieken naar het klooster van den berg *Sinaï*. De fcheurmaakende hebben zoo veel godvrugtigen eerbied voor de overblijfzelen van de Heilige *Catharina*, welke zij zeggen dat daar bewaard worden, dat zij aan hunne zaligheid twijfelen, als zij die niet, ten minften eens in hun leven, bezogt hebben. Zij koomen 'er tot uit *Morea* en van *Conftantinopolen* naar toe trekken. De zamelplaats is *Kairo*, daar de monnikken van den berg *Sinaï* correspondenten hebben, die met de Arabieren over

het

het geleide handelen. De gewoone prijs is van agt en twintig *pataques* het hoofd, dat is, honderd zeven en veertig fransche *livres*, zonder de mondkost. In het klooster gekoomen zijnde verrigten die Grieken hunnen aandacht, bezoeken de kerk, kusfchen de overblijfzelen en beelden, klimmen op de knieën meer dan honderd trappen van den berg van MOZES op en geeven, eindelijk, eene offerhande, die niet bepaald is, maar die zelden minder dan vijftig *pataques* beloopt (*a*).

Buiten deeze bezoeken, die flegts eens in het jaar plaats hebben, is dit klooster het afgezonderdst en woestst verblijf van de natuur. Het land in den omtrek is niet dan eene opeenftapeling van puntige en kaale rotfen. De *Sinaï*, aan welks voet het ftaat, is eene piek van granietfteen, die hetzelve fchijnt te zullen verpletteren. Het huis is eene foort van vierkante gevangenis, welker hooge muuren maar een

(*a*) Aan deeze bedevaartgangeren moet men de opfchriften en flegt getekende beelden van ezelen, kemelen enz., op de rotfen gegraveerd, die om die reden *Djebel Mokattab* of *befchreven berg* genoemd worden, toefchrijven. Mijlord MONTAIGU, die veel in die ftreeken gereisd heeft, en die die opfchriften met aandacht onderzogt hadt, oordeelde 'er dus over, en de Heer DE GEBELIN heeft wel vergeeffche moeite gedaan, met 'er diepe geheimnisfen in te willen opfpeuren.

een venſter, hebben; dit venſter, ſchoon zeer hoog, dient ook tot deur; om, namelijk, in het klooster te koomen, gaat men in eene mand zitten, welke de monnikken van dit venſter aflaaten en waarin zij u met touwen opheisſen. Deeze voorzorg geſchiedt uit vrees voor de Arabieren, die het klooster zouden kunnen inneemen, als men door de deur inkwam; het is alleen als de Bisſchop het klooster bezoekt dat men eene opent, die, buiten deeze gelegenheid, toegemetſeld is. Dit bezoek moet elke twee of drie jaaren geſchieden; maar alzoo het met eene ſterke brandſchatting der Arabieren verzeld gaat, ontwijken de monnikken het zoo veel zij kunnen. Zij kunnen zig egter zoo gemaklijk niet ontſlaan van het betaalen van een zeker getal rantſoenen 's daags; en de geſchillen, die daar omtrent voorvallen, haalen hun dikwijls ſteenen en zelfs ſnaphaan-ſchooten van de misnoegde *Bedouinen* op den hals. Nooit gaan zij uit in het veld; maar zij hebben zig, door magt van arbeid, op de rotſen eenen tuin geweeten te maaken van opgeworpen aarde, die hun tot eene wandelplaats dient; zij teelen 'er uitneemende vrugten, als druiven, vijgen, en vooral peeren, van welke zij zeer aangenaame geſchenken naar *Kairo* zenden, daar men die vrugt niet heeft. Hunne huislijke levenswijs is dezelfde als die der Grieken en Maroniten van den *Libanon*; zij houden zig, namelijk, geheel bezig met nutti-

gen

gen arbeid of godsdienstige oefeningen; doch de monnikken van den *Libanon* hebben het dierbaar voorregt van eene uitwendige vrijheid en eene veiligheid, welke die van den *Sinaï* ontbeeren. Voor het overige is dit leven als gevangenen en van alle aangenaamheden ontbloot dat van alle de monnikken van de Turksche landen. Dus leeven de Grieken van *Mar-Siméon*, ten Noorden van *Aleppo*, van *Mar-Sâba* aan de Doode Zee; dus leeven de Kopten in de kloosters van *St. Macarius* en *St. Antonius*, in de woestijn. Overal zijn die kloosters gevangenhuizen, die geen licht naar buiten scheppen dan het venster, door hetwelk zij hunne levensmiddelen ontvangen; overal zijn die kloosters gebouwd op ijslijke plaatsen, die van alles ontbloot zijn, daar men niets vindt dan rotsen en keisteentjes, zonder groente en zonder mosch en egter zijn zij bevolkt. Daar zijn vijftig monnikken op den *Sinaï*, vijf en twintig te *Mar-Sâba*, meer dan drie honderd in de twee woestijnen van *Egypte*. Ik zogt eens naar de reden en met eenen van de Opperften van *Mar-Hanna* in gesprek zijnde, vroeg ik hem wat hen tog tot zulk eene waarlijk ellendige levenswijs, konde noopen: „ Hoe dat!" zeide hij, „ zijt gij niet een Christen? is het niet „ langs deezen weg dat men ten hemel gaat? . . . . „ Wel, " antwoordde ik, „ men kan zijne zalig- „ heid ook in de waereld bewerken en, onder ons

„ ge-

„ gezegd, Vader, ik zie niet dat de geestlijken, al
„ zijn zij ſchoon vroom, dien ouden blaakenden
„ ijver hebben, die hen, hun geheel leven door,
„ het oog op het uur des doods gevestigd deedt
„ houden. — Het is waar" hernam hij, „ wij
„ oefenen niet meer die geſtrenge levenswijs der
„ oude kluizenaaren, en de redeneering heeft veel
„ deel aan het bevolken onzer kloosteren. U;
„ die uit landen koomt, daar men in veiligheid en
„ in overvloed leeft, u kan onze levenswijs zeer
„ onaangenaam dunken en onze afzondering van de
„ waereld eene opoffering ſchijnen; maar in den
„ toeſtand van dit land is dit mogelijk zoo niet.
„ Wat zal men doen? koopman worden? Men is
„ met de zorg voor zijn koophandel, zijn huis-
„ houden, zijne kinderen, belast. Men werkt en
„ ſlaaft dertig jaar in kommer, en op een fraaien
„ dag laat u de *Aga*, de *Pacha* of de *Kadi* haalen;
„ men doet u een proces aan zonder reden; men
„ koopt getuigen om, die u beſchuldigen; men
„ geeft u ſtokſlagen; men ſchudt u uit, en daar
„ ſtaat gij dan zoo naakt in de waereld als den eer-
„ ſten dag dat gij 'er in kwaamt. Voor den boer
„ is het nog erger; de *Aga* knevelt hem, de ſol-
„ daat plondert hem, de Arabier beſteelt hem.
„ Soldaat worden? het is een ruuw ambagt en het
„ eind is niet al te zeeker. Het is misſchien wel
„ hard zig in een klooster opteſluiten; maar men
„ leeft

„ leeft 'er in rust, en ſchoon men zig gewennen „ moet om zig van de aangenaamheden des levens „ te ſpeenen, mischt men die misſchien nog min- „ der dan in de waereld. Beſchouw den toeſtand „ onzer boeren en den onzen. Wij hebben al dat „ zij hebben en zelfs dat zij moeten misſchen; wij „ zijn beter gekleed, worden beter gevoed; wij „ drinken wijn en koffij. En wie zijn onze geest- „ lijken anders dan boeren-kinderen? Gij ſpreekt „ van de *Kopten* van *St. Macarius* en *St. Antonie!* „ wees verzeekerd dat hun ſtaat nog beter is dan „ die der *Bedouinen* en *Fellahs*, die hen omrin- „ gen. "

Ik beken dat ik verwonderd was over zoo veel opregtheid en juistheid van redeneering; maar ik be- greep 'er te beter door dat het menschlijk hart over- al hetzelfde is en volgens dezelfde beweegredenen handelt. Overal ziet men het verlangen naar geluk, hetzij in hoop, hetzij in daadlijk bezit, en de partij, die het neemt, is altijd die, bij welke het meeste te winnen is. Daar zijn voor het overige nog veele aanmerkingen te maaken over de redenen van dien geestlijken; zij zouden ons kunnen leeren in hoe verre de geest van afzondering met den toeſtand der regeering in verband zij, waaruit die ſpruiten kon- ne, in welke omſtandigheden hij ontſtaan, heer- ſchen, afneemen moete enz. Maar het is tijd om dit geographisch tafereel van *Syrie* te eindigen en

in

in weinig woorden zaamentetrekken hetgeen ik gezegd heb over deszelfs inkomſten en magt, opdat de Leezer zig een volkoomen denkbeeld konne vormen van deszelfs ſtaatkundigen toeſtand.

ELFDE HOOFDSTUK.

Algemeene beschouwing van Syrie.

Men kan *Syrie* beschouwen als een land bestaande uit drie lange strooken gronds van verschillende hoedanigheden; de eerste, langs de Middellandsche Zee loopende, is eene warme, vogtige, niet zeer gezonde, maar zeer vrugtbaare valei; de andere, die aan deeze grenst, is een bergachtige en ruuwe grond, maar die eene sterker en gezonder gemaatigdheid geniet; de derde, eindelijk, agter de bergen ten Oosten liggende, vereenigt de droogheid van de laatste met de warmte van de eerste. Wij hebben gezien hoe dat gewest, door eene gelukkige vermenging van de eigenschappen van lugtstreek en grond, onder eene bepaalde hemelstreek de voordeelen van verscheiden waereldstreeken in zig vereenigt, zoo dat de natuur het schijnt voorbeschikt te hebben om eene der aangenaamste woonplaatsen van het vaste land te zijn. Men kan het egter te last leggen, gelijk den meesten warme landen, dat het dat frisch en levendig groen ontbreekt, dat bijna altoos het sieraad van onze landschappen uitmaakt; men ziet 'er die vrolijke veldtapijten van gras en bloemen niet, welke onze weiden in *Normandye*

en *Vlaanderen* ten toon ſpreiden, noch die digte bosſchen van ſchoone boomen, die de landſchappen van *Bourgonje* en *Bretanje* zoo veel leven en rijkheid bijzetten; de grond heeft in *Syrie*, even als in *Provence*, bijna altoos een ſtofachtig aanzien, dat niet vervrolijkt wordt dan hier en daar door dennenboomen, moerbezieënboomen en wijngaarden. Misſchien is dat gebrek minder aan de natuur dan aan de konst te wijten; misſchien waren deeze velden, zoo zij niet door 's menſchen handen verwoest waren, met bosſchen overſchaduuwd: het is ten minſten zeeker, en dit is het voordeel van de warme boven de koude landen, dat men in de eerſte, overal daar water is, de groeijing in geduurige werkzaamheid kan houden, en zonder tusſchenpoozing vrugten op bloeizem, en bloeizem op vrugten kan doen volgen; in de koude ſtreeken, daarentegen, en zelfs in de gemaatigde, verliest de natuur, die verſcheiden maanden lang verdoofd blijft, in eenen onvrugtbaaren ſlaap een derde, ja zelfs de helft van het jaar. De grond, die graanen voortgebragt heeft, heeft den tijd niet meer, om, voor het afneemen van de warmte, moesgroenten te teelen; men heeft geenen tweeden oogst te hoopen, en de landbouwer ziet zig langen tijd tot eene nadeelige rust veroordeeld. *Syrie* is, gelijk wij gezien hebben, vrij van deeze ongemakken; is het dan dat deszelfs voortbrengzels niet aan de middelen die het

in

in zig bezit, beantwoorden, zoo is zulks minder aan deszelfs natuurlijken dan aan deszelfs ſtaatkundigen ſtaat toeteſchrijven. Om ons daarvan een regt denkbeeld te vormen zoo laaten wij eens in weinig woorden herhaalen hetgeen wij omſtandig geſchreven hebben van de inkomſten, magt en bevolking van dat gewest.

Uit den ſtaat der ſchattingen van elke landvoogdij blijkt dat de ſom, die jaarlijks uit *Syrie* in de *Kazné* of ſchatkist van den Sultan koomt, twee duizend drie honderd vijf en veertig beurzen bedraagt, te weeten:

Van *Aleppo.* - - - -	800	beurzen.
Van *Tripoli.* - - - -	750	
Van *Damaskus.* - - - -	45	
Van *Acre.* - - - -	750	
Van *Palestina.* - - -	0	
Te zaamen - - - - - -	2345	beurzen.

die 2,931,250 franſche *livres* uitmaaken.

Bij deeze ſomme moet men nog voegen 1 het toevallig voordeel van de erfopvolgingen der *Pachas* en bijzondere perſoonen, dat men op duizend beurzen 's jaars ſchatten kan. 2. Het hoofdgeld der Christenen, *Karadj* genaamd, dat bijna overal afzonderlijk ingezameld, en regtſtreeks aan de *kazné* verantwoord wordt. Dit hoofdgeld heeft geene

 plaats

plaats in de landen, die onderverpagt worden, gelijk die der *Maroniten* en *Druzen*, maar alleen omtrent de onmiddelijke *râyâs* of onderdaanen. De briefjes zijn van drie, vijf en elf piasters elk hoofd; het is moeijelijk het geheel beloop deezer belasting te bepaalen; maar als men honderd en vijftig duizend betaalende hoofden rekent op den middelbaaren prijs van zes piasters, verkrijgt men eene som van 2,350,000 *livres* en men moet de waarheid zeer nabij koomen, als men de gantsche inkomst, die de Sultan uit *Syrie* trekt, op zeven en eenen halven millioen rekent: dus in het geheel 7,500,000 *livres*.

Als men nu rekent wat het land den pagteren zelven opbrengt, heeft men

Van *Aleppo*. - - -	2000	beurzen.
Van *Tripoli*. - - -	2000	
Van *Damaskus*. - -	10000	
Van *Acre* - - - -	10000	
Van *Palestina*. - - -	600	
Te zaamen - - -	24,600	beurzen.

maakende 30,750,000 fransche *livres*. Men moet deeze som beschouwen als de zwakste berekening van hetgeen *Syrie* opbrengt, aangezien het voordeel van de onder verpagtingen, gelijk die van het land der *Druzen*, dat der *Maroniten*, der *Ansarié* enz. 'er niet onder begrepen is.

De

De krijgsmagt is, op verre na, niet in die evenredigheid als zoodanige inkomsten in Europa onderstellen zouden; alle de krijgsbenden der *Pachas* met malkanderen kunnen niet meer bedraagen dan vijf duizend zeven honderd mannen, zoo voetknegten als paardenvolk, te weeten:

Voor *Aleppo.*	600	Ruiters.	500	Barbaryſche
Voor *Tripoli.*	500	- - -	200	
Voor *Acre.*	1000	- - -	900	
Voor *Damaskus*	1000	- - -	600	
Voor *Palestina*	300	- - -	100	
In het geheel	3400	Ruiters	2300	Barbaryſche

De gewoonlijke krijgsmagt bedraagt dan drie duizend vier honderd Ruiters en twee duizend drie honderd Barbaryſche. Het is waar dat in buitengewoone gevallen de benden der Janisſaaren zig 'er bijvoegen en dat de *Pachas* van alle kanten landloopers oproepen, die vrijwillig dienst willen neemen, welke dan die ſpoedig geworven legers uitmaaken, die wij in de oorlogen van Daher en Ali-Bek te voorſchijn hebben zien koomen; doch hetgeen ik gezegd heb van de krijgskunde dier legers en van de krijgstucht dier benden, moet doen oordeelen dat *Syrie* nog ſlegter beſchermd wordt dan *Egypte.* Men moet egter in de Turkſche ſoldaaten twee onſchatbaare hoedanigheden prijzen, eene ſober-

 heid,

heid, zoo groot dat zij in het meest verwoeste land beſtaan kunnen en eene gezondheid, die de ſterkſte vermoeienisſen weêrſtaan kan. Zij is de vrugt van het ruuw leven, dat zij zonder ophouden leiden; altoos te paard, altoos in het veld, op den grond liggende en in de open lugt ſlaapende, ondergaan zij die beurtelingſe verandering van het gemaklijk leven in de ſteden en het vermoeiend in het veld niet, die, onder beſchaafde volkeren, den krijgsman zoo nadeelig is. Voor het overige verſchillen *Syrie* en *Egypte*, met betrekking tot den oorlog vergeleeken, bijna in alles van malkanderen. Wanneer *Egypte* door eenen vreemden vijand aangetast wordt, verdedigt het zig te land door zijne woestijnen, ter zee door zijne gevaarlijke kust. *Syrie*, daarentegen, open aan de land-zijde, ligt ook open aan de Middellandſche Zee met eene kust, die in haare geheele lengte genaakbaar is. Het is gemaklijk in *Syrie* te landen, ongemaklijk in *Egypte* aantekoomen: als men in *Egypte* eens aangeland is, heeft men het gewonnen; maar *Syrie* kan weêrſtand bieden: *Egypte*, gewonnen zijnde, is moeijelijk te behouden en gemaklijk te verliezen; *Syrie* is onmogelijk te verliezen en gemaklijk te behouden. Daar wordt nog minder konst vereischt om het een te winnen dan om het ander te behouden. De reden is, dat *Egypte* een vlak land zijnde, de oorlog daar ſnellen voortgang maakt; alle beweegin-

gingen brengen tot eenen veldſlag en elke veldſlag wordt beſlisſende; *Syrie* daarentegens een bergachtig land zijnde, kan de oorlog 'er niet gevoerd worden dan bij het aantasten en verdedigen van verſchansſingen, en geen verlies of het is te herſtellen.

Het ſtuk der bevolking, dat ons nu te bepaalen ſtaat, is veel bezwaarlijker dan de twee andere. Men kan zijne berekening niet gronden dan op vergelijkingen, die niet onfeilbaar zijn. De waarſchijnlijkſte worden gemaakt uit twee uiterſte berekeningen, die vrij wel bekend zijn; de eerſte, die de ſterkſte is, is die der *Maroniten* en der *Druzen*; zij geeft negen honderd zielen voor elke vierkante mijl en kan toegepast worden op het land der *Nâblous*, van *Hasbêya*, van *Adjaloun* en op het grondgebied van *Damaskus* en enige andere plaatſen. De andere, welke de zwakſte is, is die van *Aleppo*, die drie honderd en tagtig of vier honderd inwooneren voor elke vierkante mijl oplevert, en deeze is toepaslijk op het grootst gedeelte van *Syrie.* Als ik deeze twee berekeningen door elkanderen ſlaa, door eene menigte toepasſingen, te lang om optehaalen, is het mij voorgekoomen dat de geheele bevolking van *Syrie* kon gerekend worden op 2,305,000 zielen; te weeten:

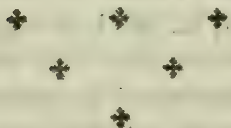
In de Landvoogdij van *Aleppo.* - - -	320000
In die van *Tripoli* zonder *Kesraouân.*	200000
In *Kesraouân.* - - - - - -	115000
In het land der *Druzen.* - - -	120000
In de Landvoogdij van *Acre.* - -	300000
In *Palestina.* - - - - - -	50000
In de Landvoogdij van *Damaskus.* -	1200000
In het geheel. - - - -	2,305,000

Onderstellen wij twee en een halven millioenen: Naardien nu *Syrie* omtrent vijf duizend twee honderd en vijftig vierkante mijlen groot is, namelijk honderd en vijftig mijlen lengte en vijf en dertig breedte, koomt daar uit een algemeen getal van vier honderd zes en zeventig zielen op elke vierkante mijl. Men heeft reden om zig te verwonderen over de geringheid van deeze evenredigheid in een zoo uitneemend land; maar men zal zig nog meer verwonderen als men met dien toestand de bevolking van oude tijden vergelijkt. *Het grondgebied van* Yamnia *en* Yoppé *in Palestina alleen*, zegt de Wijsgeerige landbeschrijver STRABO, *waren weleer zoo sterk bevolkt, dat zij met elkanderen veertig duizend mannen in de wapenen konden brengen.* Thans zouden zij ter naauwernood drie duizend gewapende manschappen kunnen opleveren. Volgens het vrij echt bevonden tafereel van *Judea* ten tijd

van TITUS moest dat land vier millioenen zielen bevatten en thans bevat het misſchien geene drie honderd duizend. Als men tot ouder eeuwen opklimt, vindt men denzelfden toevloed bij de Philiſtynen, bij de Pheniciers, en in de koningrijken van *Samaria* en *Damaskus*. Het is waar dat enige Schrijvers, bij vergelijking met Europa redeneerende, deeze feiten in twijfel getrokken hebben; en daar is ook tegens verſcheiden derzelve veel intebrengen; maar de vergelijkingen, die men gemaakt heeft, zijn niet te min verkeerd, voor eerst daarin dat de Aſiatiſche landen in het algemeen vrugtbaarer zijn dan de Europiſche; ten tweeden dat een gedeelte dier landen zonder rusten en zonder misting kan beteeld worden en ook indedaad zoodanig beteeld wordt; ten derden dat de Oosterlingen de helft minder tot hun beſtaan verteeren dan de meeste Westerlingen. Uit deeze verſchillende redenen, met elkanderen vereenigd, volgt dat in die landen eene ſtreek van minder uitgeſtrektheid twee en driemaal zoo veele menſchen bevatten kan. Men ſchreeuwt tegens legers van twee en drie honderd duizend mannen, door ſtaaten op de been gebragt, die in Europa geene twintig of dertig duizend zouden kunnen uitleveren; maar men neemt niet in acht dat de ſtaat der oude volkeren volſtrekt van den onzen verſchilde, dat die volkeren enkel landbouwers waren, dat 'er bij hen minder ongelijkheid, minder ledig-

heid was dan onder ons; dat elke landbouwer ook een krijgsknegt was, dat, als 'er oorlog kwam, het leger dikwijls uit de geheele natie beſtondt, in een woord dat het de tegenswoordige ſtaat der *Maroniten* en *Druzen* was; niet dat ik de ſpoedige bevolkingen wil beweeren, waardoor men uit eenen mensch in weinige geſlagten talrijke en magtige volkeren wil doen ſpruiten. Daar zijn in die verhaalen veele dubbelzinnigheden en fouten van uitſchrijvers; maar als men ſlegts aanneemt dat met de ondervinding en de natuur overeenſtemt, bewijst niets de onmogelijkheid van de zwaare bevolkingen van eene zekere oudheid: zonder van het ſtellig getuigenis der geſchiedenis te ſpreeken, zijn 'er eene menigte gedenktekenen, die in haar voordeel bewijzen. Zoodanige zijn de ontelbaare puinhoopen, in thans verlaaten vlakten en zelfs bergen als gezaaid liggende; men vindt op de afgelegen plaatſen van den *Carmel* wijngaarden en wilde olijvenboomen, die daar niet dan door menſchen handen gebragt zijn; en in den *Libanon* der *Druzen* en der *Maroniten* vertoonen de rotſen, die nu den dennenboomen en de ſtruiken overgelaaten zijn, op duizend plaatſen, platten, die van eene oude bebouwing getuigen en bij gevolg van eene bevolking, nog ſterker dan in onze dagen. Daar blijft mij nu ſlegts overig de algemeene feiten, door dit werk verſpreid, en die, welke ik mag overgeſlaagen

gen hebben, te verzamelen, om een volkoomen tafereel van den ſtaatkundigen, burgerlijken en zedelijken toeſtand der bewooneren van *Syrie* te maalen.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Van de Regeering der Turken in Syrie.

De Leezer heeft reeds uit verfchillende trekken, die ons zijn voorgekoomen, kunnen opmaaken dat de regeering der Turken in *Syrie* eene zuivere krijgs-dwinglandij is, dat is te zeggen dat de menigte der inwooneren daar onderworpen is aan de willekeur van eene partij gewapenden, die over alles naar hun belang en naar hunnen zin befchikken. Om beter te begrijpen met welken geest die partij regeert, is het genoeg dat men zig voorftelle welk regt zij voorgeeft daar toe te bezitten.

Toen de *Ottomannen*, onder geleide van Sultan Selim, *Syrie* den *Mammelukken* ontnamen, befchouwden zij het flegts als den buit van eenen overwonnen vijand, als een goed, door het regt der wapenen en des oorlogs verkregen. Nu is, volgens dat regt bij barbaarfche volkeren, de overwonnene geheel ter befcheidenheid van den overwinnaar; hij wordt zijn flaaf; zijn leven, zijne goederen behooren hem toe; de overwinnaar is een meester, die over alles befchikken kan, die niets verfchuldigd is en die al, wat hij hem laat, fchenkt. Zoodanig was het regt der Romeinen, der Grieken en van

alle die maatſchappijen van roovers, welke men met den naam van overwinnaaren vereerd heeft. Zoodanig was, te alle tijden, dat der Tartaaren, van welke de Turken hunnen oorſprong hebben. Het was zelfs op dat beginzel dat hunne eerste maatſchaplijke ſtaat gegrond wierdt. In de vlakten van *Tartarye* waren de horden, in belangen verdeeld, niet anders dan benden roovers, gewapend om andere aantevallen of zig zelve te verdedigen, om alles, wat hunne gretigheid aanſtondt, als buit te plonderen. Toen waren alle de beginzels van den tegenswoordigen ſtaat reeds daar geſteld; de herders, altoos dwaalende en zig legerende, waren ook ſoldaaten; de horde was een leger; in een leger nu zijn de wetten niet anders dan de bevelen der Opperhoofden; die bevelen zijn geen tegenſpreeken onderhevig, lijden geen uitſtel, moeten eenſtemmig zijn, uit eenen zelfden wil, uit dezelfde herzenen voortkoomen; van daar een oppermagtig gezag in dengeenen, die het bevel voert; van daar eene lijdende onderwerping in dengeenen, die gehoorzaamt. Maar naardien in de overbrenging dier bevelen het werktuig op zijne beurt werk-oorzaak wordt, ſpruit daaruit een geest van heerschzugt en ſlaafschheid, welke juist die is, dien de overwinnende Turken mede gebragt hebben; fier na de victorie van een der leden des overwinnenden volks te zijn, beſchouwde de minſte der *Ottomannen* den eers-

eersten der overwonnelingen met de trotschheid eens meesters; daar nu die geest van graad tot graad toenam, zoo oordeele men welken afſtand de opperſte gebiedvoerer tusſchen zigzelven en de menigte der ſlaaven zien moest. Het denkbeeld, dat hij daarvan opgevat heeft, kan niet beter afgemaald worden dan door de gewoonlijke titels, welke zig de Sultans in openbaare ſtukken geeven: Ik, zeggen zij, in hunne tractaaten met de Koningen van Frankryk, „ ik, door de oneindige genade des
„ grooten, regtveerdigen en almagtigen Scheppers
„ en door den overvloed der wonderwerken van den
„ grootsten zijner Propheeten, Keizer der magtige
„ Keizeren, toevlugt der Vorsten, uitdeeler van
„ kroonen aan de Koningen der aarde, dienaar van
„ de twee allerheiligſte ſteden (*Mekka* en *Medina*)
„ ſtadvoogd van de heilige ſtad *Jeruſalem*, Heer
„ van Europa, Aſia en Afrika, met ons allesover-
„ winnend zwaard en onze verſchriklijke lans ver-
„ wonnen, heer der twee zeeën (de witte en de
„ zwarte) van *Damaskus*, de geur van het Para-
„ dijs, van *Bagdad*, den zetel der *Kalifs*, van de
„ ſterkten *Bellegrado*, *Agria* en eene menigte lan-
„ den, eilanden, zee-engten, volkeren, geſlag-
„ ten en zoo veele overwinnende heirlegers, die
„ bij onze verheven porte rusten; ik, eindelijk,
„ *Gods ſchaduw* op aarde enz. "

Welk oog zal een Sultan van den top van zoo veel

veel grootheids op het overige des menschdoms nederſlaan? Wat zal hem die aarde, die hij bezit, die hij verdeelt, anders toeſchijnen dan een eigen goed, van welk hij volkoomen meester is? Wat zullen hem die volkeren, die hij verwonnen heeft, anders zijn dan ſlaaven, veroordeeld om hem te dienen? Hoe zullen hem die krijgsknegten, dien hij beveelt, anders voorkoomen dan als dienaars, met welke hij die ſlaaven in bedwang houdt? En zoodanig is wezenlijk de Turkſche regeering. Men kan het Rijk vergelijken bij eene plantagie van onze ſuiker-eilanden, waarin een drom ſlaaven arbeidt voor de weelde van eenen rijken eigenaar, onder opzigt van enige dienaars, die 'er hun voordeel mede doen. Daar is geen ander onderſcheid in dan dat, naardien het landgoed van den Sultan te uitgeſtrekt is voor een eenig beſtier, men het in *onder-plantagieën* heeft moeten verdeelen, met *onder-beſtieringen*, volgens het eigen ontwerp van de eerste. Zoodanige zijn de gewesten onder de regeering der *Pachas*. Naardien die gewesten nog al te uitgeſtrekt waren, hebben 'er de *Pachas* weder andere verdeelingen in gemaakt en van daar die regeering der bedienden, die van graad tot graad tot in de minste bijzonderheden daalt. In deeze reeks van bedieningen, het oogmerk der zending altoos hetzelfde zijnde, veranderen ook de middelen van het ter uitvoer te brengen niet van aart. De magt dus in den eersten bewee-

weeger volſtrekt en willekeurig zijnde, wordt ook volſtrekt en willekeurig op alle de dienaaren overgebragt. Ieder van hun is het beeld van zijnen zender; het is altijd de Sultan die beveelt, onder de verſchillende naamen van *Pacha*, van *Motſallam*, van *Kâïem-Makam*, van *Aga*, ja tot de *Delibache* vertoont zijnen perſoon. Men moet hooren, met welke trotschheid de minste dier ſoldaaten, bevelen in een dorp uitdeelende, uitſpreekt: *het is de wil des Sultans, het is des Sultans welbehagen.* De reden dier trotschheid is eenvoudig; zij is dat hij overbrenger van het woord en uitvoerer van het bevel des Sultans wordende, de Sultan zelf wordt. Men oordeele over de gevolgen van zoo een beſtier; daar de ondervinding van alle tijden geleerd heeft dat de gemaatigdheid de moeijelijkſte van alle deugden is, daar zij bij degeene zelve, die haar prediken, dikwijls ſlegts bij theorie gevonden wordt, zoo oordeele men over de misbruiken van eene onbeperkte magt bij Grooten, die noch lijden noch medelijden kennen, bij fortuinmaakers, gretig om te genieten, fier dat zij beveelen, en bij onderhoorige, op bevordering vlammende; men oordeele of beſchouwende ſchrijvers gelijk gehad hebben met te beweeren dat de willekeurige oppermagt in Turkye zoo groot een kwaad niet is als men denkt, omdat zij, alleen in den perſoon van den Vorst berustende, ſlegts de Grooten, die hem omringen, drukken

ken moet! Ja zeeker, *de ſabel des Sultans daalt* (gelijk de Turken zeggen) *niet neder tot in het ſtof*; maar dien ſabel geeft hij in de handen van zijnen *Viſir*, die hem den *Pacha* overreikt, van welken hij tot den *Motſallam*, van deezen tot den *Aga* en zoo voort tot den minsten *Delibache* overgaat, zoo dat ieder onder zijn bereik is en hij de geringste hoofden kan treffen. Hetgeen deeze verkeerde redeneeringen voortbrengt is de toeſtand van het volk van *Conſtantinopolen*, voor welk de Sultan eene zorg heeft, die men indedaad elders niet aanwendt; maar die zorg, die hij eigenlijk voor zijne perſoonlijke zeekerheid draagt, is voor het overig gedeelte van het rijk als of zij geene plaats hadde; men kan zelfs zeggen dat zij daar nadeelige uitwerkingen heeft; want als de ſtad *Conſtantinopolen* gebrek aan levensmiddelen heeft, hongert men tien provintieën uit om haar die toetevoeren. Is het ondertusſchen door de hoofdſtad dat het Rijk beſtaat of door de provintieën? Is het in tijd van oorlog de hoofdſtad die ſoldaaten levert en onderhoudt, of de provintieën? Het is dan in de provintieën dat men de werking van het willekeurig gezag moet nagaan, en in *Turkye*, gelijk overal elders, zal die waarneeming overtuigen dat de willekeurige magt in den Vorst den Staat nadeelig is, omdat zij van den Vorst noodwendig op zijne bedienden overgaat en zij in die overdragt des te meer misbruikt wordt,

hoe

hoe laager zij afdaalt, alzoo het eene waarheid is dat 'er geen wreeder dwingeland is dan de ſlaaf, die meester wordt. Laaten wij nu het misbruik van dat beſtier in *Syrie* onderzoeken.

In elke landvoogdij is de *Pacha*, die den Sultan verbeeldt, volſtrekt oppermagtig als hij; hij vereenigt alle magt in zijnen perſoon; hij is meester van de krijgsbenden, en van de geldmiddelen, en van de burgerregeeringe, en van de lijfſtraflijke regtsoefening. Hij heeft regt van leven en dood; hij kan naar zijn welbehaagen oorlog voeren, vrede maaken; in een woord, hij vermag alles. Het hoofd-oogmerk van zoo veel gezags is het inzamelen van de *ſchatting*, dat is te zeggen, het overmaaken van de inkomsten aan den grooten eigenaar, aan dien heer, die het land bezit en overwonnen heeft door zijne *verſchriklijke* lans. Als hij dien pligt vervult, eischt men niets meer; men bekommert zig zelfs niet op welke wijze de dienaar denzelven zoekt te vervullen; de middelen ſtaan aan zijne verkiezing; en zoodanig is de aart der zaaken dat hij niet kiesch kan zijn, welke hij kiezen zal; want vooreerst kan hij niet bevorderd worden, noch zig zelfs ſtaande houden dan voor zoo verre hij geld verſchaft: ten tweeden is hij zijn ampt alleen aan de gunst des Vizirs, of van eenen anderen, die in hoog gezag ſtaat, verſchuldigd, en die gunst kan niet verkregen noch levendig gehouden worden dan

door

door meer te geeven dan andere mededingers. Daar moet dan geld verſchaft worden, en tot het opbrengen van de ſchatting, en tot het voorſchieten van penningen, en tot het ſtaande houden van zijne waardigheid, en om zig middelen van toevlugt te verzeekeren. Ook is het eerste werk eens *Pachas*, als hij in zijne landvoogdij koomt, op middelen te denken om geld te krijgen en de ſpoedigſte zijn altoos de beste. Het is het gewoon gebruik tot inzameling van de *miri* en de tollen voor het loopend jaar eenen of verſcheiden voornaamste pagters aanteſtellen, die, om hunne inzameling gemaklijker te maaken, dezelve in onder-pagten onderverdeelen, die van trap tot trap nederdaalen tot de minste dorpen. De *Pacha* vergeeft die ampten bij opveiling aan den hoogſten bieder, omdat hij 'er zoo veel geld van wil maaken als mogelijk is; de pagters aan hunnen kant, die dezelve niet aanvaarden dan om te winnen, ſtellen alles te werk om hunne ontvangst te vermeerderen. Van daar in die ontvangers eene hebzugt, die altoos ligt tot kwaade trouw overſlaat; van daar knevelarijen, waartoe zij des te ligter vervallen, omdat zij altoos door de regeering onderſteund worden; van daar in het midden des volks eene partij van menſchen, die belang hebben om deszelfs lasten te verzwaaren. De *Pacha* kan zig kittelen dat hij tot de diepſte bronnen van het welvaa-

ren doordringt door de ſcherpziende roofzugt van zijne onderhoorigen; maar wat ſpruit daar uit? Het volk, belemmerd in het genot van de vrugten van zijnen arbeid, beperkt zijne werkzaamheid binnen de paalen van de eerste benodigdheden. De landbouwer zaait niet meer dan hij noodig heeft om van te leeven? de werkman werkt ſlegts zoo veel als dient om zijn gezin te voeden; heeft hij wat meer, hij verbergt het zorgvuldig: Dus is het willekeurig gezag des Sultans, op den *Pacha* en alle zijne onderhoorigen overgebragt, daar het hunne hartstogten den vrijen teugel viert, de werk-oorzaak eener, door alle klasſen heerſchende, tijrannij geworden, welker gevolgen zijn geweest, door eene wederkeerige werking, den landbouw, de konsten, den koophandel, in een woord, alles te krenken, dat de magt van den Staat, dat is, de magt van den Sultan zelven uitmaakt.

Die magt brengt geene mindere misbruiken in den krijgsſtaat voort. Altijd geperst door die benodigdheid van geld, van welk zijne veiligheid en zijne rust afhangen, heeft de *Pacha* al wat hij kon van de gewoone kosten des oorlogs beſnoeid. Hij heeft de troepen in getal verminderd; hij heeft ſoldaaten tot den minsten prijs aangenoomen; hij heeft hunne baldaadigheden door de vingeren gezien; de krijgstucht is weg; als 'er nu een vreemde oorlog

op-

opkwam, als 'er nu, gelijk in het jaar 1772, eens Rusſen in *Syrie* verſcheenen, wie zou dan het gewest van den Sultan verdedigen?

Het gebeurt ſomtijds dat de *Pachas*, die Sultans in hunne landvoogdijen zijn, elkanderen perſoonlijk haaten; om hunnen haat te voldoen, maaken zij gebruik van hunne magt, en doen elkanderen onder de hand of openlijk den oorlog aan, welker verderflijke gevolgen altoos op de onderdaanen des Sultans nederkoomen.

Het gebeurt, eindelijk, ook ſoms dat die *Pachas* in verzoeking geraaken om zig de magt, die hun geleend is, toeteëigenen. De Porte, die voorzien heeft dat zulks gebeuren kan, tragt het door verſcheiden middelen te verhoeden. Zij verdeelt het bevel en houdt bijzondere bevelhebbers in de kasteelen der hoofdſteden, gelijk van *Aleppo*, *Damaskus*, *Tripoli* enz. maar als 'er een vreemde vijand opkwame, wat zou die verdeeling dan uitwerken? Zij zendt alle drie maanden *Capidjis* af, die de *Pachas* in bekommering houden door de geheime bevelen, welke zij medebrengen; maar dikwijls ontſlaan de *Pachas*, die ook doorſlepen zijn, zig van die lastige beſpieders; zij doet, eindelijk de *Pachas* dikwijls van verblijfplaats veranderen, opdat zij den tijd niet hebben zullen zig in een land bemind te maaken; doch alzoo alle de gevolgen van eene verkeerde orde verkeerd zijn, ſpruit daar we-

der uit dat de *Pachas*, onzeeker van den dag van morgen, hunne gewesten beſchouwen als een land, daar zij ſlegts korten tijd blijven zullen, en 'er geene verbeteringen in maaken, met welke hun opvolger zijn voordeel kan doen; zij haasten zig, integendeel, om de inkomsten uitteputten en om, zoo het mogelijk zij, in eenen dag de vrugten van verſcheiden jaaren intezamelen. Het is waar dat deeze knevelarijen, van tijd tot tijd, met de koord geſtraft worden, en deeze is eene der praktijken van de Porte, die best den geest haarer regeering ontdekt. Als een *Pacha* een gewest heeft uitgemergeld, als door overmaat van tijrannij, het geroep tot *Conſtantinopolen* gekoomen is, wee hem dan, als hij geenen beſchermer heeft, wee hem, als hij zijn geld ſpaart! Op eenen der bepaalde tijden van het jaar verſchijnt een *Capidji*, den *fermân* van bevestiging in zijn ampt toonende, ſomtijds zelfs eenen tweeden of derden paardenſtaart, of diergelijke nieuwe gunst medebrengende; maar, terwijl de *Pacha* het feest van die bevordering laat vieren, koomt 'er bevel van hem aftezetten, dan een ander om hem te bannen en dikwerf een *kat-cherif* om zijn hoofd. De reden is altijd omdat hij de onderdaanen des Sultans afpersſingen gedaan heeft; maar de Porte, die de ſchatten des knevelaars naar zig neemt, en het volk, dat hij geplonderd heeft, nooit iets wedergeeft, doet denken dat zij eene plondering, waarvan zij het

het voordeel heeft, niet afkeurt. Ook ziet men in het Rijk onophoudlijk Landvoogden, die afpersſen en weêrſpannig zijn; zoo het geenen hunner gelukt is zig eenen onafhanglijken en beſtendigen ſtaat te bezorgen, is zulks minder aan de wijsheid der maatregelen van den Divan en aan de waakzaamheid der *Capidjis* dan aan de onkunde der *Pachas* in de konst van regeeren toeteſchrijven. Men heeft in Aſia die zedekundige middelen vergeeten, die, door ſchrandere wetgeevers beſtierd, dikwerf groote mogendheden hebben opgerigt op grondvesten, die in het eerst zeer zwak waren. De *Pachas* weeten niet dan van geld; eene herhaalde ondervinding heeft hen nog niet kunnen doen begrijpen dat dat middel, verre van het pand hunner veiligheid te zijn, de reden van hun verderf wierd'; zij willen al ſchatten opzamelen, even als of men vrienden konde koopen! ASAD, *Pacha* van *Damaskus*, liet agt millioenen na, en wierdt door zijnen *Mammeluk* verlaaten en in het bad gesmoord. Men heeft gezien welk lot YBRAHIM SABBAR met zijne twintig millioenen trof. DJEZZAR ſlaat denzelfden weg in en zal geen ander einde hebben. Niemand heeft gedagt om die liefde tot het algemeen welvaaren, die in Griekenland en Italie, zelfs in Holland en Zwitzerland, kleine volkeren met goeden uitſlag tegens groote rijken heeft doen worstelen, optewekken. *Emirs* en *Pachas* alle volgen zij den Sultan na.

Alle beſchouwen hun land als een eigen goed en hunne onderdaanen als ſlaaven. Hunne onderdaanen beſchouwen hen ook wederkeerig als meesters en, naardien zij alle elkaêr gelijken, wat kan het dan ſcheelen wien men diene? Van daar in die ſtaaten de gewoonte van liever vreemde troepen dan nationaale te gebruiken. De bevelhebbers mistrouwen hun volk, omdat zij gevoelen dat zij hunne trouw niet verdienen; hun doel is niet hun land te regeeren, maar te bedwingen, en door eene billijke wedervergelding bekommert zig hun land ook weinig of men hen aanvalle en de huurlingen, die zij bezoldigen, hunne denkwijze niet verzaakende, verkoopen hen aan den vijand om hun goed naar zig te neemen. Dâher hadt den Barbaryer, die hem doodde, tien jaaren onderhouden; het is een aanmerkingswaardig feit dat de meeste ſtaaten van Aſia en Afrika, vooral zedert Mahomet, volgens deeze beginzelen geregeerd zijn en dat 'er geene landen geweest zijn, waarin men zoo veele onlusten, zoo veele omwentelingen in de Rijken en Staaten gezien heeft dan die. Moet men 'er niet uit beſluiten dat de willekeurige magt in den Vorst niet minder verderflijk is voor den krijgsſtaat dan voor het beſtier der geldmiddelen? Laaten wij nu nog derzelver uitwerkingen op de burgerlijke regeering in *Syrie* nagaan.

De *Pacha* is, als den Sultan verbeeldende, hoofd

van

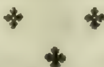
van de geheele burgerlijke regeering van zijne landvoogdij; en daar onder moet men ook de lijfſtraffelijke regtspleging begrijpen. Hij heeft het onbepaaldst regt op leven en dood; hij oefent het zonder omſtandigheden en zonder dat 'er beroep valt. Daar hij een misdrijf ontdekt, doet hij den ſchuldigen vatten en door de beulen, die hem verzellen, op ſtaanden voet wurgen, of het hoofd afſlaan; ſomtijds verwaardigt hij zig om hun werk zelf te doen. Drie dagen voor mijne aankomst te *Sour* hadt DJEZZAR eenen metſelaar met een bijl den buik opgehouwen; dikwerf dwaalt de *Pacha* verkleed herom, en wee dan dengeenen, die op enig misdrijf betrapt wordt! Naardien hij egter dat ampt niet overal kan waarneemen, ſtelt hij eenen amptenaar in zijne plaats, dien men den *Ouâli* noemt; deeze *Ouâli* neemt de post van onze kapiteinen van den nagtwagt waar; hij doet, even als zij, nagt en dag, de ronde; hij past op de oproeren; hij vat de dieven; en hij vonnist en veroordeelt, als de *Pacha*, zonder dat 'er beroep valt; de misdaadiger reikt den hals; de beul ſlaat toe; het hoofd valt en men neemt het lijk in eenen lederen zak mede. Deeze *Ouâli* heeft eene menigte verſpieders, die bijna alle gaauwdieven zijn, en door welke hij weet al wat 'er omgaat. Het is dan ook geen wonder dat ſteden als *Kairo*, *Aleppo* en *Damaskus* veiliger zijn dan *Genua*, *Rome* en *Napels*; maar door hoe

veele misbruiken wordt die veiligheid gekogt? en hoe veelen onſchuldigen moet de partijdigheid van den *Ouâli* en zijne bedienden niet het leven kosten?

De *Ouâli* heeft ook opzigt over de kooplieden; hij past, namelijk, op de maaten en gewigten, en op dat ſtuk wordt zeer groote geſtrengheid geoefend: om het minst valsch gewigt voor het vleesch, voor de *debs* of het zuikergebak krijgt men vijf honderd ſtokſlagen en wordt men zelfs ſomtijds met den dood geſtraft. De voorbeelden zijn menigvuldig in de groote ſteden; daar is ondertusſchen geen land, waarin meer met valsch gewigt verkogt wordt; de kooplieden hebben ſlegts op het voorbij koomen van den *Ouâli* en den *Mohteſeb*, of marktmeester, te pasſen. Zoo dra verſchijnt hij niet te paard of alles ſluipt weg en verbergt zig, of brengt ander gewigt te voorſchijn: ſomtijds maaken de verkoopers een accoord met de knegts, die die twee amptenaars voorgaan en, voor enig geld, zijn zij zelfs van ſtrafloosheid verzeekerd.

Voor het overige bemoeit zig de *Ouâli* niet met die nuttige en aangenaame zaaken, die bij ons de verdiensten van eene burgerregeering uitmaaken. Zij zorgen niet in het minst voor de gezondheid of zindelijkheid der ſteden: zij zijn in *Syrie* en in *Egypte* niet geſtraat, worden niet geveegd, noch beſproeid; de ſtraaten zijn eng, krom, en meest altoos met puin belemmerd. Men is vooral gebelgd van

van 'er eene menigte lelijke honden te zien loopen, die niemand toebehooren. Zij maaken eene ſoort van onafhanglijk gemeenebest uit, die van de aelmoezen van het volk leeft. Zij houden zig ieder binnen zekere grenzen en kwartieren op; en als een hunner daar buiten koomt, vallen 'er gevegten voor, die de voorbijgangeren zeer hinderen. De Turken, die zoo ligt menſchen bloed vergieten, dooden hen niet; zij ontwijken ſlegts derzelver aanraaking als onrein; zij beweeren dat zij 's nagts de veiligheid der ſteden uitmaaken; maar de *Ouâli*, en de deuren, met welke elke ſtraat afgeſloten is, bewaaren die nog beter; zij voegen 'er bij dat zij de krengen opeeten, en daarin worden zij geholpen door eene menigte jakhalzen, die bij honderden in de tuinen en onder de puinhoopen en grafſteden verſtooken zitten. Voor het overige moet men in de Turkſche ſteden noch wandelplaatſen, noch plantagieën zoeken: in zulk een land zal het leven zeekerlijk noch veilig, noch aangenaam ſchijnen; wel nu zulks is weder het gevolg van de willekeurige oppermagt van den Sultan.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Van de bediening van het regt.

De bediening van het regt in twistzaaken is het eenigst artijkel, dat de Sultans de uitvoerende magt der *Pachas* ontrokken hebben, hetzij zij begrepen hebben tot welke verregaande misbruiken het tegendeel aanleiding zoude geeven, hetzij zij erkend hebben dat daartoe tijd en kundigheden behoorden, die hunne plaatsbekleeders niet hebben zouden; zij hebben dan daartoe andere amptenaaren aangesteld, die, door eene wijze schikking, onafhanglijk van den *Pacha* zijn; maar alzoo hun regtsgebied op dezelfde beginzelen als de regeering gegrond is, is het dezelfde zwaarigheden onderworpen.

Alle de magistraatspersoonen van het rijk, *Kâdis*, dat is regter, genaamd, zijn afhanglijk van een voornaam hoofd, dat te *Constantinopolen* zijn verblijf houdt. De tijtel zijner waardigheid is *Kâdi-el-askar* (in het gemeen *kadileskier*) of *regter van het leger*, hetgeen aanwijst, gelijk ik reeds gezegd heb, dat de magt volstrekt krijgsmaatig is en geheel in het leger en deszelfs bevelhebber berust. Die opper-*Kâdi* benoemt de regters in de hoofdsteden, als *Aleppo*, *Damaskus*, *Jerusalem* enz.

enz. Deeze regters benoemen op hunne beurt weder andere in hunne onderhoorige plaatſen. Maar wat wordt 'er vereischt om daar toe benoemd te worden? Al wederom geld. Alle deeze ampten worden, gelijk die der regeering, opgeveild en voor een jaar verpagt. Wat gebeurt 'er nu? De pagters haasten zig om hun uitgeſchoten penningen in te krijgen, interest van hun geld te hebben en zelfs nog een voordeeltje te winnen. Welke kunnen nu de uitwerkingen van zulke ſchikkingen zijn bij menſchen, die de ſchaal in handen hebben, in welke de burgers hunne goederen koomen nederleggen?

De plaats, daar die regters regt ſpreeken, heet de *Mahkamé* of *plaats des oordeels:* ſomtijds is het in hun eigen huis; nooit in eene plaats, die aan het denkbeeld van het heilig ampt, dat 'er in geoefend wordt, beantwoordt. In een kaal en vervallen vertrek zet zig de *Kadi* op eene mat of op een ſlegt tapijt neder. Naast hem zijn klerken en enige bedienden; de deur ſtaat voor ieder een open; partijen verſchijnen en elk bepleit zelf zijne zaak, zonder tolk, zonder voorſpraak, zonder pleitbezorger; de pleiters, op hunne hielen gezeten, ſtellen de feiten voor, redeneeren, antwoorden, betwisten, bewijzen beurtelings; ſomtijds wordt de twist hevig; maar het geſchreeuw van de klerken en de ſtok van den *Kadi* maaken ſtilte en orde. De regter, deftig zijne pijp rookende en de punt van zijnen

zijnen baard tusſchen zijne vingeren rollende, luistert, vraagt en ſpreekt eindelijk een vonnis uit, van 't welk geen beroep valt, en dat ten langsten twee maanden uitſtel duldt: de partijen, altoos ſlegt te vreden, vertrekken egter met eerbied en betaalen de kosten, op een tiende van de waarde van de zaak in geſchil geſchat, zonder tegens de beſlisſing inteleggen, omdat zij altoos op den onfeilbaaren *Kôran* rust.

Die eenvoudigheid in regt te ſpreeken, die geene vooruitgaande, bijkoomende of volgende kosten vordert, die nabijheid van de opperſte regtbank, die den pleiter niet van de plaats zijner wooning voert, zijn, men moet het bekennen, twee onſchatbaare voorregten; maar men moet ook bekennen dat zij van te veele andere misbruiken verzeld gaan. Te vergeefsch hebben enige ſchrijvers, om de gebreken van onze gewoonten te meer te doen afſteeken, de bediening van het regt bij de Turken opgevijzeld; die lof, enkel op eene beſpiegelende kennis ſteunende, wordt niet gebillijkt, als men de de praktijk zelve onderzoekt. De dagelijkſche ondervinding leert buiten alle tegenſpraak dat 'er geen land is, daar het regt meer omgekogt wordt dan in *Egypte* en *Syrie*, en zeekerlijk ook in het overig gedeelte van *Turkye* (*a*). Nergens wordt de om-

(*a*) Zie hier over de aanmerking van den Heer PORTER, *reſident* van de Engelſchen te *Conſtantinopolen.*

omkooping ſtouter, onbeſchaamder geoefend: men kan zijn pleitgeding met den *Kadi* bedingen, even als of men koopmanſchap bedong. Men vindt wel in de menigte enige voorbeelden van billijkheid en ſchranderheid, maar zij zijn zeldzaam en worden daarom zelfs opgehaald. De omkooping is eene gewoone, eene algemeene zaak; en hoe zou zulks anders kunnen zijn, daar eerlijkheid ſchadelijk, en oneerlijkheid voordeelig kan worden? daar elke *Kadi*, als de hoogste regtbank vonnisſende, noch overziening, noch ſtraf te vreezen heeft? daar, eindelijk, het gebrek aan duidlijke en juiste wetten de hartstogten duizend middelen aanbiedt om de ſchande van eene baarblijklijke onregtveerdigheid te ontgaan, door de ſlinkſche wegen van uitleggingen en verklaringen aan de hand te geeven? zoodanig is de ſtaat der regtsgeleerdheid bij de Turken, dat 'er geen openbaar bekend wetboek is, waarin bijzondere perſoonen zien kunnen welke hunne wederzijdſche regten zijn. De meeste uitſpraaken zijn op onbeſchreven gewoonten en op beſlisſingen van leeraars, menigmaalen ſtrijdig met elkanderen, gegrond. De verzamelingen deezer uitſpraaken zijn de eenigſte boeken, waarin de regters enige kundigheden van hun ampt kunnen bekoomen; en zij vinden 'er niet in dan bijzondere gevallen, meer geſchikt om hunne denkbeelden te verwarren dan om hen voortelichten. Het Roomſche regt heeft

heeft in verfcheiden gevallen, tot grondflag van de uitfpraaken der Mufulmanfche Leeraars gediend; maar de groote en onuitputbaare bron, tot welke zij hunne toevlugt neemen, is het *allerzuiverst boek*, de *verzameling van alle kennisfe*, het *wetboek van alle wetgeeving*, de *Kôran des Propheets.*

VEER-

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Van den invloed van den godsdienst.

Al was het doel van den godsdienst bij de Turken dat, hetwelk de godsdienst bij alle volkeren moest beoogen; al predikte hij den Grooten maatigheid in het gebruiken van hunne magt, het gemeen verdraagzaamheid in het verſchil van gevoelens, dan zou het egter nog twijfelachtig zijn, of hij de ondeugden, van welke wij hier voor geſprooken hebben, zou kunnen maatigen, naardien de ondervinding van alle menſchen bewijst dat de zedeleer geenen invloed op de handelingen heeft dan voor zoo verre zij door de burgerlijke wetten onderſteund wordt; maar het is 'er verre van daan dat de geest van het Mahometaandom geſchikt zoude wezen om de gebreken der regeering te verhelpen; men kan integendeel zeggen dat hij 'er de oorſpronglijke bron van is; om zig daarvan te overtuigen heeft men ſlegts het boek intezien, dat deszelfs leer inhoudt. Te vergeefsch zeggen de Muſulmannen dat de *Kôran* de zaaden en zelfs de ontwikkeling van alle kennisſe der Wetgeeving, der Staatkunde, der Regtsgeleerdheid bevat: het vooroordeel der opvoeding, of de partijdigheid van het een of ander

der geheim belang kunnen alleen eene diergelijke oordeelvelling opgeeven of aanneemen. Al die den *Kôran* leest zal genoodzaakt zijn te bekennen dat hij niets leert noch omtrent de pligten van den mensch in maatſchappij, noch omtrent het oprigten van een ſtaatkundig lighaam, noch omtrent de beginzelen van de konst van regeeren, niets, in een woord, van hetgeen een wetboek uitmaakt. De eenigste wetten, welke men in denzelven vindt, zijn vier of vijf voorſchriften omtrent de veelwijverij, de echtſcheiding, de ſlavernij, de opvolging der naaste bloedvrienden, en deeze voorſchriften, die geen regtsgeleerd wetboek uitmaaken, zijn zoo ſtrijdig met elkanderen, dat de leeraars nog twisten om die overeentebrengen. Het overige is ſlegts een wilde hoop van ſpreekwijzen zonder zin, opgeſmukte uitroepingen van Gods eigenſchappen, die niemand iets leeren, eene aanhaaling van kinderachtige vertellingen en belachlijke fabelen, en alles maakt te zaamen een zoo laf en verveelend boek, dat niemand in ſtaat is om het ten einde toe te doorleezen, ondanks de ſierlijke overzetting van den Heer Savary. Zoo 'er zig al door de wanorde van eene doorgaande raaskalling eene algemeene bedoeling en hoofdzaaklijke zin laate zien, is het die van eene brandende en hardnekkige dweeperij. Het oor weêrgalmt van de woorden van *godloozen*, van *ongeloovigen*, van *vijanden van God*

en den Propheet, van *weêrſpannigen tegens God en den Propheet*, van *gehoorzaamen aan God en den Propheet.* De hemel vertoont zig geopend voor die voor hunne zaak ſtrijdt; de *houris* reiken 'er den martelaaren de armen toe; de verbeelding ontvlamt en de bekeerling zegt tot MAHOMET: *Ja, gij zijt Gods gezant; uw woord is zijn woord; het is onfeilbaar; gij kunt niet dwaalen, noch mij misleiden; trek voor, ik volg u.* Dit behelst de *Kôran*; het vertoont zig reeds in de eerste regel: *Daar is geen twijfel in dit boek; het leidt onfeilbaar degeene, die gelooven zonder te twijfelen, die gelooven dat zij niet en zien.* Wat is hier anders het gevolg van dan in dengeenen, die het bevel voert, de volſtrektste oppermagt te vestigen door de blindſte gehoorzaamheid van degeene, die gehoorzaamen? En dit was ook het doel van MAHOMET: hij wilde niet leeren, maar regeeren; hij zogt geene leerlingen, maar onderdaanen; en in onderdaanen eischt men geene redeneeringen, maar gehoorzaamheid. Het was om hen te beter daar toe te brengen dat hij alles op God t'huis bragt. Zig tot deszelfs dienaar ſtellende verwijderde hij het vermoeden dat hij zijn eigen belang zoude beoogen, en kwetste hij dien mistrouwenden hoogmoed niet, dien alle menſchen bezitten; hij veinsde te gehoorzaamen, opdat men hem zelven gehoorzaamde; hij maakte zig ſlegts tot den eersten der dienaaren, wel verzeekerd

dat iedereen de tweede zou tragten te worden, om over alle de andere te gebieden. Hij lokte door beloften, dwong door bedreigingen; hij deedt meer; alzoo 'er altoos gevonden worden, die eene nieuwigheid weêrſtreeven, liet hij hun, terwijl hij hen door zijne vervloekingen verſchrikte, egter de hoop van genade; van daar ſpruit op enige plaatſen de aankondiging van eene ſoort van verdraagzaamheid; maar deeze verdraagzaamheid is zoo hard dat zij vroeg of laat tot eene volſtrekte gehoorzaamheid moet leiden, zoo dat de grond van den *Kôran* altoos op de willekeurigſte magt van den Gods gezant, en volgens eene natuurlijke gevolgtrekking, van degeene, die hem opvolgen moeten, uitloopt. Door welke lesſen nu wordt de aanwending dier magt voorgelicht: *Daar is maar één God en Mahomet is zijn Propheet; bidt vijf maalen 's daags, terwijl gij u naar* Mekka *keert. Eet niet over dag geduurende de geheele maand van den* Ramadan. *Gaat in bedevaart naar de* Kabé *en deelt aelmoezen uit aan weduwen en weezen.* Zie daar de diepe bron, uit welke alle weetenſchappen, alle ſtaatkundige, zoo wel als zedelijke kennisſe moeten voortvloeijen. De SOLONS, de NUMAS, de LYCURGUSSEN, alle de wetgeevers der oudheid hebben te vergeefsch hunne geesten vermoeid om de betrekkingen der menſchen in maatſchappij in een helderer licht te ſtellen, om de verpligtingen en reg-

regten van elken rang, van elken bijzonderen perſoon te bepaalen: MAHOMET, ſchranderer of diepdenkender dan zij, lost alles in vijf regels op. Men moet het zeggen; van alle die den volkeren wetten hebben durven geeven, was geen onweetender dan MAHOMET; van alle voortbrengzelen van 's menſchen geest is geen ellendiger dan zijn boek. Hetgeen zedert twaalf honderd jaaren in *Aſia* omgaat kan het bewijzen; want als ik van een bijzonder onderwerp tot algemeene aanmerkingen wilde overſtappen, zoude het mij gemaklijk vallen aantetoonen dat de ſtaats-onlusten en de onweetendheid des volks in dat gedeelte van de waereld meer of min onmiddelijke gevolgen van den *Kôran* en deszelfs zedenleer zijn; maar ik moet mij bepaalen tot het land, dat ik beſchrijf, en, tot *Syrie* wederkeerende, den leezer den ſtaat van deszelfs bewooneren met opzigt tot den godsdienst voor oogen ſtellen.

Het volk van *Syrie* is, in het algemeen, gelijk ik gezegd heb, Mahometaansch of Christen; dit onderſcheid van godsdienst heeft de droevigſte gevolgen voor den burgerlijken ſtaat; de volgers van JESUS CHRISTUS en de aanhangers van MAHOMET ſchelden elkanderen voor ongeloovige, voor weêrſpannige, vóor godslasteraaren, en hebben voor elkanderen eenen afkeer, die hen in eene ſoort van aanhoudenden oorlog houdt. Men be-

grijpt tot welke uiterften de vooroordeelen der opvoeding het gemeen, dat altijd ruuw is, vervoeren moete; de regeering, verre van als middelaar in die onlusten tusfchen te koomen, koestert dezelve nog aan door haare partijdigheid. Getrouw aan den geest van den *Kôran* behandelt zij de Christenen met eene hardheid, die zig onder duizend gedaanten vertoont. Men fpreekt fomtijds van de verdraagzaamheid der Turken; ziet hier tot welk een prijs die gekogt moet worden.

Alle openbaare godsdienstoefening is den Christenen verboden; buiten *Kesraouân*, daar men die niet heeft kunnen beletten, mogen zij geene nieuwe kerken bouwen en, als de oude vervallen, mogen zij die niet herftellen dan met verlof, dat men duur moet koopen. Een Christen kan eenen Muzulman niet flaan zonder zijn leven in de waagfchaal te ftellen en, als de Mufulman eenen Christen doodt, is hij vrij met eene geldboete. De Christenen mogen niet in de fteden te paard rijden; zij mogen geene geele muilen, geene witte *châles* en in het geheel de groene kleur niet draagen. Het rood is hun voor het fchoeizel, en het blaauw voor de kledij vergund. De Porte heeft nieuwlings haare wetten vernieuwd om hen hunne tulbanden volgens de oude wijze te doen draagen. Zij moeten van grof blaauw neteldoek met eene enkele witte ftreep gemaakt zijn; reizen zij, men houdt hen op duizend

plaat-

plaatſen op om hen *rafars* (*a*) of tollen te doen betaalen, van welke de Muſulmannen vrij zijn; in regtszaaken worden de eeden van twee Christenen ſlegts voor een gerekend; en zoo groot is de partijdigheid der *Kâdis* dat het bijna onmogelijk is dat een Christen een regtsgeding konne winnen; zij draagen, eindelijk, alleen de hoofdlijke belasting, *karadj* genaamd, op welker briefje deeze aanmerklijke woorden ſtaan: *djazz-el-râs*, dat is te zeggen, (vrijkooping) *van de onthoofding*, waaruit men klaarlijk ziet hoedanig zij geduld en geregeerd worden.

Deeze onderſcheidingen, zoo zeer geſchikt om haat en verdeeldheid levendig te houden, gaan tot het volk over en worden in alle de gewoonten en gebruiken weder beſpeurd. De geringste Muſulman zal de groete van *Salâm alai-k* (*b*), dat is, *heil zij u* van een Christen aanneemen, noch hem die geeven, ter oorzaake van den zweem van het woord *Salam* naar *eslâm* (*islamisme*) den naam van den godsdienst en naar *moslem* (*Muſulman*) den naam van den geenen, die dien belijdt: de gewoone groet is ſlegts *goede morgen* of *goede avond:*

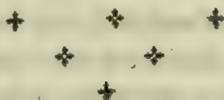
(*a*) De *r* brouwende uitgeſprooken.

(*b*) Of *Salam-alai-kom*, *heil zij u lieden.* Van daar ons woord *Salamalek.*

avond: gelukkig als zij niet verzeld gaat van een *djaour*, *karfer*, *kelb*, dat is, *godlooze*, *afvallige*, *hond*, dat gemeenzaame fpreekwijzen jegens de Christenen zijn. De Mufulmannen zullen zelfs, om hen te tergen, hunne godsdienstverrigtingen met voordagt in hunne tegenswoordigheid doen; op den middag, ten drie uuren, bij het ondergaan der zon, als de roepers van de toppen der torens het gebed aankondigen, ziet men hen aan hunne deuren verfchijnen en daar fpreiden zij, na hunne afwasfching gedaan te hebben, deftig een tapijt of eene mat uit, en leggen, terwijl zij zig naar *Mekka* keeren, hunne armen kruislings op hunne borst, ftrekken die naar hunne knieën uit en beginnen negen nederbuigingen, met het voorhoofd tot op den grond, onder het uitfpreeken van de voorreden van den *Kôran*. Dikwijls vallen zij zig zelven, in gefprek zijnde, in de reden met de geloofsbelijdenis: *daar is maar een God, en Mahomet is zijn Propheet.* Zij fpreeken onophoudlijk van hunnen godsdienst en noemen zig alleen geloovigen aan God. Om hen te loogenftraffen, neemen de Christenen, op hunne beurt, eene groote uiterlijke godsdienftigheid aan; van daar die praalerij van vroomheid, die een der uitwendige karakter-trekken der Oosterlingen is; maar het hart verliest 'er niet bij, en de Christenen houden van alle die fmaadheden een wrok, die flegts naar gelegenheid wagt om uittebarften.

Men

Men heeft 'er reeds uitwerkingen van gezien, ten tijde van DÂHER, toen zij, op de beſcherming van zijnen ſtaatsdienaar ſteunende, op verſchillende plaatſen, de overhand boven de Muſulmannen namen. De buitenſpoorigheden, tot welke zij zig in die omſtandigheden lieten vervoeren, zijn eene waarſchuuwing, welke alle Europeeſche Mogendheden, die landen zouden mogen bezitten, in welke Grieken en Muſulmannen woonen, zig wel te nutte mogen maaken.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Van eigendom en van de standen.

Naardien de Sultans zig, door het regt der verovering, de eigendom van alle land in *Syrie* hebben toegeëigend, is 'er voor den bewooneren geen regt van grond eigendom, noch zelfs eigendom van tilbaare goederen overig. *Zij* bezitten slegts als in vrugtgebruik. Sterft een vader, zijne nalaatenschap behoort den Sultan of zijnen pagter, en de kinderen aanvaarden de erfenis niet dan wanneer zij die voor eene, altoos aanmerklijke, som afkoopen. Van daar eene onverschilligheid omtrent eigendom in land, die den landbouw zeer nadeelig is. In de steden is het bezit van huizen enigzints minder onzeeker en minder bezwaarend; maar overal heeft men liefst zijne bezittingen in geld, alzoo het der roofzugt van den dwingland beter te onttrekken is. In de in verding staande landen, als die der *Druzen*, der *Maroniten*, van *Hasbeya* enz. vindt men een wezenlijk regt van eigendom, op gewoonten gegrond, die de kleine Vorsten niet durven schenden; ook zijn de inwooners zoodanig aan hun land verknogt, dat men 'er bijna nooit vervreemding van landen ziet. Daar is egter, onder het bestier van de Turken,

een middel om zig het vrugtgebruik voor altoos te verzeekeren, als men, namelijk, doet hetgeen men een *ouakf* noemt, dat is, eene opdragt of ſchenking van het goed aan eene *moskée*. Van dien tijd af aan wordt de eigenaar de bewaarer van zijn landgoed en kan niet geweerd worden, onder voorwaarde dat hij eene ſchatting betaalt en onder de beſcherming der lieden van de wet; maar deeze opdragt heeft deeze zwaarigheid in, dat dikwijls de lieden van de wet, in plaats van te beſchermen, verſlinden; bij wien dan regt te zoeken, naardien zij zelve ook regters zijn? Om die reden zijn die lieden van de wet ook bijna de eenigſte, die landgoederen bezitten, en men ziet in de Turkſche landen die menigte kleine eigenaaren niet, die de kragt en de rijkdom van de in verding zijnde landen uitmaaken.

Hetgeen ik van de ſtanden in *Egypte* gezegd heb is even zeer op *Syrie* toepaslijk: zij zijn tot vier of vijf bepaald, de landbouwers of boeren, de ambagtslieden, de kooplieden, de krijgslieden en de regters en lieden van de wet. Die verſchillende klasſen zelve kunnen in twee hoofdverdeelingen verdeeld worden, het *volk*, dat de boeren, de ambagtslieden, de kooplieden, en de *regeering*, die de krijgslieden en de regters en lieden van de wet bevat. Volgens de beginzelen van den godsdienst moest de magt in handen van den laatsten ſtand zijn; maar zedert de *Kalifs* door hunne onderbevelhebberen

 uit

uit het bewind geſtooten zijn, is 'er eene onderſcheiding ontſtaan van geestlijke en tijdlijke magt, die den uitleggeren van de wet ſlegts eene ſchaduw van gezag overgelaaten heeft: zoodanig is dat van den grooten *Mofti* (*a*), die bij de Turken den *Kalif* vertoont. De waare magt is in handen van den Sultan, die de onderbevelhebber of het legerhoofd vertoont. Die eerbied egter, welke 'er altijd in den geest des volks voor onttroonde Vorſten overblijft, laat den lieden van de wet nog een aanzien, dat zij bijna altijd gebruiken om eene *tegenkantende partij* te vormen; de Sultan vreest die te *Conſtantinopolen* en de *Pachas* durven dezelve niet al te openlijk in hunne landvoogdijen tegenſtaan. In elke ſtad heeft die partij eenen *Mofti* aan het hoofd, die van dien van *Conſtantinopolen* afhangt; zijn ampt is erflijk en kan niet gekogt worden, en dit is de reden dat dit lighaam meer kragts behouden heeft dan de andere. Ten opzigte van hunne voorregten gelijken de geſlagten, waaruit het beſtaat, vrij wel naar onzen adel, ſchoon het de krijgsſtand is die het wezenlijk vertoont. Zij zijn ook onze burgerregeering, onze geestlijkheid, en zelfs onze burgerij, naardien zij alleen van hunne renten leeven.

(*a*) Dat woord betekent *beſlisſer* van zaaken, die den godsdienst raaken.

ven. Van hun tot de boeren, ambagtslieden en kooplieden is de afſtand eensklaps groot; naardien egter de ſtaat deezer drie klasſen de waare thermometer van de burgerregeering en de magt van een rijk is, zal ik thans overgaan om de feiten te verzamelen, die best geſchikt zijn om juiste denkbeelden van dezelve te geeven.

✤ ✤ ✤
✤ ✤
✤

ZES-

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Staat van de Boeren en van den Landbouw.

In *Syrie*, en zelfs in het geheel Turksch Rijk, worden de boeren, even als de andere inwooners, gerekend *ſlaaven* van den Sultan te zijn, maar dat woord heeft daar ſlegts den zelfden zin als bij ons dat van *onderdaanen*. Schoon de Sultan meester van hun goed en leven is, verkoopt hij egter de menſchen niet; hij dwingt hen niet op eene bepaalde plaats te blijven. Geeft hij eenen Grooten een landgoed, zegt men niet, gelijk in Polen en Rusland, dat hij vijf honderd boeren, duizend boeren ſchenkt: in een woord, de boeren worden door de dwinglandij der regeering verdrukt, maar niet door de ſlavernij van het leenregt vernederd.

Toen Sultan Selim *Syrie* veroverd hadt, ſtelde hij, om de inzameling der inkomſten gemaklijker te maaken, eene eenige grond-belasting in, welke die is, die men de *miri* noemt. Het ſchijnt dat die Sultan, ondanks zijnen woesten aart, wel inzag van hoe veel belang het zij den landbouwer te ontzien, want als men de *miri* met de uitgeſtrektheid van den grond vergelijkt, vindt men dat dezelve in eene zeer maatige evenredigheid is; zij is nog

nog des te maatiger als men in aanmerking neemt dat, toen zij ingeſteld wierdt, *Syrie* meerder bevolkt was dan nu, en welligt zoo veel handel dreef als nu, naardien de Kaap de Goede Hoop toen nog niet veel bevaaren wierdt, en door dat land de gewoonlijkſte weg naar Indie lag. Om de inzameling in goede orde te doen liet SELIM een *destar* of *register* opmaaken, in 't welk opgeſchreven ſtondt hoe veel elk dorp moest opbrengen. Hij ſtelde, eindelijk, de *miri* onveranderlijk vast, zoo dat men haar noch verminderen noch vermeerderen kon. Maatig zijnde kon zij het volk nooit in ſchulden brengen; maar door de misbruiken, der regeeringsvorm eigen, hebben de *Pachas* en hunne dienaars het geheim gevonden om haar verderflijk voor hetzelve te maaken. De wet, door den Sultan omtrent de onveranderlijkheid van de belasting vastgeſteld, niet durvende ſchenden, hebben zij eene menigte lasten ingevoerd, die, zonder zoo genoemd te worden, egter dezelfde uitwerkingen hebben. Dus, meester zijnde van het grootste gedeelte der landen, ſtaan zij die niet af dan op bezwaarende voorwaarden; zij eisſchen de helft of twee derden van den oogst; zij koopen het zaai-koren en het vee op, zoo dat de landbouwers genoodzaakt zijn het boven de waarde te koopen. Als de oogst gedaan is, kibbelen zij over het verlies, over voorgewende diefſtallen en, naardien zij de magt in han-

den

den hebben, neemen zij weg dat zij willen. Is het een misgewas, zij eisſchen niet te min hunne voorgeſchoten penningen en laaten al wat de boer bezit verkoopen, om hun geld te krijgen. Gelukkig blijft hij in zijn perſoon vrij, alzoo de Turken de konst nog niet kennen om dengeenen, die niets meer heeft, om ſchuld gevangen te zetten. Bij deeze gewoonlijke knevelarijen koomen duizend toevallige afpersſingen; dan belast men het geheel dorp om eene waare of ingebeelde misdaad; dan voert men ongehoorde heerendienſten in. Bij de aanſtelling van elken nieuwen Landvoogd eischt men een geſchenk; men doet hen gras voor zijne paarden, gierst en ſtro voor zijne ruiteren opbrengen; men moet daarenboven leeftogt bezorgen aan al het krijgsvolk, dat doortrekt of bevelen brengt, en de Landvoogden draagen zorg van die boodſchappen te vermenigvuldigen, die hun veel ſpaaren en voor de boeren eene bron van bederf worden. De dorpen beeven zoo dikwijls zig een *Laouend* vertoont; hij is een regte roover onder den naam van ſoldaat; hij koomt als een overweldiger, hij gebiedt als meester: *hier! honden! ſchelmen! brood! koffij! tabak! ik moet gierst, ik moet vleesch hebben!* Ziet hij gevogelte, hij ſchiet het dood, en als hij vertrekt, voegt hij den hoon nog bij de dwinglandij, en vraagt hetgeen men *keré-el-dars*, dat is, *de huurpenningen voor zijne kiezen* noemt.

Te

Te vergeefsch ſchreeuwen de boeren over deeze onregtveerdigheid; de ſabel doet hen zwijgen. Het beklag is moeijelijk en verre te zoeken; het kon gevaarlijk worden. Wat is het gevolg van alle deeze rooverijen? de minst gegoede in het dorp worden arm, kunnen de *miri* niet langer betaalen, koomen tot last van de andere, of vlieden naar de ſteden; naardien de *miri* onveranderlijk is, en altoos in haar geheel moet opgebragt worden, valt hun aandeel op de overige inwooneren en de last, die eerst ligt was, wordt zwaar. Koomen 'er twee jaaren van ſchaarschheid of droogte, is het gantſche dorp bedorven en wordt verlaaten; maar deszelfs aandeel in de lasten wordt wederom op de nabuurige dorpen gelegd. Het gaat eveneens met de *karadj* der Christenen; naardien het beloop van dezelve volgens eene eerste optelling bepaald is geworden, moet zij 'er ook altijd eveneens zijn, ſchoon het getal hoofden verminderd is. Van daar dat dit hoofdgeld van drie, vijf en elf piasters, waarop het eerst beliep, tot op vijf en dertig en veertig geſtijgerd is, hetgeen de opbrengers volſtrekt in ſchulden moet ſteeken en noodzaakt het land te verlaaten. Het is vooral in de landen, die tot lijftogt weggeſchonken zijn en die, welke voor de Arabieren open liggen, dat die lasten allerdrukkendst zijn. In de eerste geeft de houder, gretig om zijne inkomsten te vermeerderen, zijnen pagter volkomen vrijheid

om

om de belastingen te vermeerderen en de ſchraapzugt van deeze onderhoorige is niet minder: zij zijn het, die, de middelen van uittemergelen uitpluizende, bedagt hebben regten op de waaren, die ter markt gebragt worden, te leggen, gelijk ook op de inkoomende, op de vervoerd wordende, en tot den last eens ezels te bezwaaren. Men merkt op dat die afperſſingen ſnelle vorderingen gemaakt hebben, vooral zedert veertig jaaren, en van dien tijd rekent men dat de landen verarmd, de wooningen ontvolkt en het gereed geld, dat naar *Conſtantinopolen* gevoerd is, verminderd zijn. Wat de *Bedouinen* belangt, als zij in oorlog zijn, plonderen zij als vijanden; zijn zij in vrede, verteeren zij onder den naam van gasten: ook zegt men tot een ſpreekwoord: *vermijd den Bedouin als vriend of als vijand.* Minst ongelukkig zijn de boeren van de in verding ſtaande landen, als de landen der *Druzen*, *Kesraouan*, *Nablous*, enz. En egter heerſchen zelfs daar ook misbruiken; daar is 'er, onder andere, een, dat men als de grootste plaag in de velden van *Syrie* beſchouwen moet; dat is de woeker, die tot eene ſchreeuwende hoogte gebragt is. Als de boeren voorſchieting van geld nodig hebben om zaad, vee of andere benodigdheden te koopen, kunnen zij geen geld krijgen dan door hunnen toekoomenden oogst geheel of gedeeltelijk tot den laagſten prijs te verkoopen. Het gevaar, dat 'er in

ſteekt,

steekt, als men geld vertoont, houdt de hand van al die het bezit, gesloten; geeft hij het uit, het is alleen in hoop van overmaatige en spoedige winst; de maatigste interest is twaalf ten honderd; gewoonlijk is het twintig, ja somtijds klimt het tot dertig ten honderd.

Men begrijpt hoe ellendig alle deeze oorzaaken den staat der boeren moeten maaken; overal moeten zij zig met hun plat garstenbroodje of *doura*-brood, met ajuin, met linzen en water behelpen. Hunne smaakdeelen zijn zoo weinig aan goede kost gewoon dat zij sterke olie en garstig vet voor lekkernijen houden. Om niets van het graan te verliezen, laaten zij 'er alle vreemde zaaden onder, zelfs de dolijk (in het Arabisch *zioudn* genaamd) die duizelingen en schemeringen veroorzaakt, welke verscheiden uuren duuren, gelijk mij gebeurd is. In de gebergten van den *Libanon* en van *Nablous* gaan zij, als 'er schaarschheid is, eikels opzoeken, laaten die kooken, of onder de asch braaden, en eeten dezelve. De zaak is mij bij de *Druzen* verzeekerd door lieden, die zelve 'er van gegeeten hebben. Dus moet men de dichters vrij spreeken van het verwijt van de zaaken vergroot te hebben; doch het zal des te bezwaarlijker te gelooven zijn dat de goude eeuw de eeuw van overvloed was.

Door een natuurlijk gevolg van deezen armoedigen staat is de konst van den landbouw in eenen

deerlijken toeſtand; bij gebrek van middelen ontbreekt den landbouwer gereedſchap, of dat hij heeft is ſlegt; zijn ploeg is dikwijls niet anders dan een tak van een boom als een vork gekapt, die zonder wielen wordt voortgetrokken. Men ploegt met ezelen, met koeijen en zelden met osſen; deeze vertoonen te veel gegoedheid: ook is het vleesch van dat dier zeer zeldzaam in *Syrie* en *Egypte* en het is 'er altoos mager en ſlegt, gelijk alle vleesch in warme landen. In de landſtreeken, die voor de Arabieren open leggen, gelijk *Palestina*, moet men zaaien met den ſnaphaan in de hand. Naauwlijks begint het koren geel te worden, of men ſnijdt het, om het in de *matmoures* of onderaardſche holen te verbergen. Men neemt 'er zoo weinig als men kan af om te zaaien, omdat men niet meer zaait dan men noodig heeft om te leeven; in een woord, men bepaalt zijne nijverheid tot het voldoen van de eerste behoeften. Om wat brood, uijen, een ſlegt blaauw hemd, en eene linnen ſchortje hebben behoeft men die niet verre uitteſtrekken. De boer leeft dan in kommer; maar hij verrijkt ten minſten zijne dwinglanden niet, en de ſchraapzugt der dwinglandij vindt zig door haare eigen misdaad geſtraft.

ZE-

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Handwerkslieden, Kooplieden en Koophandel.

De klasſe, die de waaren doet gelden door die te verwerken of in omloop te brengen, wordt zoo ſlegt niet behandeld als die, welke dezelve teelt: de reden hiervan is dat de bezittingen van handwerkslieden en kooplieden, in tilbaare goederen beſtaande, de regeering minder in het oog vallen dan die der boeren: De ambagtslieden en kooplieden, in ſteden bij elkanderen woonende, ontſnappen ook, door hunne menigte, ligter de roofzugt van degeenen, die het bevel voeren. Deeze is eene der voornaame oorzaaken van de volkrijkheid der ſteden in *Syrie* en zelfs in geheel *Turkye:* Terwijl in andere landen de ſteden in enig opzigt bevolkt worden door hetgeen op het land te veel is, worden zij daar bevolkt door het verlaaten van het land. De boeren, uit hunne dorpen gejaagd, koomen 'er toevlugt zoeken en vinden 'er gerustheid en zelfs welvaart. De *Pachas* waaken des te meer op dit laatste, omdat hunne perſoonlijke veiligheid 'er van afhangt; want behalven de onmiddelijke gevolgen van een oproer, dat hun noodlottig kan zij , zou de Porte het hun

niet vergeeven dat zij derzelver rust in de waagſchaal zettede om het brood van het volk. Zij draagen dan zorg dat zij de levensmiddelen goed koop houden in aanmerklijke ſteden en vooral daar zij hun verblijf houden; als 'er ſchaarschheid is, doet zij zig altoos daar het minst gevoelen. In zulke gevallen verbieden zij allen uitvoer van graanen; zij noodzaaken, op ſtraffe des doods, alle degeenen, die graanen hebben, dezelve te verkoopen tot den prijs, dien zij ſtellen; en, heeft het land 'er volkoomen gebrek aan, dan laaten zij van buiten graan haalen, gelijk te *Damaskus* geſchiedde in November van het jaar 1784. De *Pacha* plaatste wagten op alle de wegen, gaf den Arabieren verlof om alle laadingen, die het land uitgevoerd zouden worden, te plonderen en zondt bevel in *Hauran* alle de *matmoures* te ledigen, zoo dat, terwijl de boeren in de dorpen van honger ſtierven, het volk van *Damaskus* het brood flegts tot twee *paras* (twee en eene halve franſche ſtuivers) het fransch pond betaalde en het nog zeer duur meende te koopen; maar, alzoo in het werktuig van den ſtaat geene veder op zichzelve ſtaat, heeft men den landbouw niet in het hart kunnen raaken, zonder dat de konſten en de koophandel daar ook gevoel van gehad hebben. Ik zal enige bijzonderheden over deeze laatste bijbrengen, die zullen kunnen doen oordeelen of de regeering zig meer zorg voor dezelve geeve dan voor de andere.

De

De koophandel is in *Syrie*, als men de wijze beſchouwt waarop hij daar gedreven wordt, nog in dien ſtaat van kindsheid, die de barbaarſche eeuwen en onbeſchaafde natiën kenſchetst. Daar is langs de gantſche kust geene haven, in ſtaat om een vaartuig van vier honderd tonnen intelaaten; en de reeden zijn zelfs niet beveiligd door ſterkten. De Malteezer kaapers deeden voorhenen hun voordeel met deeze achtloosheid om tot op het land te koomen kaapen; doch alzoo de inwooners de Europeaanſche kooplieden zulke rampen deeden boeten, heeft Frankryk op de Malteezer Orde verkregen dat haare kaapers niet meer in het gezigt van het land zouden naderen zoo dat de inwooners gerust hunne waaren langs de kust vervoeren kunnen, dat vrij ſterk gedaan wordt van *Latakié* tot aan *Yâfa*. Binnen 's lands zijn noch groote wegen, noch kanaalen, geene bruggen zelfs over de meeste rivieren en ſtroomen, hoe noodzaaklijk die in den winter wezen zouden. Daar is noch post, noch boden-comptoir van de eene ſtad naar de andere. De eenigſte post-bode, die 'er is, is de Tartaar, die van *Conſtantinopolen* door *Aleppo* naar *Damaskus* reist. Die post-bode verwisſelt niet van paard dan in de groote ſteden, die zeer verre van elkanderen af liggen; maar hij mag, in geval van nood, alle ruiters, die hij ontmoet, hun paard ontneemen. Hij leidt, volgens het gebruik der Tartaaren, een tweede paard aan de hand en heeft

dikwijls nog een medgezel bij zig, uit vrees voor toevallen. De boodſchappen van de eene ſtad naar de andere geſchieden door voerlieden, die nooit op eenen bepaalden tijd vertrekken. De reden is dat zij zig niet op weg begeeven kunnen dan bij benden of *caravanen*; niemand reist alleen, aangezien de gewoonlijke onveiligheid der wegen. Men moet wagten tot verſcheiden reizigers naar dezelfde plaats willen trekken, of den doortogt van den eenen of anderen Grooten waarneemen, die zig tot beſchermer en dikwijls tot onderdrukker van de caravanen opwerpt. Deeze voorzorgen zijn vooral noodig in de landſtreeken, die voor de Arabieren open liggen, gelijk *Palestina* en de gantſche grenzen langs de woestijn, en zelfs op den weg van *Aleppo* naar *Skandaroun*, wegens de Kourdiſche roovers. In het gebergte en op de kust tusſchen *Latakié* en den *Karmel* reist men veiliger; maar de wegen in het gebergte zijn zeer ſlegt, omdat de inwooners, verre van die te verbeteren, dezelve hobbelig maaken, om den Turken, zeggen zij, de lust te beneemen van 'er hunne ruiterij henen te brengen. Het is merkwaardig dat men in geheel *Syrie* geene eene wagen of kar ziet, hetgeen ongetwijfeld moet toegeſchreven worden aan de vrees dat zij door de regeering weggenoomen zullen worden en men dus in eens een zwaar verlies zal lijden. Alle vervoeringen geſchieden op den rug van ezelen, muil-ezelen,

len, of kemelen; die dieren zijn 'er alle uitneemende. De twee eerſte ſoorten worden meer in het gebergte gebruikt en niets evenaart hunne bekwaamheid om de ſchuinſten van de kaale rotſen opteklauteren of afteglijden. De kemel dient meer in de vlakten, omdat hij minder verteert en meerder draagt. Zijn gewoone last is van omtrent zeven honderd en vijftig Franſche ponden. Zijn voedzel beſtaat in al wat men hem geeven wil, ſtro, ſtruiken, geſtampte dadelen-pitten, boonen, garst enz. Met een pond voeder en even zoo veel water 's daags kan men hem geheele weeken voortvoeren. In de reis van *Kairo* naar *Suez* van veertig of zes en veertig uuren, het rusten 'er onder gerekend, eeten noch drinken zij; maar dat herhaald vasten put hen uit, gelijk alle andere dieren; als dan hebben zij een kreng-ſtinkenden adem. Hun gewoonlijke gang is zeer traag, naardien zij niet meer dan zeventien of agttien honderd halve roeden in het uur vorderen; het is nutloos hen aantezetten, zij gaan 'er niet te ſneller om; zij kunnen met tusſchenpoozingen vijftien of agttien uuren 's daags afleggen. Nergens vindt men herbergen; maar in de ſteden en in de meeste dorpen ſtaat een groot gebouw, *Kan* of wel *Kervan-Serâï* genaamd, dat allen reizigeren tot intrek dient. Deeze gebouwen, altijd buiten de muuren der ſteden geplaatst, beſtaan uit vier vleugelen rondom eene vierkante plaats, die tot

perk voor de beesten dient. De kamers zijn cellen, waarin men niets vindt dan de vier muuren, ſtof en ſomtijds ſchorpioenen. De wagter van die *Kan* moet u den ſleutel en eene mat geeven; de reiziger moet zig van het overige voorzien hebben; dus moet hij zijn bed, zijn keuken-gereedſchap, en zelfs zijne kost met zig voeren, want dikwerf vindt men geen brood in de dorpen; waarom ook de Oosterlingen hun tuig allereenvoudigst en zoo draagbaar als mogelijk is laaten maaken. Dat van iemand, die aan niets gebrek wil hebben, beſtaat in een tapijt, eene matras, een deken, twee kookpannen met haare dekzelen, die in malkanderen kunnen geborgen worden, twee ſchotelen, twee borden en eene koffijkan, alles van wel vertind koper; dan nog een houten doosjen voor peper en zout; zes koffij-koppen zonder ooren in ledere zakjes, eene ronde lederen tafel, die men aan den zadel van zijn paard hangt, kleine lederen zakjens voor olie, geſmolten boter, water en brandewijn, als hij een Christen is; eindelijk eene pijp, een vuurſlag, eene kom van kokosnoot, rijst, rozijnen, dadels, Cypriſche kaas en vooral raauwe koffij met een pannetje om die te branden en een houten mortiertje om die te ſtampen. Ik haal alle deeze bijzonderheden aan, omdat zij tot bewijs ſtrekken dat de Oosterlingen meer dan wij gevorderd zijn in de konst van veele dingen te ontbeeren, en die konst

is

is niet van weinig waarde. Onze Europiſche koop-lieden kunnen zig zoo eenvoudig niet behelpen; ook zijn hunne reizen zeer kostbaar en daarom ook zeer zeldzaam; maar de natuurlijke inwooners, zelfs de rijkſte, maaken geene zwaarigheid om aldus een gedeelte van hun leven op de wegen van *Bagdad*, van *Basra*, van *Kairo* en zelfs van *Conſtantinopolen* doortebrengen. In het reizen zijn zij opgevoed, het reizen is hunne weetenſchap, en van iemand te zeggen dat hij een koopman is, is zoo veel als te zeggen dat hij een reiziger is. Zij vinden 'er dat voordeel in dat zij hunne koopwaaren uit de eerſte hand koopen, dat zij die beter koop verkrijgen, dat zij 'er voor zorgen kunnen, als zij die zelf geleiden, dat zij de ongevallen, die voor kunnen koomen, afweeren kunnen en iets afdingen op de tollen, die menigvuldig zijn; zij leeren, eindelijk, de gewigten en maaten kennen, welker groote verſcheidenheid hunne konst zeer moeijelijk maakt. Elke ſtad heeft zijn gewigt, dat, onder denzelfden naam, in waardij van dat van eene andere verſchilt. De *rotl* van *Aleppo* weegt omtrent zes Paryſche ponden; die van *Damaskus* vijf en een vierde; die van *Saide* minder dan vijf; die van *Ramlé* bijna zeven. De *derhem* alleen, dat is de *drachma*, die het eerſte beginzel van die gewigten is, is overal even dezelfde. In de maat in lengte is minder verſchil; men kent 'er maar twee,

de Egyptifche elleboog (*drââ masri*) en de Conftantinopelfche (*drââ ftambouli*). De munten zijn nog onveranderlijker en men kan het geheel Rijk doortrekken, van *Kotchim* tot *Afouan*, zonder zijn geld te wisfelen. De kleinfte deezer munten is de *para*, die ook *medin*, *fatta*, *kata*, *mesrié* heet; zij is zoo groot als een fransch zes-ftuivers-ftukje, en geldt flegts vijf franfche oortjens. Na de *para* volgen de ftukken van vijf, tien en twintig *paras*; dan de *zolata* of *izlote*, die dertig *paras* waardig is; de *piaster*, *ketch afadi*, of *leeuwen-piaster* genaamd, die veertig *paras* of vijftig franfche ftuivers geldt: deeze wordt meest in den koophandel gebruikt; eindelijk de *abou-kelb* of *honds-piaster*, die voor zestig *paras* gangbaar is. Alle deeze munten zijn van zilver, zoo fterk met koper gemengd dat de *aboukelb* de grootte van eene geheele franfche kroon heeft, fchoon hij flegts vier *livres* vijf *fols* waardig is. Daar ftaat geen borstbeeld op dezelve, volgens het verbod van den Propheet, maar alleen het cijffer van den Sultan op de eene zijde en op de andere deeze woorden: *Sultan der twee vaste landen: Kâkân* (*a*) (dat is *heer*) *der twee zeeën*; *de Sultan, zoon van Sultan N.* geflaagen *te Stamboul* (*Conftantinopolen*) of te

(*a*) *Kâkàn* is een Tartaarsch woord.

te *Masr* (*Kairo*), de twee eenigſte ſteden daar gemunt wordt. De gouden munten zijn de *ſequin*, *dahab*, dat is, *goude munt* genoemd, of wel *zahr-mahaboub*, dat is, *welbeminde bloem:* hij geldt drie *piasters* van veertig *paras*, of zeven franſche *livres* tien *ſols:* de halve *ſequin* geldt ſlegts zestig *paras.* Daar is ook nog een *ſequin*, *fondoukli* genoemd, die honderd en zeventig *paras* geldt, maar hij is zeer zeldzaam. Behalven deeze munten, welke die van het Rijk zijn, zijn 'er ook enige Europiſche muntſpetieën, die niet minder gang hebben; namelijk in zilver de Duitſche dalers, en in goud de Venetiaanſche *ſequinen.* De dalers zijn in *Syrie* van negentig tot twee en negentig *paras*, en de *ſequinen* van twee honderd vijf tot twee honderd en agt. Op deeze twee ſpetieën wint men van agt tot tien *paras* meer in *Egypte.* De Venetiaanſche *ſequinen* zijn zeer gewild om de fijnheid van keur en om verſierſelen voor de vrouwen te maaken. Daar behoort niet veel konst toe om die verſierſelen toe te ſtellen; men boort ſlegts een gat in de gouden ſtukken geld, en rijgt dezelve aan eene gouden keten, die op de borst hangt. Hoe meer *ſequinen* 'er aan die keten en hoe meer diergelijke ketenen 'er zijn, hoe fraaier eene vrouw gerekend wordt opgeſchikt te wezen. Deeze is de meest beminde pragt, en daarin zoekt men in het algemeen boven andere uitteſteeken. Tot de boerinnen

draa-

draagen, bij gebrek van goud, *piasters* of mindere ſtukken; maar vrouwen van eenen zekeren rang willen geen zilver draagen, en anders niet dan Venetiaanſche *ſequinen* of groote Spaanſche ſtukken en *cruzades:* Sommige onder haar draagen 'er twee en drie honderd, zoo aan eene keten op de borst als aan eene rol, die op het voorhoofd ligt, aan den rand van de muts, het is eene wezenlijke vragt; maar zij meenen het vermaak van dien ſchat in het openbaar bad, in tegenwoordigheid van eene menigte mededingſters, welker nijd zelve haar kittelt, ten toon te ſpreiden, niet te duur te koopen. Deeze pragt heeft die uitwerking op den koophandel dat 'er aanmerklijke ſommen uit den handel gaan, die een dood kapitaal zijn; daarenboven, als enige dier ſtukken weder in omloop koomen, hebben zij, door het doorbooren, van hun gewigt verloren en moeten gewoogen worden. Deeze gewoonte van het geld te weegen is in algemeen en gewoon gebruik in *Syrie*, *Egypte* en geheel *Turkye.* Men weigert 'er geen ſtuk geld, hoe afgeſleten het zij: de koopman haalt zijn goud-ſchaaltje voor den dag en waardeert het: het is als ten tijde van ABRAHAM, toen hij zijne grafſtede kogt. Als 'er eene groote ſom betaald moet worden, laat men een geld handelaar koomen, die duizenden van *paras* telt, 'er veele valſche ſtukken uitſchiet en alle de *ſequinen*, de eene na de andere, of alle te gelijk naweegt.

Bij-

Bijna de geheele koophandel van *Syrie* is in handen der Franken, der Grieken en der Armeniers. Voorhenen was hij in handen der Jooden: de Mufulmannen bemoeijen 'er zig weinig mede, niet dat zij 'er door godsdienſtigheid of onachtzaamheid van afgehouden worden, gelijk enige ſtaatkundigen gedagt hebben; maar omdat zij 'er hinderpaalen in ontmoeten, hun door de regeering in den weg gelegd: de Porte, getrouw aan haare grondregelen, in plaats van haaren onderdaanen den voorrang te geeven, heeft voordeeliger gevonden hunne regten en hunne nijverheid aan vreemdelingen te verkoopen. Enige ſtaaten van Europa, die met haar handelen, hebben verkregen dat hunne koopgoederen ſlegts drie ten honderd aan regten zouden betaalen, terwijl van die der Turkſche onderdaanen, zonder afſlag, tien, of door gunst zeven ten honderd moet betaald worden; als de regten daarenboven eens in eene haven betaald zijn, mogen zij in eene andere van de Franken niet weder geëischt worden, en wel van de onderdaanen. De Franken, eindelijk, het gemaklijk gevonden hebbende tot makelaars Latijnſche Christenen te gebruiken, hebben verkregen dat deeze ook aandeel aan hunne voorregten hebben en hebben hen de magt der *Pachas* en de Turkſche regtbank onttrokken. Men kan hen niet berooven en als men een geding over zaaken van koophandel met hun heeft, moet men het voor den Europiſchen

ſchen Conſul koomen bepleiten. Is het wel te verwonderen dat de Muſulmannen, zoo veel in hun nadeel hebbende, den handel aan hunne mededingeren overlaaten? Deeze makelaars der Franken zijn in de Levant bekend onder den naam van *Drogmans Barataires* (*a*) dat is te zeggen, *bevoorregte tolken*. De *barat* of de *voorregtsbrief* is een open brief, welken de Sultan den Afgezanten bij de Porte ſchenkt. Voorhenen ſchonken die Afgezanten dezelve ook weder op hunne beurt aan perſoonen, uit elk comptoir gekozen; maar men heeft hen zedert twintig jaaren doen begrijpen dat het voordeeliger was die te verkoopen. De prijs is tegenswoordig vijf of zes duizend *livres*; elke Afgezant heeft 'er vijftig, die bij den dood van elken bezitter vernieuwd worden, hetgeen een vrij aanmerklijk voordeeltje oplevert.

De natie die den meesten handel in *Syrie* drijft is de Franſche. Hunne invoer beſtaat in vijf voorname artijkelen, namelijk: 1 Languedocſche lakenen; 2 Cochenille, die van *Kadix* koomt; 3 Indigo; 4 Suiker en 5 koffij uit de *Antilles*, die bij de

(*a*) *Tolk* is in het Arabisch *Terdjeman*, van welk de oude Franſchen *truchement* gemaakt hebben; in *Egypte* ſpreekt men het als *tergoman* uit, en de Venetiaanen hebben 'er *dragomano* van gemaakt, waarvan ons *drogman* koomt.

de Turken in smaak gekoomen is, en die dient om onder de Arabische, die meer geacht maar duurer is, te vermengen. Hierbij moet men voegen ijzerkramerijen, gegooten ijzer, lood in staaven, tin, enige Lyonsche galonnen, enige zeep enz.

Daarentegen voeren zij bijna niet anders uit dan katoen, gesponnen of ongesponnen, of tot vrij grof doek verwerkt, enige Tripolitaansche zijde (de andere zijde mag niet uitgevoerd worden) galnooten, koper, en lijnwaaden die van buiten *Syrie* koomen. De komptoiren (*a*) der Franschen zijn zeven in getal, te weeten: te *Aleppo*, te *Skandaroun*, te *Latakié*, te *Tripoli*, te *Saïde*, te *Acre* en te *Ramlé*: Het geheel hunner invoer beloopt zes millioenen *livres*, namelijk:

Voor *Aleppo* en *Skandaroun*. - -	3,000,000
Voor *Saïde* en *Acre*. - -	2,000,000
Voor *Tripoli* en *Latakié*. - -	400,000
Voor *Ramlé*. - - - -	600,000
Te zaamen. - - - -	6,000,000

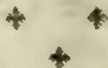
Al

(*a*) Men noemt die komptoiren, of ook wel de steden met opzigt tot den koophandel, in de fransche taal met den wonderlijken naam van *echelles*, die *ladders* betekent; dit woord is bij het volk der Provintieën in gebruik gekoomen van het Italiaansche *scala*, dat weder van het Arabische *kalla* koomt,

Al deeze koophandel gefchiedt alleen over *Marfeille*, welke ftad het uitfluitend voorregt heeft van de fchepen, die op de Levant vaaren, aftezenden en te ontvangen, ondanks de tegenkanting van Languedoc, die de eerfte koopwaaren oplevert. Het is den vreemdelingen, namelijk den natuurlijken inwooneren van *Turkye*, ook verboden hunne goederen overtezenden zonder tusfchenkomst der factooren van *Marfeille*, die in hun land gezeeten zijn. Dit verbod wierdt in het jaar 1777, om verfcheiden beredeneerde redenen, die de ordonnantie opgaf, opgeheven; maar de kooplieden van *Marfeille* hebben 'er zig zoo fterk tegengekant, dat de zaaken zedert de maand April 1785 weder op den ouden voet herfteld zijn; het ftaat aan Frankryk zijne belangen daaromtrent te overweegen; maar met opzigt tot het Turkfche Rijk befchouwd, kan men verzeekeren dat deszelfs koophandel met Europa en Indie het eer nadeelig dan voordeelig is. Indedaad, de goederen, welke dat Rijk uitvoert, alle ruuwe en onbewerkte ftoffen zijnde, berooft het zig van alle de voordeelen, welke het genieten zoude met dezelve door zijne eigen onderdaanen te laaten be-

koomt, hetgeen eene plaats gefchikt om fchepen te ontvangen, ee e *reede* eene *haven* betekent. Thans zeggen de natuurlijke inwooners, even als de Italiaanen, *fcala*, *rada*.

bewerken. Ten tweeden, naardien de koopwaaren, die uit Europa en Indie koomen, zuiver dingen van weelde zijn, vermeerderen zij de genietingen alleen van de klasse der rijke, en der lieden van de regeering, en dienen misschien slegts om den toestand van het volk en van den landbouwer nog slegter te maaken. Onder eene regeering, die den eigendom haarer onderdaanen niet ontziet, moet de begeerte om de genietingen te vermenigvuldigen de begeerlijkheid aanzetten en de knevelarijen verdubbelen. Om meer lakenen, bontwerken, galonnen, suiker, *chales* en Indiaansche stoffen te hebben, zijn meer geld, meer katoen, meer zijden, meer afpersingen nodig. Daar is misschien een oogenbliklijk voordeel uit gesproten voor de Staaten, die de artijkelen dier weelde geleverd hebben; maar is de overvloed van het tegenwoordige niet van den welvaart van het toekoomende afgenoomen? En kan men hoopen lang eenen rijken handel te drijven met een land, dat te gronde gaat?

AGTTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Konſten, Weetenſchappen en van de Onkunde.

De konſten en ambagten in *Syrie* geeven aanleiding tot verſcheiden aanmerkingen. Vooreerst: Daar zijn op verre na zoo veelerleie niet als bij ons; naauwlijks kan men 'er meer dan een twintigtal tellen, zelfs die van de eerſte noodzaaklijkheid 'er onder begrepen. Voorcerst, naardien de Mahometaanſche godsdienst alle beelden en nabootſingen van menschlijke gedaanten verbiedt, heeft men 'er noch ſchilders, noch graveerers, noch de veele ambagten, daartoe behoorende. De Christenen alleen koopen, voor hunne kerken, enige ſchilderijen, te *Conſtantinopolen* door Grieken geſchilderd, die, in het ſtuk van ſmaak, waare Turken zijn. Ten tweeden zijn 'er veele van onze ambagten onnodig door het klein aantal meubilen, bij de Oosterlingen in gebruik. Al het huisraad van een rijk geſtoffeerd huis beſtaat in vloer-tapijten, matten, kusſens, matrasſen, enige kleine katoene dekens, koperen of houten bladen, die voor tafels dienen, enige kookpannen, een vijzel, eene draagbaare molen, enig porcelein en enige borden van vertind koper. Al

ons tuig van behangzels, ledikanten, ſtoelen, zetels, ſpiegels, bureaux, laêtafels, kabinetten, ons geheel buffet met zijn zilverwerk en tafel-ſervies, in een woord, al ons ſchrijnwerk en kabinetwerk is 'er onbekend, zoo dat niets zoo gemaklijk is als het verhuizen van een Turksch huishouden. Pococke heeft gemeend dat de reden van deeze gebruiken te zoeken was in het zwervend leven, dat de eerſte levenswijs dier volkeren was; maar zedert zij zig nedergezet hebben, moeten zij die levenswijs vergeeten zijn, en men moet de reden eerder in de regeering zoeken, die alles tot het uiterst noodzaaklijke bepaalt. De kledij is even eenvoudig, ſchoon veel kostbaarer. Men kent noch hoeden, noch paruiken, noch kapzels, noch knoopen, noch gespen, noch dasſen, noch kanten, noch alle die menigte van ſtukken, waarmede wij ons belasten: katoene of zijden hemden, die de *Pachas* zelve niet bij dozijnen bezitten, zonder lubben, zonder handboorden, of geplooide halsboorden, eene groote broek, die ook de plaats van kousſen bekleed, een neusdoek om het hoofd, eene andere aan den gordel, met de drie groote overkleeden van laken en Indisch lijnwaad, van welke ik bij gelegenheid van de *Mammelukken* geſprooken heb, zie daar de geheele klederkas der Oosterlingen. De eenigſte konsten van weelde zijn de zilverſmederij, die tot de kleinoodieën der vrouwen, de ſchenk-

 bor-

borden om de koffij aantebieden, als kant uitgeſtooken, en tot de verſierſelen van het paarden-tuig en de pijpen bepaald is en, eindelijk, de fabrieken van zijden-ſtoffen van *Aleppo* en *Damaskus.* Voor het overige, wanneer men door de ſtraaten van die ſteden gaat, ziet men overal niet anders dan katoenkloppers met den boog, verkoopers van ſtoffen en kramerijen, barbiers om de hoofden te ſcheeren, vertinners, ſloten-maakers, zadelmaakers, en vooral verkoopers van kleine broodjes, van ijzerkramerijen, van zaaden, dadels, ſuikerwerk, en zeer weinig vleeschhouwers, die altoos ſlegt voorzien zijn. Daar zijn in die hoofdſteden ook enige ſlegte wapenmaakers, die de wapenen ſlegts vermaaken; geen hunner kan eenen piſtool-loop gieten; wat het buskruid belangt, de menigvuldige noodzaaklijkheid van het gebruik heeft den meesten boeren geleerd het te maaken, en daar is geene openbaare kruid-maakerij.

In de dorpen hebben de inwooners, die tot het noodzaaklijkſte bepaald zijn, ſlegts de konſten van eerſte behoefte; ieder tragt zigzelven te helpen om hetgeen hij heeft niet met andere te deelen. Elk gezin maakt het grof katoen-lijnwaad, waarmede het zig kleedt. Elk huishouden heeft zijne draagbaare molen, met welke de vrouw de geerst of de *doura*, met welke zij zig voeden moeten, maalt. Het meel, met die molens gemaalen, is grof; de

kleine

kleine platte broodies, die men 'er van bakt, zijn slegt gerezen en slegt gebakken; maar men kan 'er van leven en dat is alles wat men begeert. Ik heb reeds aangemerkt hoe eenvoudig en min kostbaar het bouw-gereedschap zij. In het gebergte snoeit men den wijngaard niet; nergens ent men de boomen; alles, eindelijk, herinnert de eenvoudigheid der eerste tijden, die mogelijk, gelijk als nu, in het onbeschaafde der armoede bestondt. Als men naar de reden van dit gebrek aan nijverheid vraagt, krijgt men overal tot antwoord: *het is goed genoeg; het is wel zoo; waartoe zou men 'er meer aan doen?* Zeekerlijk, naardien men 'er het voordeel niet van zou trekken.

Ten tweeden: De wijze, waarop men in die landstreeken de konsten oefent, leidt ons tot de gewigtige aanmerking dat zij bijna in alles de wijzen van werken der oude eeuwen vertoont; de stoffen, bij voorbeeld, welke men te *Aleppo* maakt, zijn niet van de uitvinding der Arabieren; zij hebben die van de Grieken, die haar ongetwijfeld zelve van de oude Oosterlingen navolgden. De verwstoffen, waarvan zij gebruik maaken, moeten tot de Tyriers opklimmen; zij hebben eene volkoomenheid, dat volk niet onwaardig, maar de werklieden, zeer benepen met hunne konst, maaken 'er een ondoorgrondlijk geheim van, De wijze, waarop de Ouden de tuigen hunner paarden wapenden,

om hen voor de ſabelſlagen te beſchutten, heeft dezelfde moeten zijn, welke men nu nog te *Aleppo* en te *Damaskus* aan de hoofdſtellen gebruikt (*a*). De zilveren plaaten, waarmede het leder bedekt is, houden zonder ſpijkers en ſchuiven zoodanig in malkanderen, dat 'er, zonder dat de buigzaamheid van het leder 'er door verliest, geene opening voor het lemmet blijft. Het cement, dat zij gebruiken, moet hetzelfde als dat van de Grieken en Romeinen zijn. Om het wel te maaken, geeven zij acht van de kalk niet dan kookende te gebruiken; zij mengen 'er een derde zand, een derde asch en geſtooten tichelen onder; met dat mengzel metzelen zij putten, regenbakken en gewelven, die ondoordringbaar zijn. Ik heb in *Palestina* een gewelf van een zonderling maakzel gezien, dat verdient gemeld te worden. Dit gewelf is gemaakt van cijlinders van tigchelſteen, agt of tien duimen lang. Deeze cijlinders zijn hol en van binnen omtrent twee duimen in

(*a*) Ik zal hier omtrent aanmerken dat de *Mammelukken* te *Kairo* nog, alle jaaren, bij den omgang van de caravane, malieën kolders, helmen met vizieren, arm-plaaten en al het wapentuig van den tijd der kruisvaarders vertoonen. Daar is ook eene verzameling van oude wapenen in de *moskée* der *Derviches*, eene mijl boven *Kairo*, aan den oever van den *Nyl*.

in middellijn wijd; zij zijn wat kegelachtig van gedaante. Het wijdst eind is toe, het ander open. Om het gewelf te maaken ſchikt men dezelve naast elkanderen, met het geſloten eind naar buiten; men verbindt dezelve met pleister van *Jeruſalem* of *Nablous*, en vier werklieden werken het gewelf van eene kamer in eenen dag af. De eerſte regen dringt 'er gewoonlijk door; maar men legt over de koepel eene laag olie, als wanneer het gewelf ondoordringbaar wordt. De openingen naar binnen ſluit men met eene laag pleister, en dus heeft men een duurzaam en zeer ligt dak. Men maakt in geheel *Syrie* met deeze cijlinders de boorden der platten, opdat men de vrouwen, die 'er op zijn om het linnen te wasſchen en te droogen, niet zoude kunnen zien. Men heeft zedert korten tijd diergelijke te Parys begonnen te gebruiken; maar in het Oosten is deeze gewoonte zeer oud. De wijze van het ijzer in den *Libanon* uit de mijnen te haalen moet ook overoud zijn, aangezien haare groote eenvoudigheid; het is dezelfde handelwijze, waarvan men zig in het Pyreneeisch gebergte bedient en bekend onder den naam van *Catalaanſche ſmelting*; de ſmeltoven beſtaat in eene ſoort van ſchoorſteen, in de zijde van een ſteilen grond gemaakt. Men vult de pijp met hout, dat men aanſteekt, en men blaast in de benedenſte opening; men werpt 'er de mijnſtof boven in; het metaal valt tot een klompje naar beneden,

en men haalt het 'er uit door dezelfde opening, waardoor men het vuur aansteekt; zelfs hunne schrander uitgedagte houten schuif-sloten zijn reeds van den tijd van SALOMON afkomstig, die dezelve in zijn Hooglied bedoelt. Van hunne toonkonst kan men zulks niet zeggen. Zij schijnt niet van voor de eeuw der *Kalifs* afkomstig te zijn, onder welke de Arabiers zig met zoo veel drift aan die konst overgaven, dat alle hunne geleerden van dien tijd den tijtel van Toonkonstenaar bij dien van Geneesheer, Meetkonstenaar, en Sterrekundigen, voegen; naardien egter derzelver beginzels van de Grieken ontleend waren, zoude zij gewigtige aanmerkingen kunnen opleveren aan degeenen, die in die konst bedreven zijn. Zulke vindt men zeer zelden in het Oosten. *Kairo* is misschien de eenigste plaats van *Egypte* en *Syrie*, daar *Cheks* zijn, die de beginzelen der konst verstaan. Zij hebben verzamelingen van deuntjes, die niet op onze wijze met nooten getekend, maar met karakters geschreven zijn, welker naamen alle Persisch zijn. Alle hunne muzijk bestaat in zang; zij kennen noch achten het speelen met speeltuigen en zij hebben gelijk; want de hunne, zonder de fluit uittezonderen, zijn erbarmelijk. Zij kennen ook geen *accompagnement* dan de gelijkluiding en de generaale bas van het eensnaarig speeltuig. Zij beminnen den zang met gedwongen stem in de hooge toonen en

men

men moet longen hebben als zij, om het met die kragt een kwartier uurs uittehouden. Hunne deuntjes gelijken in trant en uitvoering naar niets dat in Europa bekend is, als naar de *Seguidillas* der Spanjaarden. Zij hebben meer uitgewerkte ſleepende loopen (*roulades*) dan de Italiaanſche zelve, verzagtingen en buigingen van toonen, die misſchien voor Europiſche keelen onmogelijk natevolgen zijn. Hunne uitdrukking verzellen zij van zugten en gebaarden, die de hartstogten affchilderen, ſterker dan wij zouden durven waagen. Men kan zeggen dat zij in het droefgeestige uitmunten. Als men eenen Arabier ziet met het hoofd hangende, met de hand hol aan zijn oor gelegd, met zijne donkere wenkbraauwen en kwijnende oogen, als men zijne treurig klaagende toonen, zijne lange aanhoudingen, zijne ſnikkende verzugtingen hoort, is het bijna onmogelijk zijne traanen te weêrhouden en traanen, die, gelijk zij zeggen, niet bitter zijn; zij moeten wel iets zoets inhebben, naardien zij van alle zangen die den voorrang geeven, welke dezelve uitlokken, gelijk zij ook van alle talenten den zang het meest beminnen.

Het is 'er verre van daan dat de dans, die bij ons met de muzijk in eenen rang gaat, volgens de denkbeelden der Arabiſche volkeren, in even groote achting zoude ſtaan. Bij hen is die konst met eene ſoort van ſchande gebrandmerkt; men kan 'er zig

niet aan overgeeven zonder zig te onteeren (*a*), en, men laat de oefening derzelve niet toe dan onder de vrouwen. Dat vonnis zal ons hard ſchijnen; maar alvorens men het veroordeele moet men weeten dat de dans in het Oosten geene navolging van een oorlog is, gelijk bij de Grieken, of eene mengeling van aangenaame ſtanden en beweegingen, gelijk bij ons, maar eene losbandige vertooning van de ſchaamteloosſte wellust; het was deeze ſoort van dansſen, die van *Karthago* naar *Rome* overgebragt, aldaar het verval der republikainſche zeden aankondigde, en die zedert, door de Arabieren in Spanje wederom in zwang gebragt, daar nog wordt aangehouden onder den naam van *Fandango*. Schoon onze zeden vrij los zijn, zou het egter moeijelijk wezen eene naauwkeurige ſchilderij van dat dansſen te maaken, zonder des leezers oor te kwetſen; het zal genoeg zijn, als ik zegge dat de dansſeres, met de armen uitgeſtrekt, met een verliefd gelaat, al zingende en haaren zang met de klaphoutjes, die zij tusſchen de vingeren houdt, verzellende, zonder van plaats te veranderen, lighaams beweegingen uitvoert, welke de wellust zelve zorg draagt met de

(*a*) Men moet den heiligen dans der *Dervis* uitzonderen, welks draaijingen de omwentelingen der hemelſche lighaamen verbeelden moeten.

de duisternis des nagts te bedekken. Zoo groot is derzelver onbeschaamdheid, dat openlijke hoeren alleen in het openbaar dansfen durven. Zij, die 'er haar werk van maaken, heeten *Raouâzi* en zij, die 'er in uitmunten, neemen den naam van *Almé* of meesteresfen in de konst aan. De beroemdste zijn die te *Kairo*. Een reiziger heeft 'er onlangs een verloklijk tafereel van geschetst; maar ik moet betuigen dat de modellen mij zoo niet bekoord hebben. Met haar geel linnen, haar berookt vel, haaren losfen flappen boezem, met haare zwartgeverwde wenkbraauwen, haare blaauwe lippen en haare handen met *henné* geverwd, herinnerden de *Almé* mij slegts de Bachanten der *Porcherons* (*a*); en als men in aanmerking neemt dat, zelfs bij beschaafde volkeren, die klasfe van vrouwen zoo veel ruuws behoudt, zal men ook niet kunnen gelooven dat zij bij een volk, daar de eenvoudigste konsten nog

(*a*) Kwartier van Parys daar het gemeenste slag van volk woont. De Schrijver bedoelt hier den Heer SAVARY. Het is der moeite waardig den veertienden Brief in het eerste Deel van zijne *Brieven over Egypte* te vergelijken, om te zien hoe zeer dezelfde zaaken door verschillende reizigers uit een ander oogpunt beschouwd worden; uit de strijdigheid van deeze onderscheiden indrukzelen, die elk ontvangen heeft, maakt nogtans een oordeelkundig leezer de waarheid op. VERTAALER.

nog in eenen ſtaat van barbaarschheid zijn, kieschheid hebben in eene, die de meeste kieschheid vordert.

Het verband, dat 'er tusſchen de konsten en weetenſchappen is, moet den leezer reeds vooruit doen gisſen dat de laatste nog meer verwaarloosd worden; maar laat ik meer zeggen, zij zijn 'er geheel onbekend. De barbaarschheid is daar omtrent in *Syrie* zoo wel als in *Egypte* volkoomen, en het evenwigt, dat 'er gewoonlijk door een geheel Rijk heerscht, moet hetzelfde omtrent geheel *Turkye* doen denken. Te vergeefsch hebben ſommige onlangs deeze ſtelling weêrſprooken; te vergeefsch heeft men gepraat van *collegieen*, van *opvoedingsſchoolen* en van *boeken*; deeze woorden betekenen in *Turkye* niet hetzelfde als bij ons. De eeuwen der *Kalifs* zijn voor de Arabieren voorbij en moeten voor de Turken nog koomen. Deeze twee natieën hebben tegenswoordig noch Meetkundigen, noch Sterrekundigen, noch Muzijk-konſtenaars, noch Geneeskundigen; naauwlijks vindt men 'er iemand, die met eene ſoort van ſpringlancet kan aderlaaten, waartoe geene konst vereischt wordt. Als hij een brandmiddel belast, het vuur gebruikt of een voor alle gelegenheden gereed voorſchrift voorgeſchreven heeft, is zijne konst uitgeput; ook worden de knegts der Europeërs geraadpleegd als Esculapiusſen. En waar zouden de Geneesheeren zig be-

bekwaam maaken, naardien 'er geene schoolen van dien aart zijn en de ontleedkunde tegens de vooroordeelen van hunnen godsdienst strijdt? De Sterrekunde zou hun beter behaagen; maar door Sterrekunde verstaan zij de konst om de besluiten van het lot uit de beweegingen der sterren te leeren en niet de moeijelijke weetenschap van die beweegingen te berekenen. De Monnikken van *Mar-hanna*, die boeken hebben en gemeenschap met *Rome* onderhouden, zijn, in dit opzigt, niet minder onweetende dan andere. Nooit hadden zij, voor mijn verblijf aldaar, hooren zeggen dat de aarde om de zon draaide, en het verschilde weinig of dat gevoelen hadd' daar ergernis gegeeven; want de ijverigste, vindende dat zulks de Heilige Schrift weêrsprak, wilden mij voor een ketter schelden: gelukkig hadt de algemeene Vicaris verstand genoeg om te twijfelen en te zeggen: *Zonder de Franken blindlings te gelooven moet men hun ook niet in alles tegenspreeken; want alles wat zij ons van hunne konsten aanbrengen is zoo verre boven de onze verheven dat zij wel dingen zien kunnen, die boven ons bereik zijn.* Ik geraakte vrij met de draaijing der aarde niet voor mijne rekening te neemen en haar op den hals onzer geleerden te schuiven, die nu bij die Monnikken voor droomers gehouden worden.

Men moet dan een groot onderscheid maaken tus-

tusfchen de Arabieren van onzen tijd en die van den tijd van El-Mâmoum en Aroun-el-Rachid, en nog moet men bekennen dat men zig van deeze te groote gedagten maakt. Hunne regeering was te kort dan dat zij groote vorderingen in de weetenfchappen zouden hebben kunnen maaken. Hetgeen wij in onze dagen in enige Europifche Staaten zien gebeuren, bewijst dat 'er eeuwen noodig zijn om die te naturalizeeren. Ook vinden wij in de boeken der Arabieren, welke wij kennen, dat zij flegts vertaalers of uitfchrijvers van de Grieken waren. De eenigfte weetenfchap, die hun eigen is, de eenigfte, welke zij nog beoefenen, is die van haare *taal*; en door taalkunde moet men niet verftaan dien wijsgeerigen geest, die in de woorden de hiftorie der denkbeelden nafpeurt om de konst van dezelve aftefchilderen meer en meer te volmaaken. Bij de Mufulmannen heeft de beoefening van de Arabifche taal enkel tot doel haare betrekkingen tot den godsdienst; zij zijn naauw bepaald, aangezien de *Kôran het onmiddelijk woord van God is*; naardien nu dat woord de zelfheid van zijne natuur niet behoudt dan voor zoo verre men het als God en zijn Propheet uitfpreekt, is het eene hoofdzaak niet alleen de waarde der woorden, maar ook de uitfpraaktoonen, de ftembuigingen, de ophoudingen, de zugten, de fleepende toonen, in kort de minfte en beuzelachtigfte omftandigheden

den van de maatklank en van het leezen te leeren. Men moet hunne voorleezingen in de Moskéen gehoord hebben om zig een denkbeeld van de moeijelijkheid, die 'er in ſteekt, te maaken. Wat de beginzelen van de taal belangt, die der ſpraakkunst alleen houden hen verſcheiden jaaren bezig. Vervolgens koomt de *Nahou*, een deel der ſpraakkonst, welk men omſchrijven kan als eene weetenſchap van uitgangen, die in het gemeen Arabisch vreemd zijn, die bij de woorden aangevoegd worden en die verſchillen volgens de getallen, naamvallen, geſlagten en perſoonen. Als men dat weet, wordt men reeds onder de geleerden geteld. Dan moet men zig in de welſpreekendheid oefenen, en dat vereischt jaaren, omdat de meesters, zoo benepen als *Bramaanen*, de geheimen hunner konst ſlegts langzaamerhand ontdekken. Eindelijk koomt men tot de regtsgeleerdheid en tot de *fakah* of *weetenſchap bij uitneemendheid*, die de godgeleerdheid is. Als men nu in aanmerking neemt dat de grond deezer ſtudieën altoos de *Kôran* is, dat men deszelfs geheimzinnige en leenſpreukige ſpreekwijzen in den grond bepeinzen moet, alle de verklaaringen, alle de uitbreidingen van den text moet leezen, en daar zijn twee honderd deelen over het eerſte vers; als men aanmerkt dat men duizenden belagchelijke gewetens gevallen voor en tegen beredeneeren moet; bij voorbeeld, of het geoor-

loofd

hoofd zij onrein water te gebruiken om kalk te mengen, of een man, die een fontanel heeft, niet in het geval is van eene vrouw, die onrein is; dat men, eindelijk, in het breede betwist of de ziel van den Propheet niet voor die van Adam geschapen zij, of hij God geen raad gegeeven hebbe in de schepping en welken raad, zal men bekennen dat men zijn geheel leven kan doorbrengen in veel te leeren en niets te weeten.

Wat het onderwijs van het gemeen belangt; naardien de lieden van de wet het werk van onze Priesters niet doen, naardien zij noch prediken, noch catechizeeren, noch biegt hooren, kan men zeggen dat 'er geen onderwijs is; alle de opvoeding der kinderen is bepaald tot het t' school gaan bij bijzondere meesters, die hen in den *Kôran* leeren leezen, als zij Musulmannen of in de Psalmen, als zij Christenen zijn, en wat schrijven en uit het hoofd rekenen: dit duurt zoo tot hunne jongelingschap, wanneer elk zig haast om iets bij de hand te vatten om te kunnen trouwen en de kost winnen. De besmetting der onkunde strekt zig zelfs tot de kinderen der Franken uit, en men houdt het voor eenen vasten regel te *Marseille* dat een Oosterling een los, lui jongeling, zonder naiever, moet zijn, die niet anders weet dan verscheiden taalen spreeken, schoon die regel, gelijk alle andere, haare uitzondering heeft.

Als

Als ik de oorzaaken van de algemeene onweetendheid der Oosterlingen naſpeur, zal ik niet met een hedendaagsch reiziger zeggen dat zij uit de moeijelijkheid der taal en van het ſchrift ſpruit; het is waar, de moeijelijkheid der tongvallen, de verwarde gedaante der letteren, het gebrekkige zelf van hun alphabet, maaken het onderwijs bezwaarlijker; de gewoonte koomt dit te boven; de Arabiers leeren zoo vlug als wij te leezen en te ſchrijven. De waare oorzaak is de moeijelijkheid der middelen om onderwijs te erlangen, onder welke men in de eerſte plaats de zeldzaamheid der boeken moet rekenen. Bij ons is niets gemeener dan dat hulpmiddel, niets zoo zeer onder alle klasſen verſpreid dan het leezen. In het Oosten integendeel is niets zeldzaamer. Men kent in geheel *Syrie* ſlegts twee boek-verzamelingen, die van *Markanna*, van welke ik geſprooken heb, en die van DJEZZÂR te *Acre*. Men heeft gezien hoe onaanzienlijk de eerſte is, zoo in getal als in hoedanigheid. Van de tweede zal ik niet als ooggetuige ſpreeken, doch twee perſoonen, die haar gezien hebben, hebben mij berigt dat zij niet meer dan drie honderd boekdeelen bevat, en egter is het de buit van gantsch *Syrie* en, onder andere, van het Klooster *van den H. Zaligmaaker* bij *Saide* en van den *Chek* KAÎRI, *Mofti* van *Ramlé*. Te *Aleppo* is het huis van *Bitar* het eenigst, waarin boeken over

de Sterrekunde zijn, welke niemand verſtaat. Te *Damaskus* maaken de lieden van de wet geen werk altoos van hunne eigen weetenſchap. *Kairo* alleen is rijk in boeken. Daar is eene zeer oude verzameling in de *moskée d'el azhar* en daar gaat dagelijks eene vrij groote menigte derzelve van hand tot hand; maar het is den Christenen niet geoorlooſd die aanteraaken. Het is egter elf jaaren geleden dat de geestlijken van *Mar-hanna* zig enige van dezelve willende verſchaffen, eenen van hun daar henen zonden om die te koopen. Het geval wilde dat hij kennis maakte met eenen *Effendi*, die vriendſchap voor hem opvatte en die, van hem in de Sterrevoorzegkunde begeerende onderwezen te worden, in welke hij hem bedreven waande, zig liet overhaalen om hem boeken medetedeelen; die geestlijke heeft mij gezegd dat hij, in den tijd van zes maanden, meer dan twee honderd in handen gehad heeft, en toen ik hem vroeg over welke ſtoffen zij ſchreeven, antwoordde hij mij; over de Spraakkonst, over de *Nahou*, over de Welſpreekendheid en over de verklaaringen van den *Kôran*; voor het overige zeer weinig geſchiedenisſen en zelfs vertellingen: hij heeft geene twee afſchriften van de *duizend en eene nagt-vertellingen* gezien. Volgens hetgeen ik heb bijgebragt heeft men altoos grond om te zeggen dat 'er niet alleen ſchaarschheid aan goede boeken in het Oosten is; maar zelfs

dat

dat de boeken in het algemeen 'er zeer zeldzaam zijn. De reden is baarblijklijk: in dat land zijn alle boeken met de hand geſchreven; en dit middel is langzaam, moeijelijk en kostbaar; verſcheiden maanden arbeids brengt ſlegts een enkel afſchrift voort; het moet zonder ſchrappen zijn en duizend toevallen kunnen het vernielen. Het is dan onmogelijk dat de boeken vermenigvuldigd, en bijgevolg dat de kundigheden voortgeplant worden; het is ook als men dien ſtaat der zaaken vergelijkt met hetgeen bij ons geſchiedt, dat men alle de voordeelen der drukkonst beter gevoelt: men beſpeurt zelfs, als men 'er met aandacht aan denkt, dat zij alleen misſchien het waar beweegrad der omwentelingen is, die zedert drie eeuwen in het zedenkundig ſtelzel van Europa zijn voorgevallen (*a*). Zij is het, die, de boeken zeer gemeen maakende, eene meer evengelijke ſom van kundigheden over alle klasſen verſpreid heeft; zij is het, die, de denkbeelden en ontdekkingen met veel ſpoed verbreidende, de ſpoediger ontwikkeling der konsten en weetenſchappen heeft te weeggebragt; door haar zijn alle, die dezelve

(*a*) Ik voeg 'er bij „ en de eerſte werkoorzaak van de „ aanſtaande *ſtaatkundige* omwentelingen in Europa, die „ niet kunnen misſchen te volgen en reeds ten deelen zijn „ aangevangen. VERTAALER.

zelve beoefenen, eene altoos zittende vergadering geworden, die zonder ophouden den draad van denzelfden arbeid vervolgt; door haar is elk ſchrijver een openbaar redenaar geworden, die niet alleen tot zijne ſtadgenooten, maar tot zijne geheele natie, maar tot geheel Europa, ſpreekt. Heeft hij in die nieuwe ſoort van volksvergaderingen het voordeel niet van de uitſpraak en de gebaarden om de hartstogten te roeren, zulks wordt hem vergoed door dat van betere toehooreren te hebben, van met bedaarder zin te kunnen redeneeren, van eenen, misſchien niet zoo ſterken, maar duurzaamer indruk te maaken. Ook is het eerst zedert dat tijdperk dat men afzonderlijke perſoonen, door de kragt hunner ſchriften alleen, zedenlijke omwentelingen op geheele natieën heeft zien voortbrengen en eene magt zien verkrijgen, in de denkwijze van het algemeen gegrond, die het gezag der gewapende magt zelf in eerbied heeft gehouden.

Eenen anderen invloed der drukkonst, die zeer aanmerkingswaardig is, is die, welken zij op de geſchiedenis gehad heeft: wijl men de feiten verre en ſpoedig konde bekend maaken, heeft men derzelver zeekerheid meerder bevestigd. Daarentegen in den ſtaat der boeken, met de hand geſchreven, was 'er van de verzameling, die iemand maakte, eerst ſlegts een afſchrift, dat gevolglijk ſlegts door een klein getal leezeren kon ingezien en beoordeeld

wor-

worden ; en die leezers zijn des te meer verdagt, omdat zij ter keuze van den schrijver stonden. Zoo hij toestondt dat men 'er afschriften van name, vermenigvuldigden en verspreidden zij zig zeer langzaam. Ondertusschen stierven de getuigen, de tegenwerpingen wierden vergeeten, de strijdigheden kwamen te voorschijn, en het veld bleef open voor de dwaaling, voor de hartstogten, voor de leugens; zie daar de oorzaaken van die monsterachtige feiten, waarvan de historieën der oudheid, en zelfs die van het hedendaagsch Asia, grimmelen. Zoo 'er al onder die historieën gevonden worden, die treffende kentekenen van waarschijnlijkheid draagen, zijn het die, welker schrijvers of getuigen geweest zijn van de feiten, die zij verhaalen, of mannen in openbaare bedieningen gesteld, die in het aanzien van een verlicht volk, dat hen konde tegenspreeken, geschreven hebben. Zoodanig is Cæsar, de voornaamste bedrijver van zijne gedenkschriften; zoodanig Xenophon, algemeen bevelhebber van de tien duizend, welker verstandigen aftogt hij beschrijft; zoodanig Polybius, vriend en spitsbroeder van Scipio, overwinnaar van *Karthago*; zoodanige waren ook Salustius en Tacitus, Burgemeesters, Thucidides, legerhoofd, zelfs Herodotus, Raadsheer en verlosser van *Halicarnasse.* Wanneer, daarentegen, de geschiedenis slegts in een verhaal van oude gebeurtenissen, vol-

gens de overlevering opgetekend, beſtaat, wanneer die feiten ſlegts verzameld zijn enkel door een burgerlijk perſoon, is het niet meer dezelfde manier, niet meer hetzelfde kenmerk: welk onderſcheid is 'er niet tusſchen de voorgaande ſchrijveren en TITUS LIVIUS, QUINTUS CURTIUS, en DIODORUS *van Sicilie!* Gelukkiglijk waren de landen, waarin zij ſchreeven, beſchaafd, en het algemeene licht kon hen in feiten, die niet lang voorleden waren, voorlichten. Maar toen de volkeren in regeeringloosheid, of onder zulke willekeurige overheerſching als thans in het Oosten regeert, leefden, konden de ſchrijvers, met de onweetendheid en ligtgeloovigheid, welke dien ſtaat verzellen, beſmet, ſtoutlijk hunne dwaalingen en vooroordeelen in de geſchiedenis ter neder ſtellen en men kan opmerken dat het juist in de voortbrengzelen van diergelijke eeuwen is dat men alle de wanſchepzelen van onwaarſchijnlijke dingen aantreft, terwijl in de beſchaafde tijden en onder de oorſpronglijke ſchrijveren de jaarboeken eene orde van feiten aanbieden, gelijk aan die, welke thans nog onder ons oog voorvallen.

Deeze invloed der drukkonst is zoo kragtig dat de drukkerij van *Mar-hanna* alleen, zoo onvolmaakt als zij is, reeds bij de Christenen eene merklijke verandering heeft teweeg gebragt. De konst van leezen, van ſchrijven, en zelfs een zeker on-

der-

derwijs zijn thans gemeener onder hen dan over dertig jaaren. Ongelukkig zijn zij begonnen met eene stoffe, die in Europa de vorderingen van de beschaaving van het verstand vertraagd en duizend wanorden voortgebragt heeft. Indedaad de bijbels en godsdienstige boeken de eerste zijnde, die door de drukkonst verbreid wierden, wendde zig aller aandacht op godgeleerde stoffen, en daar ontstondt eene gisting uit, die de bron der scheuringen in Engeland en Duitschland, en der staatkundige onlusten in ons Frankryk geweest is. Zoo de Jesuiten, in plaats van hunnen BUZEMBAUM en de menschhaatende droomerijen van NIEREMBERG en DIDACO STELLA te vertaalen, boeken van beoefenende zedekunde en van eene maatschaplijke nuttigheid, naar den toestand van *Kesraouan* en der *Druzen* ingerigt, hadden uitgegeeven, zou hunne arbeid voor die landen, en zelfs voor gantsch *Syrie*, staatkundige gevolgen gehad hebben, die derzelver geheel stelzel zouden veranderd hebben. Nu is alles verloren of ten minsten verre agteruit gezet, de eerste hitte is op onnutte onderwerpen verteerd; ook ontbreekt het den geestlijken aan middelen en, als het DJEZZÂR in het hoofd koomt, zal hij hunne drukkerij vernielen; hij zal 'er toe aangezet worden door dweeperij der lieden van de wet, die, zonder regt te weeten wat zij van de drukkonst te vreezen hebben, nogtans eenen afkeer van haar

hebben; even als hadd' de zotheid een natuurlijk instinct om te kunnen raaden, wat haar schaaden konne.

De schaarschheid van boeken en het gebrek aan middelen van onderwijs zijn dan, gelijk ik gezegd heb, de oorzaaken van de onkunde der Oosterlingen; maar men moet dezelve slegts beschouwen als bijkoomende oorzaaken de hoofdbron is wederom de regeering, die niet alleen niet waakt om de kundigheden voortteplanten, maar die al aanwendt wat dienen kan om dezelve te verstikken. Geene hoop, onder het bestier der Turken, van geacht of voortgeholpen te worden door de konsten, weetenschappen of fraaie letteren: al hadd' men de talenten van de beroemdste Meetkundigen, Sterrekundigen en Krijgsbouwkundigen van Europa, men zou niet te min onbekend kwijnen of welligt onder vervolging zugten. En wanneer de kennis, die door haarzelve reeds zoo veel arbeids vereischt om verkregen te worden, niet anders moet aanbrengen dan berouw dat men haar verkregen hebbe, is het beter haar nimmer te bezitten. Dus zijn de Oosterlingen onweetende, en moeten zoo zijn om dezelfde oorzaak, die hen arm doet wezen, en omdat zij ten opzigte van de weetenschappen ook zeggen, gelijk ten opzigte van de konsten: *Waartoe zou het ons dienen meerder te verrigten?*

NE-

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Zeden en van het Karakter der bewooneren van Syrie.

Van alle voorwerpen, welke een land den reiziger ter waarneeming kan aanbieden, is ongetwijfeld het gewigtigst het zedelijke van de menschen, die het bewoonen; maar men moet ook bekennen dat die waarneeming de moeijelijkste van alle is; want het is hier niet te doen om eene dorre beschouwing van feiten; het oogmerk is derzelver betrekkingen en oorzaaken te doorgronden, de openlijke of geheime, verwijderde of nabij zijnde springveêren te ontwarren, die, bij de menschen die *hebbelijkheden van bedrijven* voortbrengen, die men *zeden* noemt en die doorgaande gesteldheid van geest, welke men *karakter* heet; en om deeze waartenemen moet men omgang hebben met degeene, welke men doorgronden wil, men moet zig in hunnen toestand stellen om te zien, welke oorzaaken invloed op hen hebben en welke aandoeningen 'er uit voortvloeijen; men moet in hun land woonen, hunne taal leeren, hunne gewoonten aanneemen; en deeze vereischten ontbreeken dikwerf den reizigeren; en, als zij dezelve al vervuld hebben, blijven

hun de zwaarigheden der zaak zelve nog te overwinnen, en deeze zijn talrijk; want men heeft niet alleen de vooroordeelen, die men ontmoet, te beſtrijden, maar men moet ook die overwinnen, met welke men zelf behebt is; het hart is partijdig; de gewoonte kragtig, de feiten bedrieglijk en de beguicheling ligt. De waarneemer moet dan omzigtig zijn, zonder blohartig te worden; en de leezer, die verpligt is door eens anderens oogen te zien, moet tegelijk en over het oordeel zijns leidsmans en over zijn eigen oordeel een waakend oog houden.

Als een Europeër in *Syrie*, en zelfs, in het algemeen geſprooken, in het Oosten koomt, wordt hij in het uiterlijke der inwooneren meest getroffen door de bijna volkoomen ſtrijdigheid van hunne gewoonten met de onze: men zoude zeggen dat men met voorbedagten raad behaagen geſchept hebbe om eene menigte ſtrijdigheden tusſchen de menſchen van Aſia en die van Europa te ſtellen. Wij draagen korte ſluitende klederen; zij lange en wijde. Wij laaten ons hoofdhaair groeijen en ſcheeren den baard af; zij laaten den baard groeijen en ſcheeren het hoofd kaal: Bij ons is het ontdekken van het hoofd eene betooning van eerbied; bij hen is een ongedekt hoofd een teken van dwaasheid: Wij groeten buigende; zij regt overeinde: Wij zijn meest gaande en ſtaande; zij meest gezeten: Zij zit-

zitten en eeten op den grond; wij op ſtoelen verheven: In kort, tot in de taal, ſchrijven zij in eene andere rigting dan wij, en de meeste woorden, die bij ons manlijk zijn, zijn bij hen vrouwlijk. Voor het meerderdeel der reizigers zijn die ſtrijdigheden ſlegts grillig; maar voor Wijsgeeren zou het van gewigt kunnen zijn nateſpeuren van waar die verſcheidenheid van gewoonten ontſtaan zij bij menſchen, die dezelfde behoeften, en bij volkeren, die eene gemeene oorſprong ſchijnen te hebben.

Even opmerklijk is het godsdienſtig uiterlijke, dat op de aangezigten en in de woorden en gebaarden der inwooneren van *Turkye* heerscht; men ziet op de ſtraaten alle handen met roozenkransſen voorzien; men hoort niets dan de nadruklijke uitroepingen van *Yâ Allâh! o God! Allâh akbar! Allergrootſte God! Allâh tàâla! Allerhoogſte God!* elk oogenblik wordt het gehoor getroffen door eene diepe zugt, of door eene luidrugtige oprisping, gevolgd van de noeming van eenen der negen en negentig bijnaamen van God; gelijk *yâ râni, bron van allen rijkdom! yâ ſobhâm! ô allerprijzenswaardigſte! yâ mastour! o ondoorgrondlijke!* Loopt men langs de ſtraat met brood te koop, zoo ſchreeuwt men niet het brood, maar *Allâh kerim, God is mild.* Heeft men water te koop, is het *Allâh djaouad, God is edelmoedig,*

en

en zoo ook met andere waaren. Als men groet, is het *God bewaare u*, als men bedankt, *God behoede u*; in een woord, het is altijd God, over-al God. Die menſchen zijn dan wel godvrugtig? zal de Leezer zeggen. Ja, zonder 'er te beter om te zijn. —— Waarom dat? Omdat, gelijk ik reeds aangemerkt heb, wegens de verſchillende godsdiensten, deeze ijver ſlegts een geest van naiever, van wederſpraak is; omdat eene geloofsbelijdenis voor de Christenen eene trotſeering, eene daad van onafhanglijkheid is en voor de Muſulmannen eene daad van magthebbende en van meerderheid; ook is deeze godvrugtigheid, uit hoogmoed geboren, en van eene diepe onkunde verzeld, niet anders dan eene dweepzugtige bijgeloovigheid, die de oorzaak van duizend' wanorden wordt.

De Oosterlingen hebben in hun uiterlijke nog een trek, die den aandacht der waarneemeren bezig houdt, namelijk, hun koudvogtig en deftig gelaat bij al wat zij doen, bij al wat zij ſpreeken: in plaats van dat open en vrolijk gelaat, dat men bij ons heeft en aanneemt, hebben zij een ernſtig, geſtreng en droefgeestig gezigt; zelden lagchen zij, en de vrolijkheid van ons Franſchen koomt hun voor als eene vlaag van zinneloosheid: als zij ſpreeken, doen zij het zonder drift, zonder gebaarden, zonder vuur; zij hooren u aan zonder een woord tusſchen beiden in te brengen; geheele dagen zwijgen

zij

zij stil en zij leggen zig niet toe om het gesprek levendig te houden; als zij gaan, is het bedaardlijk en om hunne zaaken, en zij kunnen zig onze woeligheid en ons heen en weder wandelen niet begrijpen; altijd zittende brengen zij geheele dagen door met hunne beenen kruislings op den grond gezeten, peinzende, met de pijp in den mond, bijna zonder van houding te veranderen; men zoude zeggen dat de beweeging hun moeijelijk valle en dat zij, gelijk de Indiaanen, de werkloosheid als een der beginzelen van het geluk beschouwen.

Deeze waarneeming, welke men in de meeste hunner zeden weder vindt, en welke men in andere landen herhaald heeft, is in onze dagen de grond van eene zeer ernstige beoordeeling van het karakter der Oosterlingen en verscheiden andere volkeren geworden. Een beroemd Schrijver, in aanmerking neemende hetgeen de Grieken en Romeinen over de Asiatische verwijfdheid gezegd hebben, en hetgeen de reizigers ons berigten van de vadzigheid der Indiers, is op de gedagte gekoomen dat die vadzigheid het wezenlijk kenmerk van de menschen in die landen ware; vervolgens de gemeene oorzaak van dit algemeen waargenoomen feit naspeurende, en bevindende dat alle die volkeren de landen bewoonden, welke wij *warme landen* noemen, heeft hij gemeend dat de warmte de oorzaak dier vadzigheid ware, en het feit als een beginzel aanneemende

heeft

heeft hij het tot eene vaste regel gemaakt dat de bewooners van warme landen vadzig, traag van ligchaam en, door overeenkomst, ook traag van geest en karakter zijn moesten. Nog meer; naardien hij opmerkte dat bij die volkeren de gewoonlijkste regeeringsvorm het oppermagtig gezag was, en een onbepaald gezag in eenen Vorst als het gevolg van de achtloosheid eens volks aanziende, heeft hij 'er uit besloten dat eene eigendunklijke oppermagt eene, die landen zoo natuurlijke, zoo noodzaaklijke, regeeringsvorm ware als hunne eigen lugtstreek. Men zoude zeggen dat de hardigheid of, om beter te zeggen, de wreedheid deezer gevolgtrekking tegens het gebrekkige deezer beginzelen moest gewaarschuuwd hebben; en toch heeft zij in Frankryk den grootsten opgang gemaakt, ja zelfs in geheel Europa, en het gevoelen van den Schrijver van den *Geest der Wetten* is voor het meerderdeel der menschen van zoo groot een gezag geworden, dat men het vermetelheid acht zig 'er tegens te verzetten. Het is hier de plaats niet om eene uitgebreide verhandeling te schrijven om al het gebrekkige van hetzelve aantetoonen; ook wordt 'er reeds in het werk van eenen Wijsgeer, wiens naam ten minsten met dien van MONTESQUIEU gelijk staat, zoodanig eene gevonden. Doch om enige twijfelingen optewekken bij de zulken, die dit gevoelen hebben aangenoomen, zonder tijd te neemen

om

om het wel natedenken, zal ik hier enige tegenwerpingen ter neder stellen, die natuurlijk uit mijn onderwerp voortvloeijen.

Men heeft de zetregel van de vadzigheid der Oosterlingen en der bewooneren van het Zuiden in het algemeen gegrond op het denkbeeld dat de Grieken en Romeinen ons nagelaaten hebben van de Asiatische verwijfdheid; maar welke zijn de feiten, op welke dit hun denkbeeld steunde? Hebben zij dit gevoelen aangenoomen volgens vaste en bepaalde daadzaaken of volgens losse en algemeene denkbeelden, gelijk wijzelve doen? Hebben zij juister kennis van die landen in hunnen tijd dan wij in den onzen gehad? en kunnen wij op hunne berigten een vonnis vellen, dat wij op ons eigen onderzoek bezwaarlijk doen kunnen? Laaten wij de feiten eens aanneemen, gelijk de geschiedenis ons die levert: waren het dan vadzige volkeren die Assyriers, die, vijf honderd jaaren lang, Asia door hunne heerschzugt en hunne oorlogen ontrusteden? die Meders, die hun juk afwierpen en hen verjoegen? die Persen van CYRUS, die in een tijd van dertig jaaren alles van den *Indus* tot de Middellandsche zee veroverden? Waren het bedrijvelooze volkeren, die Pheniciers, die, zoo veele eeuwen lang, den handel van de geheele oude waereld omvatteden? die Palmyrers, van welke wij zulke treffende gedenktekenen van nijverheid gezien hebben? die Cardu-

ken

ken van XENOPHON, die de magt des grooten Konings in het midden van zijn Rijk durfden braveeren; die Parthen, die de onbetoombaare mededingers van *Rome* waren? die Jooden zelve, eindelijk, die, tot een klein land bepaald, onophoudlijk duizend jaaren lang tegens magtige Rijken ſtreeden? Zoo de menſchen van die volkeren vadzige menſchen waren, wat is dan werkzaamheid? Zoo zij werkzaam waren, waar blijft dan de invloed der lugtſtreek? Waarom heerscht in diezelfde landen, daar zig weleer zoo veel werkzaamheid vertoonde, thans eene zoo groote vadzigheid? Vanwaar zijn die hedendaagſche Grieken zoo verbasterd op de puinhoopen van *Sparta*, *Athenen*, in de velden *Marathon* en der *Thermopylen*? Zal men zeggen dat de lugtſtreeken veranderd zijn? Waar zijn de bewijzen? en laaten wij het al eens onderſtellen: zij zijn dan bij ſprongen en zetten veranderd, bij vallen en opſtaan; de lugtſtreek der Perſen veranderde dan tusſchen CYRUS en XERXES; de lugtſtreek van *Athene* veranderde dan tusſchen ARISTIDES en DEMETRIUS van *Phalerus*; die van *Rome* tuschen SCIPIO en SYLLA en tusſchen SYLLA en TIBERIUS. De lugtſtreek der Portugeezen is dan veranderd zedert ALBUKERKE, en die der Turken zedert SOLIMAN. Zoo de vadzigheid de Zuidlijke ſtreeken eigen zij, waarom heeft men dan in *Afrika Carthago*, in Italie *Rome*,

te

te *St. Domingo* de vrijbuiters (*a*) gezien? Waarom vinden wij de *Maleiers* in Indie en de *Bedouinen* in Arabie? Waarom in eenen zelfden tijd, onder dezelfde lugtstreek, *Sybaris* bij *Croton*, *Capua* bij *Rome*, *Sardes* bij *Miletus?* Waarom vinden wij onder ons gezigt, in ons Europa, Noordsche Staaten, die even zoo kwijnen als de Zuidlijke? Waarom in ons eigen Rijk, Zuidlijke Provintieën, die werkzaamer zijn dan de Noordlijke? Zoo men met strijdige omstandigheden dezelfde feiten verkrijgt, en met strijdige feiten dezelfde omstandigheden waarneemt, wat is 'er dan van die voorgewende beginzelen? Wat is dan die invloed? Wat verstaat men dan zelfs door werkzaamheid? Schrijft men 'er geene toe dan aan oorlogszugtige volkeren, en is *Sparta* zonder oorlog daarom vadzig? Wat meent men door warme landen? Waar plaatst men de grenzen van de koude, van de maatige? Dat MONTESQUIEU antwoordde opdat men voortaan weete, met welke lugtsgesteldheid men de werkzaamheid eener natie konne bepaalen, en op welken graad des thermometers men haare geschiktheid tot vrijheid of tot slavernij zal kennen.

Men

(*a*) *Flibustiers*, eene bende zee-roovers, welker geschiedenis verwonderlijke voorbeelden van dapperheid oplevert. VERTAALER.

Men neemt een natuurkundig feit te baat en zegt: de warmte verzwakt onze kragten; wij zijn vadziger in den zomer dan in den winter; bij gevolg moeten de bewooners van warme landen vadzig zijn. Onderſtellen wij de waarheid van de zaak; waarom zal dan, onder eene zelfde lugtſtreek, de klasſe der dwinglanden meer werkzaamheids om te onderdrukken hebben dan die van het volk om zig te verdedigen? Maar wie ziet niet dat wij redenkavelen als bewooners van landen, daar het meer koud dan warm is? Zoo de ſtelling in *Egypte* of Afrika wierdt ſtaande gehouden, men zoude zeggen: de koude hindert de beweegingen, ſtremt den omloop des bloeds; maar de zaak is dat de gewaarwordingen door de gewoonte gewijzigd worden, en dat de lighaamen eene geſteldheid verkrijgen overeenkomſtig de lugtſtreek, waar onder zij leeven, zoo dat zij ſlegts door de uiterſten van de gewoonlijke geſteldheid aangedaan worden. Wij zweeten ongaarne; de Egyptenaar zweet gaarne en vreest zig droog te bevinden. Dus vindt men en door de historieſche, en door de natuurkundige feiten de ſtelling van MONTESQUIEU, die in den eerſten opſlag zoo waarſchijnlijk is, wanneer men die naauwkeurig beſchouwt, eene zuivere wonderſpreuk, die alleen daardoor opgang gemaakt heeft omdat deeze ſtof nieuw was voor de denkenden, toen de *geest der wetten* in het licht kwam, en om-

omdat zij voor de natieën, die haar aangenoomen hebben, van ter zijde vleijende was.

Daar was, om in het vraagſtuk van de werkzaamheid, iets juists te bepaalen, een nader en zeekerer middel dan die vergezogte en twijfelachtige redeneeringen; dit was dat men derzelver aart zelven beſchouwde, dat men derzelver beginzel en werkoorzaak in den mensch onderzogte. Als men deeze wijze van redeneeren volgt, beſpeurt men dat alle werkzaamheid, hetzij van lighaam, hetzij van geest, haaren oorſprong heeft in de behoeften, dat naar evenredigheid der uitgeſtrektheid en der ontwikkeling van deeze behoeften, zij zelve zig ook uitſtrekt en ontwikkelt; men kan haar trapswijze nagaan van de eenvoudigſte beginzelen tot den meest zaamgeſtelden ſtaat. Het is de honger, het is de dorst, die, in den nog wilden mensch, de eerste beweegingen van ziel en lighaam opwekken; het zijn deeze behoeften, die hem doen dwaalen, zoeken, beſpieden, loosheid of geweld gebruiken; alle zijne werkzaamheid is afgemeten naar de middelen om in zijn onderhoud te voorzien. Zijn deeze gemaklijk; vindt hij vrugten, wild, visch, voor de hand, dan is hij minder werkzaam, omdat hij, zijne hand uitſtrekkende, zig kan verzadigen, en omdat, als hij verzadigd is, niets hem nodigt om zig te beweegen, tot dat het ondervinden van verſchillende genietingen verlangens in hem opgewekt hebbe;

die nieuwe behoeften, nieuwe beweegoorzaaken van werkzaamheid worden. Zijn de middelen moeijelijk; is het wild zeldzaam en vlug, de visch loos, zijn de vrugten van korten duur, dan is de mensch genoodzaakt werkzaamer te zijn; dan moet hij zijn lighaam en geest oefenen om de zwarigheden, welke hij ontmoet om zig zijn bestaan te verschaffen, te overwinnen; hij moet vlug worden als het wild, loos als de visch en vooruitziende om de vrugten te bewaaren. Dan gaat hij, om zijne natuurlijke vermogens uittebreiden, aan het woelen, aan het denken, aan het bepeinzen; dan verzint hij een boom-tak te krommen om 'er een boog van te maaken, een riet te punten om het tot eene pijl te doen dienen, een stok aan eenen scherpen steen te hechten, om een bijl te vormen; dan werkt hij om netten te breijen, om boomen te vellen, en derzelver stammen uittehollen om 'er eene schuit van te maaken. Reeds heeft hij de grenzen der eerste behoeften overschreden; reeds heeft hem het ondervinden eener menigte gewaarwordingen, genoegens en ongenoegens doen kennen, en hij wendt nog grooter werkzaamheid aan om deeze te vermenigvuldigen en geene te verwijderen. Hij heeft het aangenaame van eene schaduw tegens de hitte der zon ondervonden, hij bouwt zig eene hut; hij heeft gevoeld dat eene dierenhuid hem voor de koude beschut, hij maakt zig eene kledij; hij heeft bran-

brandewijn gedronken en tabak gerookt, hij heeft 'er ſmaak in gevonden, hij wil nog meer hebben; hij kan 'er niet toe koomen dan door bever-vellen, olijphants-tanden, ſtof-goud, hij verdubbelt dan zijne werkzaamheid en hij koomt, door het geduurig uitſtrekken zijner nijverheid, zoo verre dat hij eindelijk zijn gelijken verkoopt. Men zal mij toeſtemmen dat in alle deeze ontwikkelingen, zoo min als in de eerste bron, de werkzaamheid zeer weinig betrekking heeft op de warmte alleen, naardien de menſchen van het Noorden gezegd worden meer voedzel noodig te hebben dan die uit het Zuiden, zou men kunnen zeggen dat zij ook meer werkzaamheid moeten hebben; maar dit verſchil in de noodzaaklijke behoeften heeft vrij naauwbepaalde grenzen. Daarenboven, heeft men wel onderzogt en bevonden dat een *Eskimau* of een *Samojeed* waarlijk meer zelfſtandigheids noodig hebbe om te leeven dan een *Bedouin* of een Vischeeter van Perſie? Zijn de wilden van *Breſil* en *Guinea* minder gulzig dan die van *Canada* en *California*? Men lette 'er op: de gemaklijke gelegenheid om veel voedzel te bekoomen is misſchien de eerste oorzaak der gulzigheid; en deeze gelegenheid hangt, vooral in den wilden ſtaat, minder af van de lugtſtreek dan van den aart des gronds, dat is te zeggen, van deszelfs rijkheid of ſchraalheid in weiden, bosſchen, meiren en gevolglijk in wild, in visch en in vrugten,

omſtandigheden, die zonder onderſcheid onder alle lugtſtreeken gevonden worden.

Als men de zaak nadenkt, ſchijnt het dat die aart van den grond wezenlijk invloed op de werkzaamheid hebbe; het ſchijnt dat in den maatſchappelijken, zoo wel als in den wilden ſtaat, een land, daar de middelen van beſtaan wat moeijelijk zijn, werkzaamer, nijveriger bewooneren zal hebben; dat in zoo een, integendeel, daar de natuur alles rijklijk ſchenkt, het volk werkloos, lui zal zijn; en dit ſtemt ook wel overeen met de algemeene feiten in de geſchiedenis, daar men ziet dat de meeste landen-verwinnende volkeren arme volkeren zijn, uit onvrugtbaare of moeijelijk te bebouwen landen gekoomen, terwijl de overwonnen volkeren bewooners van vrugtbaare en rijke landen zijn; het is zelfs opmerklijk dat die arme volkeren, bij de rijke zijnde koomen woonen, in weinig tijd hunne werkzaamheid verliezen en tot werkloosheid vervallen: zoo ging het met die Perſen van Cyrus, uit *Elymaïs* in de weiden van den *Euphraat* nedergedaald, zoo ging het met de *Macedoniers* van Alexander, uit het gebergte *Rhodope* in de velden van Aſia overgebragt; zoo met de Tartaaren van Djenkiz-Kan, die zig in *China* en *Bengale* nederzetteden en met de Arabieren van Mahomet in *Egypte* en *Spanje*. Hier uit zou men kunnen opmaaken dat het niet als bewooners

van

van warme, maar als bewooners van rijke landen is dat de volkeren neiging tot werkloosheid hebben, en dit feit ſtemt ook wel overeen met hetgeen in het midden der maatſchappijen gebeurt, daar wij zien dat het de klasſen der rijken zijn, die geen eenlijk de minste werkzaamheid bezitten; dan naardien die overvloed of die armoede geene plaats hebben voor alle bijzondere perſoonen van een volk, moeten 'er algemeener en kragtiger oorzaaken zijn dan de aart van den grond; en deeze zijn die maatſchaplijke inſtellingen, welke men *Regeering* en *Godsdienst* noemt. Zie daar de waare regelaars van de werkzaamheid of werkloosheid van bijzondere perſoonen en natieën; deeze zijn het die, naar maate zij de loopbaan der natuurlijke of overbodige behoeften uitbreiden of naauwer beperken, de werkzaamheid van alle menſchen verbreiden of inkrimpen. Het is omdat derzelver invloed werkt ondanks het verſchil der gronden en lugtſtreeken dat *Tyr*, *Carthago*, *Alexandrie* dezelfde nijverheid bezeten hebben als *Londen*, *Parys*, *Amſterdam*; dat de Vrijbuiters en Maleyers de onrustigheid en het karakter der Noormannen hadden; dat de Rusſiſche en Poolſche boeren de zorgloosheid en onverſchilligheid der Indiaanen en Negers vertoonen; het is omdat derzelver aart verſchilt en verandert als de hartstogten der menſchen, die dezelve regelen; dat ook hun invloed verandert en verſchilt in zeer

nabuurige eeuwen: Zie daar waarom de Romeinen van SCIPIO niet die van TIBERIUS, waarom de Grieken van ARISTIDES en THEMISTOCLES niet die van CONSTANTINUS zijn. Onderzoeken wij in onze eigene harten de algemeene beweegoorzaaken van het menschlijk hart: ondervinden wij niet dat onze werkzaamheid veel minder betrekking heeft op de natuurlijke werkoorzaaken dan op de omſtandigheden van den maatſchaplijken ſtaat, waarin wij ons bevinden? Wekken noodzaaklijke of overbodige behoeften verlangens in ons op? terſtond neemt ons lighaam en geest een nieuw leven aan; de drift geeft ons eene werkzaamheid, even brandende als onze verlangens en even aanhoudende als onze hoop. Verlaat ons die hoop, dan verflenst het verlangen, onze werkzaamheid geraakt aan het kwijnen, en de hooploosheid brengt ons tot onverſchilligheid en tot werkloosheid. Hierdoor wordt verklaard waarom onze werkzaamheid verſchille even als onze ſtanden, even als onze plaatſingen in de maatſchappij, even als onze jaaren van het leven; waarom een man, die in zijne jeugd werkzaam was, tot werkloosheid vervalle als hij oud begint te worden? waarom 'er meer werkzaamheid heerſche in de hoofdſteden en koopſteden dan in de ſteden, daar geen koophandel is en op het land? Om de werkzaamheid optewekken moeten 'er eerst voorwerpen van het verlangen zijn;

om

om dezelve gaande te houden moet 'er hoop zijn dat men tot het genot zal koomen; daar deeze twee omstandigheden ontbreeken is geene werkzaamheid, noch bij bijzondere persoonen, noch bij de natie, en deeze is de toestand der Oosterlingen in het algemeen en in het bijzonder van die, over welke wij handelen. Wie zou hen noopen kunnen om zig beweeging te geeven, daar 'er geene beweeging is die hun hoop kan inboezemen van voor de moeite, die zij gekost heeft, beloond te worden? Hoe zouden zij niet traag zijn in de eenvoudigste hebbelijkheden, daar hunne maatschaplijke instellingen hun 'er eene soort van noodzaaklijkheid van maaken? Ook heeft de beste waarneemer der oudheid, toen hij in zijnen tijd dezelfde aanmerking omtrent de Asiaanen maakte, 'er dezelfde reden van gegeeven. „ Wat de verwijfdheid en traagheid der Asiaanen betreft " zegt hij (*a*) op eene plaats, wel waardig om aangehaald te worden, „ zoo zij minder oorlogszugtig „ zijn, zoo zij zagter zeden hebben dan de Europeaanen, is het ongetwijfeld dat de natuur hunner lugtstreek, gemaatigder dan de onze, veel „ daaraan toebrengt; . . . . . maar men moet 'er „ ook de inrigting hunner regeeringen, alle onbe- „ paal-

(*a*) HIPPOCRATES *de aëre, locis & aquis.*

„ paalde alleenheerſchingen en de willekeur hunner „ Vorsten onderworpen, bijvoegen. Nu kunnen „ menſchen, die hunne natuurlijke regten niet ge„ nieten, maar welker neigingen door meesters be„ ſtierd worden, de kloekmoedige zugt naar ſtrijd „ niet hebben; zij zien in den oorlog geene genoeg „ gelijke kans van gevaaren en voordeelen; zijn zij „ verpligt hunne vrienden, hun vaderland, hunne „ huisgezinnen te verlaaten, harde vermoeienisſen, „ ja zelfs den dood te ondergaan, welke is de be„ looning van zoo veele opofferingen? De dood „ en gevaaren; hunne meesters hebben alleen ge„ not van den roof en buit, dien zij met hun „ bloed gekogt hebben; daar het hun, als zij voor „ hunne eigene zaak ſtreeden, en als de prijs der „ overwinning hun perſoonlijk toekwame, gelijk „ de ſchande der nederlaag, niet aan moed ont„ breeken zoude, en het bewijs ziet men aan die „ Grieken en Barbaaren (natuurlijke inwooneren), „ welke, in die landen, onder hunne eigen wetten „ en vrij leeven; want deeze zijn kloekmoediger „ dan enige andere ſoort van menſchen."

Zie daar juist de omſchrijving van de Oosterlingen van onzen tijd, en hetgeen de Griekſche wijsgeer gezegd heeft van de bijzondere volkeren, die de magt des grooten Konings en zijner Landvoogden niet erkenden, past naauwkeurig op hetgeen wij gezegd hebben van de *Druzen*, *Maroniten*, *Kour-*

Kourdes, van de *Arabieren* van DAHER en van de *Bedouinen.* Men moet het erkennen; het zedelijk karakter der volkeren hangt, zoo wel als dat der bijzondere perſoonen, vooral af van den maatſchaplijken ſtaat, in welken zij leeven: Naardien het waar is dat onze daaden door de burgerlijke en geestlijke wetten beſtierd worden, naardien onze zeden niet anders zijn dan de herhaaling dier daaden, naardien ons karakter niet anders is dan de geneigdheid om zoodanig in zulke omſtandigheden te handelen, volgt daaruit baarblijklijk dat alles van de regeering en van den godsdienst afhangt: in alle bedrijven, van welke ik mijzelven reden heb willen geeven, heb ik altoos deeze twee oorzaaken min of meer onmiddelijk zien verſchijnen: de ontleeding van enige derzelve zal tot bewijs hiervan kunnen ſtrekken.

Ik heb gezegd dat de Oosterlingen in het algemeen een deftig en koudvogtig uiterlijke, eene bedaarde en bijna achtlooze houding, een ernstig, ja zelfs treurig en droefgeestig gelaat hebben. Zoo de lugtſtreek of de grond de waare grondoorzaak hiervan ware, zou ook de uitwerking eveneens zijn bij alle de onderdaanen, en zulks is zoo niet; onder deeze algemeene trek ziet men duizend bijzondere trekken van klasſen en enkele perſoonen, met opzigt tot den invloed der regeeringsvorm, die voor die klasſen en voor die enkele perſoonen verſchi-

ſchillende is. Dus beſpeurt men dat de boeren, die onderdaanen van de Turken zijn, droefgeestiger uitzien dan die van de cijnsbaare landen, dat de landlieden minder vrolijk zijn dan de ſteêlieden, dat de kustbewooners vrolijker zijn dan die binnen 's lands woonen; dat in eene zelfde ſtad de klasſe der lieden van de wet ernſtiger is dan die der krijgslieden en deeze wederom ernſtiger dan die van het volk. Men neemt zelfs waar dat in de groote ſteden het volk veel van dat verſtrooid en onbekommerd voorkoomen heeft, dat het bij ons vertoont. Waarom dat? Omdat het volk, daar zoo wel als hier, door de gewoonte in het lijden verhard, door onkunde vrij van denken, in eene ſoort van gerustheid leeft; het heeft niets te verliezen; het vreest niet beroofd te worden. De koopman, daarentegen, is in geſtadige bekommering en van niets meer te zullen winnen en van te zullen verliezen dat hij bezit. Hij beeft dat hij de opmerking eener roofzugtige regeering naar zig zal trekken, voor welke een blijmoedig gelaat het uithangbord van welgeſteldheid, en het ſein eener afkneveling zoude wezen. Dezelfde vrees heerscht in de dorpen, daar elke boer den nijd van zijne nabuuren en de begeerlijkheid van den *Aga* en der krijgslieden vreest optewekken. In zulk een land, daar men onophoudlijk door een roofziek gezag wordt nagegaan, moet men een ernſtig gelaat aanneemen om dezelfde

reden

reden dat men geſcheurde klederen draagt, en in het openbaar olijven en kaas eet. Deeze zelfde reden, ſchoon zoo kragtig niet, heeft bij de lieden van de wet egter ook enigen invloed; doch de trotschheid, waarin zij opgevoed zijn, en hunne ſchoolmeesterachtige zedekunde behoeven geene andere.

Wat de achtloosheid belangt, het is niet te verwonderen dat het volk in de ſteden en op het land, als het vermoeid van werken is, tot rust neige; maar het is aanmerkenswaardig dat, wanneer dit volk zig eens aan het werk begeeft, het met eene levendigheid en drift daaraan valt, die onder onze lugtſtreeken bijna onbekend is. Deeze waarneeming gaat voornamelijk door in de zee-havenen en in de koopſteden. Een Europeër kan zig niet onthouden van zig te verwonderen met welke wakkerheid de matroozen, met naakte armen en beenen, de riemen behandelen, de zeilen ophaalen, en al het ſcheepswerk doen; met welk eene drift de pakdraagers eene ſchuit ontlaaden en de zwaarſte *couffes* of ſtroozakken, (die in Aſia veel in gebruik zijn) wegdraagen. Altoos zingende en met verzen eenen hunner, die bevel geeft, beantwoordende, voeren zij alle hunne beweegingen op de maat uit en verdubbelen hunne kragten, terwijl zij die door de maat alle tegelijk doen werken. Men heeft daaromtrent gezegd dat de volkeren van warme landen eene natuurlijke neiging tot de muzijk hadden;

maar

maar waarin beſtaat deeze betrekking van de lugtſtreek op den zang? Zou het niet overeenkomſtiger met de reden zijn te zeggen dat de warme landen, welke wij kennen, lang voor onze koude lugtſtreeken beſchaafd geworden zijnde, het volk daar enig aandenken van de ſchoone konsten, die 'er weleer heerschten, vereeuwigd heeft? Onze kooplieden verwijten dikwijls dat volk, en vooral dat van het land, dat het niet zoo menigmaal en zoo lang werkt als het zoude kunnen doen. Maar waarom zou het werken boven zijne behoefte, naardien het overtollige van zijnen arbeid het geene meerdere genietingen bezorgen zoude? De mensch uit het volk gelijkt in veele opzigten den wilden: Als hij zijne kragten beſteed heeft om zijn onderhoud te verkrijgen, rust hij; het is ſlegts als men hem dat onderhoud minder bezwaarlijk te verkrijgen maakt en hem door het lokaas van tegenswoordige genietingen aanmoedigt, dat men hem eene aanhoudende werkzaamheid kan inboezemen, en wij hebben gezien dat de aart van de Turkſche regeering het omgekeerde van dit is. Wat hun zittend leven belangt, welke beweegreden zou men hebben om zig moeite te geeven in een land, daar de regeering 'er nooit aan gedagt heeft om wandelplaatſen of plantagieën aanteleggen, daar het buiten de ſteden niet veilig, en in derzelver omtrek niet aangenaam is, daar, in kort, alles u nodigt om u in huis opteſluiten? Is

het

het te verwonderen dat eene diergelijke orde van zaaken de gewoonte van veel te zitten voortgebragt hebbe? en moet die hebbelijkheid niet op haare beurt eene oorzaak van werkloosheid worden?

De vergelijking van onzen burgerlijken en huislijken ſtaat met dien der Oosterlingen wijst ons ook verſcheiden redenen aan van die koudvogtigheid, hun algemeen karakter uitmaakende. Bij ons is eene der bronnen van vrolijkheid de tafel en het gebruik van den wijn; bij de Oosterlingen zijn deeze twee vermaaken bijna onbekend. Goede cier zou u eene afpersſing op den hals haalen en de wijn eene lighaamlijke ſtraf, aangezien den ijver van de regeering om de voorſchriften van den *Kôran* te doen uitvoeren. Het is zelfs bezwaarlijk dat de Muſulmannen den Christenen een vogt toe laaten te drinken, dat zij hun benijden; ook is dit gebruik niet gewoon en gemeen dan in *Kesraouân* en het land der *Druzen* en daar heerscht op de maaltijden eene vrolijkheid, die de brandewijn zelfs in de ſteden van *Aleppo* en *Damaskus* niet verſchaft.

Eene tweede bron van vrolijkheid onder ons is de vrije omgang van de twee ſexen, welke vooral in Frankryk plaats heeft. De uitwerking hiervan is dat de mannen, uit eene meer of min gegronde hoop, de genegenheid der vrouwen zoekende te winnen, die gedaanten aanneemen, welke best daar toe dienen kunnen. En zoodanig is de aart of

zoo-

zoodanig de opvoeding der vrouwen dat in haare oogen de voornaamste verdienste is dat men haar vermaake, en het is zeeker dat van alle middelen om daar in te slaagen, dartelheid en vrolijkheid de geschiktste zijn. Dus hebben wij eene hebbelijkheid van boerterij, van gedienstigheid en beuzelachtigheid aangenoomen, die het onderscheidend kenmerk onzer natie in Europa geworden is. In Asia, daarentegen, worden de vrouwen streng van den omgang met mannen afgehouden. Altoos in haar huis opgesloten hebben zij geene gemeenschap dan met haare mannen, vaders, broeders en ten uitersten met haare volle neeven; op straat zorgvuldig gesluierd zijnde durven zij naauwlijks eenen man toespreeken, zelfs over haare zaaken. Alle moeten haar vreemd zijn: het zou onbetaamlijk zijn haar aante-zien, en men moet haar verre van zig af voorbij laaten, als waren zij iets besmetlijks. Ook denken de Oosterlingen bijna zoo over haar en zij hebben een algemeen gevoel van verachting voor die sexe. Welke is daar de oorzaak van? zoude men kunnen vraagen. Die van alles, de wetten en de regeering. Indedaad, die MAHOMET, die zoo een driftig beminnaar der vrouwen was, heeft haar egter de eer niet gedaan van haar in zijnen *Kôran* als een gedeelte van het menschlijk geslagt te behandelen; hij maakt van haar geen gewag, noch voor de godsdienstige verrigtingen, noch voor de belooningen

gen in een toekoomend leven; en het is eene soort van vraagstuk bij de Musulmannen of de vrouwen wel eene ziel hebben. De regeering doet nog meer tegens haar; want zij berooft haar van allen grondeigendom en ontneemt haar zoodanig alle persoonlijke vrijheid, dat zij al haar leven of van eenen man, of van eenen vader, of van eenen nabestaande afhangen; in deeze slavernij over niets kunnende beschikken, begrijpt men dat het vrij nutloos is haare toegenegenheid te winnen en gevolglijk ook dien vrolijken toon aanteneemen, die ons behaaglijk bij haar maakt. Die regeering, die wetten schijnen zelve de oorzaak van de opsluiting der vrouwen te zijn, en misschien zou men, zonder de gemaklijkheid der echtscheiding, zonder de vrees van zig zijne dogter of zijne vrouw door eenen magtigen te zien ontneemen, minder begeerig zijn om het gezigt van haar voor elks oogen te verbergen.

Deeze toestand van de vrouwen bij de Oosterlingen veroorzaakt in hunne zeden verscheiden strijdigheden met de onze. Hunne kieschheid is in dit stuk zoo groot, dat zij nooit van haar spreeken en dat het zeer onbetaamelijk zoude zijn hen naar de vrouwen van hun huis te vraagen. Men moet verre in gemeenzaamheid met hun gevorderd zijn om met hun over dat onderwerp te spreeken en dan verplet hetgeen zij van onze gewoonten verneemen hen van

verwondering. Zij kunnen zig niet begrijpen dat bij ons de vrouwen met ontbloote aangezigten gaan, daar bij hen een opgeligte ſluier het uithangbord eener ligtekooi of het ſein eener liefde-gunst is; zij kunnen zig niet verbeelden hoe men haar konne zien, ſpreeken, aanraaken zonder ontroering en onder vier oogen met haar zijn zonder zig tot de uiterste daadlijkheden te laaten vervoeren. Deeze verwondering toont ons hoe zij over de hunne denken, en men kan 'er terſtond uit beſluiten dat zij de liefde, gelijk wij die verſtaan, volſtrekt niet kennen; de behoefte, die 'er de grondſlag van is, is bij hen ontbloot van die bijkoomende omſtandigheden, die 'er het aangenaame van uitmaaken; de onthouding is 'er zonder opoffering, de overwinning wordt zonder ſtrijd behaald, het genot is 'er zonder kieschheid; zij gaan eensklaps van de ſmert van het verlangen tot de verzadiging over. Gelieven zijn daar gevangene, die altoos zaamenſpannen om hunne wagters te bedriegen, altoos gereed zijn om de gelegenheid waarteneemen, omdat zij kort en zeldzaam is; zoo geheim als zaamgezworene verbergen zij hun geluk als eene misdaad, omdat het van even zulke gevolgen is. De pook, het vergif, de piſtool wagten op de eerste onbeſcheidenheid; zij is voor de vrouwen van zoo groot een belang dat zij zelve vuurig zijn om die te ſtraffen, en dikwerf worden zij, om zig te wreeken,

wree-

wreeder dan haare mannen en broeders. Deeze geſtrengheid houdt de zeden op het land vrij kuisch; maar in de groote ſteden, daar meer hulpmiddelen voor minnehandelingen zijn, heerscht geene mindere losbandigheid dan onder ons, met dat onderſcheid dat zij meer bedekt is. *Aleppo*, *Damaskus*, en *Kairo* vooral, behoeven in dit ſtuk niet voor de hoofdſteden van onze provinticeën te wijken. De jonge meisjens zijn 'er ingetogen, gelijk overal, omdat een ongeluk, als het bekend wierdt, haar het leven zoude kosten; maar de getrouwde vrouwen geeven zig des te meer vrijheid als zij langer in bedwang gehouden zijn en dikwerf billijke reden hebben om zig van haare heeren te wreeken; indedaad, de veelwijverij, door den *Kôran* veroorloofd, maakt dat de meeste Turken zig vroeg uitputten, en niets is gemeener dan mannen van dertig jaaren over onmagt te hooren klaagen; voor deeze kwaal raadpleegen zij de Europeaanen het meest en vraagen hen om *mâdjoun* of wellustverwekkende pillen. Het verdriet, dat hun die onmagt doet, is des te bitterer, omdat de onvrugtbaarheid bij de Oosterlingen ſchandelijk is; zij hebben voor de vrugtbaarheid nog alle de achting der oude tijden; en de beste wensch, welken men eene jonge dogter doen kan, is dat zij ſchielijk een man moge krijgen en hem veele kinderen baaren. Dit vooroordeel doet hen de huwelijken te veel ver-

vroegen, zoo dat het niet zeldzaam is meisjens van negen en tien met jongens van twaalf en dertien jaaren te zien vereenigen; het is waar dat de vrees voor ongebondenheid en droevige gevolgen, welke zij van den kant der Turkſche regeering na zig ſleept, daar ook veel aan toebrengt. Deeze voorbaarigheid in het trouwen moet ook onder de oorzaaken van de onmagt geteld worden. De Turken weigeren uit onweetendheid dit te gelooven en zij zijn in dit ſtuk zoo onredenlijk, dat zij, zelfs wanneer hunne gezondheid ontſteld is, de grenzen der natuur niet willen kennen. Dit is ook wederom eene der uitwerkingen van den *Kôran*, in welken de Propheet de moeite genoomen heeft omtrent deeze ſoort van pligt een voorſchrift te geeven. Volgens dit feit heeft MONTESQUIEU gelijk gehad van te zeggen dat de veelwijverij eene oorzaak van ontvolking in Turkye was; maar zij is ſlegts eene der minste, aangezien het weinige andere dan de rijke zijn, die verſcheiden vrouwen neemen; het volk, vooral op het land, vergenoegt zig met eene en men vindt, in de klasſen der grooten, lieden, verſtandig genoeg om deszelfs voorbeeld te volgen en te bekennen dat het genoeg is.

Hetgeen deeze van de huislijke levenswijze van de mannen, die veele vrouwen hebben, verhaalen, is niet geſchikt om hun lot te doen benijden, of om een groot denkbeeld te geeven van dit gedeelte van

MA-

MAHOMETS wetboek. Hun huis is het tooneel eenes geduurigen burgerkrijgs. Onophoudlijk zijn de geschillen van de eene vrouw met de andere, en de klagten van de vrouwen aan den man. De vier echte vrouwen klaagen dat men haar slavinnen of bijwijven voortrekt, en de slavinnen dat men haar ten prooi laat aan de minnenijd haarer meesteresfen. Verkrijgt eene vrouw eene kleinodie, geschiedt haar eene beleefdheid, krijgt zij verlof om naar het bad te gaan, zoo willen alle de andere hetzelfde hebben, en zij spannen te zaamen voor de gemeene zaak. Om de rust te herstellen is de man genoodzaakt als heer te gebieden, en van dat oogenblik vindt hij ook bij haar niet dan de denkwijze van slavinnen, den schijn van genegenheid en wezenlijken haat. Te vergeefsch betuigt hem elke deezer vrouwen dat zij hem meer bemint dan de andere; te vergeefsch beijveren zij zig als hij t'huis koomt, om hem zijne pijp, zijne muilen aantebieden, zijn eeten klaar te maaken, zijne koffij te schenken; te vergeefsch verjaagen zij, terwijl hij zagtlijk op een tapijt ligt te rusten, de vliegen, die hem plaagen; alle deeze oppasfingen, alle deeze liefkoozingen hebben alleen ten oogmerk haare kleinodieën en huisraad te vermeerderen, opdat zij, zoo hij haar verstoote, eenen anderen man mogen bekooren of aan die dingen, die haar eenigst eigendom zijn, een middel van bestaan kunnen vinden; het zijn

waare hoeren, die alleen denken om haaren minnaar te plonderen, voor hij haar verlaate; en die minnaar, reeds lang van alle lusten ontbloot, met gedienstigheden overlaaden, van al het verveelende der zatheid overstelpt, geniet geen benijdenswaardig lot, gelijk men zoude kunnen meenen. Het is uit deezen zaamenloop van omstandigheden dat de verachting, die de Turken voor de vrouwen hebben, spruit en men ziet dat deeze hun eigen werk is: Hoe zouden zij indedaad die uitsluitende liefde hebben, die haare verdienste uitmaakt, als men haar het voorbeeld geeft van zig onder veele te verdeelen? Hoe zouden zij die schaamachtigheid, die eene deugd in haar is, kunnen hebben, daar zij elken dag onbeschaamde tooneelen van wellustigheid voor oogen hebben? In een woord, hoe zouden zij een achtingswaardig zedelijk karakter kunnen hebben, daar men geen acht geeft op haare opvoeding? De Grieken hebben ten minsten uit hunnen godsdienst dat voordeel getrokken dat zij, niet meer dan eene vrouw tegelijk kunnende hebben, minder verre van de huislijke rust verwijderd zijn, zonder die egter misschien meerder te genieten.

Het is aanmerkingswaardig dat 'er, door dat verschil van godsdienst, tusschen de Christenen en Musulmannen van *Syrie* en zelfs van geheel *Turkye* een zoo groot verschil van karakter plaats heeft als

of

of zij twee volkeren waren, onder twee verſchillende lugtſtreeken leevende. De reizigers, en nog beter, onze kooplieden, die dagelijks met beiden omgaan, koomen daarin overeen dat de Griekſche Christenen in het algemeen bedrieglijk, boosaartig, leugenaars, laag in vernedering, trotsch in verhooging, eindelijk, van een ligtvaardigen en zeer veranderlijken aart zijn: De Muſulmannen daarentegen, ſchoon fier tot trotschheid toe, hebben egter eene ſoort van goedaartigheid, menschlievendheid, regtveerdigheid en vooral eene groote ſtandvastigheid in rampſpoeden en een rond karakter, op 't welk men ſtaat kan maaken. Deeze ſtrijdigheid moet met regt verwonderen in menſchen, onder eene zelfde lugtſtreek leevende; maar het verſchil van de vooroordeelen hunner opvoeding en van den invloed der regeering, onder welke zij leeven, geeft 'er eene voldoende reden van. Indedaad, de Grieken, door de Turken behandeld wordende met de hoogmoedigheid en verachting, welke men jegens ſlaaven heeft, hebben eindelijk het karakter van den ſtand, waarin zij zig bevinden, aangenoomen; zij hebben bedriegers moeten worden om door list zig het geweld te onttrekken, leugenaars en laage vleiers, omdat de zwakke genoodzaakt is den ſterken te ſtreelen, veinzaarts en boosaartig, omdat hij, die zig niet openlijk kan wreeken, zijnen haat opkropt, laag en verraaderlijk, omdat

 hij,

hij, die niet van vooren kan aanvallen, van agteren treft; eindelijk trotsch in voorſpoed omdat zij, die door laagheden opgang gemaakt hebben, alle de ſmaadheden, die zij weleer ontvingen, anderen wedertegeeven hebben. Ik maakte eens eenen verſtandigen geestlijken de aanmerking dat van alle de Christenen, die in deeze laatste tijden in hooge bedieningen geweest zijn, geen eenige zig zijn geluk waardig getoond heeft. IBRAHIM was een laage gierigaart; SÂD-EL-KOURI beſluiteloos en lafhartig; zijn zoon RANDOUR trotsch en klein van verſtand; REZK laaghartig en ſchelmsch: *De handen onzer Christenen*, dus antwoordde hij mij woord voor woord, *zijn niet geſchikt om den teugel der regeering te houden, omdat zij in hunne jongheid ſlegts geoefend worden in het katoen kloppen. Zij gelijken degeene, die voor het eerst boven op de platten loopen; hunne verheffing doet hen duizelig worden; naardien zij vreezen weder tot hunne kaas en olijven te zullen wederkeeren, haasten zij zig om hunnen voorraad optedoen. De Turken, daarentegen, zijn gewoon te regeeren; het zijn meesters, die hunnen rang gewend zijn, en zij maaken 'er gebruik van als of die nooit veranderen moeste.* Men moet voor het overige niet uit het oog verliezen dat de Muſulmannen in het vooroordeel van de regeering van een noodlot opgevoed zijn en dat zij vast gelooven dat alles voorbe-

beſchikt is. Van daar eene gerustheid, die en hun verlangen en hunne vrees maatigt; van daar eene onderwerping, tegens goed en kwaad gewapend; eene ongevoeligheid, die even zeer den toegang tot berouw als tot voorbehoedzaamheid ſluit. Laat de Muſulman een groot verlies lijden, laat hij beroofd, bedorven worden; hij zegt bedaard: *het ſtondt geſchreven*, en met dat woord gaat hij zonder morren van rijkdom tot armoede over; laat hij op het doodbed liggen, niets vermindert zijne gerustheid; hij doet zijne afwasſching, zijn gebed, hij vertrouwt op God en op den Propheet; hij zegt met bedaardheid tot zijnen zoon: *draai mijn hoofd naar* Mekka, en hij ſterft in vrede. De Grieken, daarentegens, vast geloovende dat God verbeden kan worden, dat men deszelfs beſluiten door geloften, door vasten, door bedevaarten, kan veranderen, leeven onophoudlijk in verlangen van te verkrijgen, in vrees van te zullen verliezen, in knaagingen van iets nagelaaten te hebben. Hun hart ſtaat voor alle hartstogten open en zij ontwijken derzelver uitwerking niet dan voor zoo verre de omſtandigheden, in welke zij leeven, en het voorbeeld der Muſulmannen de vooroordeelen hunner kindsheid verzwakken. Voegen wij 'er eene aanmerking bij, die op beiden de godsdiensten toepaslijk is, dat de bewooners van de binnenlanden meer braafheid, meer eenvoudigheid, meer edelmoe-

moedigheid, in een woord, een beter zedenlijk karakter bezitten dan die van de ſteden op de kust, zeekerlijk omdat deeze laatste, den koophandel oefenende, door hunne levenswijs een geest van koophandel aanneemen, die natuurlijk ſtrijdt met de deugden, die de maatigheid en onbaatzugtigheid tot grondſlag hebben.

Na hetgeen ik tot hier toe gezegd heb van de zeden der Oosterlingen, zal men zig niet meer verwonderen dat hun karakter aangedaan wordt door de eentoonigheid van hun huislijk leven en hunnen burgerlijken ſtaat. In de levendigſte ſteden zelfs, als *Aleppo*, *Damaskus* en *Kairo*, zijn alle vermaaken bepaald tot het gaan naar het bad, of tot het bijeenkoomen in de koffijhuizen, die ſlegts in naam naar de onze gelijken: Daar brengen de welgeſtelde onder hen in een groot berookt vertrek op vodden van matten gezeten, geheele dagen door met hunne pijp te rooken, terwijl zij met zeldzaame en korte redenen over hunne zaaken praaten, en dikwijls geheel ſtilzwijgen. Somtijds vertoont zig, om dat ſtilzwijgend gezelſchap wat te vervrolijken, een zinger of dansſeresſen, of een van die geſchiedenisvertellers, welke men *Nachid* noemt, die, om enige *paras* te verdienen, eene vertelling doet of verzen van den eenen of anderen ouden dichter opſnijdt. Niets evenaart den aandacht, met welken men naar den ſpreeker luistert; groote en kleine,

alle

alle hebben eene zeer groote zugt tot het hooren van vertellingen; zelfs het gemeen beſteedt 'er zijnen ledigen tijd aan: een reiziger, die uit Europa koomt, is niet weinig verwonderd de matroozen, als het ſtil weder is, op het dek te zien verzamelen en twee of drie uuren doorbrengen om een hunner een verhaal te hooren opzeggen, dat het minst geoefend oor voor dicht herkent, aan de zeer duidlijk getekende maat en de op een volgende of om den anderen regel geplaatste rijmwoorden. Dit is het eenigst ſtuk niet, waarin het Oostersch gemeen volk het ons in kieschheid te boven gaat. Het gemeen in de ſteden zelfs; ſchoon veel geſchreeuw maakende, is nooit zoo onbeſchoft als het bij ons is, en heeft de verdienste van volkoomen vrij te zijn van die beestachtige dronkenſchap, die tot ons platte land toe beſmet heeft; en dit is misſchien het eenigst wezenlijk voordeel, dat de wetgeeving van MAHOMET voortgebragt heeft; voegen wij 'er egter het verbod van waag-ſpelen bij, in welke de Oosterlingen, om die reden, ook geenen ſmaak hebben; het ſchaakſpel is het eenigst, waarvan zij werk maaken, en men vindt niet zeldzaam bekwaame ſpeelers van dat ſpel.

Van alle ſoorten van ſchouwſpelen is het eenigst, dat zij kennen, maar dat ook niet gemeen is dan te *Kairo*, dat der poetſenmaakers, die konsten doen van groote kragt, gelijk onze koordendansſers, en kons-

konsten van handigheid, als onze goochelaars. Men ziet 'er, die fteenen eeten, vlammen uitblaazen, zig den arm of den neus doorbooren, zonder zig te kwetfen, en die flangen verflinden. Het volk, voor hetwelk zij hunne geheimen zorgvuldig verbergen, hebben eenen zekeren eerbied voor hun en noemt die gochel-konsten, die zeer oud fchijnen in die ftreeken, met een woord, dat alles betekent wat verwondering verwekt, als *monster*, *wonderteken*, *wonderwerk*. Deeze neiging tot verwondering, die ligtgeloovigheid aan de buitengewoonfte feiten en verhaalen is eene aanmerklijke eigenfchap van den geest der Oosterlingen. Zij gelooven zonder weêrzin, zonder twijfel alles wat men hun wonderbaarlijkst vertellen wil. Als men hen gelooven wilde, gebeuren 'er thans nog in de waereld zoo veele wondertekenen als ten tijde der befcherm-geesten en duivelen; de reden hiervan is dat zij den gewoonen loop der zedenlijke en natuurlijke feiten niet kennende, ook niet weeten waar de grenzen van het waarfchijnlijke en het onmogelijke te bepaalen. Hun oordeel daarenboven van kindsbeen aan geleid tot het gelooven van de buitenfpoorige vertellingen van den *Kôran*, vindt zig ontbloot van de weegfchaal der vergelijking om de waarfchijnlijkheid te wikken en te weegen. Dus wordt hunne ligtgeloovigheid veroorzaakt door hunne onkunde, door hunne gebrekkige opvoeding, en moet wederom aan de re-

gee-

geeringsvorm toegeſchreven worden. Zij zijn misſchien aan die ligtgeloovigheid een deel van die buitenſpoorig overdrevene verbeeldingskragt verſchuldigd, welke men in hunne romans roemt; maar het ware te wenſchen dat deeze bron geſtopt ware; daar zouden hun nog middelen genoeg overblijven om uittefchitteren. De Oosterlingen hebben, over het algemeen, een vaardig begrip, eene gemaklijke uitſpraak, vuurige en ſtandhoudende hartstogten, gezond oordeel in zaaken, die zij kennen. Zij hebben bijzonder veel ſmaak in de zedenkunde, en hunne ſpreekwoorden bewijzen dat zij kieſche aanmerkingen, met diepzinnigheid van gedagten en kragt van uitdrukking weeten te vereenigen. Hun omgang heeft in den eersten opſlag iets koels; maar wordt, als men 'er aan gewoon is, aangenaam en verlokkende; zulke en nadenken laaten zij van zig, dat de meeste reizigers en kooplieden, die met hun omgegaan hebben, als uit eenen mond getuigen, dat zij bij dat volk een menschlievender, edelmoediger karakter, eene edeler, beſchaafder eenvoudigheid en iets fijners en gullers in geest en manieren gevonden hebben dan bij het volk van ons land zelf; even als of de Aſiaanen, lang voor ons beſchaafd geworden zijnde, nog overblijfzelen van hunne eerste opvoeding behouden hadden.

Maar het is tijd om deeze aanmerkingen aftebreeken; ik voeg 'er nog ſlegts eene bij, die mij perſoon-

ſoonlijk raakt. Bij de drie jaaren in *Egypte* en *Syrie* gewoond, en mijne oogen gewend hebbende aan het ſchouwſpel van verwoesting en barbaarschheid, hadt, toen ik weder in Frankryk kwam, het gezigt van mijn land bij mij bijna de uitwerking van dat van een vreemd: ik kon mij niet weêrhouden van enige aandoening van verwondering, toen ik, onze Provintieën van de Middellandſche *Zee* tot den Oceaan doortrekkende, mij, in plaats van die verwoeste velden en uitgeſtrekte woestijnen, waaraan ik gewoon was, als in eenen grooten hof zag overgebragt, daar de bebouwde velden, de bevolkte ſteden, de lusthuizen elkanderen onophoudlijk, geduurende eenen weg van twintig dagreizens, opvolgden: als ik onze rijke en hechte gebouwen bij de hutten van tigchelen en aarde, welke ik verlaaten had, het voorkoomen van onbekrompenheid en den wel onderhouden ſtaat onzer ſteden bij het vervallen en verlaaten aanzien der Turkſche, den ſtaat van overvloed, van vrede, en alle de vertooning van magt in ons Rijk bij den ſtaat van wanorde, ellende en zwakheid van het Turkſche vergeleek, wierd ik van verwondering tot vertedering, van vertedering tot overdenking gebragt: Van waar," zeide ik tot mijzelven, „ tusſchen gelijke gronden „ zulk eene groote ſtrijdigheid? Waarom hier zoo „ veel leven en werkzaamheid, en daar zoo veel „ werkloosheid en verwaarloozing? Waarom zoo

„ veel

„ veel onderſcheid tusſchen menſchen van dezelfde „ ſoort? ” Vervolgens bedenkende dat de landen, die ik in zoo eenen verwoesten, zoo eenen barbaarſchen ſtaat gezien heb, weleer bloeiende en bevolkt waren, werd ik, als tegens dank, tot eene tweede vergelijking vervoerd: „ Zoo weleer, ” ſprak ik tot mij zelven, „ de Staaten van Aſia zoo luisterrijk „ waren, wie zal 'er dan voor inſtaan dat die van „ Europa niet nog eens het zelfde verval ondergaan „ zullen? ” Deeze aanmerking ſcheen mij wel bedroevende, maar zij is misſchien minder bedroefd dan nuttig; indedaad, onderſtellen wij eens dat men, ten tijde dat *Egypte* en *Syrie* op hun toppunt van glorie waren, den volkeren en regeeringen het tafereel van hunnen tegenswoordigen ſtaat geſchetst hadde; onderſtellen wij eens dat men hun gezegd hadde: „ Tot die vernedering zullen de gevolgen „ van zoodanige wetten, van zoodanig beſtier uw lot „ nederſtorten. ” Is het dan niet waarſchijnlijk dat die regeeringen zorg gedraagen zouden hebben van die wegen te ontwijken, die haar tot zulk eenen rampſpoedigen val moesten leiden? Dat zij niet gedaan hebben kunnen wij nog doen: hun voorbeeld kan ons tot eene les verſtrekken. Dit is de verdienſte der geſchiedenis dat zij, door het herinneren van voorledene gebeurtenisſen, den tegenswoordigen tijd de duure vrugten der ondervinding vooruit ſchenkt. De reizen werken in deezen zin tot het oogmerk

der historie mede, en naderen dat doelwit met meer voordeel; want daar zij van tegenswoordige voorwerpen handelen, kan de waarneemer vrij beter dan de nakoomende Schrijver den zamenhang der gebeurtenisſen vatten, derzelver betrekkingen ontwikkelen zig reden geeven van de oorzaaken, in een woord, het zaamgeſteld werk van het geheel ſtaatkundig werktuig ontleeden. Als men bij den ſtaat van het land de omſtandigheden van het beſtuur, die denzelven verzellen, voorſtelt, wordt het verhaal van den reiziger eene aanwijzing van de werkoorzaaken van grootheid of van verval, een middel om het tegenswoordig punt van elk Rijk naar waarde te bepaalen. Onder dit oogpunt beſchouwd is *Turkye* een zeer leerzaam land; hetgeen ik 'er van gezegd heb toont genoeg hoe verderfelijk het misbruik van het gezag, dat de bijzondere perſoonen tot armoede brengt, voor de magt eenes Staats wordt, en hetgeen men daaruit voorzien kan zal welhaast bewijzen dat de ondergang eener natie vroeg of laat op den kop dergeenen, die dien veroorzaaken, t' huis koomt, en dat de onvoorzigtigheid of het misdrijf van hun, die regeeren, zijne ſtraf krijgt door het ongeluk zelf van degeene, die geregeerd worden.

EINDE VAN HET TWEEDE EN LAATSTE DEEL.

BLAD-

BLADWIJZER.

DER VOORNAAMSTE ZAAKEN.

A.

As-

D.

De-

E.

Kloos-

L.

ver

Mes-

doet

O.

P.

R.

S.

Ster-

T.

U.

V.

Y.

Yzer

VERBETERING IN HET EERSTE DEEL.

Bladz. 184. noot (*a*) ſtaat *Neeropolis de zwarte ſtad* (in het fransch *ville noire*) lees: *dooden-ſtad.*

